

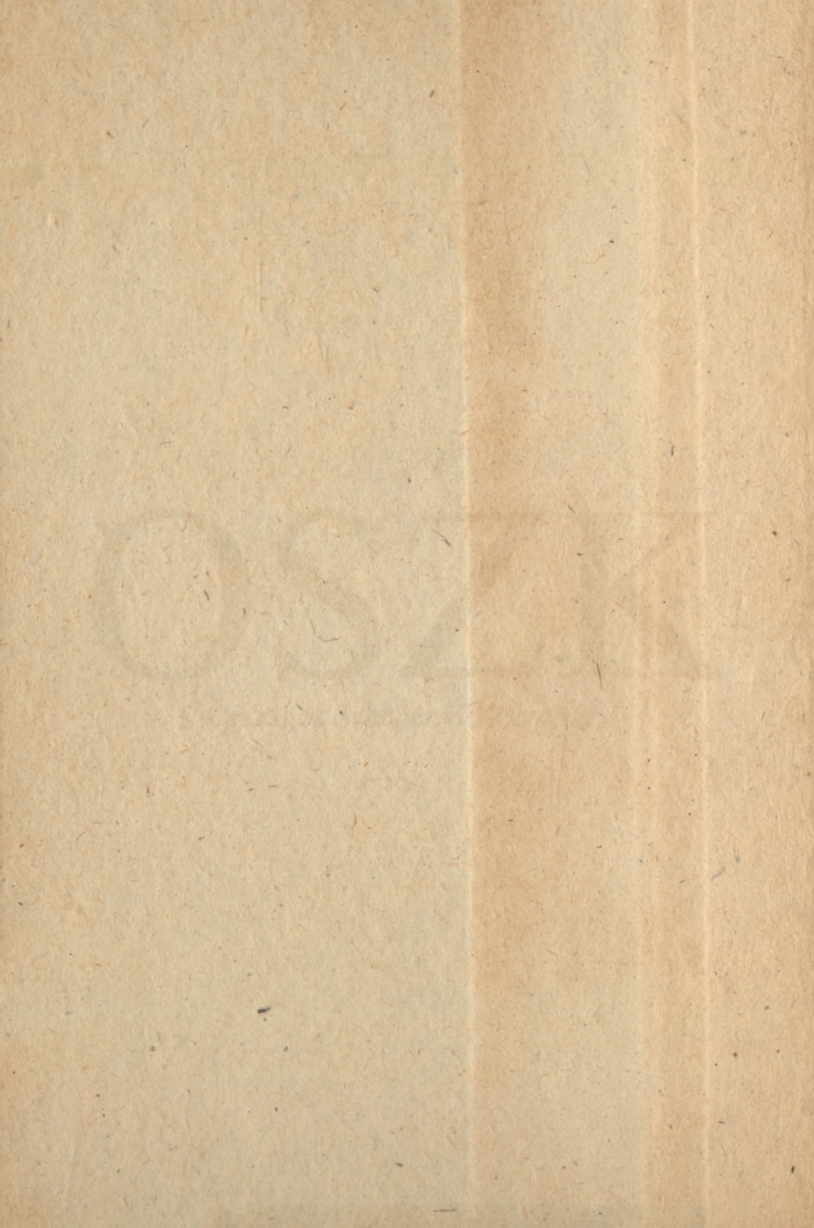
MIKBEAU

Egy
szobaleány
Naplója

M: 5

54.502

OSZK

OCTAVE MIRBEAU

EGY

SZOBALÉÁNY NAPLÓJA

REGÉNY

EGYEDÜL JOGOSÍTOTT TELJES MAGYAR KIADÁS

OCTAVE MIRBEAU

EGY SZOBALÉÁNY
NAPLÓJA

UNIKART. K.

BUDAPEST, 1901

SACHS ÉS POLLÁK KÖNYVKIADÁSA.

2

OSZK

Orszéchenyi Könyvtár

Tekintetes Huret Gyula úrnak.

Kedves barátom !

Két reám nézve mérvadó körülmény indított arra, hogy e lap élére nevedet irjam. Első sorban értésedre akartam adni, hogy mennyire közel állsz szivemhez, másod sorban — és ezt nyugodt önérzettel mondom — mert te ezt a könyvet szeretni fogod. Ismétlem, te ezt a könyvet szeretni fogod, minden hibája daczára, mert tárgyát a mindennapi élettől lestem el. Fel fogod benne lelni azt a felfogást, melyet mi ketten magunknak a mai társadalomról alkottunk . . . Folyton előttem lebegnek azok az alakok, melyeket te hosszú sociális és irodalmi munkásságod alatt lelki szemeim elé varázsoáltál. Elraboltad nyugalmamat, mert előtted senki sem érezte mélyebben emberi szereplésünk szomorú és egyszersmind nevetséges voltát . . . Ez a szomoruság nevétesre készítet, ez a komikum könnyet fakaszt a nemesen gondolkodó ember szeméből, ezt a hangulatot, remélem meg fogod munkámban is találni.

(R
2)

barátod

Mirbeau Oktáv.

M 54. 502 : 5

Ezt a könyvet, melyet „Egy szobaleány naplója“ czim alatt adok ki, a valóságban B. Czeleszta kisasszony írta. Ő kért meg, hogy olvassam át, hogy javítsam ki egyes részeit. Eleinte ellenkeztem és nem ok nélkül, mert véleményem szerint ennek a könyvnek a maga eredetiségében meg lett volna a sajátos bája, ezen pedig én csak rontani fogok, ha hozzá teszek egyet-mást a saját gondolataimból. De B. Czeleszta kisasszony . . . igen csinos volt. Ragaszkodott kérelméhez. Nekem engedni kellett, mert hiába, én is ember vagyok . . .

Ezeket azért hoztam fel, hogy megelőzzem a szigorú és tudákos kritikusoknak ellenvetéseit.

M. O.

Egy szobaleány naplója.

I.

Szeptember hó 14-én.

Ma, szeptember 14-én, délután három órakor egy langyos esős napon foglaltam el új helyemet. Két év alatt ez már a második. Természetesen ide nem számítom azokat a helyeket, a melyeken a megelőző évek folyamán voltam, mert azokra már emlékezni sem tudok. Ah! Milyen arcokat, milyen rút lelkeket láttam már eddig . . . És még nincsen vége . . . Ha következtetést merek vonni abból a szédítő gyorsaságból, melylyel a cselédszerzőtől új helyemre és onnan ismét a cselédszerzőhöz rohantam, végig söpörve a várost a Bois de Boulogne-tól a Bastille-ig, az Observatoir-tól Montmartre-ig, a Ternes-tól a Gobelín-ig, a nélkül, hogy valahol megtudtam volna pihenni, — úgy arra a meggyőződésre kell jutnom, hogy a mai uraságokat nem lehet kielégíteni! . . . Hihetetlen igényeik vannak.

Helyemhez a Figaro kishirdetései révén jutottam, a nélkül, hogy urnőmet láttam volna. Néhány levelet váltottunk egymással, ez volt az egész. Be kell vallanom, hogy ez az eljárás igen veszedelmes, mert kellemetlen meglepetéseknek van az ember kitéve. Fel kell említenem, hogy urnőm szépen irt, stílusából azonban tétovázó és határozatlan jellemre következtettem . . . Ah! Levelében mennyi magya-

rázat, figyelmeztetés! Mert így, mert úgy! . . . Még nem tudom fősvény-e, az azonban bizonyos, hogy a papirost nem kiméli . . . Ugy látom a Louvrebán veszi . . . Bár én nem vagyok gazdag, mégis jobban ügyelek ezekre az apróságokra . . . Peau d'Espagné-al szagositott levélpapirost használok; hol rózsaszint, hol halvány kéket. Bőségesen elláttam magamat urnőimmél . . . Van olyan is, a melyen grófi korona ékeskedik.

Most ime itt vagyok Normandiában, Mesnil Roy-ban. A birtok, melyet Prieuré-nek hívnak, nincs távol a községtől . . . Többet egyelőre alig tudnék mondani arról a helyről, hol ezentul lakni fogok.

Nem minden aggodalom és bánat nélkül jöttem ide, erre az elhagyott helyre. Mondhatom, hogy kissé megijeszt az, a mit eddig láttam; rettegve kértem magamtól, mi minden fog még velem itt történni . . . Már látom, hogy jót mentől kevesebbet fogok itt tapasztalni, de kellemetlenség az lesz bőven . . . Hiába, minket mindig ezzel fizetnek ki. Ha ezer közt egynek sikerül férjhez menni egy derék fiuhoz, vagy összeállni egy öreggel, a többit bizonyára magával ragadja az élet örvénye, a nyomor. Végtére is nem volt választásom, ez is jobb a semminél.

Nem ma kerültem először vidékre. Négy évvel ezelőtt is voltam egy ilyen helyen . . . Oh! De nem sokáig . . . és egészen különleges körülmények közt . . . Ugy emlékszem még arra a kalandra, mintha tegnap történt volna. Habár a részletek némileg sikamlósak, sőt rettenetesek, el fogom mondani. Egyébiránt figyelmeztetnem kell olvasóimat, hogy mikor e lapok irásába fogtam, elhatároztam, miszerint kiméi lettel sem magam, sem a szereplő személyek iránt nem leszek. Természetem teljes őszinteségével fogok tárgyalni mindent és ott, a hol kell, azzal a nyerseséggel, melyre az élet tanított. Én nem tehetek róla, ha az egyes személyek megfosztva a külső meztől, levetköztetve, oly rothadt szagot terjesztenek maguk körül.

Ime a történet:

A cselédszerzőnél felfogadott egy termetes gazdasszony. Szobaleánynak szegődtem el. Tourkin tartományba Ravour M.-hez. A feltételek elfogadása után abban állapodtunk meg, hogy akkor és akkor érkezem hozzájuk. Ez meg is történt programm szerint.

A pályaudvaron, átadva jegyemet, a kijárat előtt találtam egy vörös, vastag képű kocsisfélét, ki megszólított:

— Talán kegyed Ravour urnak uj szobaleánya?

— Igen, én vagyok.

— Van podgyásza?

— Igen, van.

— Adja ide a feladó bárczát és várjon be itt . . .

Az alkalmazottak barátságos tisztelettel Louis urnak czimezték. Kikereste málhámat és feltétette a sorompó előtt várakozó angol taligára.

— Nos, szálljon fel.

Helyet foglaltam mellette és elindultunk.

A kocsis figyelemmel kísért szeme szögletéből. Én is vizsgálni kezdtem. Azzal rögtön tisztába jöttem, hogy egy otromba, faragatlan paraszttal van dolgom, ki még nem szolgált nagy házaknál. Ez a körülmény kelletlen benyomást tett rám. Hiába, szeretem a szép cselédruhákat. Rajongok a fehér bőr nadrágért, mely izmos idomokat takar. Ezen a Louis uron semmi sikk; szürke vászon ruhája csak úgy lóg rajta; lapos fényezett bőrsapkája körül kettős arany zsinór; durva kezét nem fedi keztyű. Milyen izlés! Mennyire hátra vannak az emberek ebben a fészekben! Még hozzá kell tennem, hogy arcza magába zárkózott, nyers jellemre vall, bár nem lehet rossz ember. Ismerem már ezt a fajtát. Az első napok alatt haragosak, később azonban rendbe jő minden. Sőt gyakran jobban, mint az ember akarná.

Szótalantul ültünk sokáig. Ő adta az előkelő kocsist, a gyepelót magasan tartotta, ostorával játszott . .

Mennyire nevetséges volt! . . . Én komolyságot erőszakoltam magamra, néztem az egyhangu vidéket; unalmas egymásutánban mezők, fák, házak, mint mindenütt. Egy dombhoz érve, lépésre fogta lovát, gunyos mosolylyal fordult hozzám:

— Legalább hozott magával egy rakás cipőt?

— Hogyne! mondtam csodálkozva a kérdés felett, de még inkább a hang miatt, melylyel előadta . . . Miért kérdezi ezt tőlem? Ez egy kissé ostoba dolog, ilyet kérdezni, bácsikám! . . .

Gyengén meglökött könyökével. Tekintetében, melylyel végig mért, éles iróniát, némi kárörömet véltem felfedezni. Kitörő jókedvvel kiáltott fel:

— Nem rossz! . . . Ugy adja, mintha semmit sem tudna! . . .

Erre csettintett egyet a nyelvével, mire lova újra ügetni kezdett.

A dolog nagyon kíváncsivá tett. Mit jelentsen ez? Talán semmi fontossága sincs. Azt gondoltam, hogy ez a jó ember kissé ostoba, hogy nem tud asszonyokkal beszélni, így talán nem talált más tárgyat, a beszélgetéshez. De különben sem óhajtottam ezt a társalgást folytatni.

Rabour ur birtoka különben csinos és elég nagy. A zöldre festett lakóházat pompás virágágyak veszik körül, a háttérben fenyőfa csoportok emelkednek, kellemes illatot terjesztve. Imádom a mezőt, de csodálatosképpen lehangol és elszomorít. Egészen el voltam kábulva, mikor beléptem az előcsarnokba, hol a gazdasszony várt, ki Párisban a cselédszerzőnél felfogadott. A nagy ég a megmondhatója . . . már akkor gyanakodnom kellett volna, mert feltűnően érdeklődött minden apróság iránt. De hiába tapasztal az ember rosszabbnál rosszabbakat, mindent tudni nem lehet . . . Nekem a gazdasszony már akkor sem tetszett, mikor a cselédszerzőnél megláttam; itt határozott ellenszenvet kezdtem iránta érezni, megundorodtam rettenetes kinézésétől. A kérdéses asz-

szonyság termete vastag, dereka rövid volt, alakját egészen felfujta a sárgás színű zsír. Fejéhez simított deresedő haja, alaktalan melle, puha nedves és átlátszó kezei csak növelték az iránta érzett ellen-szenvet. Szürke szemeiből hideg, számító és aljas gonoszság fénylett. Nyugodt és kegyetlen tekintetétől, melylyel lelkem mélyét kutatta, majdnem elpirultam.

Egy kis nappali szobába vezetett és magamra hagyott. Azt mondta, hogy gazdám beszélni óhajt velem, mielőtt szolgálatomat megkezdem.

— Az ur még nem látta magát, tette hozzá. Az igaz, hogy én felfogadtam, de végre is szükséges, hogy tetszését elnyerje . . .

Körülnéztem a szobában. Ritkán látott rendet és tisztaságot találtam benne. A butorzat, az ajtók, a padló csak úgy fénylett a tisztaságtól akár a tükör a falon. A párisi házaknál divatos nehéz szöveteknek, kézi munkáknak, apró csecsebecséknek itt nyoma sincs. Itt minden arra vall, hogy a jómódu lakók értenek a kényelem megszerzéséhez. Itt rendes és nyugodt életet élnek az emberek. Mennyire fogom én itt magamat unni!

Uj gazdám belépett. Milyen furcsa emberke volt és mennyire mulattatott! . . . Képzeljének el egy gondosan öltözött, frissen borotvált, rózsás színű, kis öreget. Tartása egyenes, mozdulatai élénkek, csupa élet. Menés közben úgy ugrált, mint egy szöcske a mezőn. Kimondhatatlan előzékenységgel fogadott.

— Hogy hívják, gyermekem?

— Czelesztának, uram.

— Czeleszta, . . . mondá . . . Czeleszta? . . .

Az ördögbe! . . . Szép név, nem állítom az ellen-
kezőt, de nagyon hosszú, gyermekem, nagyon hosszú. Én Marinak fogom szólítani, ha megengedi. Ez is szép név és rövid. Minden szobalányomat Marinak

hívtam. Ez régi szokásom, melytől nem szeretnék eltérni. Inkább lemondanék magáról.

Az uraságoknál mindenütt divik ez az ostoba szokás, hogy nem szólítják a cselédet igazi nevén. Én tehát annál kevésbé csodálkoztam ezen, mert eddig már a naptár minden szentjének nevét viseltem.

— Így tehát nincsen ellene kifogása, hogy én Marinak szólítsam? Megegyeztünk?

— Szívesen, uram.

— Szép leány . . . Engedékeny . . . Jól van, jól van!

Igen tisztelettudóan és előzékenyen beszélt, a nélkül, hogy szemeivel végig futott volna teremtemen, derekamon és szoknyámon, mint azt rendszeren az urak tenni szokták. Alig nézett rám. A mióta belépett a szobába, szemét le nem vette cipőmről.

— Van más cipője? — kérdezte rövid szünet után, mely alatt észrevettem, hogy tekintete szokatlan fényt kapott.

— Más nevem, uram?

— Nem, gyermekem, más cipője . . .

Ajkán többször végig huzta vékony nyelvét, mint azt a macskák szokták tenni.

Nem válaszoltam rögtön. A cipőnek említése, mely eszembe juttatta a kocsisnak gunyos mosolyát, kihozott sodromból. Tehát lenne ennek valami értelme? Ostromolni kezdett kérdéseivel, végtére is felelni kellett, bár kissé rekedt és zavart hangon válaszoltam, mintha valami édes bünt készültem volna meggyónni.

— Igen, uram, van más is . . .

— Fényezettek?

— Igen, uram.

— Nagyon szépen fényezettek?

— De igen, uram.

— Jól van, jól van . . . sárga bőrből?

— Olyan nincs.

— Kell, hogy legyen . . . majd én adni fogok,

— Köszönöm, uram!

— Jól van, jól van . . . Hallgass!

Elfogott a félelem, mert szemei gyanus fényben kezdtek égni, arca vérvörös lett. Homlokáról verejték gyöngyözött. Azt hittem össze fog esni, már majdnem segítségért kiáltottam. A roham azonban megszűnt, pár perc múlva fáradt hangon szólalt meg. Ajka szélén még észre lehetett venni kevés habot.

— Semmi . . . már vége . . . Értsen meg, édes gyermekem, nekem rögeszméim vannak . . . Ugy-e bár az én koromban ez már megbocsátható? Így nem helyeselhetem azt, hogy egy nő maga tisztítsa czipőjét, annál kevésbé az enyémet. Én nagyon tisztulem a nőket, Mari, én ezt nem türhetem . . . Én fogom fényezni a maga apró kedves kis czipőit. Én fogom őket gondozni . . . Jól értsen meg . . . Minden este lefekvés előtt be fogja hozni czipőit szobámba, le fogja őket tenni az ágy mellett az asztalára, reggel pedig, mikor bejön az ablakokat kinyitni, elviheti őket.

Miután a csodálattól tágra nyílt szemekkel állva maradtam, még hozzátette:

— Lássuk csak! . . . Nem valami nehéz dolgot követelek . . . Végtére is természetes dolog . . . És ha igen kedves akar lenni . . .

Élénk mozdulattal rántott elő zsebéből két aranyat, melyet kezembe nyomott.

— Ha kedves és engedelmes lesz, akkor gyakran fog ilyen kis ajándékokban részesülni. Fizetését havonta a gazdasszonytól fogja kapni . . . Én tőlem azonban gyakran számíthat kisebb ajándékokra. És viszontszolgálat fejében mit kértem én magától? . . . Ugy-e nem valami nagy dolgot? . . . Vagy talán olyan különös lenne, Istenem?

Ujra felizgatta magát. Szempillái úgy vertek, mint a falevél a vihar szelétől.

— Mari, miért hallgatsz? Mondj valamit . . .
Miért nem lépsz egyet? Járj egy kicsit, hadd lássam
őket mozogni . . . hadd lássam őket élni . . . azokat
az apró czipőcskéket . . .

Letérdelt, megcsókolta czipőimet. Lázás
ujjakkal tapogatta, simogatta őket. Könnyörögve for-
dult felém, siró gyermek hangján esdekelt:

— Oh! Mari . . . Mari . . . a kis czipőidet . . .
add ide tüstént . . . rögtön . . . mindjárt . . . akarom,
add ide nekem . . .

Erőtlen voltam. Megbénultam az ámulattól . . .
Nem tudtam élek-e vagy alszom. Az ur szemei-
ből csupán két vörös sávós fehér gömböt láttam,
szája tajtékzott.

Végre elrohant czipőimmal; két órára bezár-
kózott szobájába.

— Nagyon megtetszett az urnak, szólt a gazd-
asszony, miközben a házat mutatta. Iparkodjék, hogy
igy maradjon . . . A hely kitünő . . .

Négy nappal később, mikor reggel a szokott
időben bementem az ablakokat nyitni, majd elájul-
tam a képtől, melyet megpillantottam. Az ur meg-
halt! . . . Félig kitakarva ott feküdt az ágyon;
tagjain már érezni lehetett a halál merevségét. Ugy
látszik, küzdelem nélkül mult ki. Körülötte semmi
rendetlenség; a lepedőn semmi nyoma a kétségbe-
esés szülte dulakodásnak, mely a végső percekben
az embereket meg szokta lepni, még kezei sem vol-
tak ökölbe szorítva, hogy megvívjon a halállal . . .
Arczának szederjes színe nélkül azt hittem volna,
hogy alszik; de az a kékesbe játszó szín, mint a
kökényé, kizárt minden tévedést.

A látvány, mely szemem elé tárult, még nagyobb
iszonyatba ejtett, mint meghalt uramnak arcza . . .
Fogai közé szorítva tartotta egyik czipőmet és pedig
oly erősen, hogy kénytelen voltam borotvával körül-
vágni a bőrt, hogy eltávolítsam onnan . . .

Nem vagyok szent . . . Sok embert láttam

életemben, következésképpen tapasztalatból ösmerem az örültségeket és piszkosságokat, melyre képesek . . . De olyant, mint az én uram? Oh! Igazán! . . . Mégis furcsa, hogy még ilyen is van a világon! . . . Nem tudom, honnan veszik elő képzelő tehetségüket ezek az emberek, mikor a jó és a kellemes sokkal egyszerűbb . . .

Itt ugyan ilyesmi nem fog előfordulni . . . Ezek egészen más emberek. Jobbak-e vajjon? Vagy rosszabbak? . . . Erről még sejtelmem sincs . . .

Egy dolog már régóta bánt. Talán már előbb szakitanom kellett volna ezzel a piszkos életmóddal. Társnőim közül sokan hagyták el helyüket, hogy szerencsét próbáljanak a mulató világban, pedig — dicsekvés nélkül legyen mondva — kevésbé előnyösen néztek ki, mint én. Ha nem vagyok az, a mit csinosnak neveznek, úgy kinézésemmel bizonyára többet érek; szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy tartásomat, izlésemet már sok nagyvilági delnő és cocotte irigyelte meg. Talán kissé magas vagyok, de derékban vékony és arányos . . . Gyönyörű szőke hajam van, szemem sötét kékszinű, szám merész vágású . . . Modoromban sok eredetiség van, beszédem szellemes és egyszersmind meleg, mit a férfiak nagyon kedvelnek. Sikereim lehetnek volna. Eltekintve attól, hogy a kínálkozó alkalmat idáig mindig elszasztottam, még ezenkívül félttem is . . . Félttem, mert nem lehet tudni, hogy ez az ut hová vezet . . . Annyi nyomort láttam már . . . Annyi keserű valomást hallottam már! . . . Ezután a kórház, melyet csak kevesen tudnak elkérülni! . . . E szomorú kép leghátulsó részén Saint-Lazare fenyegető körvonalai emelkednek! . . . Ettől megfagy a vér ereimben! . . . Különben ki biztosíthatott volna arról, hogy a világban olyan sikereim lettek volna, mint a milyenek szobaleány koromban voltak?

Annak a különös befolyásnak kulcsa, melyet mi a férfiakra gyakorlunk, bármennyire szépek és

szellemesek legyünk is, nem áll mindig rendelkezésünkre . . . Nagy befolyást gyakorol erre a társaság is, melyben élünk . . . De függ még a szokásoktól, az izléstől, az ösmerősök erkölcsi nivójától, de főképpen urnőnktől és azoktól a vágyaktól, melyeket asszonyaink környezetükben felébreszteni képesek. Mikor a férfiak minket szeretnek, rendszerint urnőnket szeretik bennünk, érzelmeiket a titokzatosság ingere hatalmasan felkorbácsolja . . .

De van itt még más is. Daczára hányt-vetett életmódomnak, lelkem mélyében megőriztem vallásos hitemet, mely eddig szerencsésen megóvott a végleges bukástól, mely a tátongó örvény szélén mindig megállított . . . Oh! Ha nem állna rendelkezésünkre a vallás; az imádság a templomban, mikor a kétségbeesés határához jutottunk, mennyivel szerencsétlenebbek lennénk; ha nem támogatná hitünket a szent szűz, páduai szent Antal . . . Hogy hová jutnánk és mivé lennénk ezek nélkül, annak csak a nagy ég a megmondhatója! . . .

Végre — és ez a legfőbb — semmivel sem védhetném magamat a férfiak ellen . . . Önzetlenségemnek és az ő vágyaiknak áldozatul esnék . . . Sokkal szerelmesebb természetű vagyok, sem hogy hasznot tudnék a szeretetből huzni . . . Nem tudnék pénzt kérni attól, ki feltárja előttem a gyönyör ragyogó kapuját; ez az érzés erősebb, mint én . . . mikor azok a szörnyetegek hozzám szólnak . . . mikor nyakamon érzem szakálluk simogatását, leheletük melegségét . . . akkor megszűnök gondolkozni . . . elvesztem öntudatomat, áldozata leszek azoknak, kiknek valamit megtagadni ilyenkor úgy sem lennék képes . . .

Ime itt vagyok a Prieuré-ben. De mit is várok? . . . Az igazat bevallva, magam sem tudom. A legokosabb lesz erre nem is gondolni és a jó szerencsére várni. Talán így lesz legjobban . . . Feltéve, hogy holnap reggel már, asszonyom egy szavára, és idáig üldözve

az engem minden lépten-nyomon követő balszerencse által. ne legyek kényszerítve arra, hogy itt hagyjam a házat! Ószintén bevallom, ez nagyon untatna . . . Egy idő óta fájdalmat érzek derekamban és gyomrom körül, néha gyengeség lepi el egész testemet; emésztésem rendetlen, emlékező tehetségem fogy; kedélyem izgatott, idegesebb és idegesebb leszek. Az előbb is, mikor a tükörbe néztem, úgy találtam, hogy vonásaim fáradtságot árulnak el, és arczom színe, melyre oly büszke voltam, elvesztette hamvát, majdnem fakó lett . . . Talán öregszem már? . . . Még nem akarok vénülni. Párisban nem igen kimélheti az ember magát Nem telik az időből. Az élet ott túl lázas, túl zavart . . . Reggeltől estig túl sok emberrel érintkezel, túl sok élvezetben van részed, túl sok a váratlan . . . Menned kell akaratom ellenére . . . Itt pedig a nyugalom, és milyen csend! . . . A levegőnek, melyet belélegzek, jónak és egészségesnek kell lennie . . . Oh! Bárha megpihenhetnék itt egy kissé! . . .

Egyelőre még nem sokat bizom benne. Urnőm mindenestre előzékeny hozzám. Elég kedves volt többször megjegyezni, hogy bámulja természetem, hogy azzal, a mit rólam hallott, nagyon meg van elégedve . . . Oh! Szegény feje, ha tudná mily befolyást gyakorolhatunk mi, ha azt akarjuk, hogy rólunk jót gondoljanak . . . Különösen bámulatba ejti őt egyszerű keresetlen eleganciám. De különben urnőink az első napon rendesen kedvesek *szoktak lenni* . . . A mi uj, az szép is . . . Ősmerjük már *ezt a nótát* . . . Holnap azután egészen más szelek fujnak, azt is tudjuk . . . Erre annál is inkább el lehetek készülve, mert asszonyomnak hideg, kemény tekintete van, a mi nekem sehogy sem tetszik . . . Szemei visszatükrözik fősvény, gyanakvó, kutató természetét. De még túl vékony száraz ajkát sem szeretem . . . Az ő ajkán a legédesebb szó is kemény sértésként hangzik, beszédmodora éles, hangja üvölt.

Mikor engem hasznavehetőségem, multam felett kikérdezett, oly nyugodt és alattomos szemtelenséggel mért végig, akár egy öreg pénzügyőr. Már akkor gondolkodóba ejtett.

— Nem tévedhetek . . . Változatosság kedvéért ismét egy olyanra akadtam, ki minden este eldugja a kulcsokat, megszámlálja a koczkacszukrot, ki jeleket csinál a palaczkokra . . . Hagyjuk! Hagyjuk! Mindig a régi nóta, csak a versek változnak . . .

Végleges ítéletemet azonban még későbbre halasztom, még nem mondok le minden reményről. Annyi tekintet után, mely eddig lelkem legmélyebb titkát kutatta, egyszer — és ezt az ember soha sem tudhatja, — talán én is fogok találni egy sorsom felett szánakozó, baráti szívet . . . A remény olcsó, nem kerül pénzbe, tehát türelemmel fogok várni . . .

Még egészen kábult voltam a négy órai uttól, melyet harmadik osztályban tettem meg és a nélkül, hogy a konyhában egy szelet vajas kenyérral kínáltak volna meg, urnőm előhívott, végig hurczolt az egész házban, a padlástól a pinczéig, hogy rögtön tisztába jöjjenek teendőmmel. Oh! Nem vesztegeti az idejét, sem az enyémet . . .

Milyen nagy ez a ház! Mennyi folyósója, mennyi kamrája van! . . . Oh! Szépen köszönöm! Négy inas sem lenne elég ahhoz, hogy tisztán tartsa. A földszint roppant terjedelmes, mert a házhoz jobbról és balról terrasse alakban még két külön álló pavillon van építve, mely a főhomlokzatnak mintegy folytatását képezi. Az épület maga két emeletes, ezt a két emeletet fogom szünet nélkül járni. Asszonyomnak az a rettenetes gondolata támadt, hogy a fehéreműt egy, a szobáink mellett levő helyiségben helyezte el, hogy annál inkább szeme előtt legyenek, mert itt fogok dolgozni. A folyosók telve vannak szekrényekkel, a régi divatu óriási méretű szekrények ezernyi kisebb nagyobb fiókkal . . . Ebben az utvesztőben soha sem fogom magamat kiismerni . . .

Urnóm, mikor egyet-mást mutatott, mindig lel-
kemre kötötte.

— Édes leányom, erre jól vigyázzon, ez egy
nagyon szép darab . . . Ez nagyon ritka, édes
leányom . . . Az nagyon drága, édes leányom . . .

Mintha nem volna képes becsületes nevemen
szólítani, ez az „édes leányom ide, édes leányom
oda“ végtére is idegessé tesz. De ez még hagyján
volna, ha nem olyan sértő büszke hangon mondaná.
Ez a parancsot rejtő hangsúly rögtön elidegenít
minket urnónktól, elkeseríti a legjobb akaratot, ez az
oka egyszersmind annak a mély gyűlöletnek, mely-
lyel oly gyakran viseltetünk egymás iránt. Mi lenne
akkor, ha én őt viszonzásul „kis mamának“ hívnam? . .
A „nagyon drágának“ említését is abban hagy-
hatná . . . Minden tárgyra, a mi az övé, még olya-
nokra is, melyek alig érnek két garasnál többet, azt
szokta mondani, „ez nagyon drága“. Az embereknek
fogalmuk sincs arról a hiúságról, mely egy házi-
asszonyban elfér . . . Végre is szánalmat keltő . . .
Mikor egy kőolajlámpa kezelését magyarázgatta,
mely különben éppen olyan közönséges volt, mint
a többi, nagyon a lelkemre kötötte:

— Édes leányom, vegye tudomásul, hogy ez a
lámpa igen drága, ha elromlanék Angolországba
kellene küldeni, mert csak ott tudják kijavítani.
Ugy vigyázzon rá, mint a szemefényére . . .

Kedvem lett volna visszavágni:

— Hé! Mondd csak kis mamám . . . és az
éjjeli edényed . . . talán az is nagyon drága? . . .
Azt is Londonba kell küldeni, ha kicsorbul?

Ez már mégis sok! . . Mennyi rögeszméjük
van, hogy felfújják a legcsekélyebb dolgot. Ha el-
gondolom, hogy ezt mind csak azért teszik, hogy
minket megalázzanak és elkeserítsenek!

A ház belső berendezése már nem valami hi-
res. Bizony nem értem miért olyan büszke.

Kivülről, nagy terjedelmű facsoportjaival, melyek

méltóságteljesen veszik körül, nagy kertjével, melynek a patak irányában egyenletes esése van, szép, eleven zöld pázsitjával, még mutat valamit . . . De belül . . . szomoru, minden ize recseg, ropog, dohos szagu . . . csupa patkányfészek, a meredek, nyaktörő falépcsőknek deszkája már kopott, ha rálépsz összeomlással fenyeget . . . A folyósók alacsonyak és sötétek, a puha futó szőnyeg helyét rosszul összeillesztett kőburkolat foglalja el, mely vörös szinnel van bemázolva, olyan sikos, mint a jég. A válaszfalak, melyeket vékony száraz fákból róttak össze, a szobáknak olyan kinézést kölcsönöznek, mint egy hegedű belseje, bennük minden zaj viszhangra talál . . . Milyen nyárspolgárius mind ez! . . . A butorzat cseppet sem párisias . . . A butorok régi divat szerint gyöngyházbetétesek; a szövetekbe már terjedelmes lyukakat rágott a moly, a függönyök kopottak, szinevesztettek; a karosszékek és pamlagok furcsán néznek ki vékony, hosszú lábaikon, a fa alkatrészeket a szú koptatja. Mennyi bajom lesz nekem ezzel a limlommal! . . . Én, a ki annyira szeretem az élénk színeket, a széles és kényelmes pamlagokat, melyeken oly édesen lehet nyugodni, és mindama divatos, gazdagon diszitett apróságokat, melyekkel párisi divathölgyeink oly remekül tudják szobájukat diszíteni, ismétlem, én itt ebben a környezetben egészen boldogtalannak érzem magamat . . . Attól félek, hogy ezt soha sem fogom tudni megszokni. Már hiába, egy bizonyos kényelmet nem tudok nélkülözni; ellenszenvet érzek minden iránt, a mi a mult századokra emlékeztet.

Ürnöm sem öltözködik úgy, mint az Párisban divat. Ruhái teljesen izléstelenek; meglátszik rajtuk, hogy nem ismeri nagy divatkereskedéseinket . . . Daczára annak, hogy látszat szerint válogatós öltözködésében, mégis legalább tíz évet maradt el a divat mögött . . . Pedig nem festene rosszul, ha összedné magát, legalább elfogadható kinézése lenne.

Legnagyobb hibája az, hogy nem képes rokonszenvet kelteni, hogy semmiben sem tud nő lenni. Arczának vonásai eléggé szabályosak, szép, természetes színű szőke haja van, bőre kifogástalan . . . kissé talán túl üde kinézésű, és mintha valami veszedelmes természetű belső betegség bántaná. . . Azilyen fajta asszonyokat már ismerem, engem már nem téveszt meg ragyogó kinézésük. Rózsát mutat kívülről, de rothadt belülről . . . Ezek gummi övek, sérvkötők nélkül még egy lépést sem tudnának tenni. Láttam eddig elég ily titkos használatra készült szerszámot . . . Ez azonban cseppet sem akadályozza meg őket abban, hogy a világban bizonyos szerepet vigyenek. Sőt! A többenél rendszeren negédesebbek. Flirtelés tekintetében lefőzik összes versenytársaikat, közszemlére hozzák festett bájaikat; nincsen az a fiatal leány, ki szemével úgy tudna játszani, mint ők. Pedig a legtöbbjét pénzért lehetne mutogatni a muzeumokban . . . Az embernek bizony vajmi kevés öröme van bennük, és nem mindig kellemes dolog őket kiszolgálni.

Hangulatából ítélve, mostani urnőmnél is sejtek valami szervezeti rendellenességet . . . Arczkifejezéséből, testének erőltetett mozgásából csalhatatlan következtetést merek vonni arra, hogy ő soha sem ösmerte a szerelmi vágyat észbontó árnyalataival . . . Egész lényében van valami az aggszüzek savanyu kedélyéből; száraz mumiára emlékeztet, pedig ez a szőkéknél ritkaság. Bizonyára nem az én urnőm ájulna el a kéjes izgatottságtól szerelmesének karjai közt egy oly gyönyörű zene hallatára, mint például a Fauszté. Oh nem! Ő nem tartozik azokhoz a csunya arczu asszonyokhoz, kiknek arczát oly széppé teszi a szerelmi láng, kiket az érzés nem sejtett varázserőhöz juttat . . . Egyébiránt neki sem hiszek . . . Ösmertem már sokkal szigorubb kinézésűeket is, olyanokat, hogy jelenlétükben még valami kellemes

dologra sem mert az ember gondolni, pedig milyen gyalázatosságra voltak képesek . . .

Urnóm hiába iparkodik kedves lenni, látom, hogy nem őszinte, bármennyire takarja . . . Én igen rossznak, sőt gonosznak tartom; csunya jellem, kegyetlen szív . . . Ugy képzelem, hogy mindig nyakán ül az embernek, csak azért, hogy bosszantsa . . . Szinte hallani vélem, hogy: „ért maga ehez, édesem“? vagy „ért maga ahoz, édesem“? Továbbá: „szokott-e törni?“ „Gondos-e? . . .“ „Van-e jó emlékezőtehetsége?“ „Rendet tud-e tartani?“ Soha sincs ennek vége! Vagy: „Szereti-e a tisztaságot? Mert én erre sokat adok. Annak, a ki a tisztaságot szereti, hajlandó vagyok sokat elnézni.“ Vajjon minek tart ő engem? Talán egy jött-ment parasztleányak, vagy egy vidéki bonne-nak? . . . A mi pedig a tisztaságot illeti, azt már ismerem. Ezen lovagolnak valamennyien, pedig néha, mikor az embernek alkalma van szennyesüket látni . . . mennyi piszok kerül napfényre!

Mikor urnóm megmutatta öltözőszobáját, én nem láttam ott sem fürdőkádat, sem azokat a nélkülözhetetlen apróságokat, melyekkel minden asszony rendelkezik, ha csak valamit ad személyére . . . Nem láttam én még egy közönséges illatszert rejtő üvegcsét sem, pedig mennyire szeretek én ezekkel a szépítő szerekkel babrálni . . . Alig várom már, hogy asszonyomat vetkőztessem, azt hiszem, kitűnően fogok mulatni . . . Szép dolgokat fogok látni! . . .

Este, éppen teritettem, mikor az ur belépett az ebédlőbe . . . Vadászatról jött . . . Szép, magas férfi, széles vállakkal, erős, tömött fekete bajuszszal. Arcának színe barna . . . mozdulataiban kissé nehézkos, talán közönséges, egyébként jó embernek képzelem . . . Bizonyára nem lángész, mint Lemaitre Gyula ur, kit annyiszor kiszolgáltam a Kolumbusz Kristóf-utczában, de Jauzé M. urra sem hasonlít és

mégis rokonszenves a megjelenése ... Hatalmas termete kiváló erőre vall, haja sűrű és tömött, lábai izmosak, husos ajka vörös, jókedvű kifejezést kölcsönöz arcának . . . vele már tisztában vagyok! . . . Rögton észrevettem orráról, melynek erősen érzékies vágása van, szeméről, melylyel oly édesen és barátságosan tud tekinteni . . . Ugy hiszem, még nem láttam embernél oly sűrű szemöldököt, mint gazdám-nál, sem olyan szőrös kezét . . . Mint rendesen az értelmiség alacsony fokán, de hatalmas erejű emberek-nél szokott lenni, úgy ő is a végtelenségig félszeg és gyámoltalan.

Mikor engem meglátott, kellemes meglepetést, sok jóakaratot, jóindulatot árult el, de volt tekintében egy kis szemtelenség is, mikor szemét természetem felejtette, néma hódolata azonban cseppet sem volt sértő.

Rögton tisztában voltam azzal, hogy gazdám eddig nem sok olyan szobalányt látott, mint én. Kétségen kívül bámulatba ejtettem, erős benyomást tettem reá, Kissé zavarban volt, mikor megszólított:

— Ah! . . . Ah! . . . Maga az új szobaleány? . . .

Derekammal előre hajoltam, lesütöttem szemeimet; szerény, alázatos és legédesebb hangommal válaszoltam:

— Igen, uram, én vagyok . . .

Dadogva folytatta:

— Így tehát megérkezett? . . . Nagyon jól van . . . nagyon jól van . . .

Még valamit hozzá akart tenni, még keresgélt valamit, de ékesszólás hijján nem talált semmit . . .

Roppant jól mulattam zavarán . . . Rövid szünet után ismét megpróbálkozott:

— Így tehát Párisból jött?

— Igen, uram . . .

— Nagyon jól van . . . nagyon jól van . . .

Végre neki bátorodott:

— Hogy hívják?

— Czelesztának, uram.

Kezét dörzsölte, hogy bátorságot öntsön magába, Azután folytatta:

— Czelesztta!... Ah! ah!... Nagyon jól van... Nem közönséges név... szép név, az igaz!... Feltéve, hogy feleségem másképpen nem fogja hívni... meg van az a rossz szokása...

Alázatos önérzettel válaszoltam:

— Urnőm rendelkezésére állok teljesen...

— Kétségen kívül... kétségen kívül... De nagyon szép neve van...

Alig tudtam a nevetést tartani... Az ur fel és alá kezdett járni a szobában. Egyszerre leült egy székre, kiterjesztette lábait. Bocsánatot kérő és esdeklő hangon fordult hozzám:

— Nos, Czelesztta... mert én mindig Czelesztának fogom szólítani... legyen oly jó és segítsen lehuzni csizmámat... Remélem nem lesz terhére?

— Semmi esetre...

— Nézze, ezek az átkozott csizmák roppant nehezen jönnek le.

Kecses, sőt kihívó mozdulattal térdepeltem le előtte; mialatt sáros és nedves csizmáinak lehuzásánál segédkeztem, teljesen jól éreztem nyakamon forró leheletét, szinte látni véltem kíváncsi tekintét, melylyel derekam körvonalait kutatja, és mindazt, a miről magának a testhez simuló ruhán át fogalmat alkothatott... Egyszerre suttogni kezdett:

— Sapristi! Czelesztta... be jó illata van...

A nélkül, hogy felemeltem volna szememet, az értelmetlent adtam:

— Nekem, én, uram?

— Bizonyára... maga-magának... Parbleu! nem is a lábomnak...

— Oh! Uram!...

És ez az „Oh, uram“ egyrészt tiltakozás akart

lenni lábai javára, másrészt barátságos figyelmeztetés, jobban mondva bátorítás szivélyességeért . . .

Vajjon megértett-e? . . . Ugy hiszem — igen, mert nagyobb nyomatékkal és bizonyos szerelmes dadogással hangjában, ismételte:

— Czeleszta! . . . magának kitünő illata van! . . . kitünő illata van! . . .

Ah! Ah! Végre is tüzet fog a vastag apuska . . . Értésére adtam, hogy sértve érzem magamat tolokodása által és aztán hallgattam . . . A mennyire félnék és a mennyire keveset ismeri az asszonyok fogásait, zavarba jött . . . Bizonyára megijedt, hogy kelleténél többet engedett meg magának. Egyszerre más tárgyra terelte a beszélgetést:

— Mit gondol, megszokik itten, Czeleszta?

Miféle kérdés? Hogy új helyemet meg fogom-e szokni? . . . Ajkamba haraptam, hogy ne nevessek. Bolond gondolatai vannak az öregnek . . . Az igazat bevallva, kissé buta lehet . . .

Nem tesz semmit. Nekem tetszik. Durva magaviselete is hatalmas testi erőre vall . . . egész lénye az erőszakos hím benyomását teszi. Nem mondhatnám, hogy nekem ellenszenves lenne . . .

Mikor megszabadítottam csizmáitól, hogy a jó benyomást, melyet reá gyakoroltam, meg is tartsa, én is egy kérdéssel fordultam hozzá:

— Uram, ugyebár vadászik? Jó eredménnyel vadászott ma?

— Folytonosan üldöz a balszerencse, Czeleszta — válaszolt gazdám egyet bölintve fejével. Csupán a mozgás kedvéért teszem, hogy járjak . . . Nem szeretek otthon maradni, nagyon unom magamat . . .

— Unatkozik, uram!

Néhány szó után előzékenyen javította ki magát:

— Azaz . . . unatkoztam . . . Mert ezentul . . . ime! . . .

Végre ostoba és szánalmat gerjesztő mosolylyal tette hozzá :

— Czeleszta? . . .

— Uram? . . .

— Legyen jó és adja ide a papucsomat! Bocsánatot kérek . . .

— De uram, hiszen ez a kötelességem . . .

— Igen, megtalálja balra a lépcső alatt a kis sötét kalukában . . .

Ugy gondolom, hogy ennél a bácsinál mindent elérhetek. Nincsen benne kétszínűség, nyílt kártyákkal játszik . . . Ah! Mindenre rá lehet venni!

Az egyszerű ebéd, mely nagyobb részt a megelőző nap maradékaiból állott, csendesesen, minden említésre méltó esemény nélkül folyt le.

Az ur valósággal falja az ételeket, urnóm csupán megpiszkálja a tálát, miközben unottan néz maga elé, mintha semmivel sem lenne megelégedve . . . Étkezéskor egy egész gyógytárt kell terítéke mellé tenni, hol az egyik porból, hol a másik üvegcéből tölt cseppeket az ételébe. Nagyon keveset beszéltek, az a kevés is helybeli emberekre és viszonyokra vonatkozott, a mi engem éppen nem érdekelt. Csupán annyit értettem az egészből, hogy nem igen látnak vendégeket házuknál. Különben észrevehető volt, hogy nem arra gondolnak, a mit beszélnek.

Engemet figyeltek, természetesen különböző álláspontról indulva ki: urnóm kevélyen, mintha nyársat nyelt volna, folyton erősödő ellenséges hangulattal már azokra a gonoszságokra gondolt, a melyekkel engem agyon fog kizozni. Az ur alattomosan hunyorgatott a szemével, közben kezemet nézegette. Igazán nem értem, hogy miért izgatja annyira a férfiakat a kezem nézése? . . . Én adtam azt, a ki nem vesz észre semmit . . . Mentem és jöttem méltóságteljesen, hideg közönnyel, mint a ki távol áll az ő apró fondorkodásaiktól . . . Oh! Ha vesémbé

láthattak volna, ha olvasni tudtak volna lelkemben, a mint én néztem az ő kártyájukba! . . .

Az asztalnál nagyon szeretek felszolgálni. Ott tudja meg a cseléd uraságának minden bűnét, baját. Eleinte elővigyázatosak, egymásra ügyelnek, apródonként elfelejtik jelenlétünket, természetessékké válnak. Ilyenkor festék és fátyol nélkül tanulmányozhatjuk őket, nem gondolnak arra, hogy valaki settenkedik körülöttük, ki hallja és megjegyzi a legapróbb fekete foltot, a legkisebb hibát, életüknek legrejtettebb sebhelyét és mindazt a piszkot és gyalázatot, a mely a becsületes embereknek tiszteletre méltó agyában elfér. Mi összegyűjtjük ezeket az önvalomásokat, elhelyezzük őket emlékezetünkben, hogy szükség esetén felhasználhatók legyenek. Rettenetes fegyver ez a leszámolás napján! Milyen édes a bosszu annyi megaláztatás után . . .

Bevallom, a mai és első érintkezés alkalmával nem tudtam magamat kellőképpen tájékozni . . . Annyit kiéreztem, hogy nem szeretik egymást, hogy az ur nem számít a háznál, hogy reszket felesége előtt, mint egy kis gyermek . . . A háztartás urnóm körül forog . . . Ah! a szegény ember nem igen lehet jókedvű. Furcsa dolgokat láthat és hallhat minden nap. Remélem lesz annyi szerencsém, hogy ilyenkor én is ott legyek.

A gyümölcsnél urnóm, ki az egész ebéd alatt folyton kezemet, karomat és derekamat nézegette, egyszerre éles hangon szólított meg.

— Nem szeretem, ha illatszert használnak.

Nem válaszoltam, úgy tettem, mintha nem rám vonatkozott volna a megjegyzés. Ezért újra megszólított:

— Megértett, Czeleszta?

— Jól van, asszonyom.

Rögtön az urra néztem, vajjon milyen arcot csinál, úgy látszik szereti a jó illatot, az enyémet legalább mindenesetre. Két könyökével az asztalon

látszólag közönyösen figyelt egy elkésett darázsra, mely a gyümölcsös tál körül repdesett. Nyomasztó csend uralkodott az ebédlőben, a tárgyak és butorok körvonala apródonkint elmosódott az esthomályban. Mintha a mennyezetről valami megfoghatatlanul szomorú, valami megmagyarázhatatlanul nyomasztó hangulat bocsájtkozott volna le erre a két élő lényre. Hiába kérdem magamtól, hogy miért élnek ezek, hogy mit csinálnak e földön.

— Czeleszta, a lámpát!

Urnőm hangja volt, mely a sötétben még érdesebb árnyalatot kapott, mint rendesen. Szinte megrettentem.

— Jól látja, hogy már sötét van . . . Nem helyes, hogy erre is nekem kell figyelmeztetnem . . . Remélem, utoljára történik . . .

Mikor a lámpát gyújtottam, azt a bizonyos drága lámpát, melyet csak Londonban lehet javítani, kedvem lett volna odakiáltani az urnak:

— Várj egy keveset, öregem, ne félj semmitől . . . ne essél kétségbe. Én majd teszek róla, hogy kedvedre szagolhasd azt az édes illatot, melyet annyira megkedveltél, melytől most oly galádul akarnak megfosztani . . . Megigérem, hogy meg fogod találni hajamon, kezemen, számon, egész lényemen . . . Ne félj semmit, majd megmutatjuk annak a vén bábának . . . erről felelek!

Hogy hallgatag fohászomnak észrevehető kifejezést adjak, végig simítottam az urnak a karját, mintegy véletlenségből, mikor a lámpát az asztalra helyeztem . . .

A konyha nem vig. Kivülem még két cseléd van, egy szakácsné, ki mindig morog és egy kertész-kocsis, ki soha sem szól egy szót sem. A szakácsnét Mari-nak, a kertész-kocsist Józsefnek hívják. Ostoba parasztok mind a ketten . . . De milyen kínzésük van! A szakácsné kövér, puha alakatlan hustömeg, vastag nyaka körül piszkos sárga kendőt

visel, mintha hetek óta ezzel törülgette volna edényeit. Óriás méretű derekát szennyes, zsirfoltos kék ing fedi. Rövid szoknyája alól kilátszik vastag lába, melyet szürke színű kötött harisnya fed. A férfin rövid ujjú ing, előtte kötény, lábán faczipő. Arcza frissen van borotválva, szája körül ideges rángatózás, mely rossz kifejezést ad ábrázatjának. Kigyószerű mozdulatai vannak, mint egy sekrestyésnek . . . Így néznek ki társaim.

A cselédek számára nincsen külön étkezőhelyiség. A konyhában ebédelünk azon az asztalon, melyen a szakácsné egész napon át vágja a húst, tisztítja a halat, aprítja a zöldséget, hol gömbölyű és kövér ujjaival keveri a mosléknak valót. Ez már igazán nem járja . . . Az égő tüzhely fojtóvá teszi a szoba levegőjét . . . Zsirszagu itt minden, mintha avas mártást használnának az ételekhez. Mialatt étkezünk egy fazékból, melyben a kutyák számára főzik a levest, rettenetes szagu, orrfintorító bűz készletet a köhögésre . . . Rosszul lesz az ember tőle! . . . A fogházban jobban gondját viselik a raboknak, a kutyáknak jobb dolguk van ketrecükben, mint nekünk . . .

Szalonnás káposztát találtak számunkra, csemege gyanánt bűdös sajtot kaptunk . . . Ital gyanánt savanyu almabort adtak . . . Semmi egyebet. A teríték összeropedezett mázu cserépedényekből áll, a villa és kanál ónból készült.

Nem akartam mindjárt az első napon panaszkodni. De enni sem tudtam. Hogy még jobban tönkre tegyem gyomromat! Köszönöm! . . .

— Miért nem eszik? — kérdezte a szakácsné.
— Nem vagyok éhes.

Igen méltóságos hangon mondhattam azt . . .
Mari rögtön morogni kezdett:

— Talán szarvasgomba kellene a kisaszszonynak?

Büszkén, sok önérzettel, a nélkül, hogy megharagudtam volna, válaszoltam:

— Elég szarvasgombát ettem már életemben . . . Nem mindenki mondhatna ennyit magáról . . .

Erre elhallgatott.

A kertész-kocsis ezalatt nagy darab szalonnát tömött szájába és hamisan pislogott rám. Nem tudnám megmondani miért, de ennek az embernek a tekintete kellemetlen . . . zavarba hoz némasága. Csodálatba ejt mozdulatainak ruganyossága, frisessége, pedig már nem lehet fiatal . . . Derekának hullószerű mozgása van . . . Roppant érdekel . . . Dus haja, alacsony homloka, ferde szeme, kiálló arc-csontja, erős és kemény álla különös kinézést ad neki . . . nem tudom szókkal kifejezni . . . Jó ember-e vajjon? . . . Vagy gonosz? . . . Nem tudok vele tisztába jönni. Mégis különös, hogy valaki ennyire lekösse figyelmemet. Remélem, hogy idővel ez meg fog szünni.

Csupán arról tudok magamnak számot adni, hogy ismét élénk és nagyító képzelő tehetségemnek csalafintasága lesz, mely vagy túl szép, vagy túl rút színben akarja a tárgyakat és embereket látni. Így történhetett, hogy abból a nehézkes Józsefből is mindenáron egy regényhőst akart faragni, pedig ő belőle sem lesz soha világfi.

Az ebéd vége felé József, a nélkül, hogy egy szót is szólt volna, kötényének zsebéből kihuzta a Libre Parole-t, melyből teljes figyelemmel olvasni kezdett. Mária egészen előzékeny és barátságos lett attól a két pohár almabortól, melyet öblös torkán eresztett le. Széjjelterpeszkedve székén, felgyürt ujjakkal, meztelen karral, főkötőjét félretolva kóczos fején, kérdezgetni kezdett, hogy honnan jöttem, hol voltam, hogy jó helyeken voltam-e és hogy antiszemita vagyok-e? Egy ideig egészen kedélyesen beszélgettünk. Én is tettem néhány kérdést a házat ille-

tőleg, hogy jönnek-e gyakran vendégek és miféle emberek, hogy az ur szokott-e udvarolni a szobaleányoknak, hogy urnőmnek van-e szeretője? . . .

Ah! Látni kellett volna József arczát, kit kérdéseim zavartak az olvasásban . . . Hogy meg voltak botránkozva, milyen szánalmasan néztek ki! Hihetetlen, mennyire hátra maradnak az emberek a vidéken . . . Nem tudnak semmit . . . nem látnak semmit . . . nem értenek semmit . . . meghökkennek a legegyszerűbb dologtól . . . Bármilyen becsületesen ostoba legyen is József ur, bármilyen erényes legyen is látszat szerint, senki sem fogja velem elhitetni azt, hogy Mária-nak nem udvarol és pedig nem minden eredmény nélkül . . . Nekem nem kellene! . . . Még akkor sem, ha ő lenne az egyetlen férfi e földön . . .

— Fel lehet ismerni, hogy Párisból jött, nem tudom kitől, vetette szememre a szakácsné.

József fejét csóváltatva, csupán ennyit tett hozzá:

— Az bizonyos! . . .

Erre tovább olvasta ujságát. Mária nehézkesen kelt föl székéről, levette a fazekat a tüzről . . . Többet nem beszéltünk . . .

Eszembe jutott utolsó helyem és Jean ur, az inas, ki oly előkelően festett fekete bajszával, gondozott fehér kezével. Nincs az az asszony, kinek oly szép bőre lett volna. Oh! Oly szép fiu volt Jean ur, oly vig, kedves és gyengéd, mikor esténként nekünk a Fin de Siècle-t olvasta fel. Mily szép történeteket tudott mondani, mily érzékeny és szép dolgokat tudott mesélni. Mindig tudtuk, hogy az ur kivel levelez. Ma megváltozott minden! . . . Hogyan történhetett, hogy én oly messzire szakadtam el mind attól, a mit annyira szerettem?

Sirni szeretnék.

E sorokat is egy piszkos kis szobában írom, melyen keresztül fuj a téli szél, mely ki van téve

nyáron a nap perzselő hevének. Az egész butorzat egy régi vaságyból és egy fehér fából készült rozoga szekrényből áll, még nem szólnék, ha be lehetne zárni, ha elég hely volna benne ruháim számára . . . A világítást egy füstölgő fagygyu gyertya szolgáltatja sárgaréz tartóján . . . Igazán sirni tudnék . . . Ha folytatni akarom ezt a naplót, ha el akarom olvasni a regényeket, melyeket magammal hoztam, ha kártyát akarok vetni, akkor a saját keserves keresetemből vehetek gyertyát . . . Mert a mi a gyertyákat illeti, azokat urnóm kulcs alatt tartja.

Majd iparkodni fogok holnap egy kis rendet csinálni. Ágyam fölé fogom akasztani sárgarézből vert feszületemet, a kandallóra fogom helyezni a festett porcellánból készült szent szűzet. Még fogok helyet találni azczképeimnek, a dobozoknak és a többi apró csecse becsének, ezekkel talán becsalok egy kis fény sugárt ebbe a siralomházba.

Mária szobája mellettem van. Gyenge deszkafal választ el tőle, mindent át lehet hallani . . . Ugy képzeltem, hogy József, ki kint lakik valamelyik cselédházban, majd eljön látogatást tenni Mariannehoz. De nem . . . Marianne sokáig forgolódott szobájában . . . Sokat köhögött, köpött, a székeket lökdöste, sok zajt csapott . . . Most azonban már horkol . . . Bizonyára nappal találkoznak! . . .

Egy kutya ugat valahol a mezőn . . . Két óra lesz már nemsokára, a világosságom is elfogy . . . Én is le fogok feküdni . . . Már érzem, hogy aludni nem fogok tudni . . .

Ah! Mennyire meg fogok itt vénülni ebben a putriban! . . . Ez mégis sok!

Szeptember 15.

Eddig még nem közöltem uraságom nevét. Nevetséges és furcsa hangzásu nevük van: Lanlaire... Monsieur és Madame Lanlaire... Keresztnevük még ostobább, az urat Izidor-nak, urnőmet Eufrozinának hívják... Eufrozina! Ugyan mit szólnak ehhez!...

A szomszéd vegyesárkereskedőnek felesége, kinél az előbb voltam selymet venni, kellő felvilágosítást adott kenyéradóm felől. Cseppet sem mondhatnám, hogy szépet hallottam volna. Az igazság kedvéért azonban meg kell jegyeznem, hogy még nem akadtam hasonló, fecsegő asszonyra... Ha így beszélnek róluk azok, kiknél vásárolnak, akkor mit mondhatnak azok, kiknél semmit sem vesznek... Ah! Jól tudnak nyelvelni a vidéken!... Mazette!...

Az urnak atyja posztógyáros és bankháztulajdonos volt Louviers-ben. Hamis bukással vádolták, tönkretett egy csomó kis embert. Tíz évi fogházat kapott. Ezt a büntetést a vidéken nagyon enyhének tartották, mert állítólag rengeteg hamisítást, lopást és csalárdságot követett el. Gaillonban halt meg a börtönben. Gondja volt arra, hogy magának négyszázötvenezer frankot tegyen félre, ennyivel csalta meg hitelezőit. Ez az összeg képezi ma Lanlaire urnak személyes vagyonát... Csunya dolog, az bizonyos!..

Urnóm atyjáról még rosszabbat hallottam, bár ő nem a börtönben fejezte be életét, sőt tisztelettől

környezve halt meg. Emberkereskedő volt. A füszerész felesége mondta, hogy harmadik Napoleon császár idejében, mikor még nem volt általános katonai kötelezettség, mint ma, azok a fiatal emberek, kik a sorozásnál rossz számot huztak, pénzzel kiválthatták magukat a katonáskodás alól. Ezt az üzletet ügynökök közvetítették. Ezek az adott körülményekhez képest ezértól kétezer frankig oly szegény ördögöket állítottak sor alá a gazdagok helyett, kik hajlandók voltak bizonyos kártalanításért a hét évet leszolgálni és esetleg a háboruban meghalni. Így tehát abban az időben Franciaországban úgy kereskedtek az emberekkel, mint Afrikában a feketékkel! . . .

Hasonlóan a marhavásárokhöz, voltak embervásárok is, melyek egy még borzasztóbb mézszárszékre vitték a szegény embereket? . . . Mintha ma jobbak lennének az emberek! . . . Ugyan kérem minek nevezzük a cselédszerző intézeteket és a nyilvános mulatóházakat, hát ezekben nem emberhust árulnak-e ma is? . . .

A füszeresné állítása szerint ez az üzletág nagyon jövedelmező lehetett, urnóm atyja versenytárs nélkül dolgozott az egész megyében, a fizetett díjnak legnagyobb részét ő maga vágta zsebre . . . Már tíz éve, hogy meghalt, mint Mesnil-Roy polgármestere. Életében egy csomó hivatalt viselt, volt községi tanácsos, a békebíró helyettese, gyárigazgató, a jótékonysági egylet pénztárnoka, érdemrendet is kapott. A Prieurè-n kívül, melyet potom áron vett meg, halálakor egymillió kétszázezer frankot hagyott örökösire. Ennek a vagyonnak felét kapta urnóm, mert volt még egy fia is az öregnek, ki később rossz utra tért. Megszökött, ma senki sem tudja hová lett . . . Nos, beszéljenek, a mit akarnak . . . Ez a pénz ugyan nem tiszta, ha ugyan van a világon szagtalan pénz is . . . Az én véleményem nagyon egyszerű: én még csak piszkos pénzt és gonosz gazdagokat láttam.

Lanlaire-éknek tehát egy millió frankot tevő vagyonuk lehet. Még most sem tesznek mást, mint takarítani . . . Alig költik el jövedelmük harmadrészét.

Félretesznek minden garast, könnyebb a lelküknek, ha valakitől egy rézpénzt elvonhatnak. Alkusz-
nak minden számlára, letagadják adott szavukat. Csak azt fogadják el, a mi alá van írva. Üzleti do-
logban nagyon kell velük vigyázni, magyarázatba nem szabad velük bocsátkozni, mert mindjárt talál-
nak kibuvó ajtót. Fizetni sehogys szeretnek, a kis szállítóknak mindent letagadnak, mert ezek nem bírják ki a hosszadalmas és költséges pereket. Pénzt senkinek sem adnak, kivéve az egyháznak néha-néha, mert nagyon vallásosak. A szegények éhen veszhetnek tőlük a Prieurè kapuja előtt. Az ajtó mindig zárva marad.

— Én azt hiszem, — mondta a fűszeresné — hogy ha kivehetnének valamit a koldusok tarisznyájából, úgy megtennék a legnagyobb örömmel és minden lelkifurdalás nélkül . . .

Még elrettentő példa gyanánt hozzá tette:

— Mi mindannyian, kik oly nehezen keressük meg a mindennapi kenyeret, kenyérszenteléskor kalácsot osztogatunk szét a szegények közt. Ez egy oly régi szokás, melynek eleget kell tenni . . . Azok a gyalázatosak pedig mit osztogatnak? . . . Kenyeret, édes kisasszony! . . . Nehogy azt gondolja valahogy, hogy fehér kenyeret . . . Nem . . . hanem munkásoknak való kenyeret . . . Nem szégyenletes ez . . . olyanoknál, kik anyyira gazdagok? . . . Paumier asszony, a kádármester felesége, hallotta, mikor egyszer Lanlaire-né mondta a plébánosnak, ki gyengéd szemrehányást tett ezért: „Plébános ur, ez még mindig tul jó azoknak az embereknek!”

Az ember igazságos legyen kenyéradójával szemben is. Ha urnőmet mindenki szidja, Lanlaire urat mindenki tiszteli . . . Sőt azt is mondhatnám

nagyítás nélkül, hogy szeretik . . . Mindenki meg-
 egyezik abban, hogy cseppet sem büszke, hogy igen
 jótékony lenne, sok jót tenne, ha tőle függne. A hiba
 az, hogy semmit sem tehet. Egyszerűen nem számít
 otthonában. A cselédeknel is kevesebbet, pedig azo-
 kat kemény fegyelem alatt tartják, de még a macs-
 kának is jobb dolga van náluk . . . Hogy nyugalma
 legyen otthon, apródonkint lemondott minden beavat-
 kozásról, letett minden férfias tekintélyt. Urnőm
 igazít, rendez és szervez mindent . . . Ő foglalkozik
 az istállóval, a baromfi udvarral, a kerttel, a pinczé-
 vel, a gazdasággal, egyszóval mindennel ő rendelke-
 zik. Neki eleget tenni teljes lehetetlenség, nincs
 megelégedve semmivel, mindig azt hangoztatja, hogy
 megcsalják . . . Milyen szemes! . . . Az embernek
 fogalma nem volna róla, ha nem látná . . . Becsapni
 nem lehet, mert ismer minden fogást . . . Ő fizeti
 a számlákat, veszi fel a bérleteket, ő vásárol be.
 A könyvvitelben olyan ügyes, mint egy kiérdemült
 számvívó, az adósokkal kegyetlenebb, a legelvete-
 mültebb végrehajtónál, pénzének kamatoztatásában
 tul tesz a legravaszabb uzsoráson . . . Nem hinné
 az ember . . . A pénzt természetesen szintén urnőm
 kezeli, erszényét legfeljebb akkor nyitja ki, mikor
 pénzt csusztathat belé. Férjének rendesen még egy
 garas sem akad zsebében, néha még dohányra sem
 telik a szegénynek.

Gazdagsága mellett többet nélkülöz, mint mi . . .
 Szó nélkül türi megalázó helyzetét, egy megjegyzés-
 sel vagy türelmetlen mozdulattal sem árulja el
 boszúságát, úgy engedelmeskedik, mint mi. Ah! Milyen
 nevetségesen néz ki néha . . . Ha valaki Lanlaire-né
 távollétében jön egy számlával, vagy egy szegény
 koldus a nyomoruságával, esetleg egy szállító, ki
 borraivalóra vár . . . Akkor kell őt látni! Ilyenkor
 végig tapogatja minden zsebét, elpirul, bocsánatot
 kér, végre keserű hangon kezd beszélni:

— Ejnye! . . . Semmi pénz sincs nálam . . .

Csupán ezres bankjegyem van . . . Van ezer frankért aprópénze? . . . Nem? . . . Akkor jöjjön máskor . . .

Hogy lenne neki ezres bankjegye, mikor rúpénz sem akad zsebében! Még levélpapirosát is felesége tartja a szekrényben elzárva, azt is csak szükség szerint ivenkint adja oda! Még ilyenkor is dörmög:

— Köszönöm! . . . Hogy lehet ennyi papirra szükséged . . . kinek akarsz már ismét irni? . . .

Meg kell említenem azt, hogy sokan nagyon rossz néven veszik megvetésre méltó gyámoltalanságát, hogy ezzel a boszorkánynyal ellenállás nélkül hagyja vezetetni magát. . . Ezt mindenki tudja. De urnőm is folyton hangoztatja. . . Monsieur és Madame közt különben régen megszűnt minden bensőség. . . Lanlaire-né beteg altestére, gyermekei nem lehetnek, de még hallani sem akar róluk . . . Erre nagyon érzékeny . . . Nevetséges egy történetet beszélnek itt róluk a vidéken:

Egy nap, mikor urnőm bizalmasan beszélgetett a pappal, azt kérdezte, hogy szabad-e a hitvesi kötelességek rovására csálni . . .

— Mit ért ez alatt, gyermekem?

— Magam sem vagyok ezzel egészen tisztában — válaszolt Lanlaire-né.

— De, édes gyermekem, kegyednek tudni kell, hogy a szerelemben minden a mi nem természetes, az főben járó bűn . . .

— Éppen azért óhajtottam volna kinyerni az Egyház magas engedélyét . . .

— Jól van! . . . Jól van! . . . De végre is . . . lássuk csak . . . hogy gondolja ezt . . .

— Férjem hatalmas erejű ember, egészsége elpusztíthatatlan . . . Talán elég lenne, ha csak néha . . .

— Igaza van, édes gyermekem . . . Bármennyire erős és egészséges legyen valaki . . . a tulzás köny-

nyen átsap a szertelenségbe . . . Ezt szabad mér-
sékelní, bár . . .

Néhány pillanatig szótlanul állt a pap, azután
mint a ki elhatározta magát, folytatta:

— Jól van, legyen úgy . . . Én felhatalmazom . . .
hogy csak néha . . . mérséklettel . . . feltételezem,
hogy kötelességének teljes tudatában lesz . . . ezt
követelem.

— Ah! Esküszöm, atyám! . . .

— Továbbá évenként kétszáz frankot fog a
szent szűz oltára számára adományozni . . .

— Kétszáz frankot? — pattant fel Lanlair-né.
Azt, soha! . . .

Ott hagyta a faképnél a plébánost.

— Nem értem — fejezte be történetét a füsze-
resné — hogy akkor miért olyan engedékeny és
gyáva Lanlaire ur feleségével szemben, hiszen nem
csak a pénzt sajnálja tőle, hanem még férji jogaiban
is megsérti. Bizony én nem hagynám magamat
nevetség tárgyává tenni, én keményen utasítanám
rendre . . .

És ime mi történik . . . Mikor az ur egy kis
örömet akar magának szerezeni, hiszen ő sincsen fá-
ból, akkor kénytelen a legalattomosabb eszközökhöz
nyulni. Ha azután urnóm felfedezi ezeket az apró-cseprő
fogásokat, oly rettenetes jeleneteket rendez, hogy
néha hónapokig sem szólnak egymáshoz egy szót
sem . . . Ilyenkor az ur kifut a mezőre, látni lehet,
mint zuzza csizmájának sarkával a rögöket; cél-
nélkül szaladgál akár egy futó bolond, öklével hado-
názik, az ember azt hinné, hogy agyon akar ütni
valakit; összefüggéstelen értelemnélküli szókat kiált
a szélbe, esőbe. Végre este, mikor hazajön, még
alázatosabb, még gyávább, mint valaha volt . . .

Ebben a dologban az a furcsa és elszomorító,
hogy azoknak a piszkosságoknak és gonoszságoknak
daczára, melyeket a városban róluk mondanak házról-
házra, inkább irigylik, mint sem gyűlölik őket. Valljuk

be, csupán a vagyonuknak köszönhetik, hogy az emberek félnek tőlük, hogy tekintélyük van; az ilyen elősdiék feleslegesek a társadalomban, mert a jóra képtelenek.

Az emberek mélyebben emelik le kalapjukat előttük, mint szomszédjuk előtt, nagyobb előzékenységgel fogadják őket, mint másokat... Azt a piszkos putrit, melyben laknak, csupa meghunnyászkodásból kastélynak keresztelték el . . . Bizonyos vagyok abban, hogy maga a füszeresné volna az első, a ki azt mondaná az idegen utasoknak, ha ugyan itt olyanok megfordulnának, hogy:

— Szép templomunk van . . . De van itt még egy igen érdekes dolog . . . a dús gazdag Lanlaire-éknak tulajdona. a kastély. Ez, kérem, gyönyörű . . . Rettenetes emberek, de nagyon büszkék vagyunk rájuk . . .

A millióinak imádása! . . . Aljas érzés ez, mely nem csupán a polgárságnak sajátja, előfordul többékevésbé minden társadalmi osztálynál; mi is épp úgy érezzük sorvasztó hatását, mint a többi apró emberek. Én sem vagyok képes magamat elvonni befolyása alól, engem is meg fog néha vaskarmaival. Én, kit a vagyon szolgálatába vesz, ki a pénznek köszönheti minden fájdalmát, minden bűnét, minden gyűlöletét, a legkeserűbb meggyalázást, teljesíthetetlen álmait, életének örökös kinját — nos én, mihelyt szemben találok magamat egy gazdaggal, nem tudok ellenállni annak a vágnak, hogy benne valami kiváltságos lényt, valami különösen szépet ne lássak. Régi gyűlöletem olyankor elpárolog, szememet elkápráztatja a fény, akaratom és az észszerűség ellenére a csodálat érzete fejlődik ki nálam a gazdag iránt még akkor is, ha a legostobább, a legkegyetlenebb emberek egyike . . . Nem kétségbeejtő dolog ez? . . . És miért? . . . miért? . . .

Mikor elhagytam azt a titokzatos boltot, melyben különben nem találtam meg azt a selymet, melyet

kerestem, egészen le voltam hangolva attól a sok rossztól, mit uraságom felől hallottam.

Köd szállott alá . . . Az ég homályos lett, piszkos, mint annak az asszonynak lelke . . . Végig mentem a nedves utcán; dühös voltam a kereskedő feleségére, urnőmre, magamra; szidtam a felhős eget, ezt a rettenetes sarat, melyben lábam pacskolt; kétségbeejtett ennek a kis fészeknek szomorú egyhangúsága. Folyton azt ismételtettem magamban.

— Ez kellett még nekem! Most ugyan jól nézek ki . . . Jó helyre pottyantam! . . . Ah igen! Jó helyre kerültem . . . . . Legalább valami ujat látok.

Urnőm egyedül öltözködik és maga magát fésüli. Kétszer is ráfordítja a kulcsot, mikor az öltözőszobában van, még nekem sem szabad mindig bemenni . . . Tudja a nagy ég, hogy mit csinál ott sokszor órákon át! Ma este már nem tudtam megállni, kopogtattam az ajtón. Körülbelül a következő párbeszéd fejlődött ki közöttünk:

— Tok, tok!

— Ki az?

Ah! Ez a savanyu izü, rikácsoló hang, be szívesen fojtánám a torkába . . .

— Én vagyok, asszonyom . . .

— Mit akar?

— Az öltözőszobát jöttem takarítani . . .

— Már megvan . . . elmehet . . . csak akkor jöjjön, ha csengetek . . .

Ez azt jelenti, hogy itt még szobaleány sem vagyok . . . Hát akkor tulajdonképpen mi is vagyok én itten . . . mit kell tennem? Pedig öltöztetni, vetköztetni, fésülni az egész, a mi tetszik nekem mesterségemben . . . Nagyon szeretek játszani a hálóinggel, a szalagokkal, babrálni a fehérneművel, a kalapokkal, a csipkéekkel, a prémekkel; egészen boldog vagyok, ha a fürdő után jól megdörzsölhetem urnőmet, ha rendbe hozhatom haját, ha megrizs-

porozhatom, ha körmeit ápolhatom. Meg akarom őket ismerni tetőtől talpig, tudni akarom, hogy mi rajtuk a valóság és mi a hazugság. Így ő nemcsak urnőnk lesz, hanem egy barátnő, czinkostárs, sőt néha rabszolga . . . Az ember így meg tud mindent, megismeri hibájukat, bűnüket, tudomást szerez szerelmi bánatukról, felfedezi a házasság élet legmélyebb titkait, a betegségeket . . . Fel sem akartam említeni azt a körülményt, hogy egy ügyes szobaleány ezer nem sejtett szállal tartja hatalmában urnőjét . . . Sokat lehet így náluk elérni . . . A milyen hasznos ez, épp olyan mulatságos is . . . Így fogom fel én a szobaleány mesterségét . . .

Az ember nem hinné, hányan vannak — de hogy is fejezzem ki magamat? — kik otthon, a mi társaságunkban az elképzelhetetlenségig szemérmetlenek, és pedig vannak ilyenek szép számmal azok között is, kiket a világ, mint megostromolhatatlan erényeket, mint a szigorú mértékletesség mintaképeit ismer . . . Ah! Az öltözőszobában lehull minden álarcz! . . . Milyen szánalmas és siralmas kifejezést öltenek néha azok a büszke arcok! . . .

Ismertem egyet, kinek igazán furcsa szokása volt . . . Minden reggel, mielőtt felvette volna ingét és minden este, mielőtt levetette volna, odaállt a tükör elé, perczekig vizsgálgatta magát a legnagyobb gonddal . . . Azután mellét előre, nyakát pedig hátra feszítve, karjait gyors mozdulattal emelte fel a levegőbe . . . Ilyenkor hozzám fordult:

— Czeleszta . . . nézze csak . . . Ugyebár még egészen jól nézek ki? . . .

Nehéz volt a nevetést vissza tartani . . . Annál is inkább, mert szánalmat gerjesztő volt az, a mit magam előtt láttam! . . . Mikor leeresztette ingjét és a test megszabadult utolsó támasztékától, összetartó kötelékétől, az ember azt hitte volna, hogy sűrű folyadékként fog a szőnyegen széjjel terjedni . . . A természetes szépség megsemmisülése után is ma-

radt még ezen a testen valami meg nem magyarázható báj . . . talán inkább szomorú emléke annak, a mi valaha lehetett . . . Ez a rom valaha elragadóan szép volt . . . A gondviselészerű vakság segítségével, mely minden öregedő teremtményt utólr, nem fedezte fel a rombolást, melyet az időnek vasfoga rajt már véghezvitt . . . Még ma is tetszeni akar, tapasztalatainak tárházából előszedi legjobb fegyvereit, hogy szerelmet ébresszen . . . Szomorú győzelem volt az, melyet aratott . . . Ah! Mennyire elfacsarodott szívem ennek láttára! . . .

Urnőm néha pihegve és szégyenkezve rontott be az öltöző szobába pár pillanattal az ebéd előtt . . .

— Elkéstem . . . Gyorsan . . . gyorsan vetkőztessen le, kérem! . . .

Honnan szaladt haza ilyen fáradtan, beesett szemekkel, kimerülve az összeesésig, hogy alig birt már lábán állni? . . . És ruháján milyen rendetlenség! . . . Ingje gyűrődött és piszkos, füzője keresztben áll, harisnyája ránczos . . . Haja összekuszálva, teleszórva fehér vánkos pibével! . . . Arczáról és ajkáról a festék lekopott, azok a kegyetlen ráncok mindenütt láthatók, akár a csatában nyert sebhelyek . . .

Folyton ismételte, hogy elterelje gyanumat:

— Nem tudom mi bajom történt . . . Egyszerre rosszul lettem a varrónémnál . . . talán idegroham volt . . . Kénytelenek voltak levetkőztetni . . . Még most is egészen beteg vagyok . . .

Szánalomból úgy tettem, mintha elhinném ostoba magyarázatait.

Egy reggel, mikor éppen urnőmnél voltam, csengettek. Az inas távollétében én nyitottam ajtót . . . Egy fiatal ember lépett be . . . Kinézése gonosz, erőszakos és gyanús . . . munkásnak vagy csavargónak nézett ki . . . Emlékeztetett azokra az éjjeli alakokra, melyekkel az ember a kültelki táncmulatásokon találkozik . . . Kenyerük a gyilok és a

szerelem . . . . Arcza halovány, ajka fölött rövid fekete bajusz, nyakkendője vörös. Vállát tulbő kabát fedte. Minden mozdulata kihívó. Bámész és meglepett tekintettel nézegette az előszoba gazdag berendezését, a szőnyeget, a tükröt, a képeket . . . Azután egy levelet nyújtott át urnóm számára, beszédje vontatott, de parancsoló:

— Választ várok . . .

Hamarjában nem tudtam eldönteni, vajjon a maga ügyében jött-e? . . . Vagy más küldötte-e? . . . Az utóbbi valószínűségét rögtön félre tettem. Azok az emberek, kik más ügyében járnak, nem beszélnek olyan ellenmondást nem tűrő hangon . . .

— Megnézem itthon van-e Madame — szóltam elővigyázatosan, mialatt a levelet kezemben forgattam.

Gyorsan válaszolt:

— Itt van . . . Tudom . . . És különösen semmi kifogás! . . . Sürgős dolgom van . . .

Urnóm elolvasta a levelet . . . Az ijedtségtől majdnem összerogyott. Önuralmát annyira elvesztette, hogy azt kérdezte tőlem:

— Itt van, nálam? . . . Egyedül hagyta az előszobában? . . . Hogyan tudta meg a czímet? . . .

De gyorsan összeszedte magát, pár pillanat után már teljesen nyugodtan folytatta:

— Nem értem . . . Nem ismerem ezt az embert . . . Bizonyára egy koldus . . . valami érdekes koldus . . . Anyja haldoklik . . .

Gyors mozdulattal rántotta ki szekrényének fiókját, száz frankot vett elő:

— Adja oda gyorsan ezt a pénzt . . . gyorsán . . . a szegény fiu . . .

— Ah! — szóltam önkénytelenül — Madame nagyon adakozó ma . . . A szegényeknek szerencsájük van . . .

Kiméletlen hangsúlylyal mondtam a szegény szót. A kedvező alkalomról nem tudtam lemondani.

— Menjen már! . . . parancsolta asszonyom türelmetlenül . . .

Mikor visszajöttem, a levél már ezer darabra tépve ott égett a kandalló parázsán. Máskor nem sietett ennyire, leveleit rendesen széjjelszórta a szobában.

Igy azután sohasem tudhattam meg, hogy tulajdonképpen ki is volt ez a fiú . . . Többé nem láttam . . . Azt az egyet azonban észrevettem, hogy az nap nem nézegette magát szokása szerint a tükörben . . . Egyszer sem kérdezte tőlem, hogy: „Ugyebár még egészen jól nézek ki.“ Szobájába zárkózott az egész napon át, a kiállott nagy félelem hatása alatt nyugtalan és ideges lehetett . . .

Valahányszor kimaradt este urnóm, mindig féltem, hogy talán meggyilkolták valamelyik bünbarlangban! . . . Magunk között cselédek gyakran tárgyaltuk ezt az esetet. A házvezető, egy borfoltos képű, kis, száraz kinézésű, öreg ember, félretéve a köteles tiszteletet, így fakadt ki:

— Nos, és? . . . Előbb-utóbb pórul fog járni, az bizonyos . . . Mit akarnak? . . . A helyett, hogy közötünk keresett volna egy megbízható embert, folytonosan a külvárosi Laczik után futkos.

— Maga talán pályázott volna? — kiáltottam én.

A házvezető erre önérzetteljesen egyenesedett ki, mintha nyársat nyelt volna, általános nevetéstől kísérve, folytatta:

— Az igaz! . . . Egy kis kártalanításért én is vállalkoztam volna . . .

Aranyos egy ember volt.

Utolsóelőtti urnóm egészen más asszony volt . . . Róla is sok rosszat beszéltünk a cselédszobában vacsora után! Ma azonban már megváltoztattam véleményemet, belátom, hogy igazságtalan voltam

iránta. Aldott egy jó lélek volt és szerencsétlen . . . Elhalmozott ajándékokkal . . . Bevallom, hogy mi néha nagyon gonoszok tudunk lenni . . . rendesen azokat gyűlöljük legjobban, kik legjobban elhalmoznak jótéteményekkel . . .

Férje, egy tudós — nem tudom már melyik akadémiának tagja — elhanyagolta . . . nem rútságáért, mert ellenkezőleg igen szép volt; egyszerűen nem érdeklődött az asszonyok iránt, példás életü ember volt . . . A tudomány alkalmasint kiölte belőle a szerelmet. De nem is volt már fiatal . . . Néha hónapokon át nem érdeklődött felesége iránt . . . Urnőm igen bánkódott . . . Nagy gonddal öltöztettem fel minden este . . . Szép áttört ingei voltak . . . Pompás illatszerei . . . Somorusággal szívében kérdezte tőlem:

— Mit gondol, Czeleszta, el fog jönni ma este? Tudja mivel foglalkozik mostan?

— A könyvtárban van . . . dolgozik . . .

Lemondásteljes mozdulatot tett.

— Mindig a könyvtárban! . . . Istenem! . . .

Nagyot sóhajtott.

— Talán mégis eszébe fogok jutni . . .

Befejeztem munkámat, büszke voltam reá. Egészen fellelkesültem szépségétől.

— Nagy ostobaság lenne Monsieur-től, ha nem jönne el ma este; Madame elragadóan szép. Bizony nem vesztegetném hiába az időmet.

— Oh! Hallgasson! . . . hallgasson! . . . mondá reszketve.

Másnap reggel természetesen ismét könyezve találtam.

— Ah! Czeleszta! . . . A férjem ismét nem jött . . . Vártam egész éjszakán át . . . és még sem jött . . . Nem fog jönni soha többé!

Teljes erőmből vigasztaltam:

— Monsieur bizonyára nagyon el van fáradva . . . A tudósok ritkán gondolnak a férj kötelességére . . .

A nagy ég tudja, hogy mi minden jár az eszükben . . . Kisértsen meg valamit, a mivel eszébe juttatja . . .

— Minek . . . minek? . . .

— Talán célhoz vezetne, ha erősen fűszerezett ételeket szolgáltatna fel, Madame, vacsorára . . . például rákokat . . .

— Nem! Nem!

Szomoruan hajtogatta fejét:

— Nem szeret többé, ott van a hiba! . . . Nem szeret többé! . . . Czeleszta, legyen őszinte irántam . . . Monsieur soha sem közeledett magához? . . . Sohasem ölelte meg? . . . Sohasem? . . .

— Milyen gondolat!

— Mondja meg nekem, Czeleszta? . . .

Élénken válaszoltam:

— Szó sincs róla, Madame . . . Ah! Törődik is Monsieur az asszonyokkal! . . . Azután tudnék-e fájdalmat okozni Madame-nak? . . .

— Meg kellene nekem mondani — könyörgött — Maga csinos leány . . . Szerelmes szemei vannak . . . Bizonyára szép alakja van! . . .

Annyira idegessé tett folytonos siralmaival, hogy már magam sem tudtam mit képzeljek.

— Istenem! Istenem! . . . És mégis lássuk csak . . . Még nem vagyok vén . . . Csunya sem vagyok . . . Ugyebár még nem kövéredett el a derekam? . . . Testem nemde még kifogástalan? . . . Ha tudná mennyi szerelmet érzek szivemben . . . mennyi szerelmet! . . . Ah! Ne szeressen soha, Czeleszta . . . ne szeressen soha . . . Az embert nagyon . . . nagyon boldogtalanná teheti!

Egyszer, mikor nagyon sirt, nem tudtam tovább megállni, hogy meg ne mondjam:

— A Madame helyén én már régóta megvigasztaltam volna magamat . . . Madame túl szép ahhoz, hogy elhanyagoltassa magát . . .

Szavaimra megdermedt az ijedtségtől.

— Hallgasson . . . oh! Hallgasson . . .

Én azonban nem engedtem:

— Hiszen Madame minden barátnőjének van kedvese . . .

— Hallgasson . . . Ne beszéljen nekem erről . . .

— Miután Madame úgy vágyódik a szerelem után . . .

A legnagyobb nyugalommal hoztam fel egy csinos fiatalembernek nevét, kit gyakran láttam a házhoz jönni . . . Még hozzá tettem:

— Aranyos egy ember! . . . Milyen ügyes, milyen gyengéd lehet a nőkkel szemben! . . .

— Nem . . . nem . . . Hallgasson! . . . Hogy mondhat ilyen dolgokat . . .

— A hogy Madame parancsolja . . . Engem egyedül Madame jól felfogott érdeke vezetett . . .

Mialatt az ur könyvtárában dolgozó lámpájának fénye mellett számokat számok mellé rótt, köröket körök mellé rajzolt, urnóm folytatta panaszát . . .

— Talán még látni fogom ma este! . . .

A cselédszobában a reggelinél mindenki csak erről beszélt . . . a legképtelenebb felvilágosításokat kérték tőlem . . .

— Nos? . . . mi az ujság? . . . Még most sem határozta el magát az ur? . . .

— Még mindig semmi . . .

El lehet képzelni, hogy milyen alkalmas tárgy volt ez a gonosz és csintalan megjegyzésekre . . . Még fogadásokat is kötöttek arra, hogy mikor fog az urnak eszébe jutni kötelessége . . .

Egy ostoba veszekedés következtében el kellett hagynom a házat. Bevallom, hogy én voltam a hibás. Bucsuzásom alkalmával szemére hánytam számalomra méltó helyzetét, apró bajait. Szemére lobbantottam ennek a jó és kedves asszonynak mindazt, a mit velem bizalmasan közölt, érzékeny lelkének,

sértett szívének minden titkát. Fékezhetetlen mér-
gemben a földig akartam rántani . . . Saját szeny-
nyesem sarával akartam bemocskolni őt, a tisztát! . . .
Sőt még ennél is messzebb mentem . . . Megvádol-
tam a leggyalázatosabb fajtalansággal . . . a leg-
borzasztóbb szenvedélylyel . . . Pirulnom kell, ha
eszembe jut gonoszságom . . .

A sértés szüksége nálam mint egy ellenállha-
tatlan kényszer jelentkezik . . . néha olyan tettekre
ragad, melyeket a legjobb szándékkal sem tudok
többé jóvá tenni . . . Még akkor sem tudok ellen-
szegülni, ha tiszta tudatában vagyok annak, hogy
ezzel saját érdekem ellen vétek, hogy magam felett
gyujtom fel a házat . . .

Ez egyszer még azt a határt is átléptem. Bár-
mennyire is resteljem, meg kell gyónni ezt a bünö-
met is . . . Pokoli gondolatom támadt, melyet tüstént
végrehajtottam. Távozásom után néhány nappal egy
nyílt levelezőlapon, hogy a házban mindenki elolvas-
hassa, a következőket irtam :

„Tudomására hozom, Madame, hogy bérmentve
küldöm vissza minden ajándékát, melyet szolgálatom
idejében adott . . . Szegény leány vagyok, de van
annyi önérzetem, hogy meg ne tartsam azokat a ronda
apróságokat, melyeket nekem csak azért ajándékozott,
hogy megszabaduljon tőlük — a helyett, hogy, a mint
megérdemelték volna, az utca sarába dobta volna
ki. Ne higye kérem, hogy mert nincs pénzem, azért
már képes legyek utálatos szoknyáit viselni, melyek
tisztátalan testétől fakultak meg.“

Életemnek egy tettét sem szégyenlem annyira,
mint éppen ezt a levelet. Mint már említettem, urnóm
mindig előzékeny volt irántam. De ruháit sem küld-
tem vissza. Négyszáz frankot kaptam értük egy
ruhakereskedőnél . . .

Nyugodtan gondolkozva a történetek felett, ma
tisztában vagyok azzal, hogy akkor a harag ragadott

el, mert el kellett hagyni kivételesen jó helyemet — egy olyan helyet, a milyent kevés szobalány talál pályafutása alatt. Tehettünk, a mit akartunk . . . usztunk a bőségekben, mint a hercegek . . .

Hiába minden! . . . Az embernek nincs ideje, hogy még igazságos is legyen uraságával szemben . . . Végre a jóknak kell szenvedni a rosszakért . . .

De mit fogok itt cselekedni? . . . Ebben a fészekben, egy olyan urnővel, mint a mostani, nem remélhetek annyi hasznot, nem számíthatok annyi szórakozásra! Az élet itt ijesztő egyhangúsággal fenyeget . . . varrni fogok . . . pedig ettől irtózom legjobban . . . Ah! Ha emlékembe idézem többi helyemet, a jövőt még szomorubb színben látom . . . Nagy kedvem volna felmondani, hogy bucsut mondjak utoljára ennek a vad vidéknek . . .

Az előbb éppen a lépcsőnél találkoztam az urral. Vadászni ment . . . Csintalan mosolylyal nézett reám . . . újból azt kérdezte, hogy:

— Nos, Czeleszta . . . megszokik itten? . . .

Már úgy látom, ez neki rögeszméje . . . Feleltem is rögtön:

— Még nem tudom, uram . . .

Azután vakmerően folytattam:

— És Monsieur beletörődött már? . . .

Monsieur elnevette magát . . . A tréfáért nem haragszik . . . Monsieur igazán jó fiu . . .

— Mindent meg lehet szokni, Czeleszta . . . mindent . . . mindent . . . sapristi . . .

Már benne voltam a bizalmaskodásban:

— Iparkodni fogok . . . Monsieur szives segítségével . . .

Ugy hiszem, erre valami igen erőset akart válaszolni. Szeme égett, mint a parázs . . . Ebben a pillanatban Madame jelent meg fent a lépcsőn . . . Monsieur eltűnt jobbra . . . Én pedig balra . . . Be kár! . . .

Este a nappali szoba ajtaján át hallottam, mikor
urnóm éppen Monsieur-höz szólt legédesebb hang-
jával, melyet már ismerek :

— Nem szeretem, ha cselédeimmel tereferél . . .

Az ő cselédeivel! . . . Vagy talán Madame
cselédei nem cselédei Monsieur-nek is? . . . Igazán
nem rossz! . . .

III.

Szeptember 18.

Ma reggel, vasárnap lévén, elmentem a misére.

Egyszer már említettem, hogy vallásos vagyok minden tulzás nélkül . . . Bármit mondjanak az emberek, a vallás mindig csak vallás marad . . . A gazdagok talán nélkülözhetik, nekünk azonban feltétlenül kell . . . Azt is tudom, hogy sokan helytelenül értelmezik tanait, hogy nem minden pap és apácza válik hitének becsületére . . . Ez azonban mindegy. Mikor az embernek bánata van és ez az eset, sajnos, nálunk igen gyakran fordul elő, a hit az egyedüli orvosság, mely gyengéd gondoskodással hegeszti a sajtó sebet . . . no meg a . . . szerelem . . . Igen, de a szerelem egészen más hatással bíró vigaszt nyújt . . .

A vasárnapi misét soha sem mulasztottam el, mert különböző kellemes oldala van. Az ember ki mehet, ez által változatosságot kap, legalább egy órára megszabadul mesterségének nyomoruságától . . . Hát a pályatársaival mikor jönne össze az ember, ha nem akkor . . . Ah! Ha az assumptionisták kápolnájából kilépve, hallgattam volna egyes ott álldogáló öreg ur suttogására — bizony furcsa izü zsolozsmákra akartak néha tanítani — akkor talán ma nem lennék itten! . . .

Ma az idő jóra fordult. A nap szépen süt, bár párák lebegnek az égen. Nem tudom miért, de ennek a kellemes reggelnek befolyása alatt majdnem vig lettem . . .

Körülbelül ezeröttszáz lépésnyire laktunk a templomtól. Csinos ut vezet oda . . . piczi ösvény a kerítések mellett . . . Gyönyörű látvány lehet tavasszal, mikor a cseresznyefák és a bokrok virágoznak, mikor minden üde és illatos. A vidék maga nem nyújt valami különös látnivalót. Széles völgyben vagyunk, melyet dombok szegélyeznek. A völgyben patak folyik, a dombokon erdő diszlik . . . A körvonalakat elmossa az átlátszó páratelt levegő.

Furcsa, de való, nekem csak a Bretagne tetszik . . . Már véremben van. Egyik sem olyan szép, egyik sem áll oly közel szívemhez. Még Normandiának leggazdagabb, legkövérebb síkságán is megszólal bennem a honvágy, szülőhazám nagyszerű partvidéke, fényes tengere után . . . Ez az előtörő emlék egyszerre elrontotta jókedvemet . . .

Utközben csupa asszonyval találkoztam . . . Imakönyvükkel hónuk alatt, ők is a misére mennek, mint én; láttam szakácsnékat, szobaleányokat, konyhaleányokat, egyik vastagabb a másiknál, lassan és egyenletes lépéssel haladnak, mint az állatok . . . Milyen furcsán néznek ki öltözetükben . . . Meglátszik rajtuk, hogy vidékiek, hogy soha sem látták Párist . . . Kíváncsi szemekkel néznek reám, tekintetük azonban tartózkodó jóindulatot mutat . . . Irigykedve emlegetik kalapomat, szük szoknyámat, rövid testhez álló kabátomat, zöld selyem védőjébe rejtett esernyőmet. Öltözetem csodálatba ejti őket, bámulják tartásomat. Egymást lökdösik, úgy mutatnak reám. Tátott szájjal állnak, mikor könnyed lépésekkel, hátul kissé felemelve szoknyámat, cipőm hegyét mutatva, elhaladok mellettük . . . Mit szóljak? Boldog vagyok, ha csodálnak . . .

Hallom, mikor egymásnak mondják :

— Ez az új szobaleány . . .

Egyszerre előttem teremtett egy vastag, lihegő, asztmás teremtés, rövid széjjel álló lábai alig birták el terjedelmes testét. Mosolyogva köszöntött.

— Kegyed a Prieuré-beli új szobaleány? . . .
Kegyedet hívják Czelesztának . . . Ugyebár négy napja, hogy Párisból érkezett.

Az emberek már mindent tudnak, mintha csak tőlem hallották volna. Ez a vastag teremtés roppant mulattat; széles karimájú, fekete nemez kalapja van, a hosszú tollakat himbálja a szél.

Most azonban folytatja :

— Engem Rózának hívnak . . . Róza kisasszony, szolgálatjára . . . Mauger úrnál vagyok . . . maguk mellett lakunk . . . egy nyugalmazott kapitány . . . Bizonyára látta már! . . .

— Nem kisasszony. . .

— Pedig már láthatta volna a kerítésen át, mely a két birtokot választja el egymástól. Mindég a kertben van. Még most is szép ember! . . .

Lassan mentünk, mert Róza kisasszony majd megfúlt . . . Csak úgy füttyöl a levegő torkában . . . Minden lélekzet vételnél feldagad a melle, hogy azután összelapuljon és így tovább . . . Fuldokolva beszélt :

— Ismét elővett betegségem. . . Mennyi baja van az embernek ma . . . az hihetetlen! . . .

Rövid pihenés után ismét neki fogott :

— Jöjjön és keressen fel, kicsikém . . . Ha valamire szüksége lenne . . . jó tanácsra . . . vagy bármi másra. . . Én szeretem a fiatalokat. . . Megkinálom egy pohár jó pálinkával . . . jól esik beszéd közben. . . Hozzánk sokan járnak. . .

Pillanatig pihent, azután mély és bizalmas hangon folytatta :

— És hallgasson ide Celesztta kisasszony . . . ha hozzánk akarja czimeztetni leveleit, szívesen

rendelkezésére állunk. . . Talán elővigyázat kedvéért nem ártana, mert . . . Csak egy tanács ez, melyet adok . . . Lanlaire-né elolvassa a leveleket . . . valamennyit . . . Daczára annak, hogy egy izben majdnem elítélték . . . Ismétlem, mi szívesen segítünk . . .

A felvilágosítást megköszöntem. Szegény leánynak alaktalan vastag teste tovább gurult, mint egy öreg csónak a hullámzó tengeren. Most azonban már egyenletesebben lélekezett, talán könnyebb lett a tüdője azzal a mit mondott. Csevegve mentünk tovább:

— Ah! Ugy-e minden másképp néz ki itten, mint Párisban volt . . . Vegye figyelembe, hogy a Prieuré-ben még egy szobaleányt sem tartottak meg . . . Az már úgy jön magától . . . Ha nem Madame küldé el, akkor bizonyosan az urtól esnek bajba . . . Rettenetes ember ez a Lanlaire. . . ő nem tesz különbséget a szépek és csunyák, a fiatalok és öregek között! . . . Oh! nagyon ismerik már a házát! . . . Megkérdezheti bárkitől, mindenki ugyanazt fogja mondani. . . A cselédet rosszul táplálják . . . nem adnak pihenőt . . . tulhalmozzák munkával . . . Az egész napon át csak szemrehányást fog hallani. . . Egy valóságos pokol! . . . Ha az ember kegyedet látja már tisztában lehet azzal, hogy nem való azokhoz a mészárosokhoz. . .

A mit nekem a boltos felesége mondott, ugyanazt végig hallgattam most Róza kisasszony szájából, csak hogy még borzalmasabb részletekkel fűszerezve. Ennek a nőnek oly hallatlan szüksége van nyelvelni, hogy még betegségét is elfelejti. A gonoszság legyüri asztmáját. . . Élénk színekkel ecseteli azt, a mit a házról és a szomszédok felől tud. Róznak előadása oly epés, hogy habár már semmi újat sem mondhat nekem, fecsegése mégis egészen lehangolt. Vajjon nem tenném-e helyesebben, ha távoznék? . . . Kár lesz a kísérletért, miután előre tudom, hogy a vesztés fél csak én lehetek! . . .

Mialatt mi beszélgettünk, több asszony csatla-

kozott hozzánk. Közbeszólásokkal kísérték az érdekesebb részleteket. Itt-ott felhangzott egy „bizonyára úgy van“. Róza jobban és jobban belemelegedett.

— Mauger ur igen jó ember . . . . és egészen egyedül áll, kicsikém. . . Igy azután én vagyok a háziasszony. . . Dame! . . . Egy nyugdíjas százados . . . ezt csak természetesnek fogja találni? . . . Az ilyen ember nem tud gazdálkodni . . . nem ért a ház vezetéséhez . . . szereti ha becézgetik és ápolják . . . ha rendben tartják fehérneműjét . . . ha elnézők vagyunk gyengéi iránt . . . ha kedvencz fogásait tálaljuk fel ebédre. . . Ha nem lenne mellette valaki, kiben megbizik, akkor széjjel hordanák mindenét . . . Nem, a tolvajokban nincs itten hiány, nagy ég! . . .

Szaktgatott mondatainak hangsulya, szemének jelentős hunyorgatása elég volt nekem ahhoz, hogy teljes pontossággal állapítsam meg helyzetét a százados házában.

— Dame! . . . Ugy-e bár? . . . Egy magányos férfi, ki még akar valaki lenni . . . De van ám ott munka is. . . Segítséggül egy kis fiut szándékozunk felfogadni. . .

Ennek a Rózának, úgy látom, hogy szerencséje van . . . Sokat gondolkoztam már azon, hogy ne szegődjek el én is egy öreg urhoz . . . Habár utálatosnak tartom, azt azonban nem tagadhatom, hogy az embernek kilátásai lehetnek . . . Azt is elhiszem, hogy egy századosnak, ki még ember a talpán nem lesz nehéz . . . Milyen furcsán nézhetnek ki ezek ketten, mikor turbékolnak . . .

Átsétáltunk az egész községen. . . Egyetlen egy szép pontot sem találtam . . . Cseppet sem hasonlít a Malesherbes bulvárhoz. . . Piszkos, szük és kacskaringós utczái vannak . . . láttam egy-két tért is, a házak mindenütt feketék, korhadt fadeszkákból vannak összeróva. A tető mindenütt magas

és éles csucsban végződik, az emelet kidomborodik, mintha gyomrot eresztett volna a ház. Ilyen épületeket csak a múlt században építettek. A lakók csunyák, még egy szép arcot sem láttam.

A lakosság házi iparral keresi kenyerét . . . A homályos ablakok mögött láttam őket ülni, görnyedt háttal, beesett arczczal. Szorgalmasan készítik a bőrtalpakat.

Még ez is fokozza a szomorú benyomást. . . Az ember azt hinné, hogy egy nagy fegyházban jár . . .

De ime itt van a boltos felesége, ki már a küszöbről mosolyog felénk . . .

— Talán a nyolcz órás misére sietnek? . . . Én a hét óráson voltam . . . Még nem késtek el . . . Nem sétálnának be egy szóra? . . .

Róza megköszöni a szives meghívást. . . Rögtön figyelmeztet, hogy a boltosné éles nyelvű aszszony, ki csak rosszat tud mondani az emberekről . . . valóságos boszorkány! . . . Ezután ismét gazdájának kiváló tulajdonságait kezdte dicsérni. . .

— A századosnak nincsen családja? kérdeztem tőle.

— Nincsen családja? . . . kiáltott fel szemrehányó hangon. . . Ugy látom, kicsikém, maga még semmit sem tud. . . Ah, hogy milyen rokonai vannak, arról sokat lehetne beszélni! . . . Egy csomó húga és unokatestvére . . . csupa naplopók, semmittévők egytől-egyig . . . lopták és csalták az öreg urat . . . még a vánkost is kiszedték volna feje alól! . . . Elszomorító egy látvány volt . . . Elgondolhatja, hogy én rögtön rendet csináltam . . . azzal kezdtem, hogy megtisztítottam a házat ettől a csöcseléktől . . . Édes kisasszony, én nélkülem a százados már régen szalmán hálna. . . Ah! A szegény ember. . . Nem mondhatom, hogy háládatlan lenne irántam . . .

Nem tudtam visszafojtani egy csintalan megjegyzést, mely önkénytelenül került ajkamra :

— Ugy-e bár, Róza kisasszony, a százados nem fogja önt kifelejteni végrendeletéből? . . .

Elővigyázatosan válaszolt:

— Monsieur azt fogja tenni, a mit neki tetszik . . . ő szabad . . . Én nem fogom befolyásolni . . . semmit sem kérek tőle . . . Még fizetésemet sem követelem . . . Teljesen érdek nélkül szolgálom. . . Ő azonban ösmeri az életet . . . tudja, hogy kikre számíthat, hogy kik ápolják önzetlenül, kik becézgetik . . . Nem kell hinni azoknak, kik azt állítják, hogy ostoba, mint teszem azt Lanlaire-né asszony beszéli . . . Ez a tisztelt hölgy különben mindég rágalmaz minket. . . Mauger ur igen értelmes férfi, kinek megvan a maga akarátja . . . annyit mondhatok! . . .

Eközben a templomhoz értünk.

Róza kisasszony nem tágitott. . . Arra kényszerített, hogy mellette foglaljak helyet. Csakhamar imádkozni kezdett, keresztet vetett magára és letérdelt . . . Ah! Ez a templom! Durva fagerendáktól tartott mennyezetével inkább egy pajtához hasonlít. A közönség köhög, köpdös, a székeket lökdösi, úgy viseli magát mint egy falusi korcsmában. Az arcokon a sötét tudatlanság kifejezése ül, az ajkakat összehuzza az epés gyűlölet . . . Csupán olyan teremtések látok itt, kik Istenhez jöttek kérni valamit valaki ellen . . . Nem tudtam magamat összeszedni, hideget éreztem egész testemben . . . Talán még orgona sincsen ebben a templomban? . . . Nem ostoba dolog ez? Orgona nélkül még imádkozni sem tudok . . . Az ének áhitattal tölti meg lelkemet . . . Ha mindég hallanám az orgona hangját, bizonyára sohasem követnék el rosszat . . . Itt az orgona helyén kék szemüveges asszonyság ül egy harmónium féle fújó hangszer előtt, elfakult fekete kendő fedi vállait, csontos ujjai alig tudják már a billentyűket verni . . . Az emberek pedig tovább köpködnek, tovább köhögnek. A betegség árnyéka lebeg a templomban, eltompítja a pap zsolozsmáit, a kórusbeli

fiatalok válaszát. Be rossz szag van itten! . . . Egyszerre érzem a trágya, a föld, rothadt szalma, a nedves büz illatát. Igazán fura dolgokat tapasztal az ember a vidéken!

A mise még mindég tart, én már unni kezdem magamat. Különösen egy körülmény bánt, hogy ilyen piszkos és közönséges nép közé kerültem, mely egy csepp figyelemmel sincsen irántam . . . Egyetlen egy valamire való ruhát sem látok, hogy megpihentessem szememet . . . Sehol sem éreztem jobban, hogy én a vidámság és a divat papnője vagyok . . . A helyett, hogy ihlettséget éreztem volna, mint a párisi miséken, itt fellázadnak idegeim! . . . Hogy szórakoztassam magamat, figyelemmel kísértem a papot az oltár előtt. Nagy és erős fiatal embernek látszik, közönséges arczkifejezéssel. Haja borzas, álla széles és vastag, mélyen fekvő apró fekete szemei vannak — az ilyen kinézésű emberekkel már tisztában vagyok . . . Nem mennék hozzá gyónni . . . különös történetekkel mulattatja a bünbocsánatot kérőket. Róza észrevette, hogy hová nézek . . . hozzám hajolt, fülembé sugta:

— Ez az új káplán. . . Melegen ajánlom figyelmébe. Asszonyt senki sem tud jobban gyóntatni . . . A plébános ur bizonyára szent ember, de nagyon szigorúnak tartják . . . Mig az új káplán . . .

Egyet csettintett nyelvével, azután folytatta imáját. Fejét egészen a padra hajtotta.

Nekem sehogysem tetszik a káplán ur. Ostoba és erőszakos kinézése van . . . Inkább hasonlít egy kocsihoz mint egy paphoz . . . Nekem gyengédségre és tulvilági költészetre van szükségem . . . különösen azonban fehér kezekre. Szeretem a csendes és kedves urakat, mint Jean volt.

A mise után Róza a füszerkereskedő feleségéhez vitt . . . Suttogva említi, hogy ezzel az asszony-sággal barátságot kell kötni, mert neki mindenki le van kötelezve . . .

Ismét egy vastag nő. Már látom, ez a kövér nők hazája. Arcza tele van szeplővel, haja szintelen szőke, mint a kender. Annyira ritka, hogy helylyel közzel koponyája is kilátszik. Melle a legcsekélyebb mozgásra már rezegni kezd, mint a folyadék a palackban. Szeme vérrel van aláfutva . . . Róza bemutatott:

— Gouin asszony, elhoztam a Prieuré-beli új szobaleányt. . .

Végig nézett rajtam, különösen derekamat méltatta figyelmére. . . Elénk taglejtéssel szólított meg:

— Üdvözlöm kisasszony . . . a kisasszony szép leány. . . Párisból jött nemde?

— Ugy van, Madame Gouin, Párisból jöttem.

— Rögtön észre lehet venni . . . rögtön . . . Még kétszer sem kell önre nézni . . . Én nagyon szeretem a párisiakat . . . csak azok tudnak élni . . . Fiaital koromban én is szolgáltam Párisban . . . a Guénéchand-utczában egy bábánál, Madame Tripier-nél.

— Talán ismeri? . . .

— Nem . . . .

— Nem baj. . . Bizony már régen volt . . . De lépjen be Czeleszta kisasszony.

Teljes illedelemmel vezetett minket a bolt mögött lévő szobába, hol már négyen ültek.

— Ah! Kedves kisasszony sok bolondot fog ma hallani. Nem azért, mert a kastélybeliek már nem vásárolnak nálam . . . Annyit azonban én is mondhatok, hogy ördögös egy ház az . . . Ugy-e bár hölgyeim? . . .

— Ugy van, ugy van! kiáltanak a jelenlevő eseléd lányok. . .

Gouin-né asszony folytatta:

— Köszönöm! . . . A világ összes kincseiért sem szolgálnék ki olyan népeket, kik lépten-nyomon azt kiabálják, hogy így meg, úgy csalják őket. . . Menjenek a hová akarnak . . .

A jelenlevők ismétlik az utolsó mondatot, mint a visszhang:

— Menjenek a hová akarnak.

Guoin asszony most egyenesen Róza felé fordult:

— Mondja csak, Róza kisasszony, ugy-e nem futunk utánuk? . . . Hál' Istennek nincsen szükségünk az olyan emberekre, ugy-e? . . .

Róza válaszként vállát emelgeti, ezzel a mozdulattal fejezi ki megvetését, gyűlöletét . . . Ezt a benyomást még emeli a fekete tollaknak bólíngatása kalapján.

— Tudja mit? . . . Ne is emlegessük azokat a népeket. Beteg leszek ha beszélni kell róluk . . .

Egy kis, fekete patkány fejű cselédlány kiáltott közbe általános nevetés közt:

— Hogy a guta . . .

Ezzel azután ismét elkezdtek beszélni . . . A mende-mondáknak, a rágalmaknak vége nem akart szakadni . . . A boltnak a hátulsó része, ugy látszik már tetőzve van . . . A benyomás annál szomorubb, mert a szoba is sötét, melyben vagyunk . . . Világosságot egy keskeny ablakon át kap, mely egy homályos udvarra nyílik, egy falakkal köryezett nedves, dohos szagu kutra . . . Az erjedésbe jutott zöldségre emlékeztető illat is türhetetlen itten . . . Tessék most elképzelni, hogy ebben a szobában négy cselédlány ül, ki a borzasztónál borzasztóbb történeteket mesél egymásnak . . . Én is iparkodok velük mosolyogni, gyáván, erre azonban képtelen vagyok, mert undort érzek lelkemben . . . Egyszerre mintha nyomást éreznék szívem táján, később mintha torkomat fojtogatta volna valami . . . Menekülni szeretnék . . . De már nem tudok. Ott maradok székesen ülve, gondolat nélkül, ugyanazon megjegyzéseket teszem, mint ők, úgy ülök, mint ők. Ontudat nélkül, hallom a rekedt hangokat, mintha az eresztőben hallanám a mosó vizet csepegni.

Azt tudom, hogy gyakran kell védekeznünk

kenyéradónk ellen . . . szükség esetén a legnagyobb erélylyel teszem meg . . . De itt . . . ez már igazán meghaladja a képzelet határát . . . Gyűlölöm ezeket a némbereket, utálok őket, semmi közösséget sem akarok velük tartani . . . A nevelés, a művelt emberekkel való együtt lét, Bourget Pál regényeinek olvasása megmentettek ettől a gyalázattól . . . Ah! Milyen ártatlanok voltak ehez képest a párisi cselédeknek csintalanságai! . . .

Ugy látom itten Rózának van a legnagyobb sikere . . . Szeme élénk a felhevüléstől.

— Ez még mind semmi Rodeau asszonyhoz, a közjegyző feleségéhez képest . . . szólt Róza kisasszony. Ah, ott történnek csak különös dolgok! . . .

— Gyanítottam . . . vágott közbe az egyik eseléd.

A másik mintha folytatni akarná ezt a gondolatot.

Hiába jár a legelőkelőbb társaságba . . . én mindég aljas teremtésnek tartottam . . .

Róza egyszerre felkeltette az általános érdeklődést, mindenki feszült figyelemmel lesi szavait:

— Tegnap előtt Rodeau ur azt mondta, hogy elutazik egy napra a vidékre, természetesen csak szinleg . . .

Hogy felvilágosítson engem Rodeau ur közelebbi körülményei felől, az én kedvemért egy kis kitérést tett:

— A közjegyző urnak kissé gyanus hire van . . . Nem nagyon becsületes . . . Irodájában kétes hírű emberek fordulnak meg . . . Én rávettem a százados urat, hogy mondja fel a nála elhelyezett pénzeit . . . Igen . . . De egyelőre nem Rodeau urról lesz szó . . .

Ezután a rövid magyarázat után áttér magára a történetre:

— Rodeau ur tehát elutazott . . . Hogy mit

keres ő oly gyakran a vidéken, ezt senki sem tudja biztosan . . . Tehát elment . . . Rodeau-né asszony rögtön felhivatja a segédet . . . a kis Justint . . . szobájába . . . azzal a neszszel, hogy takarítsa ki . . . Furcsa egy takarítás, gyermekeim! . . . Madame ott várta teljes pongyolában. Maga mellé hívja, simogatja, becézgeti . . . Azt mondják, hogy elesábitotta ezt a fiatal gyermeket . . . erőszakkal . . .

— Hogy-hogy? kérdezte a kis, patkány száju fekete.

Tátott szájjal várják a felvilágosítást, Róza kisasszony azonban egyszerre elkomolyodott, mintha azt is restelte volna már, a mit eddig mondott:

— Kisasszonyok előtt nem lehet tovább folytatni.

A felkeltett kíváncsiságnak megtévesztése teljesen lehangolta a társaságot. Róza azonban folytatja:

— Egy tizenöt éves gyermeket . . . ki gondolta volna! . . . A fiu nagyon csinos, egy valóságos ámor . . . szegény kis martyr . . . Milyen gonosznak kell lenni annak, ki már a fiatalságot sem kiméli! . . . Ugy látszik hogy reszketett, reszketett . . . sirt és sirt . . . mikor lejött a kis kerub . . . az embernek meghasadt volna a szive . . . Mit szólnak ehhez? . . .

A történet általános vihart idézett elő, mindenki szidta a közjegyzőéket . . . Róza megvárta míg a kedélyek lecsillapodtak . . . Azután folytatta:

— Ezt Justin-nek édes anyja mondta el nekem . . .

Én azt tanácsoltam, hogy haladék nélkül jelentse fel a közjegyzőt és feleségét.

— Helyes . . . helyesen tette! . . .

— Az asszony azonban még sem határozta el magát . . . aggályai vannak ezért is, azért is . . . Azt hiszem, nem lesz belőle semmi . . . úgy gyanítom, a plébános ur lépett közbe, ki minden vasárnap Rodeau-éknál ebédel . . . Ezenkívül még fél

is . . . de mitől? Oh! Ha én lennék a helyén . . . Nekem is van vallásom, de nincs az a pap ki le tudna beszélni . . . Szép pénzt csikarnék ki tőlük . . . százakat, ezreket . . . talán tizezret is . . .

— Ugy van, úgy van! . . .

— Elmulasztani egy ilyen alkalmat! . . .

Széles fekete nemez kalapja úgy ugrált a fején, mintha a szél kapaszkodott volna vitorla széles tolaiba.

Háziasszonyunk hallgatott . . . Mintha zavarban lenne . . . A közjegyzőék bizonyára néha vásárolnak . . . Rózának szidalmait ügyesen állította meg.

— Remélem, Czeleszta kisasszony lesz elég kegyes és elfogad tőlem egy kis pohár jó pálinkát? . . . És kegyed Róza kisasszony? . . .

Ez a közbeszólás egyszerre lecsillapította a felgerjedt haragot. A boltosné előveszi a szekrényből a palaczkot és kis poharakat, melyeket Róza kisasszony helyez el az asztalon. Erre a kellemes kilátásra felvidultak az arcok.

Mikor távoztam, a fűszerkereskedő felesége lekötelező szívélyességgel fordult hozzám:

— Ne törődjék azzal, hogy Lanlaire-ék nem nálunk vásárolnak . . . Látogasson meg mennél gyakrabban . . .

Rózával mentem haza. Utközben még sok ujat mondott el . . . Azt hittem, hogy már kifogyott a sok rosszból . . . sőt ellenkezőleg . . . mindég ujakat talál vagy költ . . . kimeríthetetlen forrásai vannak a rágalmazásban . . . Nyelve szünet nélkül pereg . . . Előszed mindenkit . . . Hihetetlen mennyi embert lehet megbecsteleníteni egy rövid óra alatt . . . Visszakisért egészen a Prieuré rácsáig . . . Még ott sem tud elhagyni . . . még ott is folytatja . . . Ugy látom, el akar kábitani barátságával, jóindulatával . . . Már egészen elszédült a fejem attól a mit hallottam . . . most a Prieurének látása is lehangolt . . . Oh! Azok a nagy, virág nélküli gyepek! . . . Oh!

az a börtönhöz hasonló nagy ház, mintha utánam kémkednének minden ablakából! . . .

A nap most melegebben süt. A köd felszállt. Tisztábban látszanak a vidék körvonalai . . . A völgyön túl látok falvakat, vörös cserép fedeles házzakkal, a látóhatár fényben uszik. A patak, mely keresztül szeli a vidéket, itt ott egy hajlásnál ezüst színben csillog a rá eső napsugártól. Az eget párányi fehér felhők diszítik, mintha domborművekkel akarta volna felcziczomázni a teremő szobájának mennyezetét.

Ebben a gyönyörű látványban nem telik örömem.

E perczen csak egy gondolatom van. Menekülni akarok ettől a naptól, ettől a vidéktől, ezektől a házaktól, főképpen ettől a leánytól. Minden szava újabb kinokat okoz lelkemnek . . .

Végre, mintha menni készülne . . . kezemet megfogja, megszorítja keztyüs ujjaival.

— Ne feledje el, hogy Gouin-né igen kedves és derék asszony . . . nagyon ügyes . . . Jó lesz, ha gyakran felkeresi . . .

Látom, még akár valamit mondani . . . bizalmasan fordul felém:

— Nagy szolgálatot tett már nem egy leánynak! . . . Hozzá kell menni késedelem nélkül . . . Mihelyst észre vesz valamit . . . Senki sem látta, senki sem hallotta . . . Az ember megbízhat benne . . . annyit mondhatok . . . igen ügyes . . . igen ügyes asszony . . .

Egő szemekkel mereszti rám tekintetét, esökönnyösen ismételteti:

— Nagyon ügyes . . . okos . . . és titoktartó! . . . Valóságos gondviselése a vidéknek . . . Látogasson meg minket mennél hamarabb . . . Gouin asszonyhoz is menjen el . . . Nem fogja megbánni . . . A viszontlátásra! . . . Viszontlátásra! . . .

Elment . . . Még látom, mikor befordult a sarkon, egyszerre azután eltűnik a fák mögött.

József, a kocsis-kertész előtt megyek el, épen az utakat gereblyézi . . . Azt hittem meg fog szólítani, semmi sem lett belőle . . . Kellemetlen pillantást vetett rám, szinte félni kezdtem . . .

— Szép nap van ma, József ur! . . .

József valamit morgott fogai közt. Dühös, hogy végig mentem a meggereblyézett uton.

Milyen neveletlen egy ember! . . . Miért nem beszél velem? . . . Miért nem válaszol legalább, mikor kérdezem? . . .

Urnőmet rossz kedvben találtam. Szigoruan fogad.

Ezentul, kérem, ne maradjon ki olyan sokáig! . . . Nem türhetem . . .

Vissza akartam vágni, mert izgatott voltam . . . Azonban szerencsémre hallgattam . . . Csak fogaim közt dörmögtem valamit . . .

— Mit beszél? . . .

— Semmit sem szóltam.

— Szerencséje . . . Megtiltom magának, hogy máskor Mauger ur leányával sétáljon . . . Nem magához illő ismeretség az . . . Nézze, maga miatt minden el van késve ma.

Fellázadt bennem a vér! . . . Micsoda? . . . Én azzal fogok sétálni a kivel akarok, akár mit mesélsz nekem . . . Nem te fogsz nekem parancsolni, te tevé! . . .

Elég volt Madame rikácsoló hangját hallanom, hogy tüstént elveszen az a rossz benyomás, melyet rám a boltos felesége és Róza tettek . . . Annak az asszonynak és Rózának igaza van . . . de a vegyes kereskedő feleségének is igaza van . . . igaza van itt mindenkinek . . . Feltettem magamban, hogy mentől hamarább felkeresem Rózát és a fűszerkereskedő feleségét . . . barátságot fogok velük kötni

már csak azért is, mert megtiltották . . . Vad szenvedélylyel ismételtettem magamban:

— Teve! . . . Teve! . . . Teve! . . .

Jobban lecsillapította volna izgatottságomat, ha képébe vágtam volna ezt a sértést . . .

Monsieur és Madame kikocsikáztak reggeli után. Kulcsra zártak minnen szekrényt, minden ajtót. Még Monsieur-nak íróasztalát is . . . Mit mondtam? . . . Ah jól van . . . köszönöm! . . . Még egy levelet sem tudok megírni, még egy kis csomagot sem tudok kötni . . .

Felmentem szobámba . . . Anyámnak irtam és Jean urnak. Azután olvastam az „En famille“-ből . . . Milyen érdekes könyv! . . . Milyen jól van írva! . . . Szeretem a sikamlós dolgokat, de csak beszéd közben . . . Olvasni csak a komoly könyveket szeretem, melyek lelkemet művelik . . .

Az ebédnél pot-au-feu levest szolgáltam fel . . . Ugy láttam, hogy urnóm és az ur neheztelnek egymásra. Monsieur a Petit Journal-t olvasta sunyi nyugalommal . . . Nevetséges szemeket vágott . . . Félénk tekintetét még akkor sem veszi el, ha haragszik. Végre, tatán azért, hogy megtörje a csendet, felkiáltott, orrát azonban akkor sem emelte fel az ujságból:

— Hallgasd csak! . . . Ismét egy felapritott asszony! . . .

Madame nem válaszolt . . . Fekete selyem ruhájában, komoly és szigorú arczczal ott ült mély gondolatokba merülve . . . Vajjon mi járhatott eszében? . . .

Talán miattam haragszik Monsieur-re? . . .

IV.

Szeptember 26.

Egy hét óta képtelen vagyok még egy sort is írni naplómbe . . . Este fáradt vagyok, össze vagyok egészen törve . . . Elnyom az álom, aludni akarok . . . Bárha mindig aludhatnék! . . .

Ah! Milyen rettenetes ház ez! Igazán meg kell innen szökni.

Madame képes az embert egy semmiért kétszer végig hajtani a lépcsőkön . . . Még annyi időt sem enged, hogy kissé megpihenjek egy széken . . . drim! . . . drim! . . . drim! és ismét futni kell . . . Mit bánják ők, ha az ember beteg . . . drim! . . . drim! . . . drim! . . . Ilyenkor mintha ketté szakadna derekam, kiabálni szeretnék . . . drim! . . . drim! . . . drim! . . . Az ember egy valóságos gép legyen! . . . Az embernek nincs joga a szenvedéshez . . . Ezt csak az urak engedhetik meg maguknak . . . Nekünk szaladni kell szünet nélkül . . . szaladni, még ha össze is rogyunk . . . Drim! . . . drim! . . . drim! . . . Ha egy perczet is késik az ember, kész a veszekedés, a harag! . . .

— Nos? . . . Mit csinál megint? . . . Talán süket lett? . . . Már egy órája, hogy csengetek . . . Ezt már nem lehet tovább tűrni . . .

Leggyakrabban következőképpen szokott történni:

Drim! . . . drim! . . . drim! . . .

A csengettyü hangja ledobja az embert székéről . . . mintha ott sem ült volna . . .

— Hozzon nekem egy tüt.

Elmegyek a tüért.

— Jól van! . . . Hozzon czérnát.

Elmegyek a czérnáért.

— Jól van! . . . Hozzon egy gombot.

Elmegyek a gombért.

— Miféle gomb ez? . . . Nem ilyen gombot kértem . . . Soha sem figyel arra, a mit mondok . . . Egy négyes számú fehér gombot kértem . . . Siessen! . . .

Én elmegyek a négyes számú fehér gombért . . . Azt elképzeli, hogy miket kívánok én ilyenkor Madamnak . . . Mialatt én fel és leszaladok, urnóm természetesen megváltoztatja szándékát . . . Most már más valami, vagy egyáltalában semmi sem kell neki:

— Köszönöm . . . Vigye vissza a tüt és a gombot . . . Nem érek rá . . .

Derekam már majd leszakad, térdeim reszketnek, már alig tudok állni . . . Madame meg van elégedve, elérte, a mit akart . . . Ha az ember elgondolja, hogy van egy állatvédő egyesület! . . .

Este Madame benézett a ruhatárba, természetesen dühöngött:

— Hogyan? . . . Ma semmit sem dolgozott? . . . Mit csinál az egész napon át? . . . Nem azért fizetem, hogy lopja a napot reggeltől estig! . . .

Kissé éles hangon válaszoltam, mert ez az igazságtalanság már fellázított:

— De kérem, Madame folytonosan küldözgetett.

— Én küldözgettem? . . . Először is megtiltom magának, hogy velem feleseljen . . . Megjegyzéseket egyáltalában nem tűrök, megértett? Tudom, mit beszélek.

Az ajtókat folytonosan csapkodja, az egész ház visszhangzik lépteitől . . . A folyosókon, a konyhában, a kertben csak az ő hangját lehet hallani . . . Milyen rettenetes asszony! . . .

Lehet, hogy nem tudok vele elbánni . . . De vajjon mi lehet az oka annak, hogy mindig olyan izgatott? . . .

Ha tudnék hová menni, még ebben a perczben itt hagynám helyemet . . .

Egy idő óta sokat szenvedek . . . Az előbb is igen éles fájdalmat éreztem, mintha egy vadállat tépte volna karmaival egész belső testemet . . . A vérveszteségtől már reggel elájultam . . . Hogy voltam képes egész napon át szolgálatot teljesíteni? . . . Nem tudom . . . A lépcsőn néha belekapaszkodtam a rácsba, hogy lélekezethez jussak, mert különben összeestem volna . . . Arczom fakó színű lett, a hideg verejték öntötte el homlokomat . . . Szerettem volna felkiáltani . . . Szerencsémre igen edzett vagyok, büszkeségem nem tűrte volna, hogy panaszszal könynyitsek bajomon . . . Madame észrevette, mikor egyszer elszédültem. Forgott velem a lépcső, a fal, az egész ház.

— Mi baja van? — kérdezte keményen.

— Semmi.

Iparkodtam erőt venni magamon.

— Mire való ez a komédia, ha semmi baja sincs? . . . Nem szeretem, ha olyan arczokat vág, mintha temetésre menne . . . Magának nagyon kellemes szolgálata van, jobban összeszedhetné magát! . . .

Szerettem volna felpofozni fájdalmam daczára.

Ennyi megpróbáltatás között, mindig eszembe jutnak régi helyeim . . . Ma a Lincoln-utczabeli sajnálom legjobban . . . Második szobaleány voltam, ugyszólván semmi dolgom sem volt. A ruhatárban töltöttük az egész napot. Ez a szoba szép és tágas helyiség volt. Vörös szőnyeg fedte a padlót, a falak

mentén nagy diófaszekrények álltak, sárgaréz lakatokkal. Az idő gyorsan telt, sokat nevettünk, sokat mulattunk. Én pompásan tudtam utánozni urnőnket. Egy éltes angol kisasszony ügyelt reánk, kitűnő theát tudott készíteni. A theát Madame Angolországból hozatta reggelije számára. A házvezető, egy igen kedves ember, gyakran hozott nekünk süteményeket, kaviáros szeletet, sonkát és sok mindenfélét . . .

Egy délután, még jól emlékszem, rábeszéltek, hogy öltsem fel Coco-nak ruháját, így hívtuk magunk közt Monsieur-t . . . Ebből azután mindenféle tréfa keletkezett, sőt talán többet engedtünk meg magunknak, mint kellett volna . . . A sok nevetésnek szomorú vége az lett, hogy Coco ur nadrágja nyomokat kapott . . .

Milyen hely volt ez! . . .

Ma már ismerem Monsieurt . . . Igazat adok azoknak, kik őt egy kedves és jó embernek tartják, mert ellenkező esetben a legügyesebb gazember lenne . . . Erősen kifejtett hajlama van a jótékony-ságra; néha veszedelmes eszközökhöz nyul, hogy azt kielégítse. Habár a szándék nála dicséretre méltó, az eredmény néha a legkellemetlenebb helyzeteket okozza . . . Sok baj származott már ebből . . .

Mult kedden az öreg Pautois bácsi vadrózsa vesszőt hozott Monsieur-nek, melyet természetesen ő rendelt meg titokban, Madame tudta és beleegyezése nélkül . . .

A nap éppen bukófélben volt . . . Lementem a konyhába, hogy a mosáshoz meleg vizet hozzak fel . . . Madame a városban járt, még nem tért vissza . . . Éppen Marianne-al beszélgettem, mikor Monsieur hangos jókedvvel vezette be Pautois bácsit . . . Kenyeret, sajtot és almabort adatott neki. Azután beszélgetni kezdtek.

Szánalmat gerjesztő alak volt az öreg; ruhája piszkos, arcza a soványságtól beesett . . . Nadrágja rongyos, sapkája csupa sár . . . Nyitott ingjén át

láttam cserzett bőrhöz hasonló mellét . . . Valósággal falta a kenyeret . . .

— Nos Pautois bácsi, kiáltott fel Monsieur, kezét dörzsölve . . . Hogy érzi magát?

Az öreg tele szájjal mondott köszönetet:

— Köszönöm a kérdését, Lanlaire ur . . . Már négy óra óta talpon vagyok . . . azóta semmit sem vettem magamhoz . . . semmit . . .

— Akkor egyék hát, a mennyi jól esik, Pautois bácsi! . . .

— Nagyon köszönöm, Lanlaire ur. . . Bocsásson meg. . .

Az öreg nagy karaj kenyeret szelt magának, sokáig tartott, míg elkészült vele, mert foga már nem volt. . .

— Mi van a vesszőkkel, Pautois bácsi? Kérdezte Monsieur. Remélem szépeket hozott, mi? . . .

— Van közte szép is . . . nagy is, apró is. . . Akad közte mindenféle Lanlaire ur. . . Dame! . . . Nem nagy választék van és nehéz hozzá jutni. . . Nagy baj, hogy Porcellet ur már nem engedi meg a szedést erdejében. . . Most messze kell érte menni . . . igen messze. . . A Raillon mellett fekvő erdőből jövök egyenesen, pedig három mérföldnél is távolabb van innen. . . Úgy bizony Lanlaire ur. . .

Mialatt az öreg beszélt, Monsieur melléje telepedett le . . . jó kedvben volt, barátságosan veregette vállát, jóindulatu csodálkozással kiáltott fel:

— Öt mérföldet járt! . . . Pautois bácsi, ez sok! . . . Még mindég erős . . . még mindég fiatal. . .

— Ne higgye Lanlaire ur . . . ne higgye. . .

— Ugyan ne meséljen! . . . erősítette Monsieur. . . Maga izmos, akár egy vén török. . . Milyen jó kedélye van. . . Saprísti! . . . A mai fiatalok nem lesznek olyan öregek, mint maga Pautois bácsi . . . Maga még abból a kemény fajtából való. . .

Az öreg lassan emelte fel fejét, hogy válaszoljon:

— Ne higgye. . . Lábaim már nagyon is gyen-

gülnek Lauilaire ur . . . karjaim már puhák . . . És a derekam, ez a legnagyobb baj, már nem bír terhet. . . Feleségem is beteg, régóta nyomja az ágyat. Az orvosság pedig nagyon drága! . . . Ez életben nincsen sok öröm. . . Nincsen sok öröm . . . Ha legalább nem vénülne az ember? . . . Lássá kérem, Lanlaire ur ez legszomorubb az egészben. . .

Monsieur felsóhajtott:

— Oh igen! . . . De mit akar Pautois bácsi? Ilyen az élet. . . A jelent sem lehet megállítani, a multat sem lehet visszahozni. . . Ez márigy van. . .

— Ugy van! . . . Bele kell nyugodni. . .

— Ez az! . . .

— Végét érjük mindennek, ugye bár Lanlaire ur? . . . Ezen nem lehet segíteni. . .

— Ah dame! . . .

Rövid szünet után még szomorú hangsúlylyal tette hozzá:

— Édes Pautois bácsi, higgye el nekem, mindenkinék meg van a maga keresztje! . . .

— Igaz! . . .

Most csend lett. Marianne zöldséget tisztított. . . A kertben homályosodni kezdett. . . Az ajtón át már alig lehetett látni a szemben álló két magas napraforgót. . . Pautois bácsi még mindég evett. . . Pohara üresen maradt . . . Monsieur megtöltötte. . . Egyszerre elhagyva a metafizika magas röptü elméleteit, azt kérdezte hogy:

— Mit ér a rózsá-tő az idén? . . . Mennyire tartja? . . .

— Hogy mit ér Lanlaire ur? . . . Az idén meg fog érni huszonkét frankot. . . . Tudom, hogy ez egy kissé drága. . . De nem adhatom olcsóbban. . . A nagy ég engem úgy segítjen! . . . Igy. . .

Mint egy nemes gondolkodású emberhez illik, Monsieur félbeszakította az öreget, mert gyűlöli a

pénzkérdést, tehát azt sem akarta, hogy Pautois bácsi indokolja azt a magas árt, melyet kért.

— Jól van . . . rendben van, szólt az ur . . . .
Alkudtam én valaha Pautois bácsival? . . . De nem is huszonkét frankot fogok fizetni, hanem huszonötöt . . . Ah! . . .

— Ah! Lanlaire ur igazán tulkegyes. . .

— Nem, nem . . . Én igazságos vagyok . . .
én a népnek, munkának vagyok embere . . sacrebleu!
Öklével az asztalra ütött!

— De nem is huszonöt frankot . . . hanem harmincz frankot az ördögbe! . . . Hallja Pautois bácsi, harmincz frankot adok . . .

Hálával telt szemeket meresztett a szegény öreg, Monsieur-re; dadogni kezdett:

— Be kell vallani, hogy öröm Lanlaire ur számára dolgozni. . . Lanlaire ur tudja, hogy mi a munka . . .

Monsieur félbeszakította.

— Lássuk csak, mikor fizethetem ki . . . ma kedd van . . . tehát vasárnap fogja pénzét megkapni . . . Elfogadja? . . . Puskámat is elviszem magammal . . . maradjunk ennél. . .

Pautois bácsi arczáról egyszerre eltűnt a hálás kifejezés. . . Zavarban volt, nem nyult többé az ételhez. . .

— Bocsánatot kérek . . . szólt félénken . . . talán megkaphatnám most? . . . Nagyon lekötelezne Lanlaire ur. . . Csak huszonkét frankot . . . bocsásson meg . . .

— Ne tréfáljon Pautois bácsi! . . . Szólt Monsieur igazán bámulatos biztossággal. . . Hogyne fizetném ki mindjárt . . . Ah Istenem! . . . Csak azért mondtam, hogy alkalmam legyen egyszer magukat felkeresni. . .

Végig tapogatta zsebeit, azután meglepetést szinelve, kiáltott fel:

— Nem rossz! . . . . . Már ismét nincs apró pénzem! . . . Csupán ezres bankjegyem van. . .

Erőltetett nevetéssel fordult az öreghez, hangja izgatottságot árult el:

— Fogadok, hogy magának sincs ezer frank ára váltott pénze, Pautois bácsi? . . .

Az öreg látva, hogy Monsieur nevet, azt hitte, hogy neki is nevetni kell . . . jó kedvvel válaszolt:

— Ha! . . . ha! . . . ha! . . . Soh' sem láttam életemben olyan nagy pénzt! . . .

— Akkor nem marad más hátra, mint hogy vasárnap találkozunk! . . . fejezte be Monsieur.

Ő is töltött magának egy pohár almabort, épen kocintott Pautois bácsival, mikor Madame belépett. Jöttét senki sem vette észre, betört a konyha ajtón mint egy szélroham . . . Ah! Milyen szemeket vágott, mikor észre vette az öreg Pautois bácsit férjével az asztalnál! . . .

— Mit jelentsen ez? . . . szólt dühtől reszkető ajkakkal.

Monsieur hebegni kezdett:

— Rózsa-tőket rendeltem . . . tudod már . . . vesszőket . . . Pautois bácsi hozott nekem . . . A rózsa mind elfogyott tavasszal . . .

— Én nem rendeltem rózsa vadonczókat. . . . Itt semmi szükség sincs reá. . .

Metsző hangon mondta ezeket . . . Azután sarkon fordult, becsapta maga mögött az ajtót, szitkozódva távozott. Engem észre sem vett haragjában . . .

Monsieur és a szegény öreg Pautois felálltak. Szótlanul néztek az ajtóra, melyen Madame eltűnt, ott álltak egymás mellett, mintha gyökeret hajtottak volna. Az ur szólalt meg először:

— Tehát vasárnap . . . Pautois bácsi. . .

— Vasárnap Lanlaire ur . . .

— Jó egészséget kívánok Pautois bácsi . . .

— Hasonlóképpen Lanlaire ur . . .

— Az ára harmincz frank marad . . . mint mondtam. . .

— Köszönöm szépen . . .

Az öreg elindult, még látni lehetett görnyedt hátát az éjsötétjében. Alakja aprónként elmosódott, végre eltűnt.

Szegény Monsieur! . . . Jól kiszidhatták. . . A mi pedig Pautois bácsit illeti, nagy szerenczéje lesz, ha valaha látni fogja azt a harmincz frankot. . . .

Nem akarok urnőmnek igazat adni . . . . de azt találom, hogy Monsieur nem teszi helyesen, ha minden jött-ment emberrel mindjárt olyan bizalmasan beszél. . . . Ez nem méltó hozzá. . . .

Azt is tudom, hogy nincs valami kellemes élete . . . hogy ugyesegit magán a hogy lehet . . . . Ez sem megy mindég. Mikor este sárosan és nedvesen tér haza a vadászatról, rendesen énekelni szokott, hogy bátorságot csináljon magának. A szidást azonban el nem kerülheti.

— Ah! Igazán nagy előzékenység magától, hogy magamra hagy egész napon át. . . .

— Te jól tudod, édesem. . . .

— Fogd be a szádat. . . .

Órákon át ül mozdulatlanul duzzogva, összeránczolt homlokkal . . . szája körül haragos kifejezéssel . . . Férje sarkában van mindenütt, mentegeti magát . . .

— Édesem, te nagyon jól tudod. . . .

— Hagyj' békében. . . Ne lábatlankodjál . . . .

Monsieur másnap természetesen nem ment ki, Madame folytonosan zsörtölődik:

— Miért forogsz itt a szobában, mint egy bünhődő lélek?

— De édesem. . . .

— Jobban tennéd, ha vadászni mennél . . . . nem bánom én bárhová! . . . Végre is kihozol a sodromból. . . Menj a pokolba! . . .

Szegény uram így sohasem tudja mit tévő legyen, menjen-e, maradjon-e? Miután Madame mindég veszekedik, Monsieur arra határozta el magát, hogy

egy alkalmas pillanatban megszökik. Így legalább nem hallja kiabálását. . .

Igazán jobb sorsot érdemelt volna! . . .

Multkor reggel, mikor kimentem a kiterített fehérnemüért a kert végére, ott találtam Monsieurt babrálgatva a virágágyakban. . . Az éjjeli vihar lefektetett néhány dahliát, vissza kötözgette őket a kárhoz. . .

Az ur rendesen a kertben található, mikor ott-hon marad délelőtt; legalább mutatja, hogy szeret foglalkozni a virágokkal. . . Ezt az időt nyugalomban tölti el. . . Ilyenkor nem zavarják. . . Ha Madame nincsen mellette, egészen más ember lesz belőle. Arcza derült, szeme fénylik. . . Vig kedélye egészen rokonszenvéssé teszi. . . Igazán nagyon kellemes ember tud lenni. . . A házban már meg sem mer szólítani, úgy néz ki, mint a ki egy elvont bölcsészeti tételnek szálait követi gondolataiban. . . Künn azonban soha sem mulasztja el az alkalmat, hogy valami kellemeset ne mondjon, ha velem találkozik, feltéve természetesen, hogy Madame nincs a látóhatáron. . . Ha nem szólhat, akkor szemeivel követ. . . tekintete még többet fejez ki, mint szava. . . . Én folytonosan izgatom kíváncsiságát. . . habár vele szemben semmiféle tervem sincs. . .

Mikor elmentem mellette a kertben, épen a dahliákat kötözgette. Megszólítottam anélkül, hogy lassítottam volna lépésemet:

— Oh! Monsieur milyen szorgalmasan dolgozik! . . .

— Igen! felelt ő. . . Ezek az átkozott dahliák! . . . Nézz csak. . .

Megállított egy pillanatra.

— Nos Celeszta? . . . Most már csak remélhetem, hogy megszökik itten? . . .

Mintha mást nem tudna mondani! . . . Mindég zavarban van, mikor beszélni kellene. . . Hogy felvidítsam mosolyogva válaszoltam:

— Igen uram . . . bizonyára . . . most már valahogyan beleéltem magamat.

— Hála az égnek. . . Ennek igazán nagyon örülök . . . nagyon örülök.

Térdeplő helyzetéből felállt, gyengéden nézett rám: „Nagyon örülök“, ezzel úgy látszik időt akart nyerni addig, míg valami eszébe jut.

Szájából kivette a rácsra kötő háncsot, oda erősítette a karó végéhez. Széjjel terpesztett lábakkal, két tenyerét csipőjére támasztva, felkiáltott:

— Fogadni mernék Czeleszta, hogy maga sok csint követett el Párisban? . . . Nos, vallja be, nem találtam el? . . .

Ezt a kérdést nem vártam. . . Nagy kedvem lett volna nevetni . . . Szemérmesen sütöttem le szememet, haragos arcot vágtam, pirulni szerettem volna, mint azt hasonló körülmények közt tenni kell:

— Ah! Uram! . . . szoltam szemrehányó hangon, adva a sértettet.

— És aztán? . . . Egy harapni való szép leány, mint maga . . . Oly gyönyörű szemekkel! . . . Magának már bizonyára sokan udvaroltak! . . . Annál jobb! . . . Én a mulatságnak vagyok barátja, sápristi! . . . En rajongok a szerelemért. . .

Monsieur felizgatta magát. Hatalmasan erős és izmos alakján észrevettem a szerelmi láz kezdődő tüneteit. A vér fejébe tódult . . . szemében a vágy lángja égett. . . Tanácsosnak tartottam eloltani ezt a tüzet, gondoskodtam egy pohár jó hideg vizről. Önérzetes és száraz hangsúlylyal vágtam oda:

— Monsieur téved . . . Monsieur most azt hitte, hogy egy régi szobaleányával van dolga . . . Monsieur-nek tudni kellene, hogy én tisztességes leány vagyok . . .

Hogy még jobban feltárjam a sértés mélységét, hideg méltósággal tettem hozzá:

— Monsieur megérdemelné, hogy erről rögtön jelentést tegyek Madame-nak . . .

Menni készültem . . . Monsieur azonban megfogta kezemet. . .

— Ne tegye . . . ne tegye ! . . . dadogott.

Ma sem értem, hogy tudtam ezt elmondani nevetés nélkül. . . Talán ajkamba haraptam, hogy ellen tudjak állni . . . Az igazat bevallva, ma már nem tudom . . .

Szegény uram roppant nevetséges benyomást tett . . . Itt állt most szintelen arczczal, tátott szájjal. Félelemről tanuskodott egész lénye. Hallgatott, nyakát vakarta körmével . . .

Szemben velünk egy odvas, öreg körtefa terjesztette szét száz ágú galyait . . . lent az ágon egyikét érett körte kínálkozott . . . A szomszéd gesztenyefa tetején egy szarka fecsegett . . . Házi macskánk a pázsit szegélye által fedve, épen most vágott lábával egy előtte röpülő nagy dongó után . . .

Monsieur-re nézve a csend pillanatról pillanatra kinosabb lett . . . Végre hosszú erőlködés után visszakapta hangját, már szinte sajnálni kezdtem:

— Szereti a körtét, Czeleszta ?

— Igen, Uram. . .

Én egy lépést sem engedtem . . . egészen közönyös hangon válaszoltam. . .

Attól való félelmében, hogy felesége megláthat minket, pár pillanatig habozott . . . Azután egyszerre lekapott egy körtét a fáról, mint egy tolvaj gyermek, oda nyujtotta nekem. . . Ah! A nyomorultnak reszketett keze, lába! . . .

— Vegye, Czeleszta . . . dugja el köténye alá. A konyhában ugye-e soha sem kap belőle? . . . . .

— Nem uram. . .

— Jól van . . . tőlem még többet is fog kapni . . . néha . . . . . mert . . . . . mert azt akarom, hogy boldog legyen. . .

Vágyának heve és őszintesége, gyámoltalansága, ijedtsége, különösen hatalmas ereje mind olyan enyhítő körülmények, melyek engem engedékenységre

birtak . . . Kissé engedtem a szigorból. arczomnak kemény kifejezését egy mosolylyal enyhítettem. Inceselkedve kérdeztem tőle:

— Oh! Monsieur! . . . Ha Madame minket most látna? . . .

Ismét zavarba jött, de miután minket egy hatalmas gesztenyefa sor takart el a ház előtt, ismét magához tért. Sőt látva, hogy én már engedtem a szigorból henczegni kezdett:

— Mit nekem . . . Madame? . . . Hát azután? Fütyülök Madame-nak! . . . Végre is nem tanácsolom neki, hogy mindég veszekedjék velem . . . Már megelégettem . . . Madame-al már nyakig vagyok. . .

Komoly hangon válaszoltam:

— Monsieur-nek nincs igaza . . . Monsieur igazságtalan. . . Madame igen kedves asszony.

Erre felkapta fejét:

— Kedves? . . . Ő? . . . Ah, nagy Istenem! . . . Magának fogalma sincs arról, hogy mit tett ő . . . Megmérgezte életemet . . . kiforgatott férfias önérzetemből . . . ma már nem vagyok ember . . . Az egész világ kinevet . . . És mindezt feleségemnek köszönhetem . . . A feleségem? . . . tudni akarja micsoda? . . . Egy . . . egy . . . tehén . . . igen Czeleszta . . . egy tehén . . . egy tehén . . . egy tehén! . . .

Érdem szerint dorgáltam meg. . . Alattomosan dicsértem előtte feleségének rendszeretét, szorgalmát és a többi házi erényeit. . . Izgatottabb lett minden mondatnál. . .

— Nem, nem! . . . Egy tehén . . . Egy tehén! . . .

Végre mégis sikerült szegény uramat lecsillapítani . . . Nagyon könnyen lehet vele bánni . . . Elég szemeimnek egy tekintete, hogy tetszés szerint felcsavarjam, vagy kiengeszteljem. Most akadozva kezdett beszélni!

— Ah! Maga olyan gyengéd . . . olyan édes . . .

maga a legjobb teremtés a világon! . . . Mig az a tehén. . . .

— Hagyjuk azt . . . hagyjuk azt! . . .

Ujból ismételni kezdte:

— Maga oly kedves! . . . Pedig . . . hogy is mondjam? . . . maga csak egy szobaleány . . . és mégis . . .

Egészen hozzám hajlott, sugva mondta:

— Ha akarna, Czeleszta? . . .

— Ha akarnék . . . mit? . . .

— Ha akarna . . . nagyon jól tudja . . . végre . . . ugy-e tudja?

— Monsieur talán azt óhajtaná, hogy visszaéljek urnóm jóságával? Hogy valami helytelenséget kövessék el? . . .

Arczkifejezése, úgy látszik, megtévesztette . . . Szeme egyszerre fellángolt, az erek kidagadtak nyakán, az izgatottságtól magán kívül, tompa hanggal dadogott:

— Igen! . . . Ugy van, úgy van! . . .

— Mi jutott eszébe Monsieur-nek?

— Ettől a gondolattól sohasem tudok szabadulni! . . .

Arcza egészen vörös lett:

— Ah! Monsieur ismét kellemetlenkedni akar..

Meg akarta ragadni kezemet, magához akart ölelni . . . hebegni kezdett.

— Ugy van . . . ez erősebb, mint én . . . nem tehetek róla . . . nem tehetek róla . . . mert . . . mert . . . a bolondulásig szeretem . . . szeretlek Czeleszta . . . mert én mindég magára gondolok . . . elrabolta nyugalمامat . . . egészen betegnek érzem magamat . . . Ne féljen tőlem . . . ne félj tőlem . . . én nem vagyok durva állat, én . . . én . . . én . . . tőlem nem fog bajba esni . . . Igazán nem! . . . Erre . . . esküdni mernék! . . . Én . . . én . . . mi . . . mi . . .

— Még egy szóval többet, Monsieur, és én min-

dent elárulok Madame-nak . . . Gondolja csak el, ha valaki most meglátná ebben az állapotban, a kertben . .

A szó torkába fult . . . Zavarba jött, szégyenkezett. Nem tudta mit csináljon kezével, szemével, egész lénye a legnagyobb lehangoltságot mutatta . . . Anélkül, hogy tudta volna mit tesz, a földet nézte lába előtt, az öreg körtefát és a kertet . . . Végre visszanyerte nyugalma . . . A karó végén kioldotta a rózsa szálát, lehajlott a földhöz a lesepert dahliához . . . azután könnyörgésre fogta a dolgot:

— A mit az előbb mondtam, Czeleszta . . . . azt úgy mondtam . . . mintha bármi másról lett volna szó . . . mintha akármi mást mondtam volna . . . Ne haragudjék rám . . . a feleségemnek erről azonban egy hangot sem szabad hallani . . . Én egy buta állat vagyok . . . Ne haragudjék rám . . . Az igaz, ha valaki meglátott volna minket a kertben? . . .

Elszöktem, mert a nevetést már alig tudtam tartani . . .

Pedig nagy kedvem lett volna nevetni . . . . Szívem azonban dobogott az örömtől . . . hogy fejezzem ki magamat? . . . hizelgő volt rám nézve a vonzalom, melyet önkénytelenül gerjesztettem benne. Bevallom . . . Monsieur nekem nem tetszik eléggé, hogy hálót vessek ki utána . . . egygyel több vagy kevesebb azonban már mit sem tenne! . . . Talán boldoggá tudnám tenni azt a fiút, ki annyira sóvárog egy csepp boldogság után, talán nekem is lenne benne egy kis örömöm . . . szerelemben sokkal édeesebb az az érzés, hogy másoknak örömet szereztünk mint az, hogy viszonzásul a boldogságban nekünk is részünk volt . . . Még akkor is ha érzéketlenek maradunk a támasztott vonzalommal szemben, még akkor is milyen édes, milyen tiszta érzés száll meg minket, mikor látjuk azt, hogy valakinek egy pillanatnyi gyönyörűséget szereztünk . . . Azután olyan furcsa lenne . . . Madame véget . . . majd meg látom később . . .

Monsieur az egész napon át otthon maradt . . . A dahliákat visszakötözte a karókhöz, délután pedig fát vágott a kamarában, fejszéjének hatalmas ütését egészen estig lehetett hallani . . . Én a ruhátárban voltam, onnan mindent lehet látni . . . óriás erejű ember lehet! . . .

Monsieur és Madame a tegnap délutánt Louviersben töltötték . . . az urnak dolga akadt ügyvédjénél, az urnóm varrónőjét kereste fel . . . Szegény varrónő . . .

Ezt a kis pihenőt arra használtam föl, hogy meglátogassam Róza kisasszonyt . . . nem láttam a nekem annyira emlékezetes vasárnap óta . . . De meg kíváncsi voltam Mauger százados urra is . . .

Arról biztosíthatom önöket, hogy még kevés ilyen érdekesen csunya arcot láttam életemben. Képzelnék maguk elé egy harsa fejet, hosszú, őszülő bajuszszal és szakállal . . . Alakja sovány, nagyon ideges, mindég izeg-mozog, egy pillanatra sem pihen. Rendesen a kertben található, hol virágait ápolja, ha ott nincs, akkor dolgozó szobájában tartózkodik. Egy valóságos esztergályozó műhelyt rendezett be magának. Munka közben katona dalokat énekel, vagy utánozza a trombita hangját . . .

A kert igen csinos. Régi divat szerint négy szögletes virág-ágyak láthatók benne. A virágok között is sok olyan található, a milyeneket ma már nem igen szoktak ültetni.

Mikor megérkeztem, Róza kisasszony kényelmesen ült egy akáczia árnyékában. Széke előtt kerti asztal áll, azon nyugszik munka kosara. Éppen harisnyákat foltozott. A százados könnyű posztó sapkával fején, a gyepen ült. Egy öntöző kannának szóró csövét javítgatta, mely lyukat kapott tegnap. . .

Előzékenyen fogadtak . . . Róza kisasszony rögtön meghagyta a kis inasnak, ki a gyepet sárolta a virágok közül, hogy hozzon egy üveg pálinkát és poharakat.

A szokásos üdvözetek után:

— Nos, kérdezte a százados . . . Mit csinál az a kedves Lanlaire? . . . Ah! Eldicsekedhetik az új gazdájával, sikerült egy gazember . . . Igen sajnálom kegyedet kedves kisasszony.

Elmesélte, hogy valamikor úgy éltek egymás mellett, mint az jó szomszédokhoz illik . . . Róza miatt egyszer összekaptak, azóta halálos ellenségek, Lanlaire ur szemére lobbantotta a századosnak, hogy tulbízalmas lábon él cselédjével, hogy vele étkezik . . .

Itt félbe szakította a történetet, az én véleményemet akarta tudni.

— Hogy az én asztalomnál étkezik! . . . És ha még messzebb mennék? . . . Lássuk csak . . . nincsen-e ehhez jogom? . . . Van valami köze hozzá? . . .

— Százados uramnak teljesen igaza van . . .

Róza szerényen felsóhajtott:

— Egy magányos legény ember! Ez csak érthető! . . . Ugy-e bár? . . .

Ama nevezetes veszekedés óta, melynek kevés híján rossz vége lett, a két régi szomszéd egymást folytonosan boszszantja . . . Vad gyűlölettel viseltetnek egymás iránt.

— Én minden található követ a Lanlaire kertjébe dobok . . nyilatkoztatta ki a százados. Arról nem tehetek, ha éppen a virágokra és a cserepekre esnek. . . de különben jól van így . . . Ah! A gyalázatos! . . . Nézze csak . . .

A porondon észre vett egy követ, oda rohant, hogy felemelje. Csuszva-mászva, nagy elővigyázattal közeledett a mi sövényünkhöz. Oda érkezve, átdobta teljes erővel. A dobás után üveg csörömpölést lehetett hallani, a kő talált. Diadalittasan tért vissza hozzánk. Majd megszakadt a nevetéstől, énekelt, tánczolt örömeiben . . .

— Ismét egy betört tábla. . . éppen itt megy az üveges . . .

Róza gyengéd szemekkel nézett gazdájára. Arcza ragyogott a bámulattól:

— Milyen kedves! . . . Valóságos gyermek kedély! . . . Milyen fiatal a korához képest! . . .

Miután megittunk egy pohár dió pálinkát, a százados ur kifejezte óhaját, hogy nekem a kertet akarja megmutatni . . . Róza sajnálkozott, hogy minket el nem kísérhet, okul erős asztmáját hozta fel. Lelkünkre kötötte, hogy ne maradjunk el sokáig . . .

— Egyébiránt figyelemmel fogom magukat kísélni . . . szólt tréfásan.

A százados ur végig vezetett a fasorokon, megmutatta a virágokkal telt ágyakat. A szebbeket megnevezte. Egyet azonban mindég hozzá tett: hogy ilyen nincs annál a gazember Lanlaire-nél.

Egyszerre váratlanul letört egy kis narancs színű virágot, a kocsányát vigyázattal forgatta meg ujjai között, azután hozzám fordult:

— Evett már ebből? . . .

Ez a furcsa kérdés annyira meglepett, hogy szólni sem tudtam. A százados folytatta:

— Én már ettem belőle . . . Kitűnő ize van . . . Nincsen az a virág itten, melyet én már meg nem izleltem volna . . . Van közöttük kitűnő . . . van azonban kevésbé jó is . . . de van olyan is, mely nem sokat ér . . . Kérem vegye tudomásul, hogy én mindentől eszem . . .

Szemével pislantott, nyelvével csettintett egyet, gyomrát veregette. Emelt hangon szólt, mintha ellentmondást várt volna:

— Én mindent megizlelek! . . .

A hangsúly, melylyel nekem a százados ezt a különös vallomást tette, meggyőzött arról, hogy életének nagy hiúsága, abban áll, hogy mindentől akar enni . . . Én -legezgetni iparkodtam ezt a gyengéjét . . .

— Teljesen igazat adok a százados urnak . . .

— Ezt már szeretem . . . felelt nem minden

büszkeség nélkül. De én nemcsak a növényeket szeretem . . . hanem az állatokat is . . . és pedig a milyeneket még senki sem evett . . . a milyeneket senki sem ösmer . . . Én mindent megizlelek . . .

Tovább folytattuk sétánkat a szép és illatos virág-ágyak körül, végig mentünk az árnyékos faszorokon . . . Azt a megfigyelést tettem, hogy mikor a százados egy különösen szép virágot látott meg, mintha ugrott volna örömében . . . Nyelvével ilyenkor végig simogatta ajkát . . .

Vallomását tovább folytatta:

— Még mondani akarok valamit . . . Nincsen rovar, nincsen madár, nincsen a földben féreg, melyből én már ne ettem volna . . . Ismerem a gyíknak, a kigyónak, a patkánynak, a tücsöknek, a hernyónak izét . . . Én már mindenből ettem . . . Ezt a szokásomat ismeri az egész vidék! . . . Ha valaki egy élő vagy holt állatot talál, egy olyan állatot, melyet még senki sem ösmer, mindjárt eszébe jutok én. „El kell vinni Mauger százados urnak“ . . . Elhozzák . . . és én megeszem . . . Különösen télen, a nagy hideg idejében sok ismeretlen madár fordul meg itten . . . talán Amerikából jönnek . . . vagy még messzebb vidékről . . . Elhozzák nekem . . . és én megeszem . . . Fogadni mernék, hogy nincsen a világon ember, ki már annyi féleből evett volna, mint én . . . Én mindent meg akarok enni . . .

Séta után visszatértünk az akácza alá pihenni. Épen bucsuzni készültem, mikor a százados felkiáltott:

— Ah! . . . Még akarok valamit mutatni,ilyent még bizonyára nem látott életében.

Hangosan kiáltott:

— Kléber! . . . Kléber! . . .

A magyarázatot közbe vetette:

— Kléber az én menyétem . . . Egy valóságos csoda . . . remek kis állat . . .

Ismét hívta:

— Kléber! . . . Kléber! . . .

Fejünk fölött az ágon, zöld és aranysárga lombok között egyszerre előbukkant Kléber rózsaszínű szájjával élénk és kedves fekete szemével; a századosra figyelt:

— Ah! . . . Tudtam, hogy itt kell lennie valahol . . . Jöjj ide Kléber! . . . Pszt! . . .

Az állatka végig csuszott a galyon, a törzsön elővigyázattal ereszkedett le, körmeit vágta a fa héjába. Testét fehér színű szőr takaró fedte, sárgás foltokkal . . . Ügyes, kigyószerű mozdulatokkal mászott . . . Most leért, két ügyes ugrással a százados térdén termett, ki boldogan simogatta karsu és hajlékony derekát . . .

— Ah! . . . A jó Kléber! . . . Ah! . . . A kedves, kis Kléber! . . .

Felém fordult:

— Látott már valaha ilyen szelid menyétet? . . . Utánam jön a kertben, követ mindenüvé, mint egy kis kutya . . . Csak hívnom kell tüstént itt van, farkát himbálja, felemeli apró fejét . . . Velünk étkezik . . . velünk alszik . . . Ezt a kis állatot jobban szeretem mint bárkit a világon . . . Már kínáltak érte háromszáz frankot, én azonban visszautasítottam . . . Nem adnám oda még ezer frankért sem . . . még két ezer frankért sem . . . Ide Kléber! . . .

A menyét gazdája felé emelte fejét. Felkuszott a lábán, azután vállára ült, száz apró kedveskedés után körülgöngyölte testével a százados nyakát. Róza kisasszony hallgatott . . . mintha bántotta volna valami.

E perczen pokoli gondolat villant át fejemen.

— Fogadni mernék — szoltam egyszerre — fogadni mernék százados ur, hogy nem merné megenni menyétjét!

Mauger ur mély bámulattal tekintett reám, az-

után szomorú lett . . . Szemei kidülledtek, ajkai reszketni kezdtek.

— Klébert? . . . dadogott . . . megenni Klébert? . . .

Az bizonyos, hogy ez az eshetőség eddig még nem jutott eszébe, erre még soha sem gondolhatott . . . Mintha étvágya előtt egy egészen új, még nem ösmert látóhatár nyílt volna meg . . .

— Fogadni mernék, — ismétellem kimélet nélkül — hogy nem fogja megenni a menyétjét! . . .

Magán kívül, izgatottan, titokzatos erő által hajtva, felugrott padjáról . . . Mintha kicsérélték volna . . .

— Ismételje még egyszer! . . .

Érthetetlen kegyetlenséggel ismétlem azt a mit már kétszer mondtam:

— Fogadok bármibe, hogy nem meri megenni a menyétet! . . .

— Hogy nem eszem meg a menyétet? . . . Hogy mondhat ilyet? . . . Hogy nem eszem meg a menyétet? . . . És maga meri nekem azt mondani? . . . Mindjárt látni fogja . . . Én mindenből eszem! . . .

Kezével megkapta a menyétet. Egy ütéssel ketté törte a szegény állatnak gerinczét, mintha kenyér lett volna tenyerében. Róza kisasszony lába elé dobta a porondra holtan, mozdulatlanul. Kiabálni kezdett:

— Megsütöd nekem estére! . . .

Mint egy örült, hadonázva futott a házba. Bezárkózott szobájába . . .

Néhány perczig a legnagyobb, a legborszasztóbb rémületet éreztem! Elkábulva a gonoszságból, melyet elkövettem, alig tudtam felkelni helyemről. Menni készültem. Arczom halott halvány lehetett . . . Róza kikisért . . . Mosolygott:

— Én cseppet sem haragszom azért, a mi történt — szólt bizalmasan . . . Tulságosan szerette azt az állatot . . . Én azt akarom, hogy semmit se

szeressen . . . Már az is sok, hogy a virágokat annyira kedveli.

Rövid szünet után meg hozzá tette:

— Ezt soha sem fogja magának megbocsátani . . . Az ilyen embert nem szabad felizgatni . . . Dame! . . . Egy régi katonát! . . .

Néhány lépés után:

— Vigyázzon magára kicsikém . . . Az emberek már beszélni kezdenek egyet mást. Azt hiszem valaki a multkor meglátta Lanlaire urral a kertben . . . Legyen elővigyázatos . . . higgye el nekem . . . Be fogja magát fogni, ha már eddig meg nem tette . . . Tehát vigyázzon . . . Ne feledje el a mit mondtam, ez az ember még minden szobaleányt szerencsétlenné tett . . . Én megtettem a mit tehettem, a többi a maga dolga . . .

Mikor bezárta a rácsot mögöttem:

— Tehát a viszontlátásra! . . . Megyek és megsütöm valahogy azt a szerencsétlen kis állatot . . .

Az egész napon át szemem előtt lebegett annak a szegény menyétkének teteme . . .

Este mikor az ebédnél szolgáltam. Madame szigorú hanggal fordult hozzám:

— Ha szereti az aszalt szilvát, miért nem szól . . . talán adtam volna . . . Ezt azonban kereken megtiltom magának, hogy az én tudtomon kívül vegyen belőle . . .

Rögtön válaszoltam:

— Lopni nem szoktam, asszonyom, különben sem szeretem az aszalt szilvát . . .

Madame nyakaskodott:

— Ha én egyszer mondom, hogy vett belőle, akkor az úgy van . . .

Ezt nem hagyhattam szó nélkül:

— Ha Madame azt hiszi, hogy lopok, akkor számoljunk le . . .

Ünöm kikapta kezemből a csemege tálat.

— Monsieur ötöt evett meg ma reggel . . . .
összesen harminczkettő volt . . . Most csak huszon-
ötöt látok . . . e szerint kettő hiányzik . . . Ez ne
történjék többé! . . .

Bevallom . . . kettőt megettem . . . Tehát meg-
voltak számlálva! . . .

Ez már igazán sok! . . .

V.

Szeptember 22.

Édes anyám meghalt. Ma reggel kaptam a szomorú hirt. Habár verésnél egyebet soha sem kaptam tőle, mégis őszinte mély fájdalmat éreztem. Sirtam, sirtam és sirtam . . . . Madame ezt látva, megszólított:

— Mi baja van már ismét? . . .

Zokogva feleltem:

— Édes anyám, szegény jó anyám halt meg! . . .

Madame erre nyugodt hangon folytatta:

— Ez mindenesetre nagy szerencsétlenség . . .
de én nem segíthetek rajta . . . Vigyázzon, nehogy elhanyagoljon valamit . . .

Ennyi volt az egész . . . Igazán! . . . A jó-
ságtól nem fog megfulni . . .

Borzasztóan hatott rám a kis menyétnek és édes anyám halálának összeesése . . . bizonyos végzetszerűséget véltem ebben felfedezni. Eszembe jutott, hogy ez lesz az én büntetésem, hogy az én édes jó anyám bizonyára nem halt volna meg, ha én nem kényszerítettem volna a százados urat a kis Kléber meggyilkolására . . . Hiába ismételtettem magamban, hogy édes anyám a menyétke előtt halt meg . . . . semmi sem használt . . . Ez a gondolat nem hagyott nyugodni egész napon át, Lelkiösmeretem lázongott . . .

Szerettem volna elutazni . . . De Andierna nagyon messze van . . . valahol a világ végén! . . . .

Pénzem sincs . . . Első fizetésemből jövő hó elsején alig tudom a cselédszerzőt kifizetni. Még azokat az apró adósságokat sem fogom tudni kiegyenliteni, melyeket akkor csináltam, mikor hely nélkül voltam . . .

Azután minek is mennék el? . . . Bátyám valamelyik hadihajóval van Kinában, régen volt mikor az utolsó hirt kaptam tőle . . . És Louise nővérem . . . Vajjon hol lehet most? . . . Bizony azt sem tudom . . . mióta elhagyott minket, hogy Duff Jean-nal Conearneau-ba menjen, azóta neki is nyoma vészett . . . A nagy ég a megmondhatója hol van most! . . . Talán gazdag, talán szegény, talán eltemették. Talán bátyám sem él már . . .

Igen, minek is mennék oda? . . . Mit használna? . . . Nekem még ösmerősöm sincs ott, szegény anyám pedig bizonyára semmit sem hagyott hátra . . . Az a pár darab butor, melyet szobájában találtak, még arra sem volt elég, hogy belőle a pálinka árát kifizessék, melylyel tartozott. . . . Igazán nem értem, életben alig jutott eszembe . . . nem vágyódtam utána . . . Irni csak akkor irtam, mikor helyet cseréltem, hogy tudassam új czimemet . . . . Gyermekkoromban annyi verést kaptam . . . rettenetesen boldogtalan voltam, mert mindég részeg volt! . . . Most pedig mikor értesülök haláláról, lelkem gyászba borul, elhagyatottabbnak érzem magamat, mint valaha . . .

Teljesen jól emlékezem vissza gyermek koromra . . . Magam előtt látom az embereket és tárgyakat, kik tanui voltak keserű helyzetemnek . . . Igazán tul sok boldogság van az egyik oldalon és tul sok nyomor a másikon . . . A világ nem igazságos . . . .

Egy éjjel, még ma is emlékszem — pedig még igen apró lehettem — felköltött minket a mentő hajó kürtje. Oh! Éjjel, vihar idején, milyen gyászos hangja van annak a kürtnek! . . . . Már este óta fujt a szél, a kikötő gátja habzott a tenger tajték-

jától. Csupán néhány bárka tudott bejutni . . . . A többi, a többi bizonyára nagy veszélyben foroghatott . . .

Anyám tudva azt, hogy apám Sain vidékére ment halászni, nem aggódott . . . Azt remélte, hogy ideje volt a sziget kikötőjébe jutni, a mint az már számtalanszor történt . . . Mégis, mikor a kürt hangját hallotta, haloványan és reszketve kelt fel ágyáról . . . Engem gyorsan egy gyapjú takaróba göngyölt, így haladtunk a part iányában . . . Luise nővérem, ki már nagyocska volt és bátyám kiabálva követtek!

— Ah! Szent szűz! Ah! Jézusom! . . .

Anyám is imádkozott:

— Ah szent szűz! . . . Ah! Jézusom . . . segits! . . .

Az utcza tele volt néppel: asszonyok, öregek és gyermekek. Nagy sürgés forgást lehetett látni, hol a mentő csónak állt. A kikötő gátján nem lehetett állni a széltől, leseperte volna az embert, még kevésbé azonban az óriás hullámoktól, melyek mennydörgészerű robajjal separték végig a gát koronáját. Edes anyám letért a gyalogösvényre, mely a világító torony felé vezet: „Ah! Szent szűz . . . Ah! Jézusom! . . .” Fekete volt a tenger, fekete volt a föld, fekete volt körülöttünk minden . . . Csupán a világító toronynál lehetett látni a felcsapó hullámok fehér habját.

A lökdösés daczára . . . „Ah! Szent szűz! . . . Ah! Megváltóm! . . .” sőt talán inkább az ide oda dobálás által elringatva, a vihar daczára, sőt bizonyos tekintetben elkábítva a szél által, végre elnyomott az álom édes anyám karjai között . . . Mikor feleszméltem, egy alacsony és tágas teremben találtam magamat. Néma és nyomasztó csend uralkodott. Az emberek egy tábori ágyat álltak körül, melyet két gyertya világítot meg gyenge fényével. Az ágyon egy tetem feküdt . . . „Ah! Szent szűz! . . . Ah! Megváltóm! . . .” A halott rettenetesen nézett ki! Mezi-

telenül feküdt egész hosszában, tagjai már meg voltak merevedve. Karja és lába véres volt a sok sebtől, arcza összezuzva, tele kék foltokkal . . . A halottban szegény apámra ösmertem! . . .

Még most is látom magam előtt . . . Nedves haja oda tapadt homlokához; a haja közé keveredett tengeri indák szálai, mintegy koszorút kötöttek feje körül . . . Az emberek meleg flannellel dörzsölték bőrét, vagy száján át levegőt fújtak tüdejébe. . . . Ott volt a bíró . . . ott volt a tanító is . . . ott volt még a vámőrök kapitánya, a tengeri őrség parancsnoka . . . Egyszerre félni kezdtem, kiszabadítottam magamat a kendőből, a nedves köveken az emberek lábai között futkosva kiabálni kezdtem . . . atyámat és anyámat hívtam . . . Végre egyik szomszéd aszszonyunk felkapott és elvitt . . .

Édes anyám ettől a naptól fogva az ivásnak adta magát. Egy időig még dolgozni próbált a szardínia kereskedőknél, miután mindig részeg volt sehhol sem türték meg. Magára hagyva otthon maradt és mindig ivott; természetesen, mikor részeg volt, megvert minket . . . Csodálom, hogy egyszer agyon nem ütött? . . .

Én kerültem a házat, a mennyire csak lehetett. Nappal a part mentén csavarogtam, legjobban azonban azt az időt szerettem, mikor az apály beálltával a víztócsákban lehetett pacskolni. Gyakran megfordultam a Plogoff-felé vezető uton és a fehér tüske bokrok között sok csintalanságot követtem el . . . Este haza érkezve, gyakran találtam szegény anyámat a küszöbnél összeesve, kezében egy eltört palaczkkal, holt részegen . . . Nem egyszer kellett átlépnem rajta . . . Rettenetes volt nála a felébredés . . . ilyenkor törni, zuzni akart mindent . . . Nem hallgatva az én könyörgéseimre és sirásomra, kikapott az ágyból, ha elmenekültem utánam futott, rám taposott, ha utólért, vagy fejemet verte a falhoz.

— A bőrödet akarom! . . . A bőrödet akarom! . . . kiáltott örjöngve.

Ma is csodálom, hogy még élek . . .

Szegény a bűn ösvényére tévedt, hogy legyen miből inni. A részeg emberek néha egész éjjelen át lármáztak házunk előtt. Borzasztó kinézésű tengerészek fordultak meg nálunk . . . Nem egy esetet tudnék mondani, mikor verekedésre került a dolog . . . a csendőrségnek többször kellett közbe lépni . . .

Az évek szomorú egyhanguságban peregtek le. Engemet, fivéremet és nővéremet senkisémet magához venni . . . Az emberek kitértek előttünk . . . Kővel és sárral dobáltak meg, ha valamelyik udvarra akartunk belopódzni, hogy koldulhassunk . . . Louise nővérem egy szép napon megszökött . . . Azután a fivérem állott be tengerésznek . . . Én magamra maradtam szegény anyámmal . . .

17 éves koromban már ösmertem a szerelmet. A rossz példa kíváncsivá tett, a fiatal fiúk csintalan-ságai elrontottak . . . testem hamar fejlődött . . . A nélkülözés és verés daczára, melyben oly gyakran volt részem, a tengernek üde és egészséges levegője csodát mivelt velem. Tizenegy éves koromban már felnőtt leánynak tarthattak . . .

Mikor tizenkét éves lettem, bárki asszonynak nézhetett volna . . . De mit beszéljek gyermekkori élményeimről? . . . Oda adtam magamat az első férfinak, ki érdemesnek tartott arra, hogy velem foglalkozzék . . . Hogy mindez teljes beleegyezésem mellett történt-e? Arra csupán annyit felelhetek, hogy igen — már, a mennyiben nálam ellenkezésről szó nem lehetett . . .

Egy vasárnap a nagy mise után a szomszédunkban lakó szardinia kereskedőnek munkavezetője, egy torzonborz képű piszkosan öltözött ember magával csalt Saint-Jean felé a part mentén. Ott a vizvájtászikla hasadékok közt, hová a csempészek szokták rejtegetni dugáruikat — ott éreztem először a szerelem égő, vért perzselő lázát . . . Egy narancsot kaptam

ajándékba! . . . Különös neve volt — Biscaille Cleophas-nak hívták . . .

Ime itt van egy érthetetlen dolog, melynek magyarázatát még egy regényben sem találtam meg. Biscaille ur csunya, erőszakos, és visszataszító kinézésű ember volt . . . Nem sokáig éltem vele, összevissza néhány hétig voltunk együtt . . . Azt sem mondhatom, hogy szerettem volna . . . Már mostan miért van az, hogy ha rágondolok — ez pedig gyakran történik, — akkor nem azért jut eszembe, hogy átkozzam és szidjam? . . . Ez az emlék mindig kellemes érzést támaszt bensőmben, mély hálát érzek szivemben . . . szinte sajnálom ilyenkor, hogy azt az utálatos embert többé nem fogom viszontlátni soha . . .

Engedjék meg nékem, hogy ezzel az alkalommal én is hozzá járuljak egy szerény levéllel nagy embereink élettörténetéhez.

Bourget Paul ur bizalmas barátja és a szellemekben vezetője tanácsadója volt Farding grófnének, kinél tavaly szolgáltam, mint szobaleány. Mindig azt hallottam, hogy nála már senki sem ösmeri jobban a női lélek titokzatos mélységét . . . Már többször jutott eszembe, hogy hozzá fordulok, ő talán meg fogja oldani ezt az érdekes lélektani esetet . . . A bátorságom mindig cserben hagyott . . . Ezekben a fejlődéseken kérem ne csodálkozzék. Bevallom, a cselédek nem igen szoktak ilyesmivel foglalkozni . . . A grófné szalonjában azonban kizárólag a lélektanral foglalkoztak . . . Az már pedig egy rég óta ösmert dolog, hogy a cselédszobában mindig arról beszélnek, mint a szalonban. Szerencsétlenségünkre nekünk nem volt egy másik Bourget Paul-unk, hogy a feminizmusról szóló problémáinkat megoldja. Jean urnak magyarázatai nem mindig elégitettek ki . . .

Egy reggel azonban, urnóm sürgős levéllel küldött a mesterhez. Ő személyesen adta át a választ . . . Én bátorságot vettem magamnak és elmondtam neki

az esetet, természetesen, mintha egy barátnőmmel történt volna . . . Bourget Paul ur megkérdezett:

— Ki az a barátnéja? Bizonyára a legalsóbb néposztályhoz tartozik? . . . Egy megtévedt lélek bizonyára? . . .

— Szives engedelmével épen olyan szobaleány, mint én.

— Bourget ur elfintorította az orrát, lenéző mozdulatot tett. Ah! Nem nagyon szeretheti a szegényeket! Saprستي!

— Az ilyen lelkekkel egyáltalában nem törődöm, szólt ő . . . Tul mélyen kovályognak . . . Talán már nem is öntudatos lények . . . Az én tudásomnak semmi köze azokhoz . . .

Megértettem, hogy ebben a társaságban csak százezer frank jövedelmen felül van lelke az embernek . . .

Lemaitre Jules ur, ki szintén sokat járt a házhoz, egészen másképp vélekedett a kérdés felett. Gyengéden megfogta derekamat, kedvesen válaszolt:

Kedves Czeleszta, a kegyed barátnője bizonyára egy igen jó szívü leány, ebben rejlik a titok. És ha véletlenül kegyedre hasonlít, akkor szivesen mondanék neki néhány szót . . . hé! . . . hé! . . . hé! . . .

Ez a kis, pupos ember legalább őszinte volt hozzám . . . Nagyon szerettem, mert mindig jó kedvü volt. Milyen kár érte, hogy pap lett! . . .

Igazán nem tudom mi lett volna belőlem Chuderue-ben, abban a pokolban, ha a Pontereit-beli apácák fel nem ösmerik tehetségemet a tanuláshoz és ennek révén magukhoz nem vesznek. Nem éltek vissza fiatalságommal és tudatlanságommal, hogy megnyerjenek a zárdai élet számára, mint az gyakran szokott történni . . . Tiszta lelkü és jótékonyságot gyakorló nénikék voltak ezek. Bár szegények, még sem jártak koldulni a házakba . . . Bizony gyakran nélkülöztünk a kolostorban . . . Mindig bámultam, hogy milyen jókedvüek tudtak lenni.

milyen kedvesen énekeltek . . . Megható volt tulajdonságuk az élet küzdelmeit illetőleg; köny tódul szemembe, ha eszembe jut páratlan jóságuk . . .

Ők tanítottak irni, olvasni, varrni, főzni. Mikor elsajátítottam a szükségeset, ők helyeztek el egy nyugalmazott ezeredesnél, ki a nyarat feleségével és két leányával Comfort mellett töltötte, egy düledező állapotban levő kastélyban . . . Derék emberek voltak, de igen szomorúak, tul szomorúak! . . . És még hozzá nem sok eszük lehetett . . . Mosolyogni egyiket sem láttam, valamennyien fekete ruhát viseltek . . .

Az ezeredes úr egész napon át tojásokat faragott fából, a milyeneket az asszonyok szoktak használni, mikor harisnyát javítanak . . . Madame egyik kérvényt a másik után írta, de még talán mai nap sem kapta meg dohánytözsdéjét. A két kisasszonynak még szavát is alig lehetett hallani, az idősbnek kacsa szája, a fiatalabbnak nyul ajka volt, mindkettő szemlátomást hervadt és száradt, mint a növény, melynek se földje, se vize, se napja . . . Borzasztóan untam szegényeket! . . . Nyolcz hónap mulva ott hagytam őket a faképnél . . . Nem birtam magammal! . . . Már éreztem Páris lehelletét . . . Szívemet új vágyak foglalták el . . . Habár nem sokat jártam az utcára, már eddig is elég alkalmam volt megbámulni a diszes kirakatokat, a palotákat, a fogatókat, a szebbnél szebben öltözött asszonyokat . . . Mikor este felmentem a hatodik emeletre aludni, irigyeltem a többi cselédet, kik szabadon mozoghattak . . . Nagy érdeklődéssel hallgattam beszélgetésüket, mennyi érdekes dolgot tudtak mondani! . . . Csupán néhány hónapot töltöttem a háznál, ez az idő azonban elég volt ahhoz, hogy tudomást szerezzek a nagy világáros minden bünéről, minden élvezetéről . . . Ah! Ebben az időben mennyi vágy, mennyi remény szállta meg lelkemet, mert hiu ábrándjaimat akkor még nem tépte szét az élet! . . .

Ah! Igen! . . . Mikor az ember fiatal . . . még semmit sem tud az életről . . . csalóka álmok szőnek hálót lelki szemei elé . . . Ah! Az álom! Bolondság! . . . „Eleget ettem belőle“ szokta Xavier ur, egy kedves és csintalan fiatal ember mondani, kiről különben még később lesz szó . . .

Azóta mit nem láttam! . . . Ah! Mit nem tapasztaltam . . . Megborzadok, ha rágondolok . . .

Még nem vagyok idős és már is rettenetes dolgoknak voltam szemtanuja . . . láttam mezitelen embereket . . . közelről éreztem fekete lelküknek, bűnös testüknek szagát . . . Nem takarja el ezt még a legügyesebb kendőzés sem . . . Szolgáltam már oly családoknál is, hol a tisztesség és becsületesség máza alatt a leggonoszabb aljasság, a legundokabb fajtalanság tartotta orgiáját! . . . Ah! Én már ösmerem ezt! . . . Hiába gazdagok a rosszak, hiába járnak selyemben, bársonyban, hiába tartanak fogatot, hiába mosdanak ezüst tálakban . . . én már átláttam a szitán! . . . Én már tudom hol rejtőzik a bűn! . . . Szivők piszkosabb néha, mint volt szegény anyámnak ágya! . . .

Ah! Mennyire lehet egy cselédet sajnálni, mennyire el van hagyva! . . . Lakhat a legpompásabb palotában, része lehet a legzajosabb multságokban, az eredmény az, hogy senki sem törődik vele! . . . Az elhagyottságot nem akkor érezzük legfájdalmasabban, mikor magunkra maradunk, hanem akkor, mikor másoknál élünk, olyan embereknél, kiknél csak fizetett gépek vagyunk, kik annyit sem törődnek velünk, mint az utolsó kutyával . . . Mi csak a megunt ruhákat kapjuk, mi csak a dus lakomáknál maradt morzsákat esszük! . . .

— Ezt a körtét megeheti, már rothadt . . . Vigye le a konyhába azt a csirkét, már bűdös . . .

Vérig sértenek minden szóval, minden mozdulat, mélyebbre sülyeszt az állatnál . . . Mondani azonban semmit sem szabad, csupán mosolyogni és köszönni

lehet, mert ellenkező esetben háládatlan és rossz szívű leszel . . . Mikor urnőimet fésültem, gyakran egy rettenetes vágy lepett meg — széjjel szerettem volna tépni hajukat, össze szerettem volna marczangolni testüket! . . .

Az embernek — hála az égnek — nincsen mindig sötét színű gondolata . . . Én ilyenkor el szoktam magamat kábitani, szórakozást keresek cselédtársaimnál.

Este ebéd után Marianne megszánt, mert nagyon szomorú voltam. Meg akart vigasztalni. A konyhaszekrény fenekéről, a sok haszontalan lim-lom közül elővett egy pálinkás üveget . . .

— Ne lógassa le annyira az orrát — szólt . . . Szedje össze magát, szegény lelkem . . . Ne bánkódjék annyira . . .

Megtöltött egy poharat. Könyökével az asztalon, rekedt, siránczó hangon egy órán át beszélt és beszélt. Elmondta egész élettörténetét, édes anyjának, atyjának, fivérének halálát . . . Hangja apródonként csendesebb lett, szemébe könnyek tódultak . . . nyelvével a pohár szélét törülgette, dadogva ismételte:

— Ne vegye annyira szívére . . . anyja halálát . . . Ah! bizonyára nagy szerencsétlenség! . . . De mit akar? . . . Halandók vagyunk mindannyian . . . Ah! Nagy Istenem! . . . Ah! Szegény kisasszony! . . .

Egyszerre sirni kezdett . . . Keservesen zokogott . . . Sirás közben folyton ismételte:

— Ne vegye annyira szívére . . . nem kell annyira busulni . . .

Eleinte úgy hangzott, mint egy gyenge siránczás . . . apródonként folyton erősödő jajgatás lett belőle . . . Terjedelmes gyomra, melle hatalmasan rángatódzott a sirás okozta csuklástól.

— Hallgasson már Marianne, szóltam . . . egyéb sem kellene, hogy Madame meghallja és idejöjjön . . .

Marianne azonban rám sem hederített, még hangosabban kezdett jajgatni:

Ah! Milyen szerencsétlenség! . . . Milyen rettenetes szerencsétlenség! . . .

Végre én is elérzékenyültem az italtól és Marianne fájdalmától . . . én is sirni kezdtem, mint egy Magdolna . . . Bármit mondjanak . . . nem rossz leány ez a vastag teremtés . . .

— Rettenetesen unom magamat itten . . . Már nem állom ki tovább . . . Inkább szolgálnék egy divat hölgynél . . . Leginkább azonban Amerikába szeretnék menni . . .

VI.

Október 1.

Szegény Monsieur . . . Talán mégis túl szigorú voltam multkor a kertben . . . Talán átlöttem a czélon . . . Most azt képzei a jó ember, hogy engem megsértett, hogy én megtántorithatatlan leány vagyok! . . . Ah! Milyen alázatos bünbánó, bocsánatkérő tekintettel néz rám! . . .

Habár most előzékeny és kedves vagyok hozzá, még említést sem mer a történekről tenni, úgy látzik ninesen bátorsága egy újabb támadáshoz. Még a gomb felvarrás csinját sem kísérelte meg . . . pedig ez ritkán szokott czélt téveszteni . . . Istenem! Mennyi gombot varrtam én már fel! . . .

A szeméből látom, hogy bolondul értem . . . Minden szavában egy egy titkos vallomás rejtőzik . . . a vágnak burkolt vallomása . . . és milyen vallomás! . . . . A hiba az, hogy még félénkebb lett. Nem képes határozott fellépésre . . . Attól tart, hogy végleges szakítás követné merészségét, már nem hisz bátorító pillantásaimnak . . .

Egyszer megfogott, szemében különös fény ragyogott, arca leírhatatlan kifejezést öltött:

— Czeleszta . . . maga . . . maga . . . szépen . . . nagyon jól . . . tisztítja czipőimet . . . nagyon jól . . . nagyon jól . . . Czipőm még . . . soha sem volt . . . ily . . . szépen . . . tisztítva . . .

Azt hittem, hogy még fog valami következni.

De nem . . . Monsieur tajtékozott, mintha egy tul nagy nedvdus körtét nyelt volna . . .

Magához füttyentette kutyáját és elment . . .

De történt ennél még erősebb dolog is.

Madame tegnap kiment vásárolni, mert mindent ő szerez be; Monsieur vadászni ment már hajnalkor, elvitte puskáját és kutyáját . . . Korán tért haza, három foglyot lőtt. Egyenesen szobájába ment, hogy szokás szerint megfürödjék . . . Azt meg kell engedni, Monsieur szereti a tisztaságot, nem fél a víztől . . . Az időt alkalmasnak véltem arra, hogy valahogy kibékítsem . . . Munkámat félre téve, az öltöző szoba felé tartottam . . . néhány pillanatig az ajtónál hallgatództam . . . Monsieur fel és alá járt a szobában . . . énekelt és füttyült.

Ugyan menjen már Zsuzsi kisasszony! . . .

Ron, ron, ronron . . . patapon . . .

Nagyon szeret dalolni. Ha urnőm nincsen otthon és jókedvű, mindig dalol valamit . . .

Azután hallottam mikor meglökött egy széket, mikor kinyitotta a szekrényt. Mikor a víz végig folyt testén, a hideg élénk hangokat csalt ajkára. „Brr! . . . Ah! . . . Oh!“ . . . Ebben a pillanatban nyitottam be.

Monsieur előttem állt felém fordulva, didergett a hidegtől, szivacsot tartott kezében, melyből csurgott a víz . . . Ah! Milyen képet vágott . . . Még nem láttam embert ily zavarban. Miután nem volt kéznél lepedő, hogy elrejtse meztelenségét, egy ösztön-szerű és nevetséges mozdulattal a szivacsot tartotta maga elé. Alig tudtam a nevetést tartani, ilyen gyámol-talanságot még soha sem tapasztaltam . . . Karját és lábát szőr borítja, olyan mint egy medve . . . ennek daczára szép ember . . . Mazette! . . .

En természetesen felkiáltottam az ijedtségtől, mint illik. Rögtön becsaptam az ajtót. Az ajtó mögött megálltam: Bizonyára vissza fog hívni . . . mit tegyek akkor? . . . Magam sem tudom . . . Vártam és vártam . . . Végre zajt hallok, mintha valaki egy

széket kapott volna fel . . . Talán gondolkozik . . .
talán mégis fog valamit tenni . . . Minden hiába . . .
Csakhamar hallottam a vizet csurogni újra . . .
Azután mintha valaki dörgölte volna magát . . .
ruha darabok estek a földre . . . szekrényeket nyitot-
tak és zártak . . . Monsieur végre ismét énekelni
kezdett:

Ugyan menjen már, Zsuzsi kisasszony! . . .

Ran, ran, ranran . . . patapon! . . .

— Ez a tehetetlenség már határos a butaság-
hoz! . . . suttogtam csendesen fogaim közt. Evett
a méreg . . .

Visszahuzódtam a ruhatárba. Elhatároztam,
hogy rá sem nézek többé, pedig csupa szánalomból
néhány jó percet akartam neki szerezni . . .

Ebéd után folyton körülöttem ólálkodott. Az
udvarban megfogott, épen mikor aszemetet vittem . . .
Mentegetni akartam magamat, hogy egy kissé
zavarba hozzam:

— Nem tesz semmit . . . sugta . . . Nem tesz
semmit . . . sőt ellenkezőleg . . .

Még dadogott valamit, mert vissza akart tar-
tani . . . Én azonban ott hagytam a faképnél . . .
mondani valója közepén . . . ugyanis bele gabalyodott
volna . . . Oda kiáltottam neki:

-- Bocsánatot kell kérnem Monsieur-tól . . .
Nincsen időm a beszélgetéshez . . . Madame vár . . .

— Czeleszta . . . sapristi . . . hallgasson meg
egy pillanatra . . .

— Nem, uram . . .

Mikor befordultam a kastély felé vezető fasorba,
mepillantottam Monsieur-t . . . Nem mozdult helyé-
ről . . . Lehorgasztott fejjel, széjjel terpesztett lábak-
kal még mindig a trágya dombot nézte. A füle
tövét vakarta . . .

— Ebéd után a nappali szobában Monsieur
és Madame összeszólalkoztak.

Madame kezdte:

— Én mondom neked, hogy szemet vetettél erre a leányra . . .

— Monsieur felelt:

— Én? . . . Hát még mit? . . . Nem rossz gondolat! . . . Lássuk csak, édesem . . . Egy hasonló semmirevaló leányra? . . . Még beteg is talán . . .

Ez már igazán sok! . . .

Madame folytatta:

— Mintha nem ösmerném már eléggé izlése-det . . . gondolatodat . . .

— Engedd meg . . . engedd meg . . .

Mintha nem tudnám, hogy mennyi ronda személynek udvaroltál már! . . . Még a paraszt lányokat sem hagyod békében . . .

Monsieur lépései alatt recsegett a padló. Nagyon izgatott lehetett. Bemenni szerettem volna a nappali szobába . . .

— Én? . . . Hát még mit? . . . Hogyan gondolhatsz ilyesmit! . . . Honnan szeded elő ezt? . . .

Madame nyakaskodott:

— És a kis Jezoreau? . . . Tizenöt éves volt, te nyomorult! . . . Ötszáz frankot fizettem érte! . . . Ma már a börtönben ülnél, mint a tolvaj apád, ha nem adtam volna pénzt . . .

Monsieur megállt . . . A karos székbe vetette magát . . . hallgatott . . .

Madame fejezte be a czivakodást:

Nekem mindegy . . . Én nem vagyok féltékeny . . . Én nem bánom, ha Czeleszta mindjárt a szeretőd lesz . . . Ezt az egyet azonban nem akarom, hogy ez nekem pénzbe kerüljön . . .

Ah! Nem! . . . Nekem a pénz sem, az ur sem kell! . . .

Én nem tudom, hogy Monsieur udvarol-e a paraszt leányoknak a mezőn? . . . De ha megteszi, akkor is igazat adok neki . . . Hatalmas ember, jó ízűen eszik . . . Madame nem törődik vele . . . Legalább a mióta én itt vagyok, semmit sem vettem

észre . . . ebben bizonyos vagyok . . . Egy szobaleány, kinek szeme van, mindent tud . . . Még az ajtóknál sem kell hallgatódzni . . . Az öltöző és hálószoba elég érthető nyelven beszél . . . Nagy tapintatlanságnak tartottam mindig, mikor a cselédek rossz néven veszik azt, a mit az urak minden tartózkodás nélkül tesznek . . . Voltam már olyan háznál is, hol vagy a nembánomság vagy egy szertelen benső kényszer által hajtva mindent a napfényre hoztak . . . Én nem adom a szemérmest . . . én nevetni szeretek, mint minden józan ember . . . De! . . . láttam már olyan házastársakat is . . . a legtiszteltebbek közül . . . kik az „utálatos“ fogalmat is átlépték . . .

Régen, annyira érdekldöttem azok iránt . . . hogy ha valamit észrevettem, nem győztem eléggé nézni urnőmet és az urat . . . Reggeli alatt folytonosan fürkésztem tekintetüket . . . Ezért gyakran utasítottak rendre:

— Mi baja van? . . . Mit báméskodik úgy? . . . Vigyázzon a szolgálataira . . . még elejt valamit . . .

Ismétlem, valamely titoknak sejtése, bennem a gondolatok és képek egész halmazát varázsolta lelki szemeim elé . . . hogy is mondjam? . . . égető vágyat éreztem ilyenkor, valami ösmeretlen dolog után; áldozata lettem így saját képzelő tehetségemnek, miután a talány kulcsát nem leltem meg.

A megszokás, mely mindent visszahelyez a maga helyére, velem egy egészen új fogást ösmeretett meg, azt hiszem ez jobban közelíti meg a valóságot . . . Vállamat emelgetem az olyan arcok előtt, melyeken a festék, az illatos víz, a rizspor nem volt képes eltüntetni az átdorbézolt éjszakák ránczait . . . Ezek az erényes kinézésű asszonyok, kik lépten-nyomon hangoztatják megvetésüket a szerelem áldozatai iránt, kik minket mindég a jó erkölcsökre oktatnak — mennyi munkát adnak ezek nekünk reggel az öltöző szobában:

— Czeleszta, maga feltűnően nézi a férfiakat . . . Czeleszta, ne suttogjon annyit az inassal, az nem illik . . . Czeleszta az én házam nem szerelmeseknek való rejtekhely . . . A meddig az én szolgálatomban lesz, nem fogom túrni, hogy . . .

És ez . . . és az! . . .

Ez azonban cseppet sem akadályozza meg a férjeket abban, hogy nekünk tűzzel, vassal ne udvaroljanak . . . Ha valaki közülünk bajba jut, azt egyszerűen elbocsájtják . . . mehet a merre akar . . . minek hallgatott Monsieur-re. Ha nem tudsz magadon segíteni, halj meg gyermekeddel együtt . . . Ezzel nem törődik senki . . .

Nem minden tiszta, a mi fényes . . .

A Lincoln-utezában rendesen péntek volt urnőm fogadó napja. Tévedés nem lehetett.

Nagy czimű látogatókat fogadtak. Egy egész sereg csacsogó, beszédes, festett vagy nem festett arczu asszony gyűlt itt össze . . . Csupa nagy uri nevek . . . Igen érdekes társalgást vihettek, mert urnőmet nagyon izgatta . . . Este a dalszínházba mentek . . .

Másnap reggel szobájukban minden összevissza volt hányva, egy butor sem maradt a helyén . . . Madame öltöző szobájában egy magas tükör takarja el a fél falat egészen fel a mennyezetig . . . a tükör mellett széjjel szórva gyakran egy sereg vánkost találtam összegyűrve, összetaposva . . . a karos gyertyatartókban a gyerták leégtek . . . Ugyan mit találtak volna ki ezek, ha nem lettek volna házastársak! . . .

Erről eszembe jut utazásunk Belgaországba, mikor Ostende-ben töltöttünk néhány hetet . . . Feignies állomáson tartják a vámvizsgálatot. Éjjel volt . . . Monsieur aludt . . . a kocsiban maradt . . . Madame jött velem a terembe, hol a podgyászokat nézték . . .

— Van valami bevallani valója? szólt egy vas-

tag vámőr, ki urnőmet megpillantva, tisztában lehetett azzal, hogy csomagunkban a szemnek kellemes czikkeket fog látni. Vannak olyan hivatalnokok, kik nagy örömet éreznek, ha a szép asszonyok ruhái között turkálhatnak.

— Nem . . . válaszolt Madame . . . Semmi sincs.

— Akkor . . . nyissa ki kérem . . .

A hat bőrönd közül, melyeket magunkkal vittünk, épen a legnagyobbat, a sűrke vitorla vászonnal borítottat, választotta ki.

— Mikor mondtam, hogy vámolni valóm nincs! . . . erősködött Madame.

— Tessék felnyitni . . . parancsolta a goromba vámőr. Ugy hiszem, urnőm makaessága izgatta fel.

Madame — még most is látom — előszedte kis kézi táskájából kulcsait, hogy felnyissa a bőröndöt . . . A vámhivatalnok ocsmány gyűlöletes mosolylyal arcán fogott a kutatásba . . . kellemesen lépte meg a jó illat, mely a ruhákról terjedt szét . . . Madame dühöngött, kiabált, mert piszkos, fekete ujjával látható rosszakarattal forgatta fel mindazt, amit mi a legnagyobb gonddal helyeztünk el . . .

A vizsgálat már vége felé közeledett, mikor az a szerencsétlen ember a láda fenekéről előhuz egy vörös, bársonnyal borított ékszer tartóhoz hasonló dobozt. Kérdést tett rögtön:

— És ez? . . . Micsoda? . . .

— Ékszerek . . . válaszolt Madame teljes lelki nyugalommal.

— Nyissa ki, kérem . . .

— Minek nyissam ki, ha mondom, hogy ékszer van benne! . . .

— Nyissa ki, kérem . . .

— Nem, nem fogom felnyitni . . . Ez már visszaélés lenne . . . Biztosítom önt, hogy nem fogom felnyitni . . . Egyébként hiányzik a kulcsom . . .

Madame egyszerre roppant izgatott lett. Ki

akarta kapni a dobozt a tisztviselő kezéből. Ez vissza lépett és fenyegetni kezdett:

Ha nem akarja felnyitni, akkor előhivom a felügyelőt . . .

— Szégyen és gyalázat! . . .

— Ha nincs meg a kulcs, akkor felfogjuk törni . . . Urnőm kétségbeesésében felkiáltott:

— Ahhoz nincsen joga . . . Panaszt fogok emelni a követségnél . . . a miniszternél . . . a királynál, ki házunkhoz jár . . . Meg fogják büntetni, börtönbe fogják csukni . . .

Ezek a haraggal mondott szók azonban semmi befolyást sem gyakoroltak a szigoru vámőrre. Még erősebben ismételte.

— Nyissa fel a dobozt! . . .

Madame arca fakó lett, kezeit tördelte mérgeiben.

— Nem! Azért sem nyitom fel . . . Nem akarom . . . nem nyithatom fel . . .

Most már talán tizedszer ismételte parancsát a hivatalnok:

— Nyissa fel!

Ez a párbeszéd megakasztotta a vizsgálatot, hozzánk lépett néhány kíváncsi utas . . . Az én kíváncsiságomat is felébresztette ez a kellemetlen jelenet. A dobozt én sem ösmertem, soha sem láttam urnőmnél Bizonyára az én tudtomon kívül került a bőröndbe.

Madame egyszerre megváltoztatta modorát. Előzékeny és kedves lett. Mintha az ősz vámőrt akarta volna megigézni leheletével, szépségének varázsával, suttogva kezdett könyörögni:

— Távolítsa el a közönséget . . . és én ki fogom nyitani a dobozt . . .

Az öreg valószínűleg félt, hogy lépre akarják csalni. Felemelte csökönyös és gyanakodó vén fejét:

— Elég ennyi a játékból . . . Ez mind csak üres kifogás . . . Nyissa fel a dobozt . . .

Urnőm pirulva a legnagyobb zavarban előkereste tárczáját. Kivett belőle egy remek kis arany kulcsot. Felnyitotta a dobozt, arra azonban ügyelt, hogy tartalmát a körülállók ne láthassák. A tartalom láttára a vámnőr hátraugrott, mintha egy mérges állat harapta volna meg.

Isten bocsássa meg bűneimet! . . . kiáltott fel a legnagyobb ijedtség hangján.

Az első pillanat szülte hatást leküzdve, furcsa orrfintorítással folytatta:

— Miért nem figyelmeztetett, hogy beteg! . . .

Erre becsapta a doboz fedelét. Nem eléggé gyorsan azonban, mert egyik-másik mégis tudomást szerzett tartalmáról. Az emberek suttogni kezdtek, igen kellemetlen izü megjegyzéseket lehetett hallani. Urnőm észrevehette, hogy a dobozba rejtett ékszereinek értékét már mások is ösmerik . . .

Be kell vallanom, hogy urnőm ebben a nehéz pillanatban elég bátorságot és merészséget tanusított . . . Az igaz! . . . A legnagyobb nyugodtsággal tudta a legvakmerőbb dolgokat mondani . . .

Egészen közönyösnek látszott, mikor nekem a bőrönd felhányt tartalmának rendezésénél segédkezett . . . A közönség nevetése közt hagytuk el a termet.

Elkisértem a koci ajtójáig; magammal hoztam kézi táskáját, melybe a titokzatos dobozt tette . . . Ott egy pillanatra megállt, mintha valami eszébe jutott volna, a legnagyobb nyugalommal mondta nekem:

— Istenem, milyen ostoba voltam! . . . Azt kellett volna kijelenteni, hogy a doboz a maga tulajdona.

Én sem maradtam adós a felelettel:

— Igen szépen köszönöm Madame jóindulatát, én azonban egészséges vagyok, ha csak a rossz példa . . .

— Hallgasson! . . . szólt urnóm harag nélkül . . .
Maga egy ostoba teremtés . . .

Felszállt kedves férjéhez, kinek halovány sejtelve sem volt a történetek felől . . .

Urnómnek, az igaz, csepp szerencséje sem volt. Hanyagságból-e, vagy ostobaságból — azt nem tudom. De a fentihez hasonló eset nem egyszer történt meg velem. Az egyiket vagy a másikat el fogom ott mondani, mert igen tanulságosak . . . Az ember néha elkábul és elfárad ennyi piszoktól . . . Különben már talán eleget fecsegetem erről a házról . . . itt találtam életemben a legmélyebb erkölcsi posványt . . .

Madame, íróasztalának egyik fiókjában, vagy tiz kötet sárga bőr fedelű, arany csattos könyvet rejtett . . . Szombaton reggel, néha elfelejtett egyet az ágya mellett, vagy máskor az öltöző szobában . . . Ezek a könyvek tele voltak különös képekkel . . . Én sem vagyok szenteskedő, de annyit mondhatok, hogy nagy aljasság kell ahhoz, hogy valaki olyan könyveket tartson magánál . . . Már borzadok, ha csak rá gondolok . . .

Mathilde, az első szobaleány, egyszer elhozott egyet . . . Azt képzelte, Madame nem lesz elég szemtelen, hogy vissza kérje . . . Csalódott, mert rögtön szóba hozta, miután hiába kereste az egész lakásban :

— Nem talált egy könyvet a szobában ?

— Miféle könyvet, Madame ?

-- Egy sárgát . . .

— Egy sárgát ?

— Jól szemébe nézett urnómnek, Madame azonban nyugodt maradt.

— Úgy emlékszem, mintha láttam volna egy sárga bőr kötésű, arany csattos könyvet az asztalon, az ágy mellett . . . ?

— Nos ?

— Én nem tudom hová tette Madame . . .

— Elvette?

— Én, Madame? . . .

A sértett önérzet hangján, még hozzá tette:

— Ah! nem . . . Madame nem akarhatja, hogy hasonló könyveket olvassak:

Ez a Mathilde igazán remek egy teremtés! . .

Madame nem bolygatta tovább a kérdést.

Mathilde a ruhatárban minden nap ismételtette:

— Figyeljete! . . .

Elővette zsebéből a könyvecskét. Felolvasott belőle, az angol kisasszony élénk tiltakozásának ellenére: Hallgasson . . . maguknál már senki sem lehet nevetlenebb.“

Pápaszeme mögött kidagadtak szemei; nagyon rövidlátó volt, az orrával surolta végig a képeket, mintha szagolni akarta volna . . . Mennyit neveltünk ezen: . . .

Ah! Ez az angol kisasszony! Sohasem találkoztam életemben hozzá hasonló kíváncsi és különös teremtéssel. Nagyon szerette az italt, ha tehetett mindig leitta magát, ebben az állapotban igen szerelmes természetű volt. A részegség megtévesztette érzékeit, magát férfinak képzelte — nekünk udvarolt. Az ékényesség mázával takart szertelensége ilyenkor teljes durvaságban tört elő. Madame azt szokta mondani, hogy Missz maga sem tudja, hogy férfi-e vagy nő . . . Ha ez a gyönyörű példány nem lett volna itt, a ház bizonyára sokat vesztett volna érdekességéből.

Egy éjjel én voltam a soros, én vártam urnőmet. A palotában már mindenki aludt én is elszunyadtam székesen a ruhatárban . . . Madame két óra után tért haza. A csengetyű hangjára beszaladtam Madamehoz, kit már szobájában találtam. Keztyűjét huzta le, szemével a padlóra nézett, görsösen nevetett:

— Ime itt van Missz, ismét részeg a szegény . . . szólt hozzám:

A földre mutatott kezével, ott fetrengett az angol kisasszony egyik lábával a levegőben, széjjel terpesztett karokkal. Nagyokat sóhajtott és értelmetlen szókat dadogott:

— Emelje fel, kérem — és fektesse le szobájában . . .

Madame elég kegyes volt és segített nekem, mert én nem tudtam volna talpra állítani. Így is csak igen nehezen sikerült.

Missz belekapaszkodott Madame köntösébe. Hebegve kezdett beszélni:

— Én nem akarok itt hagyni . . . Sohasem akarok elhagyni . . . Nagyon szeretlek . . . Te vagy az én babám . . . Mennyire szép vagy . . .

— Missz, válaszolt Madame nevetve, maga egy veszedelmes teremtés . . . Menjen aludni . . .

— Nem, nem . . . jelen akarok maradni . . . te szép vagy . . . nagyon szeretlek . . . Engedd meg, hogy megöleljelek . . .

Egyik kezével urnóm ruhájába kapaszkodott, a másikkal simogatni akarta arcát. Utálatos száját csókra készen emelte feléje . . .

— Édesem, édesem, kutyuskám . . . hadd öleljelek meg . . .

Csak nagy nehézségek leküzdése után sikerült urnómet kikaparni az angol kisasszony körmei közül . . . vittem szobájába . . . Ott azután ellenem fordult . . . Engemet akart csókolni, ölelni, pedig alig tudott már lábán állni.

— Hagyjon békében, maga vén . . .!

— Nem! nem . . . te is . . . te is szép vagy, téged is szeretlek . . . Pa! . . . pa! . . . pa! . . .

Nem tudom, hogy tudtam volna tőle szabadulni, ha a szobába érve mindjárt rosszul nem lett volna . . .

Ah! Azok, kik az embereknek csupán külsejét látják, kiket egyedül az alak szépsége lelkesít — azok halvány fogalommal sem bírnak arról a mocsárról, melyben az ugynevezett magas társaság fet-

reng . . . Elmondhatjuk nyíltan, rágalmazás nélkül, hogy egyedül a tivornyáért, egyedül az aljas élvezetekért él . . . Megfordultam egy csomó nagy uri és polgári háznál, csupán a legritkább esetben tapasztaltam azt, hogy a szerelmet egy magasztos érzés ébresztette fel. Az a szerelem, melyet bölcsőjében nem a sziv táplált legtisztább érzésével, az soha sem fogja magáról lerázni az érzékiség béklyóját! . . .

Még egy utolsó szót urnőről . . . A fogadó napon kívül Madame és Coco urhoz egy igen előkelő fiatal házaspár járt. Nagyon bizalmas lábon állhattak egymáshoz, mert együtt mentek a színházakba, a hangversenyekre, a kis vendéglőkbe vacsorálni, sőt a rossz nyelvek még azt is hozzá teszik, hogy éjjel kétes hírű mulató helyeken is megfordultak. A férfi igen csinos leányos arczu, szakálltalan férfi; az asszonynak vörös haja van, szemei égnek, mint a parázs, ajkának erős, érzékies vonása van. Senki sem tudott róluk bizonyosat mondani . . . Mikor együtt ebédelték társalgásuk, úgy látszik, oly rettenetes mederben folyt, hogy a házvezető, ki egy cseppet sem szent ember, akárhányszor már a fejükhöz akarta vágni a tálat . . .

Ezt senki sem hitte volna el Madame-ról, ha fül és szemtanuk nem lettek volna a tények igazolására. Tessék elgondolni azt, hogy hozzánk püspökök és érsekek jártak. A pápának nuncziusa nem egyszer fordult meg a palotában. A „Gaulois“ napilap pedig a nagy világról irt krónikájában hetenkint valóságos dicshimnuszokat énekelt urnőm erélyeiről, jótékonyságáról. A diszebédek alkalmával hozta a vendégek névsorát. Égig magasztalta ragaszkodását, hűségét Franciaország katolikus tradíciójához.

De bármilyen rosszak voltak az erkölcsök a házban, az az egy bizonyos, hogy az ember nyugodt és boldog volt. Madame semmit sem törődött azzal, hogy mit csinálnak cselédjei . . .

Este szokásunk ellenére, tovább maradtunk fen

a konyhában. Marianne-nak segitettem a számadások összeállításánál . . . különben soha sem készült volna el vele . . . Észrevettem, hogy mint minden bizalmas állásban levő személy, ő is lop itt is ott is egy keveset, a mennyit épen tud . . . Csodálatba ejtettek egyes fogásai . . . Gyakran megtörténik vele, hogy összezavarja a számokat, ez pedig annál nagyobb baj, mert Madame mindjárt észre veszi a hibát . . .

József is már jobb szemmel néz . . . Most már legalább szól hozzám néha egy szót . . . Ma este teszem azt nem ment el barátjához, a sekrestyészhez . . . Mialatt én és Marianne dolgoztunk, ő a Libre Parole-t olvasta . . . kedvencz ujságát . . . Nem érti, hogy az ember mért is olvashasson . . . Észrevettem, hogy olvasás közben többször felnézett, szemében ilyenkor egészen szokatlan kifejezés csillogott . . .

Mikor letette az ujságot, előadta nekünk politikai meggyőződését . . . A köztársaság ellen van, mert szerinte tönkre teszi és megbecsteleníti Franciaországot . . . Egy katonát szeretne az ország élén látni . . .

— A mig nem lesz egy erős kardunk, mely lesujt a bünösökre, addig semmi sem fog változni . . . szólt ő.

Egy katolikus jellegű államot akar . . . mert . . . mert . . . bizony nem tudom miért . . .

— A mig Franciaországban a vallást üldözni engedik . . . amig nem fogják az embereket arra kötelezni, hogy járjanak misét hallgatni és gyónni, addig minden a régiben marad! . . .

A nyeregszobában a falra szögezte a pápának és Drumont-nak képeit. Szobájában Derouléde diszeleg. A zabos kamarában látható Guéria és Mercier tábornok képe . . . kemény legények ezek . . . jó hazafiak . . . és hű francziák! . . .

Nagy szorgalommal gyűjtögeti a zsidó ellenes dalokat. Mert József ur szívből, lélekből antisemita. Tagja a kerületben levő minden egyes hazafias irá-

nyu, vallásos vagy politikai szövetkezetnek. Tagja az antisemita fiatalságnak Rouen-ban, továbbá a Louviers-i zsidó ellenes szövetségnek, azután még egy csomó fő- és albizottságnak mint a nemzeti Gourvin-nek, a normandiai Tocsin-nek, a Veaim-i Bayados-nak sat. . . . Ha valaki a zsidókat említi előtte, szeme rögtön kegyetlen kifejezést kap . . .

— Mig egy élő zsidó lesz Franciaországban . . . én boldogtalan leszek . . .

Még hozzá tette:

— Ah! Ha én Párisban lehetnék, Istenem! . . . Irtó háborut hirdetnék ellenük . . . Jól tudják, hogy minek jöttek hozzánk . . .

Adáz gyűlöletébe foglalja a többieket is, a protestansokat, a szabadkőmiveseket, a szabad gondolkozókat. Szerinte ezek mind gazemberek, mert nem járnak a templomba, ezek mind titkos zsidók . . . Nem küzd a papokért, hanem a vallásért . . .

Ami azt a bizonyos Dreyfus-t illeti, valahogy ne merészkedjék visszatérni az Ördög szigetéről . . . Ami pedig azt a hitehagyott Zolá-t illeti, valahogy ne merészkedjék Louviers-be jönni felolvasást tartani, mint beszélük, mert akkor . . . József ur tisztában van már azzal, hogy mit fog tenni, ha ez bekövetkezik . . . Az az áruló Zola hatszázezer frankért adta el a francia és orosz hadsereget a németeknek és angoloknak! . . . Ez cseppet sem tréfa . . . vagy mese . . . nem: József ur biztos benne . . . József a sekrestyéstől hallotta, a sekrestyés a plébánostól, a plébános a püspöktől, a püspök a pápától magától . . . a pápa pedig egyenesen Drumont-tól . . . Ah! A zsidók eljöhetnek Prieuré-be . . . József már elkészítette mindent . . . felírta a padlás és pincze falára, az utolsó seprű nyelére, hogy: „Éljen a hadsereg! . . . Le a zsidókkal!”

Marianne néma fejbólintással, helyeslő mozdulattal kísérte azt a mérges kirohanást . . . A köztársaság bizonyára őt is tönkre tette, őt is megbecsteleni-

tette . . . Marianne is a vallás mellett van és a zsidók ellen . . . bár nem sokat tud róluk . . .

Én rajongok a hadseregért, a hazáért és a válásért, én sem szeretem a zsidókat . . . Mondják csak kérem, a legszerényebb állásu embertől a legmagasabbig nő ki vallaná magáénak ezt a meggyőződést? . . . Bármennyi rosszat beszéljenek a cselédekről . . . megengedem, hogy vannak hibáik is . . . azt az egyet azonban nem lehet tőlük megtagadni, hogy jó hazafiak . . .

Én nem értek a politikához, engem untat . . . Azonban nyolcz nappal, mielőtt ide jöttem, kereken visszautasítottam egy szobaleány állást Labori urnál . . . A cselédszerzőnél ugyanezt tették összes társnőim, kikkel az nap találkoztam.

— Ahhoz az urhoz menjünk szolgálni? . . . Inkább éhen veszünk! . . .

Magam sem tudom okát adni annak, hogy miért nem akarok a zsidóknál szolgálni. Pedig abban az időben, mikor ezt még megtenni lehetett, nem egy kellemes háznál voltam. Én a magam részéről nem tudok különbséget tenni a keresztény és zsidó asszonyok között . . . Ha rosszak, akkor egyformán rosszak mindannyian . . . A lelkiület nincsen valláshoz kötve, annak semmi köze ehhez . . . A zsidók talán több lármát csapnak . . . talán jobban fitogtatják pénzüket, hogy magukra tereljék a figyelmet . . . ennyi az egész . . .

Habár sokat beszélnek szervezési tehetségükről és fősvénységükről, én azt állítom, hogy a cselédnek a zsidó háznál jobb dolga van, mint a keresztény háznál, náluk többet lehet keresni.

József ur azonban erről még hallani sem akar . . . Szememre vetette, hogy rosszul fogom fel a hazafiságot, hogy rossz franczia vagyok. Aludni ment egy kemény kirohanás után, melyben vérfürdőt és mindenféle leirhatatlan borzalmakat jósolt.

Marianne tüstént elővette a szekrényből a pálnin-

kás palaczkot. Szükségünk volt egy erősítőre, a beszélgetést más tárgyra tereltük . . . Napról-napra bizalmasabb lett hozzám, elmesélte fiatal korát, küzdelmét a létért. Még egészen gyermek volt, mikor Caen-ben egy dohány tőzsdében szolgált. A segéd elcsábította . . . Csinos gyermek arczu, szőke szakállas fiu volt . . . Urnője egyszerüen elcsapta, mikor szerelmének következménye már takarható nem volt. . . Egy szép napon az utczán találta magát, kereset nélkül . . . Éhen halt volna bizonyára, ha az orvostani intézetben helyet nem kapott volna barátjának közbenjárására . . .

— Oh igen! . . . szólt Marianne . . . én szurtam le a házi nyulakat . . . a laboratoriumban az indiai malaczkokat . . .

A visszaemlékezés mosolyt csalt a vastag Marianne ajkára.

Rövid szünet után tovább kérdeztem:

— És mi lett . . . a gyermekkel? . . .

Marianne bizonytalan mozdulatot tett a levegőben, mintha egy szomorú látományt akart volna elüzni szemei elől . . . Siránkozó hangon válaszolt:

— Ah! Igaz . . . elgondolhatja . . . Mit is csináltam volna vele? . . .

— Akkor talán meghalt, mint az indiai malaczkok? . . .

— Ugy van! . . .

Erre felhajtotta pálinkás poharát . . .

Kissé pityókosan mentünk aludni . . .

VII.

Október 6.

Itt van az ősz. A korai fagyok már vörösre festették a növények leveleit. A dahliák, azok a szegény dahliák, melyek szégyenkező tanui voltak Monsieur gyámoltalan tehetetlenségének, ott feküsznek leforrázva a vértől, nem különben a karcsu napraforgók a konyha bejárata előtt. Az üres virágágyakban csupán egy-két geranium látható még, a többi eltűnt vagy elfagyott. Mauger százados kertjében még nagyobb a pusztulás. A kerítésen át láttam, hogy minden dohány színü.

A fák már sárgulni kezdenek a mezőn, a száraz levelek hullnak a galyakról. Az ég fakó színt öltött. Négy napon át sűrű szürke köd tartotta megszállva a vidéket. Még délután sem engedett . . . Most hideg eső esik, melyet erős északi szél vág az ember arczába . . .

Ah! Igazán nem sokat szórakozunk. Majd megfagyok a szobámban. A rothadt ablakfák mellől, kegyetlenül fuj be a szél. Az eső becsepeg a tető hasadékain át. Tessék elképzelni, hogy ehhez a mulatsághoz a vihar által felszakgatott cserepek kongása szolgáltatja a zenét ; ezt a pokoli tivornyát. Mintha ütemszerűen kísérné a tető gerendázatjának recsegése, ropogása . . . Minden rábeszélő tehetségem mellett is csak nagy nehezen sikerült meggyőzni Madame-ot, hogy holnapra sürgősen hívassa el a

bádogost . . . Kályhát eddig még kérni sem mertem, bár fázékony vagyok ; érzem, hogy nem sokáig fogok fűtés nélkül meglenni. Az ablakfák mellett tátongó nyílásokat valahogy betöttem . . . Ah! De itt van még a szélkakas a fejem alatt, milyen keservesen nyöszörög rozsdáette tartóján, mintha urnőmet hallanám keseregni a folyosón . . .

Az első kétségbeesés szülte rossz benyomás elmosódása után lecsillapodtam én is, ma már kissé nyugodtabban tudok gondolkodni.

Látogatók ide egyáltalában nem járnak. Mintha el volna átkozva ez a ház. Az ember csak nagy ritkán hall valami ujat . . . Teljes egyhangúságban tünnek el a napok, mindig ugyanazon arcokat látom, mindig ugyanazt a munkát végzem . . . Magam is csendesebb lettem, mióta itt vagyok . . . Még a szerelemre sem gondolok, cseppet sem érzem hiányát . . . Monsieurről teljesen lemondtam, nem törődöm vele többé . . . Monsieur mindig terhemre van, de még haragszom is rá, mióta urnőm előtt annyira lerántott . . . ő azonban most is a szoknyám körül settenkedik, a mikor csak teheti a közelembe furakodik . . .

Mióta a napok rövidebbek lesznek, Monsieur dolgozó szobájában tölti az ebéd előtti időt . . . tudja az ördög, hogy mit csinál ott . . . annyit látam, hogy elsárgult papirokkal babrál, vagy régi vadász képeket nézeget, néha mintha árjegyzékeket lapozgatna . . . annyi bizonyos, hogy gondolatai máshoz kalandoznak . . . Látni kell, mikor este bemegyek szobájába, hogy a kandallóban feléleszem a tüzet és leeresszem az ablakredőnyöket. Rögtön felugrik székéről, köhög, tüsszent, megbotlik a székében, szóval elkövet minden képzelhető ostobaságot, hogy figyelmemet magára vonja . . . Az ember majd megszakad a nevetéstől . . . Én tettetem magamat, mintha semmit sem hallanék, semmit sem látnék.

Büszke önérzettel végzem dolgomat, eltávozom anélkül, hogy még egy szóra is méltatnám . . .

Tegnap este azonban rövid szóváltásba ereszkedtünk:

— Czeleszta! . . .

— Monsieur parancsol valamit? . . .

— Czeleszta! . . . Maga kegyetlen velem szemben . . . Miért olyan szigorú? . . .

— Monsieur nagyon jól tudja, hogy én csak a fajta közönséges leány vagyok . . .

— Lássuk csak . . .

— Egy piszkos leány . . .

— Lássuk csak . . . lássuk csak . . .

— Hogy talán beteg is vagyok . . .

— De az ördögbe, Czeleszta! . . . Lássuk csak Czeleszta . . . Halgasson ide egy pillanatra . . .

— Soha! . . .

Nem tehetek róla . . . az orra alá dörgöltem mindazt, a mit rólam Madame-nak mondtam . . . Semmi mulatságot sem találok abban, hogy felcsavarjam a fejét . . .

Most már nagyon unom magamat itten . . . A legnagyobb baj talán az, hogy semmi sem érdekel . . . Vajjon mi okozhatja ezt? Talán ennek az unalmas vidéknek poshadt levegője, vagy a túl nehéz táplálkozás? . . . Egészen el vagyok kábulva, még gondolkodni sem tudok . . . Ha másra nem, arra mindenesetre jó az, hogy elaltassa érzékenységet, így legalább könnyebben tűröm Madame szemtelenségeit . . . Ennek az állapotnak köszönhetem azt is, hogy esténként szívesen beszélgetek el Marianne-al. Most már József ur is velünk marad, mintha kedve telné abban, ha velünk társaloghat . . . Hiuságomat ingerli ama tudat, hogy József ur talán megszeretett . . . Oh, Istenem . . . igen, már ennyire sülyedtem . . . Regényeket olvasok folytonosan . . . folytonosan . . . Ismét előszedtem Bourget Paul-t . . . Ah! Ma már nem kérnék tőle a lélektanba vágó

felvilágosításokat . . . Már nem lelkesülök annyira könyveiert, mint azelőtt . . . Mintha hamis hangot adnának következtetései . . . Az ő munkái abban a lelki állapotban íródtak, melyet a fényűzéssel és gazdagsággal való állandó érintkezés szül . . . nagyon jól ösmerem ezt az érzést, engem is elfogott, engem is elkábitott. Azóta alkalmam volt meggyőződni arról, hogy a szívnek és léleknek semmi köze sincs ahhoz az állapothoz, így tételei sem lehetnek helyesek . . .

Egybe alig tudok beletörödni. Abba, hogy Párisból soha sem kapok híreket. Reggel szuró fájdalmat érzek szívemben a postás láttára . . . engem már talán mindenki elfelejtett . . . ez legjobban hozza eszembe elhagyatottságomat . . . Hiába irtam régi társnőimnek, hiába Jean urnak; hiába könyörögtem nekik, hogy keressenek nekem egy megfelelő, ha mindjárt szerény helyet is Párisban . . . Egyik sem, egyik sem válaszol . . . Sohasem gondoltam volna ennyi közönyre, ennyi hálátlanságra . . .

Ez arra kényszerít, hogy még jobban ragaszkodjam ahhoz a mim maradt: a multnak emlékeihez. Emlékeimben a boldogság felülmulja a szenvedést. . . Ebben látom biztosítékát annak, hogy még számíthatok valamire az életben, hogy bukásom még nem végleges . . . Kis szobám falán át hallom Marianne hortyogását . . . Mintha ő képviselné a lemondás teljes jelen keserveit . . . Teljes lelki erőmből iparkodom azon, hogy elnémitsam ezt a zajt, multom hangos boldogságának emlékével. Szenvedélyesen ragadom meg ezt a multat, hogy széjjelszórt romjaiból alkossam meg egy mosolygó jövő képét . . .

Ma éppen október hó hatodika van. Emlékekkel teli nap ez nekem . . . Már öt éve, hogy főszereplője voltam annak a szomorú történetnek, melyet alább fogok elmondani. Élénken emlékezem, még a legcsekélyebb részletekre is . . . A történetnek egy nékem édes és kedves halottja is van . . . Tehát azzal öltem meg, hogy életében túl sok boldogságot,

tul sok örömet akartam neki szerezni . . . Öt év óta ez lesz az első október hatodika, hogy sirja nem fogja az én virágaimat látni . . . De az élő virágoknál, melyeket ma nem teszek le koporsójára, egy maradandóbb csokrot fogok kötni . . . ez a csokor édesebb illattal fogja körül övezni emlékét, mint azok a temetőbeli virágok . . . Ezeket a virágokat egyenként fogom tiszta szívem kertjében szedni . . . ebben a kertben az érzékiség mulandó szegfűje mellett hajt a tiszta szerelemnek örökké fehér liliomja is . . .

Szombaton történt, még ma is emlékezem rá . . . A Colisée utcabeli cselédszerzőnél, hol szolgálat nélkül lévén, mindennap megfordultam, bemutattak egy gyászruhás urnőnek . . . Életemben soha sem láttam oly kedves arcot. Az első pillanatra már mély rokonszenvet éreztem e kellemes modoru, édes szavu nő iránt . . . A legnagyobb előzékenységgel fogadott, szinte felmelegedett a szívem:

— Édes gyermekem, Paulhas-Durand asszony (ez az üzlettulajdonos neve) magáról igen dicsérőleg nyilatkozott . . . Ezt a dicséretet úgy hiszem, meg is érdemli, mert arcza őszinte jó kedélyre vall. Annyit mondhatok, hogy nekem nagyon tetszik . . . Nekem egy teljesen megbízható és áldozatkész személyre van szükségem . . . Ah! Tudom, hogy igen nehéz dolgot kérek . . . mert végre is maga engem nem ösmer, tehát semmi oka sem lehet arra, hogy nekem áldozatot hozzon . . . Ha elmondom a helyzetet, tüstént meg fog érteni . . . De ne maradjon állva, édes gyermekem . . . jöjjön, üljön le ide mellém . . .

Egy jó szóval engem rögtön meg lehet nyerni . . . Elég már annyi is, ha nem tekintenek valami közvetítő féle teremtésnek a kutya és kajdács között, ha nem bánnak velem úgy, mint az állattal szokás . . . az én szívem igen hálás tud lenni . . . Egy varázstűtésre eltűnik a haragom, a gyűlöletem, ha valaki hozzám azon a hangon beszél, mint az embernek

emberhez illik . . . én képes vagyok ilyenkor a legmagasztosabb önfeláldozásra . . . Azt is tudom tapasztalatból, hogy csupán a szenvedők ereszkednek le hozzánk, mert egyedül a fájdalom tünteti el a társadalmi osztályok válaszfalát . . . A boldogok jóságában mindig van valami tolakodó szemtelenség! . . .

Már szerettem, mikor leültem e tisztos urnó mellé . . .

Ő felsóhajtott:

Édes gyermekem, nálam egy cseppet sem lesz kellemes a helyzete . . .

Őszinte lelkesedéssel válaszoltam. Eme körülmény nem kerülhette el figyelmét:

Az nem tesz semmit, Madame . . . Én mindent el fogok végezni . . .

Igazat mondtam . . .

Gyengéd tekintettel köszönte meg szavaimat, azután folytatta:

Ime itt van . . . Engem nagyon megviselt a sors . . . Kedveseimet mind elvesztettem . . . csupán egy unokám maradt meg . . . Az a kérlelhetetlen betegség, mely a többieket elragadta, az ő gyenge életét is fenyegeti . . .

Félt kimondani annak a rettenetes nyavalyának nevét. mellére mutatott fekete keztyűs kezével, hogy megértsem gondolatját . . . fájdalmas hangon magyarázta tovább:

— Szegény kicsikém . . . Imádásra méltó, kedves egy gyermek . . . az én agg koromnak utolsó reménye . . . Nélküle egyedül maradnék . . . De minek is élnék én akkor itt e földön? . . .

Arczát elborították az elötörő könnyek . . . Zsebkendőjével törülgette meg szemeit . . .

Az orvosok azt állítják, hogy meg lehet menteni . . . Hogy tudója még nincsen egészen összevonsolva . . . A legnagyobb pontossággal állapították meg követendő életmódját, ettől sok jót várnak . . . Györgyöm tengeri fürdőt fog venni minden délután,

jobban mondva, testét egy pillanatra fogja a vízbe mártani . . . Azután erős dörzsölést fog kapni egy durva szőrkefével, hogy vére forgásba jöjjön . . . Előírás szerint ennek végeztével egy pohár porto bort fog inni . . . azután fekvé marad egy óráig meleg ágyában . . . Édes gyermekem, a mit én magától várok, az a következő: Nekem egy vig kedélyü, önfeláldozó ápolónőre van szükségem . . .

Nálam ez hiányzik neki legjobban . . . Kitünő cselédeim vannak, de mind öregek már és szomorúak . . . Györgyöm ki nem állhatja őket . . . Fekete ruhámmal, fehér hajammal még én is fájdalmas benyomást teszek rá . . . A legkellemetlenebb azonban az, hogy aggodalmamat nem tudom mindég eltitkolni előtte . . . Ah! Jól érzem, hogy talán nem egy fiatal leánynak való állás az, melyet én Györgyöm mellett magának szántam . . . Istenem! Még csak tizenkilenc éves! . . . A világ bizonyára meg fog szólni! . . . Én azonban nem törődöm vele . . . én csak az én kedves betegemmel törődöm . . . Én bizom magában, édes gyermekem . . . Remélem nem esik kifogás alá az erköles szempontjából . . .

— Oh! Madame . . . kiáltottam fel, bizonyos voltam abban, hogy a kétségbeesett nagymama mellett én lelkesedéssel fogom ellátni hivatalomat.

— És Györgyöm . . . szegény kicsikém, nagy Istenem! . . . Ebben az állapotban! . . . Ebben az állapotban, lássa édesem, még talán a tengeri fürdőnél is nagyobb szüksége van arra, hogy egy mosolygó, csinos fiatal teremtes legyen mellette . . . lelkétől csak ez tarthatja távol az enyészet gondolatát . . . erre pedig csak az képes, ki fel fogja tudni ébreszteni benne az életben maradás reményét . . . Akarja . . .

— Elfogadom, Madame . . . szoltam mély meghatottsággal . . . Biztosithatom, hogy György urat senki sem fogja jobban ápolni . . .

Abban állapotunk meg, hogy helyemet még

az nap este foglalom el. Houlgate-re, hol nyári lakot béreltek, két nap múlva fogunk indulni.

A nagymama nem tuzott. György ur kedves és szép fiu volt. Szakálltalan és bajusztalan arcza bájos, mint egy fiatal leányé. Hosszu, vékony ujjai vannak, kék erezetü fehér keze, szinte áttetsző. Asszonyias minden mozdulata . . . Tekintete azonban hogy ég! . . . Mély tűz fénylik kék karikával övezett, beesett szeméből, az ember érezni véli perzselő hatását . . . Sovány feje nagy értelmiségre vall, lelkülete érzékeny és szenvedélyes lehet . . . Arczán már látni a halálnak piros rózsáját! . . . Ugy néz ki, mint a kit nem a betegség fog megölni, hanem az életerő tultengése, az élni vágyás láza, mintha ez emészténé szervezetét, mintha ez szárítaná testét! . . . Oh, milyen kedves és egyszersmind fájdalmas képet mutatott! . . . Mikor nagyanyja hozzá vezetett, épen egy kényelmes karos széken ült, szép kezében egy szagtalan virágot tartott . . . Nem ugy fogadott, mint egy cselédet szokás, hanem mint egy régen várt barát-
nőt . . . E perctől fogva lelkem minden szálával ragaszkodtam hozzá . . .

Utazásunk Houlgate-ig, valamint megérkezésünk minden felemlítésre méltó esemény nélkül történt . . . Minden készen volt már, mikor megérkeztünk . . . Csupán helyünket kellett elfoglalni . . . A nyári lak tágas és világos szobáival igen kellemes és derült benyomást tesz, a homlokzat felől. Széles terraszháló választja el a tengertől. A vízhez kényelmes kőlépcsőzet vezet, mely a védgátba van vágva. Dagály idején egészen idáig jönnek fel a hullámok. György urnak szobája a földszinten van, gyönyörű kilátás nyílik innen a tengerre. Az én szobám, melyet az előbbtől keskeny folyosó választ el, az udvarra nyílik. Az udvar virágokkal van diszítve, itt-ott néhány gyenge rózsató látható . . .

Nem tudom szókkal visszaadni örömemet, büszkeségemet, boldogságomat, azt a tiszta megelégedést,

melyet éreztem, mikor láttam, hogy velem úgy bának, mintha a családhoz tartoznék, hogy részem van abban a kényelemben és fényezésben, mely után annyira epekedtem . . . Hogyan magyarázzam meg azt, hogy egy kedves tündérnek, a jóságnak varázs szavára egyszerre megszűnt a lealázás emléke, hogy szivemben egyszerre átéreztem ama kötelességeket, melyekre jóltevőm iránt vállalkoztam . . . Csupán annyit mondhatok, hogy teljes öntudattal éreztem a lelki átalakulás csodáját . . . Nemcsak a tükör mutatta, hogy szebb lettem, hanem szivemben is éreztem, hogy jobb vagyok . . . Eddig ismeretlen forrásokat fedeztem fel magamban . . . a jóságnak és önfeláldozásnak kiapadhatatlan forrását . . . Lelkemmet csupán egy gondolat foglalta el . . . György urat a leggyengédebb figyelem és ápolás árán meg kell menteni a haláltól . . .

Az akarat szilárd meggyőződéssé vált, nem győztem eléggé vigasztalni agg urnőmet, ki gyakran napokon át sirt a szomszéd nappali szobában:

— Ne sirjon, asszonyom! . . . Meg fogjuk menteni . . . esküszöm, hogy megfogjuk menteni . . . vagy bele veszek én is . . .

A tény az, hogy tizenöt nap múlva György ur sokkal könnyebben érezte magát. Állapotában nagy változás következett be . . . A köhögés rohamai ritkábban jelentkeztek . . . álma és étvágya javult . . . Ejjelenként már nem lepte meg az a bőséges és rettenetes izzadás, mely máskor egészen elgyengítette . . . Elég erős volt ahhoz, hogy délután kikocsikázhassunk, hogy néha kisebb sétákat tegyünk . . . Mintha kezdetét vette volna az ujjászületés . . . Az idő szép maradt, a hőséget ellensúlyozta a tenger közelsége. Azokat a napokat, melyeken nem rándultunk ki, a terrazon lévő sátor alatt töltöttük. Itt vártuk be a fürdő idejét.

Mint György ur szokta mosolyogva mondani: „a mindennapos vízbe mártást“. Szegény fiu mindig

vig volt, soha sem tett említést betegségéről . . . a halált soha sem hozta fel . . . Azt a rettenetes szót egyetlen egyszer sem hallottam ajkáról . . .

Ezzel szemben nagyon szerette az én csevegésemet. Mindig kért, hogy beszéljek valamit. Én pedig megnyugtatta kinézése és kedvessége által, előszedtem mindent, a mi csak eszembe jutott. Ha kifogytam a vig történetekből, dalolni kezdtem . . . Gyermekekorom első vágyai, reményei, tapasztalataim a házaknál, melyeknél megfordultam, mind kitűnő anyagot szolgáltatott az elbeszéléshez . . . Elmeséltem kalandjaimat, anélkül, hogy sokat takartam volna el a valóságból. György ur pedig fiatal kora daczára annak, hogy a világtól teljesen elkülönítve élt, a betegeknek tulajdonát tévő következtetési képességével megértett mindent . . . Gondos ápolásom és figyelmem következményeképp csakhamar mély barátság fejlődött ki közöttünk . . . Kimondhatatlanul boldoggá tett ez a körülmény . . . Örültem, hogy feltárhatom valaki előtt szívemnek és lelkemnek minden titkát . . .

György ur szerette a verseket . . . Kisérve a tenger csendes morájától, a terrazon néha órákon át olvastam neki Hugo Viktor-ból . . . Sorra vettük Baudalaire-t, Vertaine-t, Molterlinek-et. Néha behunyta szemét, ujjait összefonta melle felett, mozdulatlanul feküdt, mintha elaludt volna . . . ilyenkor elhallgattam . . . ő azonban mosolyogva szólított meg:

— Folytassa, édesem . . . Én nem alszom . . . Így jobban értem azokat a gyönyörű verseket . . . így jobban hallom hangját . . . oly szépen cseng a hangja . . .

Néha György ur szólt közbe . . . Rövid gondolkodás után, hangsúlyozva a szótagokat megismételte azokat a verseket, melyek legjobban nyerték meg tetszését . . . Azután magyarázni kezdte nekem azoknak szépségét és tartalmát . . . Ah! Mennyire szerettem ezért! . . .

Egy alkalommal a következőket mondta, még ma is szent ereklyeként őrzöm szívemben szavait:

— A versnek az a fenséges tulajdonsága van, hogy nem kell tudósnak lenni, hogy megértsük és megszeressük . . . sőt ellenkezőleg . . . Az ugynevezett okos emberek rendszerint nem értik meg, mert túl nagy a büszkeségük . . . mert nem érdekesítik arra, hogy vele foglalkozzanak . . . Ahhoz, hogy valaki szeresse a verseket, épen csak lélek kell . . . egy tiszta mocsoktalan lélek . . . A költő az embernek együgyü, szomorú, vagy szenvedő lelkéhez szól . . . A költészet számára ez biztosítja a halhatatlanságot . . . Tudod-e azt, hogy ha valaki érzékeny, akkor egy kissé költő is? . . . És te is, édes Czeleszta, hányszor mondtál már nekem oly szép dolgokat, mint egy költemény . . .

— Oh! György ur . . . ne csufolódjék velem . . . ez rosszul esne nekem . . .

— Sőt ellenkezőleg! . . . Hiszen épen abban lelem a gyönyörűségemet, hogy te öntudatlanul mondtad azokat a szép dolgokat . . .

Kimondhatatlanul boldog napok voltak ezek. Bármilyen történetem az élet folyamán, ezekről megfelejtkezni soha sem fogok . . . Bensőmben egy eddig ösmeretlen érzés tört utat magának. Éreztem egész lényemnek megújulását. Alig ösmerek magamra, mintha nem az lennék már, a ki voltam . . .

Ma, mikor a balszerencse és a kétségbeesés ismét letéřitettek a jó utról, be kell vallanom, hogy ha lelkemben még egy nemes érzés megmaradt, ha még most is rajongok a szépért és magasztosért, azt egyedül György urnak köszönhetem. Soha sem mertem volna ennek a naplónak írásába fogni, ha az ő emléke erre nem késztet.

Ah! Igen! . . . Boldog voltam . . . Boldog különösen azért, mert kedves betegemnél javulást tapasztaltam. Az új életerő befolyása alatt láttam, mint élénkül meg arca, mint fejlődik teste . . .

Boldoggá tett az a tudat, hogy ezt a kedvező fordulatot nekem köszönhetik . . . én lettem a ház beczézett tündére . . . Az én gondos ápolásomnak, gyengéd figyelmemnek, fiatalságomnak, vig kedélyemnek tulajdonították a szép reményekre jogosító javulást . . . György urnak nagyanyja valósággal elhalmozott ajándékkal . . . áldotta azt a pezczet, mikor házába léptem . . . Az anya nem lehet hálásabb a dajkához, ki tiszta és egészséges tejével visszaadta az életet beteg gyermekének . . . ki lelkével és vérével ragadta ki a halál torkából . . .

Urnóm néha megfélejtkezve rangjáról megölelt, összecsókolta, szemében a boldogság könyével szólt hozzám:

— Én jól tudtam . . . mikor megláttam . . . már tudtam . . .

Már terveket is kovácsoltak utazásokról . . . azon tanakodtunk, hogy a telet hol fogjuk tölteni . . .

— Maga soha sem fog minket elhagyni . . . Mi el nem eresztjük . . .

Ez a szeretet igazán megszegyenített . . . Végre elhittem, hogy megérdemlem . . . Ha, mint mások szokták tenni, én is visszaéltem volna ezzel a jószággal.

— Ah! Erre még gondolni sem szabad . . .

A minék azonban be kellett következni, az meg is történt.

Igen meleg napunk volt. Az ólom színű tenger felett lomha vörös színű felhők függtek. A tikkasztó hőségben már érezni lehetett a közelgő vihar kitörését . . . György ur még a terraszra sem akart menni, a szobában maradtunk . . . A szokottnál idegesebb volt. Ezt az állapotot én a légköri villanyosság befolyásának tulajdonítottam. Még a felolvasást sem tűrte . . .

— Elfárasztana . . . magyarázta betegem . . . Különben érzem, hogy te sem tudnál ma teljesen olvasni . . .

Átment a nappali szobába. Leült a zongorához. A zongora hangja felizgatta. Visszatért szobájába, leült mellém, czeruzát vett kezébe, néhány pillanatra vázlatokat vetett a papírra. Azután eldobva a czeruzát, türelmetlen lett, zsörtölődni kezdett:

— Nem tudok rajzolni . . . nincs nyugtom . . . Kezém reszket . . . Nem tudom mi lelt . . . Te is egészen más vagy . . . mintha kicseréltek volna . . .

Végre a hintaszékbe dobta magát, szemben az ablakkal. Az ablak az öbölre nézett, helyéről láthatta a tenger sima felületét . . . A távolban halászbárkák iparkodtak Trouville-felé, hogy menedéket találjanak, mielőtt a vihar kitör . . . Szórakozott tekintettel követte a hajók mozdulatait, szürke vitorláit . . .

György urnak igaza volt, alig tudtam helyemen ülni . . . izgatottságomnak még okát sem tudtam volna adni . . . Azon törtem eszemet, hogy mivel szórakoztassam . . . Természetesen semmit sem találtam . . . az én idegességem pedig nem nyugtatta meg a beteget . . .

— Mi bajod van? . . . Mi lelt? . . . Maradj itt mellettem . . .

Kérdést intéztem hozzá:

— Nem szeretne most azokon a bárkákon lenni? . . . Én igen . . .

— Ne beszélj azért, hogy épen mondj valamit . . . Mire való ez a haszontalan fecsegés . . . Maradj itt mellettem . . .

Alig ültem mellette, már is arra kért, ereszteném le az ablak függönyét, mert nem bírja a tenger látását tűrni . . .

— Ez a fakó szín kihoz a sodromból . . . rettenetes ez a tenger . . . Nem tudom nézni . . . Ma minden izgat . . . Semmit sem akarok látni, csak téged . . .

Gyengéden megdorgáltam:

Ah! György ur, ma nem jó viseli magát . . .

Ez nem helyes . . . Ha most belépne nagymamája és ilyen állapotban találná . . . ismét sirni kezdene . . .

Kissé felemelkedett helyéről:

— Először is minek szólítasz te engem György urnak? . . . Tudod, hogy ez nekem nem tetszik . . .

— De csak nem hívhatom „Gaston urnak“! . . .

— Mondd röviden „György“ . . . te igazán rossz vagy . . .

— Erre nem vállalkozom . . . ezt semmi esetre sem tehetem! . . .

Felsóhajtott:

— Milyen furcsa! . . . Te nem vagy cseléd nálunk, sem rabszolga . . .

A beszélgetésnek ezzel vége szakadt . . . Csendben töltöttük el a napnak hátra levő részét. Ez a csend fárasztó befolyással volt betegemre . . .

Ebéd után végre kitört a vihar. A szél dühösen üvöltött, a tenger nagy robajjal ostromolta a partot . . . György ur nem akart lefeküdni . . . Érezte, hogy aludni úgy sem tudna. Az ágyban töltött álmatlan éjszakák pedig rettenetesen hosszúk! Ő a karos széken, én az asztal mellett ültem. Az asztalon lámpa állt, fényét zöld színű ellenző mérsékelte. Kellemes félhomály volt a szobában. Gondolatokba voltunk merülve mind a ketten . . . György ur nyugodtabbnak látszott, daczára annak, hogy szemei szokatlan fényben égtek . . . A lámpa szelid világossága még jobban emelte szép arcának vonásait . . . Én kézimunkát vettem elő . . .

Egyszerre megszólított:

— Tedd el a munkádat egy perczre, Czeleszta . . . Jöjj ide . . .

Legcsekélyebb kívánságának vagy szeszélyének én mindég engedelmeskedtem . . . A hálának tulajdonítottam barátságának, szeretetének gyakorta ismétlődő lelkesült kifejezését . . . Most is engedtem, mint máskor . . .

— Jöjj még közelebb . . . egészen ide . . .

Azután:

— Add ide kezedet . . .

Minden gyanu nélkül tettem kezemet kezére, melyet megsimogattott:

— Milyen szép kezed van! . . . Milyen szépek a szemeid . . . Milyen gyönyörű a kinézésed . . . milyen szép egész lényed . . .

Jóságomat gyakran emlegette . . . Eddig azonban soha sem tett említést szépségemről — ezzel az arczkifejezéssel legalább soha sem tette . . . Szavai kellemes meglepetést okoztak. Azonban önkénytelenül visszaléptem, mert lélekzete akadozott:

— Nem . . . nem . . . ne menj el . . . Maradj itt mellettem . . . egészen mellettem . . . Nem tudod mennyire jót tesz nekem, ha közelemben vagy . . . Nem sejtéd mennyire jól esik, ha láthatlak . . . Nézd csak, már egészen nyugodt vagyok . . . már nem vagyok beteg . . . Megelégedést érzek szívemben . . . boldog akarok lenni . . . igen boldog . . .

Illedelmesen kényszerített arra, hogy helyet foglaljak széke mellett . . . Azután kérdezni kezdett:

— Talán nem jól érzed magad így? . . .

Nyugtalanított a szemében égő fény . . . félni kezdtem . . . Hangja akadozott . . . ezeket a jeleket én már ösmerem! . . . Az érzékeknek vágya okozza ezt a remegést a férfiaknál . . . Fejem szédülni kezdett . . . Erősen el voltam határozva, hogy meg fogom védeni szenvedélye ellen, hogy kötelességemről egy perczre sem fogok megfeledkezni . . . Pajzán mosolylyal válaszoltam:

— Igaza van György urnak, nem jól érzem magamat . . . engedje meg, hogy felálljak . . .

Kezével azonban nem engedett el.

— Nem . . . nem . . . szépen kérlek! . . . Ne légy olyan kegyetlen irántam . . .

Azután legédesebb hangjával, melyet nem tudnék visszaadni, folytatta:

— Ugy látom te megijedtél . . . Mondd meg legalább, mitől félsz? . . .

Arca most csaknem érintette hajamat . . . éreztem meleg lehelletét . . . mintha a halál képe surrant volna el mellettem . . .

Szívemet a kétségbeesés marczangolta, rémülten kiáltottam fel:

— György ur! . . . Ah! . . . György ur! . . . Engedjen kérem . . . Még beteggé teszi magát . . . Az égre kérem! . . . Eresszen el . . .

Nem mertem hozzá nyulni, mert féltem gyengeségétől, féltem, hogy összeesik . . . A legnagyobb elővigyázat mellett iparkodtam kibontakozni kezéből, melylyel derekamat akarta átkarolni . . . könyörgésre fogtam a dolgot:

— Engedjen el, kérem! . . . Az nem helyes, a mit tesz, György ur! . . . Engedjen el . . .

Az erőlködés egészen elgyengítette . . . Karja apródonként engedni kezdett . . . Mély lélekzetet vett . . . fájdalmas köhögés vett rajta erőt . . .

— Ah! Most már jól vagyunk, kedves György ur . . . szoltam én egy anya szemrehányásának minden gyengeségével . . . Egészen beteggé teszi magát . . . miért nem hallgat a jó szóra? . . . Most előlről kezdhetünk mindent . . . Lássá ide vezet az engedetlenség! . . . Legyen okos, az égre kérem! . . . Tudja mit tenne most, ha igen kedves akarna lenni? . . . szó nélkül ágyba feküdne . . .

Derekamat eleresztette. Végig nyult a karos széken. Mialatt én feje alá toltam egy vánkost, ő szomoruan mondta:

— Igazat adok neked . . . Ne neheztelj rám . . . bocsánatot kérek tőled . . .

— Bocsánatot kérni semmi oka sincs, György ur . . . Most azonban nyugalomra van szüksége . . .

— Igen! . . . Igen! . . . szolt az én édes betegem elgondolkozva, a mennyezetten azt a kerek, fényes pontot nézte, hová a lámpa üvegből törő vilá-

gosság veti hullámozó sugarait . . . Bolondság volt tőlem azt hinni . . . még egy pillanatra is . . . hogy te engem szerethetsz . . . Miért szeretnél épen engem, kinek soha sem volt része a boldogságban, de annál több a szenvedésben? . . . Pedig ez a gondolat új életerőt adott . . . Mióta itt tudlak mellettem fiatal szépségeddel . . . jóságoddal, azóta egészen új színekben láttam ezt a világot . . . egészen új erőt éreztem testemben . . . egészen más vér keringett ereimben . . . Ezt természetesen csak éreztem . . . mert most . . . Hiába, én nem tehetek róla . . . örült voltam! . . . És te . . . te . . . igazat adok neked . . .

Nagy zavarban voltam. Nem tudtam mit mondani, nem tudtam mit tenni . . . Egymásnak ellenmondó érzések keletkeztek bennem, szívem harcra kelt a kötelességtudással . . . Hozzá szerettem volna rohanni . . . egy szent kötelesség azonban visszatartott . . . Ostoba kifogásokat hebegtem, mert nem voltam képes egy őszinte szóra abban a küzdelemben, melyet érzelmem vívott az észszel:

— György ur kérem, térjen magához . . . Ne gondoljon ilyen dolgokra . . . Még beteggé teszi magát . . . Lássuk csak, György ur . . . legyen ismét kedves . . .

György ur azonban nem tágitott:

— Miért is szeretnél engem? . . . Hiszen semmi okod sincsen reá . . . Te engem betegnek vélsz . . . Attól félsz, hogy ajkam beléd oltja azt a rettenetes mérget? . . . hogy te is beteg leszel? . . . hogy te is megkapod azt a betegséget, melytől én fogok meghalni, ugye bár? . . . Attól félsz, hogy az én csókóm a halál csókja lesz? . . . Igazad van . . .

Szívetemet sujtotta szavainak kiméletlen igazságtalansága.

— Ne beszéljen így, György ur . . . kiáltottam fel ijedten . . . Az rettenetes és gonosz, a mit most mondott . . . Miért okoz nekem ennyi fájdalmat? . . . Mivel érdemeltem meg ezt? . . .

Megragadtam forró kezét . . . Föléje hajoltam . . .
Minha egy izzó kohót éreztem volna mellében . . .

— Borzasztó . . . borzasztó! . . .

Szegény György ur ismét beszélni kezdett:

— Egy csókod talán megmentene a haláltól . . .
talán visszaadna az életnek . . . Ah! Te komolyan
hittél a fürdők hatásában? . . . Te komolyan bíztál
abban, hogy a Porto bor visszaadja egészségemet? . . .
Szegény kicsikém! . . . Én a te szerelmed verőfé-
nyében fürödtem meg . . . a te szeretetednek borá-
ból ittam én . . . ebből a forrásból meritettem erő-
met . . . Csak azért akartam élni, csak azért akartam
erős lenni, mert kimondhatatlan vágyat éreztem
csókod után . . . Én nem neheztelek visszautasítá-
sodért . . . neked van igazad . . . Értelek, teljesen
értelek . . . Gyenge és félnék lelked van . . . olyan
vagy, mint egy kis madárka, mely hol ezen, hol
azon a galyon énekel . . . a legcsekélyebb zajra
már elröpül . . .

— Hogy beszélhet így, György ur? . . . Ez
már nem szép . . . Mivel érdemeltem meg ezt a
szigort? . . .

Ő azonban kiméretlenül folytatta. Semmit sem
törődött az én kétségbeesésemmel.

— Mit találsz te ebben borzasztót? . . . Ez
egy cseppet sem borzasztó . . . Én csak méltányos
vagyok . . . Te azt hiszed, hogy én beteg vagyok . . .
Te azt hiszed, hogy az ember beteg akkor, mikor
szeret . . . Te nem tudod azt, hogy a szerelem az
élet maga . . . az örök élet! . . . Igen, igen, én
értem . . . miután a te csókod nekem életet adna . . .
azt képzeled, hogy az neked a halált jelentené . . .
Ne beszélünk többet róla . . .

Nem tudtam tovább hallgatni. Vajjon szánal-
mat éreztem-e ebben a pillanatban? . . . Talán
ennek a rettenetes szemrehányásnak, ezeknek a bor-
zasztó és szentségtörő szóknak hallása ragadott el? . . .
Vagy talán visszafojtott szerelmemnek ellenállhatatlan

hatása alatt cselekedtem-e? . . . Erről sem tudok számot adni . . . Talán közrehatott minden ok . . . Ma csak annyit tudok mondani, hogy akaratlanul roskadtam le a karos székre . . . Kezemmel emeltem fel a gyermeknek szép fejét. Teljes önkivületben kiáltottam fel:

— Nézd! Te gonosz . . . Nézd, hogy félek én . . . Nos, félek még? . . .

Ajkam ajkához tapadt egy szenvedélyes csókban. Lázás hévvel csókoltam száját, fel akartam szívni beteg melléből azt a kérlelhetetlen mérges nedvet, mely fiatal életét fenyegette . . . György kitérte kezeit és átölelt . . .

Bármennyire tépelődöm ma azon, hogy miért dobtam magamat karjaiba, kérdéseimre csupán egy választ találok . . . György — megengedem, hogy talán ravaszságból — oly aljas érzéseket tulajdonított nekem, hogy a következmények megfontolása nélkül, egyedül szívem sugallatára hallgatva, rögtön megakartam győzni az ellenkezőről. Engem egy egészen tiszta és önzetlen érzés vezetett — a szánalom az iránt, kit lelkem mélyéből szerettem . . . Azzal a mit tettem, a következőket akartam mondani:

— Nem, azt nem hiszem, hogy te beteg vagy . . . nem, te nem lehetsz beteg . . . Hogy meggyőzzelek hitemről, ime tartózkodás nélkül szívom magamba lehellededet . . . nem félek tőle, de nincs is okom félni tőle . . . És ha mégis beteg lennél? . . . Nos vedd tudomásul, hogy ha betegséged ragályos és végzetes lenne annak, ki hozzád közeledik, én nem akarom, hogy te rólam azt az irtózatot véleményed tápláld, hogy talán félttem tőled, mert félttem a szenvedéstől és a haláltól! . . .

Számításomba egy rettenetes hiba csuszott. Nem gondoltam ennek az első csóknak következményeire. Nem hittem azt, hogy többé nem lesz erőm visszautasítani csókjait, hogy többé nem lesz erőm kibontakozni ölelő karjaiból . . . Hiába! . . .

Elvesztem a fejemet, mihelyst szeretek valakit . . .
 Ködben forog körülöttem a világ, vak leszek . . .
 De nem csak vak, hanem részeg is . . . örült és
 kiméletlen . . . A vágy hatalmába ejti egész lényem-
 et . . . nem látok mást . . . nem gondolok másra . . .
 engedelmes és beszámíthatatlan játékszer vagyok
 kezében . . . magával sodorhat a sötét bűnnek leg-
 mélyebb ösvényére . . .

Ah! György urnak ez az első csókja! . . .
 Milyen kedves volt az ő szenvedélyes öntudatlan-
 ságában . . . Látni kellett elragadtatását a nőnek
 és a szerelemnek váratlanul feltárt mysteriuma
 előtt . . . Irtózatos lelki furdalást éreztem, mikor az
 első mámor elpárolgása után tekintetem erre a beteg,
 kedves gyermekre esett . . . Mintha egy nagy bűnt,
 egy gyilkosságot követtem volna el . . . Kéblem
 mélyéből tört elő a kétségbeesés rám kiáltása . . .

— György ur! . . . György ur! . . . Az égre
 kérem . . . szedje össze magát . . . Ah! Szegény
 kicsikém! . . .

Milyen gyengéd, milyen hálás tekintettel huzó-
 dott hozzám, mintha védelmet keresett volna . . .
 A legnagyobb boldogság hangján szólított meg:

— Kimondhatatlanul boldog vagyok . . . Most
 már meghalhatok . . .

Miután én szégyenkezve átkoztam gyengesége-
 met, vigasztalni akart:

— Nagyon boldog vagyok . . . ismételte . . .
 Oh! Maradj velem . . . Ne hagyj magamra . . .
 Egyedül talán nem tudnám elviselni édes boldogsá-
 gom nagyságát . . .

Erős köhögés fogta el, mialatt a vetkőzésnél
 segédkeztem . . . Szerencsére csak rövid ideig tartott
 a roham . . . Bármennyire rövid volt is, mintha
 lelkemet tépte volna széjjel . . . Én lennék halálá-
 nak okozója, miután enyhülést és könnyebbülést
 szereztem neki? . . . Nem hittem, hogy könnyeimet

képes leszek visszatartani . . . megutáltam magamat . . .

— Semmit sem tesz . . . semmit sem tesz . . . mondta mosolyogva . . . Ne essél kétségbe, hiszen látod, milyen boldog vagyok . . . Hiszen én nem vagyok beteg . . . Majd látni fogod, milyen jól fogok aludni . . . Maradj itt az ágyamnál . . . ne menj el . . .

— De mi történék akkor, ha nagymamája csengetne éjjel? . . .

— De nem . . . de nem . . . nagymama nem fog csengetni, maradj itt mellettem . . .

Én azt hiszem, hogy a halálnak képe, a halálnak gondolata nem képzelt erőt kölcsönöz a szerelem szülte váagnak. Lázás önkivületben töltöttük el a következő tizenöt napot. Vége, hossza nem volt csókjainknak . . . Mohón habzsoltuk az élvezetet, mert kártalanítani akartuk magunkat a múltért, az elveszett időért. Pihenés nélkül akartunk élni . . . mert az ajtó előtt várakozott már a halál . . .

— Fenékig ürítsük ki a poharat! . . . Még egygyel . . . Még egygyel! . . .

Bámulatos változást tapasztaltam magamban . . . Nem csak hogy nem éreztem többé lelkiösmeretem furdalását, hanem én voltam az, ki félre lökve a legszentebb kötelességet, okot és módot kerestem arra, hogy mentől gyakrabban lehessek szobájában . . . Az én csókomnak pokoli varázsa volt . . . mint egy rájának életre ébresztő perzselése! . . .

— Még . . . még . . . és mindég! . . .

Az én csókomnak rettenetesen veszedelmes és bűnös ize lehetett . . . Tudtam, hogy Györgynek én leszek gyilkosa, ezért magamat is abba a boldogságba, abba a betegségbe akartam fojtani . . . Öntudatosan áldoztam fel életünket . . . édes gyönyörűséggel szívtam magamba a halált . . .

György urnak állapota apródonként rosszabbra fordult. A köhögés rohamai sűrűbben, erősebben és

fájdalmasabban jelentkeztek . . . Már vért köpött . . . hosszú ájulások fogták el . . . néha halottnak képeltük . . . Teste lesoványodott, arcza beesett . . . Az örömet, mely javulása felett a házban uralkodott, csakhamar a fájdalom váltotta fel . . .

A nagymama ismét a szomszédos nappali szobában töltötte idejét. Sirt és imádkozott, pihenés nélkül. Néha az ajtóhoz jött hallgatózni, figyelemmel kísérte a legcsekélyebb zajt . . . Ember feletti félelmet állhatott ki, mert minden perczen várhatta az utolsó rohamot . . . az utolsó felkiáltást . . . Megsemmisülését annak az utolsó reményének, mely őt a földhöz kötötte . . . Rögtön utánam jött, lépésről lépésre kísért a házban, mihelyt elhagytam a betegszobát . . . folytonosan siránkozott:

— Oh Istenem, mi történt? . . . Mért mérted rám ezt a csapást! . . .

Még hozzá tette:

— Tönkre teszi magát, szegény leányom . . . Nem töltheti minden éjszakáját Györgyöm mellett . . . Kérni fogok egy apácát, hogy felválthassa . . . hogy kipihenhesse magát . . .

Én tiltakoztam az ellen . . . Tiltakozásomért még jobban szeretett szegény asszony . . . Hitte, hogy én képes leszek egy új csodára . . . Nem vér fagyasztó tudat volt ez? . . . Én voltam az ő utolsó reménye! . . .

A Párisból hívott orvosok igen csodálkoztak a betegség ily gyors haladása felett . . . nem hitték, hogy pár hét alatt oly püsztitást vigyen véghez . . . A reitenetes valóságot senki sem gyanította . . . Csupán lázellenes szereket irtak elő . . .

Közülünk egyedül György ur tartotta meg vig kedélyét, lelkének boldogsága vissza tükröződött szemében . . . Nemcsak hogy nem panaszkodott, hanem folytonosan hálálkodott . . . Ha szólt valamit, azért tette, hogy kifejezze örömét . . . Szobájában

este, még a legerősebb rohamok után is talált annyi erőt, hogy engem vigasztaljon . . .

— Boldog vagyok . . . Miért szomorkodol, miért sírsz? . . . Könyeid elrontják örömemet . . . azt a nagy örömet, melyet szívem jelenlétben érez . . . Ah! Én biztosítlak, hogy a halállal nem fizetem meg eléggé azt a kifejezhetetlen boldogságot, melyet nekem szerezted . . . Én már veszve voltam . . . A halál már bennem volt . . . Semmi sem akadályozhatta volna meg jövetelét . . . Te legalább megáldottad, megkönnyebbitted, utolsó perceimet . . . Ne sirj, édes kicsikém . . . Én imádlak! . . . Köszönetet mondok néked jóságodért . . .

Szerelmemnek pusztító láza már megszűnt . . . Lelkem mélyéből utáltam cselekedetemet, gyalázatos gyilkosságomért teljes sulyával éreztem a felelősséget. Kétségbe ejtő helyzetemben csak egy vigasztalásom maradt, az a remény, hogy kiengesztelésül én is azzal a betegséggel fogok meghálni.

Leirhatatlan borzalom fogott el, mikor György ur bár haldokolva már, még mindég engem akart csókolni, ölelni. Nem tagadhattam meg kívánságát a nélkül, hogy bűnömet egy még nagyobb bűnnel ne tetőzzem . . . különben ehhez már jogom sem volt . . .

— Add ide ajkadat! . . . Hadd lássam szemedet! . . . Oh! Boldogságom! . . .

Ereje már elhagyta . . . A legcsekélyebb izgalomra már elájult . . . Oh! Lesz-e számomra irgalom az égben? . . .

Bekövetkezett, a minek előbb vagy utóbb be kellett következni! . . .

Október havában voltunk, éppen hatodikát irtuk . . . Az ősz enyhe és meleg maradt. Az orvosok ajánlották, hogy hosszabbítsuk meg tartózkodásunkat, míg György ur állapotában javulás áll be. Melegebb éghajlat alá akartuk vinni, délre . . . Betegem egész napon át nyugodt maradt . . . Kinyitottam

a teraszra vezető magas üveg ajtót, onnan elnézte négy órán át a tengerből párolgó egészséges levegőt . . . A napnak élesztő melege, a szép táj vidító hatással volt kedélyére . . . Még sohasem volt ilyen jó kedve . . . Szivem összeszorult fájdalomában, többször szaladtam ki a szobából, hogy kedvemre kisirhassam magamat . . . rettenetes volt látni arcát, melyen már csak egy vékonyka bőr réteg fedte a csontokat . . .

Felnyitottam egy könyvet, hogy felolvassak belőle:

— Nem kell! szólt György ur . . . Te vagy az én költeményem . . . Te vagy az én életemnek egyedüli költeménye! . . . Ilyen szépet és tökéleteset ugysem láthatok, ugysem hallhatok . . .

A beszéléstől eltiltották . . . A legcsekélyebb erőlködés már elgyengítette, rögtön köhögni kezdett. Különben már csak nehezen tudott beszélni . . . A mi még maradt benne az életből, akarata, gondolata, az szemének tüzeiben összpontosult. Mintha tekintében égett volna lelkének minden érzékenysége . . . Amaz előttem örökké emlékezetes október hatodikán este, egy csepp fájdalmat sem érzett . . . Ah! Még most is látom. Ott feküdt ágyában, feje magasan a vánkosokor. Sovány összeszáradt ujjáival, a kék függönynek rojtjaival játszott . . . Az ágy árnyékából égő szemeivel kísérte minden lépésemet. Ha rá néztem mosolygott . . .

A szobába tábori ágyat állítottak. Eléje spanyol falat toltak, hogy nyugodtan pihenhessek, mikor a beteg gyermek nem kívánja jelenléteimet . . . Nem sokat aludtam itt, mert György ur mindég látni akart . . . Csak akkor volt boldog, csak akkor volt nyugodt, ha maga mellett tudott . . .

Két órán át csendesen aludt. Ugy éjfél tájban egyszerre felébredt . . . Gyenge láza volt, arcának két oldalán élénkebb pir látszott . . . Szemem még nedves volt a könnyektől, melyeket ágya mellett

térdepelve sirtam. Ezt látva gyengéd szemrehányásokat tett:

— Ah! Már ismét sírtál! . . . Te minden áron szomorítani akarsz engem, minden áron fájdalmat akarsz nekem okozni? . . . Miért nem feküdtél le? . . . Menj és feküdj le! . . .

Ellenvetés nélkül engedelmeskedtem, mert veszedelmessé válhatott volna a legcsekélyebb indulat . . . Egy parányi izgalom már elég volt, hogy vért köpjön . . . György ur jól tudta ezt, a mikor csak tehette, kihasználta ezt a helyzetet . . .

Most, mintha mást gondolt volna, visszahívott:

— Jöjj ide hozzám, látni akarlak . . .

Félénken magyarázgattam, hogy nyugalomra van szüksége.

— Az égre kérem, iparkodjék pihenni! . . . Legyen engedelmes ma . . .

Nem hallgatott rám. Reszketve folytatta egyszer megkezdett gondolatját:

— Ma este sem . . . azután holnap este sem . . . Te mindig ugyanazt a mondatot ismétled . . . Van nekem még időm várni? . . .

Zokogva válaszoltam:

— Ah! György ur . . . meg akarja magát minden áron ölni? Azt akarja talán, hogy ez a gyilkosság az én lelkemet terhelje? . . . Azt, hogy egész életemen át üldözzön lelkiösmeretemnek büntető szózata? . . .

Egész életemen át! . . . Ime már elfeledtem azt, hogy vele akartam meghalni, épen úgy, mint ő! . . . Sok gyalázat van ebben az életben! . . .

— György ur! . . . György ur! . . . Legyen irgalmas . . . a nagy égre kérem! . . .

Ajkával már ajkamat kereste . . . Már éreztem a halál lehellését! . . .

— Hallgass! . . . szólt dadogva . . . Soha sem kívántalak annyira, mint ma . . .

Karja egyszerre engedni kezdett, erőtlenül

hanyatlott vissza ágyára, száján a legnagyobb rémület kiáltás tört magának utat . . . Azután egy csomó aludt vér bugyant elő . . . Az ijedtségtől felugrottam, a szemben függő tükörben egyszerre megláttam vérel befecskendezett piros arczomat . . . Pillanatra elvesztettem az eszemet, a szobában szaladgáltam, mint egy örült, segélyért akartam kiáltani . . . Egy természetes ösztön, a félelem, hogy felfedezik bűnömet, visszatartott . . . Bár szégyelve teszem, de be kell vallanom, hogy ebben az iszonyatos helyzetben, még arra is tudtam ügyelni, hogy biztonságomról gondoskodjam . . . ez állított meg az örvény szélén, melybe fej nélkül rohantam . . . átvillant agyamon, hogy ebben az állapotban nem ereszthetek be senkit a szobába . . . megértettem, hogy előbb el kell tüntetni egyet mást . . .

Ó emberi gyarlóság! . . . Tehát volt valami, a mi legyőzte fájdalmamat . . . a mi elbirta velem felejtetni azt a pótolhatatlan veszteséget, mely e perczen ért . . . az elővigyázat! . . . Hogy takarva maradjon az undorító bűn, melyet elkövettem! . . . Volt annyi lelkerőm, hogy felnyissam előbb a nappali szobának . . . azután az előszobának ajtóját . . . Megnyugtatva tértem vissza . . . sehol semmi nesz . . . Mindenki aludt az egész házban . . . . Oda léptem az ágyhoz . . . Felemeltem szegény György urnak testét, mint egy pelyhet . . . fejét kezem közé szoritottam . . . A vér tovább csepegett száján át . . . a tüdőből jött, oly hangot adott, mint mikor egy palaczból töltünk folyadékot . . . szeméből csak egy vöröses fehér sávot lehetett látni pillái alatt . . .

— Györgyöm! . . . Györgyöm! . . . Györgyöm!! . . .

György nem válaszolt kiáltásomra, könyörgésemre . . . Nem hallott semmit . . . Ő már nem hallhatta a mi kétségbeesésünket . . .

— Györgyöm! . . . Györgyöm! . . . Györgyöm! . . .

Eleresztettem testét, mely tehetetlenül hanyatlott vissza az ágyra . . . Eleresztettem fejét. Feje nehézkesen esett a vánkosra . . . Kezemet tettem szívére . . . szíve már nem dobogott többé . . .

— Györgyöm! . . . Györgyöm! . . . Györgyöm! . . .

Borzadalmas volt ezeknek a néma ajkaknak csendje . . . ennek a véres tetemnek mozdulatlansága . . . Megtörve fájdalmamnak marczangoló kinjától, összerogytam eszmélet nélkül . . .

Nem tudom, meddig tartott ájulásom! . . . Hány perczig, vagy hány óráig . . . Felébredve tüstént eszembe jutott, hogy rendet kell csinálnom a szobában . . . Arczomat megmostam . . . átöltözököttem . . . Igen, volt anuyi bátorságom, hogy eltüntessem minden gyanus jelet . . . Mikor ezzel elkészültem, fellármáztam a házat . . . A rettenetes hirt bekiáltottam minden szobába . . .

Ezt az éjszakát soha sem fogom feledni . . . Nincsen a pokolnak az a kinja, melyet át ne éreztem volna . . .

A mai vihar eszembe hozta azt a napot . . . A szél éppen úgy üvölt, mint akkor, mikor ezen a fiatal testen kezdtem meg sorvasztó munkámat. A szélvész süvítése a kert fái között, eszembe hozza a háborgó tenger moraját a Honegate-beli nyári lak terasza alatt.

Visszaérkezve Párisba, György ur temetése után, a szegény árván maradt nagymamának könyörgése daczára elhagytam helyemet . . . Menekülni akartam emlékeimtől, magamtól . . . Nem tudtam volna elviselni agg urnőmnek látását, könyeit . . . Nem tudtam volna látni fájdalmát . . . Nehezemre esett hallani hálálkodását . . . Szegény asszony sirva borult a vállamra, könyörgött, hogy ne hagyjam el . . . Kedves leányának szólított . . . Hogy tudtam volna elviselni ennek az élő fájdalomnak képét! . . . tizenöt nap alatt, melyet nála töltöttem, hányszor

akartam térdre esni előtte és bevallani mindazt, a mi elviselhetetlen teherként nyomta bűnös lelkemet! . . . Hányszor akartam könnyíteni magamon egy őszinte önvádolással! . . . De mit használt volna ez? . . . Vajjon tudtam volna-e ezzel enyhíteni szenvedését? . . . Semmi esetre sem! . . . Ezzel legfeljebb egy még élesebb fájdalmat okoztam volna neki, felébresztettem volna benne azt a rettenetes gondolatot, hogy kedves gyermeke az én közbejöttöm nélkül bizonyára még ma is élne! . . . E helyütt még azt is be akarom vallani, hogy ehhez soha sem lett volna bátorságom . . . Szeretve, tisztelve ajándékokkal gazdagon elhalmozva, távoztam el tőle . . .

Távozásom napján, éppen mikor Paulhat-Durand asszonytól, a cselédszerzőtől jöttem ki, a Champs-Eliséés sarkán botlottam egy régiinas ösmerősömre, kivel hat hónapon át szolgáltam egy házban . . . Már vagy két éve, hogy nem láttam . . . A kölcsönös üdvözlések után tudtomra adta, hogy ő is helyet keres. Pénze azonban bőven van, így nem nagyon siet . . .

— Ez a kedves Czeleszta — szólt örülve a viszontlátásnak — mindég olyan jól néz ki . . .

Barátom kedves és vig fiu volt . . . szerette a mulatságot . . . Mindég volt egy jó terve:

— Mit szólna ahhoz, ha együtt ebédelnénk? . . .

Nagy szükségét éreztem a szórakozásnak, egy csomó makacs gondolatot akartam magamtól elűzni . . . ajánlatát elfogadtam . . .

— Akkor minden rendben van, mondta ő.

Karját nyújtotta . . . Elmentünk a Cambou utcába, egy ösmert borkereskedőhöz . . . Eleinte szinte rosszul esett hallani otromba tréfáit, csipős megjegyzéseit . . . Hiába, a jó is ragadós . . . a hiba csak ott van, hogy a rossz erősebb vonzerőt gyakorol lelkületünkre . . . Ebből magyarázom azt, hogy mihelyt belemelegedtem a társalgásba, tüne-

dezeni kezdett bensőmben a sikamlós beszédek iránt táplált ellenszenvem . . . Hogy igazat mondjak, ennek a borotvált képü, hazug és alattomos vonásu inasnak arczában a saját képmásomat véltem látni . . . A rabszolgaság, melyben élünk, a harc, melyet szünet nélkül kell folytatnunk kenyéradónkkal, kivétel nélkül megront minket .

Ebéd után sétálni mentünk a bulvárra . . . Megnéztünk egy cinematograph-ot. Fejemet kissé elkábitotta a jó saumur-i bor. A terem homályában megfogta derekamat, csókot nyomott nyakamra, mialatt a közönség lelkesült tapsvihara közt vonult el szemeink előtt a dícsőséges francia hadsereg . . . Kalapom majd leesett fejemről, felsikoltottam . . .

— Elragadó szép vagy . . . sugta fülembé. Lelkemre mondom . . . kitünő illatot használsz . . .

Visszakisért szállodámhoz . . . A kapu előtt megállottunk mind a ketten . . . Ostoba képet vághattunk . . . Ő botjának végével ütögette czipőjének hegyét . . . Én lehajtott fejjel álltam, kezemet muffomba dugva czipóm sarkával egy darab narancshéját tapostam szét . . .

— A viszontlátásig! Isten önnel! szóltam én . . .

— Ah nem! vágott szavamba barátom . . . Engedd meg, hogy felkísérjelek . . . Már oly régen nem láttalak . . .

Eleinte ellenkeztem, inkább a szokás kedvéért . . . ő azonban nem engedett:

— Mondd hát! . . . Mi bajod van? . . . Talán bánkódot valaki után? . . . Ne félj semmit! . . . Majd megvigasztallak én . . .

Együtt mentünk fel a szűk falépcsőn . . . Rossz szagu, serczegő olajos méceses szolgáltatta a világosságot . . . Barátom köhögött egyet, hogy nyomatékosan öntsön fellépésébe . . . Az én szegény szívem telve volt utálattal magaviseletem iránt . . .

Milyen nagy különbség van e szálloda és a houlgate-beli nyári lak között . . . Ha eszembe jut-

nak ama virágos és diszes paloták, melyekben a Lincoln-utczában laktam . . . Oh Istenem! Légy irgalmas az én nyomorult lelkemnek! . . .

A javulás utjáról ismét letértem a piszok utvesztőjébe . . . Ujra rabja lettem rossz hajlamaimnak . . . Ocsmány élet az, mikor az ember a legnagyobb kényelemből pottyan az utca közepére, hogy egy szerencsés véletlen ismét visszahelyezze oda, hová vágyódik . . .

Különös dologról kell említést tennem! . . . Szerelmem mámorában, mikor kész voltam a legnagyobb áldozatra, egy cseppet sem féltem attól, hogy György urnak betegsége rám fog ragadni . . . Ma pedig borzalommal gondolok arra az eshetőségre, hogy talán csókjaimmal szivtam fel magamba annak a pusztító nyavalyának csiráját . . .

Rémületbe esem már a legcsekélyebb rosszul-
létre, egy apróságban már rettenetes következményeket látok . . . Hányszor ébredtem fel álmomból hideg verejtékkel homlokomon! . . . Szüntelenül vizsgálgattam magamat, mellemben gyanus fájdalmat véltem érezni! . . . Köpetemben véres fonalakat fedeztem fel . . . Addig figyeltem érveréseimre, mig csupa képzelődésből lázat kaptam . . . A tükörben, mintha beesett, láztól foltos arcot láttam volna . . . Végre azután egy táncmulatságból hazatérve megfáztam . . . erős náthát és tüdőhurutot kaptam . . . Már kite-
ritve láttam magamat az ijedtségtől . . . Sietve tettem egy kegyeletes fogadalmat, felgyógyulásom esetére . . . Miután azonban a helyett, hogy meghaltam volna, napról napra egészségesebb lettem, csakhamar megszűnt aggodalmam is . . .

Mult év október hatodikán szokásom szerint virágokat tettem György ur sirjára . . . A montmartre-i temetőben feküdt . . . A hosszú fasorban egyszerre magam előtt láttam agg urnőmet . . . Ah! Mennyire megöregedett! . . . Milyen öreg lett a két cseléd is, ki vele ment . . . Kezükben tartottak egy

fehér és vörös rózsákkal diszitett pompás koszort . . . Lépéseimet meglassítottam, mert nem akartam, hogy felismerjenek . . . Menedéket kerestem egy magas siremlék mögött, meg akartam várni, míg a szegény asszony leteszi virágait, lemorzsolja imádságát . . . Mellettem jöttek vissza, csendesen sirdogálva . . . Még jobban elbujtam . . . Égő fájdalomat éreztem szívemben, mintha lelkiösmeretemenk életre kapott kísérleteit láttam volna magam előtt elvonulni . . . Vajjon megösmert volna-e? . . . Alig hiszem! . . . Nem néztek sem jobbra, sem balra, tekintetük a földre volt szegezve . . . Merően néztek maguk elé, mint a vakok . . . Ajkuk mozgott anélkül, hogy egy szót is lehetett volna hallani . . . Mintha három meghalt lelket láttam volna magam előtt, kik eltévesztve utjokat a temetőben, most sirjukat keresik . . . Ujra átéltem emlékemben azt a rettenetes éjszakát . . . láttam vértől piros arczomat . . . György haldokló szemének megtört fényét . . . Hideget éreztem szívem körül . . . Végre eltűntek a temető fái között . . .

Hol lehet most ez a siralmas három árnyék? . . . Talán még nem haltak meg egészen! . . . Talán még bolyongtak néhány napon és éjjelen át; talán már meglették azt a csendes és nyugalmas helyet, mely után annyira epekedtek! . . .

Egyre megy! . . . Mégis csak ostoba gondolat volt az öreg nagymamától, hogy egy fiatal leányra bizott egy oly csinos fiatal embert, mint György urat! . . . Igazán csodálatba ejt, ha arra gondolok, hogy sohasem gyanított semmit! . . . hogy sohasem látott semmit . . . hogy sohasem vett észre semmit! . . . Ah! Most már meg lehet mondani . . . egy cseppet sem voltak ügyesek az öregek . . . Még nem volt fogalmam ilyen bizalomról! . . .

A multkor megpillantottam Mauger százados urat, a kerítésen át . . . Egy virágágy mellett kuporgott, növényeket ásott ki. Mihelyt észrevett, tüstént

hozzám jött beszélgetni. Már elfeledte kedvencz állatkájának halálát . . . Igen vig volt. Nevetve mesélte, hogy ma reggel nyakon csipte Lanlaire-ék macskáját . . . Nem lehetetlen, hogy a macska boszut fog állni a menyétkén.

— Ez már a tizedik — kiáltotta — melyet elfogok . . . Fekete kezeit dörzsölgette örömében, arcza kegyetlen étvágyra vallott . . . Ah! Ez sem fogja többé berondítani virágágyaimat . . . ez sem fogja többé kikaparni növényeimet! . . . Bár meg tudnám fogni a maguk Lanlaire-jét és feleségét! . . . Ah! A gazemberek! . . . Ah! . . . Ah! . . . Ez lenne csak nagyszerű! . . .

Hangos nevetésbe tört erre a gondolatra . . . Egyszerre hozzám fordult, szemei csintalan fénynyel égtek :

— Miért nem tesz csalánport az ágyukba ? . . . Ah! A piszkosak! . . . Szívesen adnék magának egy dobozra valót belőle! . . . Ez lenne csak nagyszerű! . . .

Azután:

— Jó, hogy eszembe jut . . . talán tudja? . . . Klébert? . . . a kis állatomat . . .

— Igen . . . Nos? . . .

— Nos én megettem . . . brr! . . .

— Talán nem volt jó ize? . . .

— Brr! . . . Olyan ize volt, mint a házi nyulnak . . .

Ennyit mondott kedvencz állatjáról . . .

A mult héten többek között egy sündisznót fogott a tűzifa alatt. Meg akarja szelidíteni . . . Bourbaki-nak keresztelte . . . Milyen nagyszerű gondolat ez is! . . . Kedves és mulatságos állat, különösen, mert mindent megeszik! . . .

— Ugy van! . . . kiáltott hangosan . . . Ez a sündisznó egy nap alatt evett beefsteak-et, bárányt babbal, sós szalonnát, groji sajtot és becsinált gyümöl-

csöt... Nagyszerű egy állat... Soha sincs jóllakva... Mindent eszik ő is... éppen, mint én!...

Ebben a pillanatban ment el mellettünk a századoséknak fiatal inasa. Taligát tolt maga előtt, a szemetet vitte a trágya dombra...

— Jöjj ide!... szólt a százados.

Miután kérdésére felvilágosítottam, hogy Monsieur vadászni ment, Madame a városban van, Józsefet pedig elküldték valahová, Mauger ur kiszedte a taligából a köveket és kemény tárgyakat. Egymás után dobálta át a mi kertünkbe. Hatalmasan ordított minden dobásnál:

— Nesze gazember!... Nesze gazember!...

A kövek egy friss ágyra estek, melybe tegnapi borsót ültetett József...

— Itt van még ez is!... Itt van még több is!... Adhatok még akár mennyit!...

A veteményes ágyat csakhamar elborította az átdobott törmelék... A százados ur nagy örömet érzett sikerült csinje felett... Azután megpederve hosszú, őszülő bajuszát, hódító mosolylyal fordult felém:

— Czeleszta kisasszony... kegyed kétségkívül szép leány!... Látogasson meg, mikor Róza egyszer nem lesz itthon... hein!... Ez nagyszerű egy gondolat!...

Nagy számár ez a tisztelt százados ur!...

VIII.

Október 28.

Végre valahára megérkezett Jean urnak levele. Tartalma meglehetősen száraz. Az ember azt hinné, hogy mi soha sem voltunk jó barátok. Egy barátságos szó, még egy gyengéd czélzás sincsen benne régi emlékeinkre! . . . Magáról beszél az első betűtől az utolsóig . . . Ha hitelt adhatok annak, a mit ír, akkor neki most kitűnően megy dolga . . . Ezt ki lehet érezni abból a büszke és hideg hangból is, melyet levelében velem szemben használ . . . Sorai-val, úgy látom, bámulatba akar ejteni . . . Szép fiu létére igen hiu volt! . . . Ennyi önhittséget azonban még sem tételeztem fel nála . . . Hiába, a férfiakat megrontja a siker, a dicsőség! . . .

Jean még most is inas Fardin grófné házánál. A párizsi asszonyok közül pedig e perczben a grófnéval foglalkoznak legtöbbit a napilapok . . . Jean pedig nem csak inas, hanem egy személyben még politikai tüntető és royalista összeesküvő is . . . Együtt tüntet Copée-vel, Lemaitre-el, Quesnay de Beaurepaire-vel. Az összeesküvés terén követi Mercier tábornokot, hogy megbuktassa a köztársaságot. A mult esték egyikén elkísérte Coppée-t a „Francia Haza“ egyesület gyűlésére. Ott állt egész este a nagy hazafi háta mögött az emelvényen, kabátját tartotta . . . Azt az egyet különben elmondhatja magáról, hogy kora minden nagy emberének

tett már ehhez hasonló szolgálatot. Ez már nyomot fog hagyni élettörténetében . . . Egy másik esetben a grófné egyenes rendeletére vett részt a Dreyfuss-párti közönség gyűlésén . . . Itt le is tartóztatták, mert pereskedést idézett elő . . . Tele torokkal kiabálta: „Éljen a király! Éljen a hadsereg! Le a zsidókkal! . . .“ Fardin-né asszony azzal fenyegetődött, hogy meginterpelláltatja a kormányt inasa érdekében . . . Ez használt, Jean urat rögtön szabadon eresztették . . . Jól sikerült megbizását azzal jutalmazta a grófné, hogy fizetését husz frankkal emelte fel . . . Meyer Arthur ur még a nevét is hozta a „Gaulois“-ban. Száz frankkal szerepel még a „Libre Parole gyűjtő ivén Henry ezredes számára . . . Coppée jegyzett helyette . . . Coppée választotta meg a „Francia Haza“ című egyesület tiszteletbeli tagjává is . . . Nagyszerű egy társaság van itten, a tagok névsorában található a párizsi főúri háznak összes személyzete . . . Együtt szerepelnek a grófok, marquis-k és hercegekkel . . . Tegnap reggelinél Mercier tábornok következőket mondta Jean urnak! „Hogy érzi magát, kedves Jean? . . .“ kedves Jean! . . . Guérin Gyula az „Anti-juif“-ben cikket közölt a következő cím alatt: „Még egy áldozat!“ Ebben írja, hogy: „A mi tisztelt elvtársunk . . . Jean ur . . .“ Forain személyesen kérte, hogy üljön neki képéhez, melylyel a haza fogalmát akarja szimbolizálni . . . Forain ur azt tartja, hogy pompás feje van hozzá! . . . Ha elgondolom, hogy Jean urat mennyire szeretik, mennyire tisztelik, ha elgondolom azt, hogy milyen szép keresete lehet, igazán el fog a sárga irigység . . . Ha nem hazudik, mikor azt állítja, hogy Mercier tábornok tanúnak fogja hívni a legközelebbi Zola per alkalmával . . . a vezérkar éppen most készíti elő . . . akkor Jean ur kész nagy ember lesz . . . akkor már semmi sem fog hiányozni dicsőségéből . . .

Ma a hamis tanuk szerzése foglalkoztatja a

magas társaságot . . . ez most divatban van . . . Az emberek minden követ megmozdítanak, hogy elnyerhessék ezt a nagy kitüntetést . . . Ma ez a legbiztosabb út a hirhez, a dicsőséghez . . . Jean ur észrevette, hogy a Champs-Eliséés negyedben szerepet játszik . . . Mikor este lemegy a kávéházba a „Francois I-er“ utcza sarkán, vagy mikor sétálni viszi a grófné kutyáit, az emberek egymást figyelmeztetik az én derék barátomra . . . Ebből érthető lesz, hogy ő is előfizetett az „Argus de la Presse“ czimű lapra, melyet hires urnője is járát. Igéri levelében, hogy elfogja nékem küldeni azokat a cikkeket, melyeket róla fognak írni . . . Csupán ennyit lehet érteni, mert nagy elfoglaltsága mellett más egyébre nincsen idője . . . Később talán majd tehet valamit . . . „Mikor majd mienk lesz a hatalom“ írja levelében . . .

Én csak magamat okolhatom azzal, a mi velem történik . . . én soha sem tudtam magamat vezetni . . . soha sem tudtam helyesen gondolkodni . . . ész nélkül dobattam ki magamat a legjobb helyekről . . . Ma talán én is barátja lennék Mercier tábornok, Coppée-nek, Dérouléde-nek, ha ostoba nem lettem volna . . . és habár leány vagyok . . . talán az én nevem is ott tündökölné a Gaulois hasábjain . . . Be szép egy álom! . . .

Sirni szerettem volna a levél olvasása után, mert érzem, hogy Jean ur semmit sem törődik velem . . . én már nem számíthatok támogatására . . . sem az övére, sem a máséra! . . . Még említést sem tesz arról a személyről, ki ma engemet helyettesít . . . Ah! Innen látom őket abban a jól ösmert szobában, hogy csókolódnak, hogy ölelkeznek! . . . Most bizonyára azzal a nővel megy színházba és a táncmulatságokra! . . . Elvesztve pénzét a lóversenyen, hányszor jött haza garas nélkül . . . még most is magam előtt látom, mikor barna színű felöltőjében, fején fekete kalappal lépett hozzám . . . hányszor sugta könyörögve, „Czeleszta, add ide órát, apró,

ékszereidet, hogy becsaphassam!“ . . . Oh, a gyalázatos! . . . Most persze mint royalista tüntetőnek és összeesküvőnek új szarvai nőttek . . . A szívdolgaiban, pedig valószínűleg magasabb eszményeket keres! . . . Még be fogja látni tévedését! . . .

Nekem úgy tetszik, hogy életemre egy végzet szerű balszerencse nehezedik . . . Tehetek én bármit, hat hónapon túl egy helyemen sem fogok maradni . . . Ha nem nekem mondtak fel, akkor én távoztam el . . . Érthetetlen és szomorú dolog ez . . . Nyughatatlan természetem mindég új vidékek felé hajtott . . . azt hittem, hogy talán „máshol“ fognak testet ölteni reményeim és álmaim . . . ez az örökös „máshol“ tette tönkre életemet! . . . Oh Houlgate! . . . Te raboltad el nyugalmamat! . . . Lelkemet folytonosan háborgatja egy kényszerű érzés, mely kifejezhetetlen nyugtalanságot okoz nekem . . . ki szeretném magamat ragadni abból az erkölcsi posványból, melyben fetrengek . . . égető szükségét érzem a javulásnak! . . . Ha nem csalódom, nekem sokat ártott az, hogy bepillantást nyertem abba a világba, melyben tiszta és nemesen gondolkodó szívek is vannak . . . Ah! Milyen kétségbeejtő az út az ösmeretlen felé! . . . Az ember siet, siet, de nem tudja hová ér! . . . Nézd azt a tündöklő látóhatárt . . . Kék, rózsaszínű és üde, könnyű és légies, mint egy álom . . . Milyen édes lehet ottan élni! . . . Ha közeledel és végre oda érsz . . . nem találsz semmit! . . . Legfeljebb homokot, kavicsot és néhány szomorú kinézésű házat . . . Fejed felett szürke, ködös az ég is, a világosság alig hatol át rajta . . . Ott sincs semmi . . . Abból, a mit kerestél, egy porszemet sem találsz meg . . . Egyébiránt én sem tudom megmondani azt, a mit kutatok . . . még azt sem tudom, hogy tulajdonképpen ki vagyok én . . .

A cselédet nem számítják a rendes emberek közé! . . . Ez egy különleges élő lény, ki a legkülönbözőbb darabokból van összeállítva anélkül,

hogy alkatrészeit összeegyeztetni lehetne . . . A teremtésnek leghaszontalanabb embere egy emberi alakba bujtatott szörnyeteg . . .

Nem tartozik a néphez, melyből származott . . . de nem tartozik a polgári osztályhoz sem, melyben él . . . Öntudatlan erejét és nemes gondolkodását attól a néptől örökölte, melyet megtagadott . . . A polgárságtól tanulta el az aljas és bűnös hajlamokat, de nem tudta megszerezni az eszközöket azoknak kielégítésére . . . Felszívta a magasabb társadalmi osztályok rossz tulajdonságait, bűnös étvágját, de hiányzik hozzá a gazdagság, mely mentségül szolgálna . . . Megromlott lelkülettel él embertársai között, mert a gonosz példák elkaptatták szívének érzékenységét . . . Emlékeinek mélyében is csak piszkot kavarr fel, folytonosan szenved, de nem tudja okát adni . . . itt esetlik-botlik a földön, mint egy emberi lénynek torz árnyképe . . . Gyakran nevet, de nevetése hamis hangot ad, erőltetett . . . Ezt a nevetést nem az öröm, nem a teljesült remény idézte elő . . . ez a nevetés magán viseli a titkolt harag jellegzetességét . . . a méregnek keserű és fanyar ízét . . . Talán jobban tenném, ha sirnék! . . . Különben magam sem tudom! . . . Én nem bánom, történjék, a mi nek történni kell! . . .

De nem történik semmi . . . soha semmi . . . Ezt nem tudom megszokni. Az élet egyhangúsága és mozdulatlansága az, a mit legkevésbé tudok elviselni . . . El szeretnék menni innen . . . Elmenni? . . . De hová, és hogyan? . . . Ezt magam sem tudom, tehát maradok!

Madame is mindég ugyanaz marad . . . Most is olyan gyanakodó, kemény szívű, durva teremtés, mint azelőtt volt . . . Legalább egyszer láttam volna mosolyogni az örömtől! . . . Monsieur régi foglalkozása után látott . . . Ha nem csalódom haragszik rám szigorúságomért . . . az ő haragja, hála Istennek, cseppet sem veszedelmes . . . Reggeli után

már felkapja fegyverét, elmegy vadászni . . . csak késő este tér haza . . . Már kilencz órakor lefekszik . . . Még most is olyan nevetséges és tehetetlen . . . Hizni kezd . . . Hogy élhetnek ilyen gazdag emberek ilyen szomorú életet! . . .

Már többször gondolkoztam Monsieur felett! . . . Mit csináltam volna vele? . . . Nem telt volna benne valami nagy örömem, különben pénze sincs . . . De Madame sem féltékeny! . . .

Észbontó hatással van rám a csend, mely itt uralkodik . . . Ezt képtelen vagyok tovább tűrni . . . Pedig akaratom ellenére már én is úgy járok a levegőben, mint egy kisértet . . . legalább így állítja József ur . . . Mikor végig lebegek a homályos folyosókon, a hideg és nedves falak mentén, lelkemre mondom, én is azt hiszem néha, hogy egy szerencsétlen visszajáró lélek vagyok . . . Egyszer még megfulladok ide bennt! . . . És mégis maradok! . . .

Egyedüli szórakozásom, hogy vasárnaponként felkeresem a fűszerkereskedőnél Gouin asszonyt . . . Az undor távol tart tőle, de a kíváncsiság visszavisz hozzá . . . Ott legalább együtt vagyunk mindannyian . . . Lärmázunk, pletykázunk, közben egy pohár édes pálinkát is iszunk . . . Itt töltöm el szabadidőmet . . . Az idő azonban mulik . . . Mult vasárnap rögtön feltűnt nekem, hogy hiányzik közülünk az a patkány fejű kis leány . . . Tudakozódtam utána . . .

— Nincsen semmi baja . . . semmi különös baja . . . szólt nekem a fűszerkereskedőné titkolódzva . . .

— Talán beteg lett? . . .

— Igen . . . de már jobban van . . . Két nap alatt már semmi baja sem lesz . . .

Róza kisasszony rám mereszi tekintetét, mintha mondani akarná:

— Ah! Ugye most már látja! . . . Ez egy igen ügyes asszony! . . .

Épen ma értesültem arról is, hogy a vadászok Raillon mellett az erdőben ráakadtak egy rettenetesen megcsonkított fiatal leánynak holttestére . . . Száraz galyak alá rejtették . . . Azt mondják, hogy valamelyik erdőőrnek a leánya . . . A vidéken jól ösmerték, kis Claire-nek hívták . . . Ártatlan egy édes fiatal gyermek volt . . . Alig tizenkét éves . . . Hogy milyen kapóra jött ez az eset, azt nem is mondhatom . . . Vigan peregték a nyelvek . . .

Róza kisasszony állítása szerint, ki rendesen legjobban volt értesülve, a kis Claire-nek késsel metszették fel gyomrát. Belső részei kifordultak . . . A nyakon és tarkón véraláfutások voltak láthatók, legbiztosabb jele annak, hogy megfojtották . . . A gyepen még látni lehetett a letiprott helyet, hol a bűntényt végrehajtották . . . A halott már nyolcz napja feketett az erdőben, mert már feloszlásnak indult . . .

Az őszinte utálat daczára, melyet lelkemben ez a rettenetes gyilkosság idéz fel, érzem, hogy a nemtelen erőszak vágya nem szolgálhat mentségül ezeknek az aljas gonosztévőknek, de legalább enyhíti tettüknek öntudatos beszámíthatóságát . . . Végelemzésében az erőszak is csak szerelem . . . csak hogy a durva állatnak szerelme . . . Sokat beszélnek erről az esetről . . . Az emberek visszaemlékeznek arra, hogy látták a kis Claire-t az erdőben . . . Tavasszal gyöngyvirágot, ibolyát, kököresint szedett, csokrokat kötött a városbeli asszonyok számára . . . Nyáron gomba után nézett és más virágok után . . . De ebben az évnegyedben vajjon mit kereshetett az erdőben? . . . Mikor száraz leveleknél egyéb már semmi sincs! . . .

Találó megjegyzést tett az egyik:

— De miért nem törődött az apa leányának eltűnésével? . . . Talán ő lesz a tettes! . . . Én gyanakodom az öregre! . . .

Erre ügyesen jegyezte meg a másik:

— No akkor ugyan nem volt szüksége arra, hogy előbb kicsalja az erdőre! . . . Elvégezhetette volna máshol is! . . .

Róza kisasszony most közbe szólt:

— Én igen gyanus körülményeket látok . . .
Én . . .

Olyan arcot vágott, mint a kinek tudomása van egy irtózatos titokról . . . Mondókáját sugva folytatta, nyomatékosan . . .

— Én semmit sem tudok . . . semmit sem akarok állítani . . . De . . .

Kiváncsiságunkat felcsigázta azzal a kis „de” szócskával . . .

— Mondja már . . . mondja már! . . . kiáltottunk fel mindannyian, még léleketünk is visszafojtottuk . . .

— De . . . egy cseppet sem csodálkoznék . . . ha a tettes . . .

Kidüledt szemekkel, nyitva felejtett szájjal vártuk a mondat végét . . .

— Lanlaire ur lenne . . . ime ez az, a mit mondani akartam . . . ha már ösmerni kívánták az én véleményemet . . . Róza kisasszony arca ezeknél a szóknál kegyetlen vad kifejezést öltött . . .

Egyesek ellent mondanak . . . a többiek hallgatnak . . . Én védelmembe vettem Lanlaire urat; kijelentettem, hogy ilyen gázságra képtelennek tartom . . . Őszinte érzéssel kiáltottam fel:

— Ó, Oh Megváltóm! . . . Ah! Szegény ember! . . . Ehhez túl gyáva . . .

Róza azonban gyűlölettel folytatta:

— Gyáva? . . . Ta . . . ta . . . ta . . . És a kis Jézureau? . . . És a kis Valentin? . . . És a Dougére? Emlékezzék csak vissza! . . . Ő lenne képtelen ilyesmire? . . .

— Ezek között és a mostani eset között nagy különbség van . . . nagy különbség van . . .

A többi leányok nem akarják Monsieur-t vádolni

a gyilkossággal, mint Róza tette . . . Az még megjárja, ha olyanoknak udvarol, kik hagynak maguknak udvarolni . . . De az már képtelenség, hogy valakit megöljön . . . Róza tajtézkik a dühtől . . . Az asztalt üti puha vastag tenyerével . . . ordítani kezd:

— Ha én mondom maguknak, hogy igen . . . Ha én biztos vagyok benne, ah! . . .

Gouin asszony, ki eddig gondolatokba volt merülve, most átvette a szót:

— Ah! Dame, kisasszonyok . . . Ezeket a dolgokat az ember soha sem veheti biztosra . . . Ami azonban a kis Jesureau esetét illeti . . . eldicsekedhetik vele, hogy szerencséje volt . . . Kevés hija, hogy meg nem ölte . . .

A füszerkereskedőné tekintélye és a Róza makacssága daczára, ki nem akarta, hogy más tárgyra vigyék át a társalgást, előszedik az összes ösmerősöket, hogy kikutassák az igazi bűnöst . . . Egyszerre kitünt, hogy se szere, se száma azoknak, kiket a tettel gyanusítani lehetne . . . Elősoroltak mindenkít, a kire az egyik vagy másik haragudott, vagy neheztelt . . . Utóljára a kis patkányfejű néember szólalt fel:

— Még talán emlékezni fognak, hogy a mult héten két csuhás kapuczinus barát járt erre . . . Minden házhoz beszóltak, hogy kolduljanak valamit . . . Vajjon nem ők lehettek-e? . . .

E megjegyzést általános méltatlankodás követte:

— Hogyan? Ezek a derék és kegyes emberek? . . . Ezek a szent életű barátok? . . . Ez már disznóság! . . .

Távozás közben, miután senki sem maradt, a kit meg ne gyanusítottunk volna, Róza még mindég erősítgette:

— Én még most is azt állítom, hogy a tettes más nem lehetett . . .

Haza menet megállottam egy perczre a nyerges kamara előtt, hol József épen a szerszámokat tiszt

togatta . . . Az állvány felett, melyen a különböző tisztogató szerek és eszközök vannak, megpillantottam Drumont képét, friss fenyő galyakkal övezve . . . Egy padon csomó folyóirat . . .

Váratlanul, minden bevezetés nélkül intéztem József urhoz a következő kérdést:

— Hallotta már, hogy az erdőben meggyilkolva találták a kis Claire-t? . . .

József ur mintha összerezett volna a hir hallására . . . Hamar összeszedte magát, azonban nem elég gyorsan, hogy nekem fel ne tűnt volna.

— Igen, válaszolt nyugodt hangon . . . tudom . . . Már reggel hallottam lent a faluban . . .

Teljesen közömbösnek látszott. Egy darab fekete ronggyal dörgölte a hámat, melyet kezében tartott . . . Bámulattal néztem mezitelen karjainak hatalmas izomzatát . . . kissé elfordult tőlem . . .
Látom azonban kegyetlen és vad kifejezésű, érzékies száját . . . Szivem összeszorult . . . Nem álltam meg kérdés nélkül:

— Nem gyanakszik senkire? . . .

József vállát emelgeti . . . Félig csufolódva, félig komolyan válaszolt:

— Alkalmasint egy haszontalan csavargó . . . különben honnan tudjam én? . . .

Rövid szünet után még hozzá tette:

— Én fogadok, hogy soha sem fogják megtudni . . . lássa a birák mind meg vannak vesztegetve . . .

Szögre akasztja a kezében levő hámat . . . Drumont képére mutat és felkiált:

— Ha legalább ez lenne ma a hatalomon! . . . Akkor minden másképp menne! . . .

Különös szorongást éreztem szivem körül, mikor elhagytam József urat . . .

Most lesz miről beszélni akár egy egész hónapig . . . Szép dolgokat fogunk hallani . . .

Mikor Madame nincsen itthon, ki szoktam nézni

az utra, hogy Róza kisasszonyt láthassam . . . Egyéb szórakozásom sincs . . . A legnagyobb figyelemmel kíséri azt, a mi nálunk történik . . . tudja, hogy ki jött be és ki ment ki . . . Sokat hizott az utolsó hónap alatt . . . Mintha a zsirral gyarapodott volna gonoszsága is, most már kiállhatatlan . . . Mindenben csak rosszat lát . . . nála nem létezik többé a jó fogalma . . . Gyanus szemekkel vizsgálja, természetet valahányszor találkozunk . . . Rögtön azzal kezdi, hogy:

— Emlékezzék arra, a mit mondtam . . . Mihelyt észre vesz valamit, szaladjon Gouin asszonyhoz . . . ne mulasszon el egy napot sem . . .

Ez a rögeszméje már idegessé tesz . . . Nem állom ki tovább . . . Sértődve válaszoltam:

— Én nem fogok észrevenni semmit . . . Én nem ösmerek itten senkit! . . .

— Ah! A baj hamar meg van . . . Egy kis gyengeség . . . és már készen van . . . Gyakran még azt sem tudja az ember, hogy történt . . . Higyje el nekem, már sokakat ösmertem, kik ugyanezt hajtogatták, a mit ma ön . . . és mégis bekövetkezett a szerencsétlenség . . . De Gouin asszonyban megbizhat . . . Ez az asszony egy valóságos áldás . . .

A beszéd egészen fellelkesítette, aljas örömet érezhetett:

— Valamikor régen, édes gyermekem, a város tele volt gyermekekkel . . . az ember mindenütt csak gyermekekbe botlott . . . Annyi volt, mint csirke az udvaron . . . Tele volt velük minden ház . . . fülsüketítő lármát csaptak! . . . Egyebet sem lehetett látni . . . Nem tudom észre vette-e, most már nem fog annyit találni . . . most már alig van egy, kettő . . .

Még idegesebb hangon folytatta:

— Ennek oka nem abban rejlik, hogy az emberek most kevésbé szeretik egymást . . . sőt ellenkezőleg . . . meggyőződhetik róla, ha este

egyszer kísétál a gesztenye fákhöz . . . Lássa, az olyan szép, mikor az emberek szeretik egymást . . . Én teljesen értem, hogy szerelem nélkül nem lehet élni ! . . . A maga helyén én nem fosztanám meg magamat ettől az örömtől . . . én nem haboznék . . . Egy szép és kedves leány, mint maga . . .

— Hagyjon békében, nekem semmi kedvem sincs hozzá . . .

— Jól van . . . Jól van . . . De mondja csak . . . Lanlaire ur soha sem tett önnek ajánlatot? . . . Soha sem? . . .

— Nem! . . .

— Csodálatos . . . mert rossz hire van . . . Még akkor sem szólt, mikor reggel annyira szorongatta a kertben? . . .

— Biztosíthatom, hogy nem . . .

Róza kisasszony bizalmatlanul tekintett rám . . .

— Ugy látom . . . nem akarja bevallani . . . nincs bizalma hozzám . . . ez a maga dolga . . . Az ember azonban tudja azt, a mit tud . . .

Végre kihozott sodromból, oda kiáltottam neki:

— Azt hiszi talán, hogy én mindenkivel össze adom magamat . . . még az olyan utálatos öregekkel is? . . .

Hidegen felelt:

— Azért még nem kell felpattanni Ösmerek olyan vén embereket, kik többet érnek akár melyik fiatalnál . . . A maga szénájához, az igaz, semmi közöm . . .

— Befejezésül még egy mérges nyilat lőtt ki:

Végre is . . . igaza lehet! . . . Lanlaire ur bizonyára jobban szereti a gyenge gyümölcsöt . . . Mindenkinek meg van a maga izlése . . .

Parasztok mentek el mellettünk az uton. Mély tisztelettel üdvözölték Róza kisasszonyt.

— Jó napot kívánok, Róza kisasszony . . . És a százados ur, mindég jól érzi magát? . . .

— Köszönöm, csak meg vagyunk valahogy . . .
A százados ur épen egy hordó bort fejt le . . .

Most polgárok jönnek, kik Róza kisasszonyt szintén megszólítják:

— Jó napot, Róza kisasszony . . . És a százados ur? . . .

— Köszönöm a kérdést . . . Mindég jól . . .
Semmi baja sincs . . .

Hátul jött a plébános ur, lassan sétálva. Becsapta breviáriumát, mikor meglátta Róza kisasszonyt. Megállt előttünk:

— Ah! Maga az, kedves gyermekem? . . .
És a százados ur? . . .

— Köszönöm szépen, főtisztelendő atyám . . .
csak megvagyunk valahogy . . . A százados ur épen a pinczében van . . .

— Annál jobb . . . annál jobb . . . Remélem szép virágokat ültetett . . . Jövő év Ur napjára ismét számítok egy szép csokorra . . .

— Nem mi rajtunk fog mulni, főtisztelendő atyám! . . .

— Üdvözetemet a százados urnak . . . magának pedig minden jót, édes gyermekem . . .

Felnyitotta breviáriumát és tovább ment a gyalog ösvényen:

— Vizontlátásra . . . vizontlátásra . . . Szeretném, ha minden hivem olyan buzgó lenne, mint maga . . .

Haragot éreztem e teremtés iránt, kit mindenki tisztel és szeret. Ha tudnák az emberek, milyen gonosz és szivtelen! . . .

IX.

Október 25.

Egy embert nem értek, ez József ur. Igazán titokzatos modora van. Kiváncsi lennék megtudni, hogy mi lakik ennek a begombolt és erőszakos léleknek mélyében. Azzal tisztában vagyok, hogy rendkívül szenvedélyes lehet. Tekintetét alig tudom elviselni, oly nehéz. Félek nesztelen és csuszó járásától. Mintha lábához vasalva huzna maga után egy sulyos vasgolyót . . . A fegyházra emlékeztet-e vagy a zárdára? . . . Nem tudom. Talán mind a kettőre. Nyaka felett tarkója egészen kiemelkedik, így néznek ki a ragadozó állatok, melyek nehéz zsákmányukat czipelik szájukban.

Eltékintve zsidó gyűlöletétől, mely körülmény nála erőszakos természetre vall, a többi kérdésekkel szemben igen zárkózott. Még azt sem lehet kivenni belőle, hogy mire gondol . . . Se nem dicsekedő, se nem alattomos, nála nem fedezhetők fel a cselédeknek ösmert rossz tulajdonságai. Kenyéradóját meghunyászkodás nélkül tiszteli, hü cselédje gazdájának anélkül, hogy ragaszkodását fitogtatná . . .

Soha sem panaszkodik a munkára, bármilyen nehéz legyen. Ért mindenhez, még olyan dolgokhoz is, melyek nem tartoznak foglalkozásához. A rábizott jószágnak gondját viseli, mintha az ő tulajdona lenne. A nagy forradalom előtti cselédnek mintaképe József ur. Mindenki azt tartja róla, hogy nincs két hozzá

hasonlitható ember a vidéken . . . egy valóságos gyöngy. Már számtalanszor akarták elcsalni. Már sok helyről kapott hiuságának hizelgő ajánlatokat. Visszautasította mind, még nem is dicsekedett vele. Már tizenöt év óta lakik itten, a házat olybá tekinti, mintha az övé volna. József nem fog innen elmenni, ha csak el nem küldik. Még Madame is vakon bizik benne, pedig eléggé gyanakodó természetű. Madame, ki senkinek sem hisz, hisz Józsefnek, megbizik az ő becsületességében és áldozatkészségében.

— Egy valóságos gyöngy! . . . szokta mondani. A tűzbe menne érettünk.

Fösvény létére elhalmozza apró ajándékokkal. Nekem azonban gyanus ez az ember. Félek tőle és még is érdeklődöm iránta. Néha rettenetes képeket láttam élettelen szemének tükrében. Mióta itt vagyok, nagyon megváltozott az első benyomás, melyet érkezésemkor tett rám. Akkor egy faragatlan, ostoba parasztnak hittem. Jobban kellett volna figyelnem. Ma igen ravasznak és ügyesnek tartom, sőt talán még ennél is többnek . . . igazán nem tudok róla mit mondani. Talán megszoktam már a látását. Már nem találok olyan rutnak és öregnek . . . A megszokás enyhíti a rosszat, ködként nehezedik a tárgyakra és lényekre. Végre elmossa az arcz vonásait, eltompítja az éles szögleteket. Még a pupos ember is kiegyenesedik, ha folytonosan szemünk előtt van . . . Józsefben azonban igen sok érdekes vonást fedeztem fel.

A nő nem az arcz szabályos szépségéből alkotja meg magának eszményképét, hanem a férfi erényeinek sejtéséből. Multkor igazán megbámultam ezt a Józsefet, milyen játszi könnyűséggel emelt fel egy hordó bort! . . . Ugy dobta és emelte, mint egy gyermek a labdáját. Gondolkodóba ejtett ügyessége, hatalmas ereje, vas izomzatja. Ezek a körülmények egészen felizgatták beteges képzelőtehetségemet. Kifejezésteljes, szeme, néma szája, bika erős nyaka

felingerelték kíváncsiságomat. A nélkül, hogy magyarázatát tudnám adni, érzem, hogy köztem és József között titkos egyetértés keletkezett . . . egy folytonosan erősödő és szellemi kapocs.

A ruhatár ablakjából gyakran kísérem figyelemmel, mikor a kertben dolgozik. Ott guggol munkájára hajolva, arcza majdnem érinti a földet, máskor térdét támasztja a kerítés falának, hogy megtisztítsa a virágszegélyt . . . Néha eltűnik szemem elől . . . mintha a föld nyelte volna el! . . . Talán a falon bujt keresztül? Mintha levegővé vált volna! . . .

Megesik, hogy Madame leküld hozzá egy rendelettel . . . Nem találom sehol, nevét kiáltom:

— József! . . . József! . . . Hol van?

Semmi felelet.

— József! . . . József! . . . Hol van?

És ime József ur egyszerre előbukkan egy fa vagy deszka mögül . . . Honnan jött? . . . Honnan bujt elő? . . . Nem tudom.

— Ah! Mennyire megijesztett József ur! . . .

József ajka körül valóban vérfagyasztó mosoly ül. Tekintete szurós, mint a késnek hegye. Ez az ember talán a megtestesült ördög . . .

A kis Claire-nek esete még most is közbeszéd tárgyát képezi a városkában. Egymás kezéből kapkodják ki a lapokat, úgy a helybelieket, mint a párizsiakat, melyek a gyilkossággal foglalkoznak . . . A Libre Parole egyenesen a zsidókat vádolja . . . azt állítja, hogy rituális bünténnyel van dolgunk . . . A bíróság szemlét tartott az erdőben . . . A vizsgálat nagy czéczóval indult meg . . . Igen sok embert hallgattak ki . . . Senki se tudott utbaigazítást adni . . . Róza vádakodásának senki sem adott hitelt . . . az emberek mosolyogtak felette . . . A csendőrség tegnap letartóztatott egy szerencsétlen házalót, ki beigazololta, hogy a gyilkosság idején egész más vidéken járt . . . Az apa, kit első sorban vádoltak, szintén igazolta magát . . . Tehát sehol semmi nyom, mely

a bíróságot a tettes előkerítésére vezethette volna . . . A bűntény az ugynevezett érdekes esetek közé tartozott, mert ritka elővigyázattal és körültekintéssel hajtották végre . . . Minden jel arra vall, hogy szakavatott gonosztevők keze dolgozott itten . . . Mintha a köztársaság ügyésze felületesen vezetné a vizsgálatot . . . Egy szegény leánynak meggyilkolása nem nagyon lelkesíti a hivatalos személyeket . . . Minden valószínűség szerint ez az ügy is el fog aludni, mint már sok más, melynek soha sem tudtak nyitjára jönni . . .

Nem csodálkoznék azon, ha Madame férjére gyanakodnék . . . Nevetségesen viseli magát az eset óta . . . Éber figyelemmel kíséri Monsieur-nek minden szavát és mozdulatát . . . Étkezéskor összerázkodik valahányszor csenget valaki.

Reggéli után megakadályozta Monsieur-t, hogy szokása szerint menjen el . . .

— Egyszer már itthon maradhatnál . . . Mit keresel mindég kívül? . . .

Együtt sétáltak a kertben egy hosszú órán át. Monsieur természetesen semmit sem vett észre. Az ő étvágyát semmi sem rontja meg . . .

Nagyon szeretném tudni miről beszélhetnek ezek ketten, mikor egyedül vannak . . . Tegnap este husz perczig hallgatództam a nappali szoba ajtójánál . . . Hallottam, mikor Monsieur egy ujságot gyürt össze kezében . . . Madame íróasztala mellett írt . . . valószínűleg számolt:

— Mennyit adtam neked tegnap? . . . kérdezte Madame.

— Két frankot, válaszolta Monsieur.

— Biztos vagy benne? . . .

— Teljesen, édesem . . .

— De hibázik egy frank és kilenczven fillérem . . .

— Nem én loptam el . . .

— Akkor hát a macska vitte el! . . .

Nem szóltak egyebet . . .

József ur nem szereti, ha a konyhában beszélnek a kis Claire-ről. Ha én vagy Marianne szóba hozzuk, rögtön eltereli a beszédet, vagy pedig nem vesz részt benne. Okát nem tudom adni, de én meg vagyok győződve, hogy József ur a gyilkos . . . Nincsen más bizonyítékom, mely támogatná gyanumat, csak az a pillanatnyi rémület, melyet szemében vettem észre, mikor váratlanul közöltem vele a kis Claire halálának körülményeit . . . Ez a gyanu folytonosan erősödött bensőmben, ma semmi kétséggem többé, hogy helyes nyomon járok . . . Ezt a gondolatot nem tudom kiverni fejemből, bármennyire iparkodom azon, hogy Józsefben egy gyöngyöt lássak . . . Hiába ismétlgetem magamban, hogy talán megtévesztett élénk képzelőtehetségem, a szertelenségre hajló természetem . . . Lelkemben ellenállhatatlan vágyat érzek megkérdezni Józsefet:

— Lássuk csak, József ur . . . Nem maga követte el a merényletet az erdőben? . . . Nem maga volt az, vén disznó? . . .

Még ma is emlékszem, a gyilkosság szombaton történt . . . József földet hozott a railloni erdőből . . . Este későn, nap szállta után tért haza . . . Ebben egészen bizonyos vagyok. Mikor vele a konyhában beszéltem, egész lényem nagy belső nyugalanságra vallott . . . Akkor nem sokat törődtem vele . . . Ma eszembe jut minden apró részlet . . . Csak azt az egyet nem veszem bizonyosra, hogy szombaton hozta-e József a földet . . . Ezt a kérdést nem vagyok képes tisztázni . . . Vajjon nem az én képzeletem akarja-e benne a gyilkost látni? . . . Egészen idegessé tesz, hogy nem tudom kibetűzni a bűnténynek titkát . . . Ha a vizsgálat legalább kocsi nyomot fedezett volna fel a helyszínen . . . De nem . . . Erről szó sem volt . . . A gyilkosnak példátlan ügyessége, hogy semmi nyomot sem hagyott maga után, ez az ördögös titokzatosság vezetett engem

arra a gondolatra, hogy Józsefben keressem a bűnöst... Ebben a lelki állapotban, az erőlködéstől elszédülve, tettem fel neki ezt a váratlan kérdést:

— József ur, melyik napon volt maga földért a railloni erdőben? . . . Még emlékszik talán? . . .

József ijedtség nélkül tette le a lapot, melyet épen olvasott . . . Ezt az embert lehetetlen meglepni . . .

— Miért kérdi ezt? . . .

— Hogy tudjam . . .

József mély, kutató tekintetet vetett rám . . . Azután felnézett a mennyezetre, mint a ki emlékezetében kutat egy rég elfelejtett körülmény után . . .

— Bizony . . . nem szolgálhatok vele . . . szólt rövid gondolkodás után. Talán egy szombaton volt . . .

— Azon a szombaton, mikor felfedezték a gyilkosságot? . . . folytattam én. A kérdésnek támadó nyomatékot adtam.

József nem emelte fel tekintetét . . . Szemét azonban oly éles és rettenetes merevséggel szögezte a földre, hogy vakmerőségem daczára elfordítottam fejemet.

— Az meglehet — folytatta. Igaza van! . . . Én is azt hiszem, hogy szombaton volt . . .

Még hozzá tette:

— Ah, azok az asszonyok! . . . Maga is jobban tenné, ha mással foglalkoznék . . . Olvasson inkább ujságot . . . itt áll, hogy Algirban megölték néhány zsidót . . . Ez már valami . . .

Most különben egészen nyugodt . . . Mozdulatai természetesek, hangja nem reszket . . . Én sem beszélek többet . . . József előveszi lapját, tovább olvas, mintha semmi sem történt volna . . .

Én tovább szőttem gondolataimat . . . Szeretnék József magaviseletében egy oly vonást találni, mely kegyetlenségre vall . . . Gyűlölete a zsidók ellen, fenyegetése, mind talán csak szószátyárság . . .

vagy politika, melyet az ujságból szivott fel . . . Alaposabb okot keresek, hogy következtetést vonjak József bűnös lelkületére . . . Egy-két bizonytalan értékű benyomásnál egyebet nem tudok felkutatni, ezekbe is csak azért kapaszkodom, mert minden áron akarok valamit találni, a mi meggyőződésemet igazolja . . . Magam sem tudnám megmondani, hogy félek-e, vagy vágyódom megösmerni az igazságot? . . . Nem tudom e kettő közül, melyik érzésnek hatása alatt cselekszem . . .

Talán még is találtam valamit! . . . Itt van egy tény . . . egy valódi és kétségtelen tény . . . Ezt nem én találtam ki . . . nem én álmodtam meg . . . József öli meg a konyha számára a csirkéket, nyulakat, kácsákat . . . A kácsát régi normandiai szokás szerint tüvel végezi ki, melyet a fejbe szur . . . Elvégezhetné ezt kevésbé fájdalmasan is, annak a szegény párának nem kellene oly sokáig szenvedni . . . József azonban szereti nézni a szegény állatoknak vergődését, bizonyára azért hosszabbítja meg szenvedésüket . . . Egy ilyen esetről jelen voltam magam is . . . József térde közé szoritotta a madár testét . . . egyik kezével a nyakát fogta, a másikkal tűt nyomott koponyájába, melyet lassu mozgással körben forgatott meg . . . Mintha kávéét őrölt volna . . . Mialatt ezt a rettenetes kinzást végezte, vad örömmel mondogatta, hogy:

— Mennél tovább szenved, annál jobb lesz a husának ize . . .

Szegény állat kiszabadította szárnyait, rettenetes kinjában csapkodta József lábait . . . Nyaka csigavonalakban tekerődött . . . Most oda dobta a konyha padlójára . . . megleégedett tekintettel nézte a madárnak végső vergődését . . .

— Végezzon már vele, kiáltottam Józsefnek. Ölje meg tüstént . . . Nem szabad ugy kinozni az állatokat! . . .

József mosolyogva válaszolt:

— Ez mulattat engem . . . én szeretem ezt . . .

Még most is emlékszem ennek az esetnek minden részletére . . . Soha sem fogom feledni Józsefnek kegyetlen és szivtelen tekintetét, melylyel a madárnak vonaglását kísérte! . . . Oda szerettem volna kiáltani:

— Maga a kis Claire-nek gyilkosa . . . Csak maga követhette el ezt az utálatos bünt . . .

Semmi kétségem többé, József rettenetes gazember. Oh! Milyen beszámíthatatlan lelkülete van némely nőnek! Ez az ember érdekelni kezdett, a helyett, hogy megundorodtam volna tőle . . . Megmagyarázhatatlan szánalmat éreztem a gonosztevők iránt . . . Tartok tőle, hogy természetellenes hajlaim vannak . . . Cselekedetükben bizonyos erély és bátorság nyilatkozik meg . . . ennek az elvetemültségnek izgató ize van, megigézi az embert . . . Egy őszinte haramia soha sem képes olyan aljasságra, mint az ugynevezett tisztességes ember . . . Józsefnél nekem épen az tűnt fel, hogy mindenki becsületesnek tartja, ki nem ösmeri szemének vad kifejezését . . . Én jobban szeretném, ha leplezetlenül vallaná be gonoszságát. Az igaz, hogy így hibáznék nála a titokzatosság varázsa, az ösmeretlennek vonzó ereje, mely engem leköt és megzavar — igen, ez lesz oka az én érthetetlen érdeklődésemnek is.

Ma már én is nyugodtabb vagyok. Nyugodtabb azért, mert teljesen biztos vagyok, hogy a gyilkosságot József követte el, hogy kielégíthesse szivtelen vágyait.

Egy idő óta azt tapasztalom, hogy Józsefre mély benyomást tettem. Már nem olyan mogorva irántam. Hallgatása már nem sértő. Modorában előzenység nyilatkozik meg. Tekintetében már nem látom a gyűlölet tüzeit . . . De gyűlölt-e egyáltalában? . . . Ha nézése nekem most is kellemetlen, ezt annak tulajdonítom, hogy nagyobb figyelemre méltat, mint az előtt . . . Mint minden paraszt, ő is gyanakodó,

bizalmatlan természetü, félve tesz minden lépést, mert azt hiszi, hogy ugratni akarják . . .

Sok titokról lehet tudomása . . . Féltékenyen őrzi ezeket szigorú arczkifejezése mögött . . . Nincsen olyan kincs, mely jobban el volna temetve egy vaspántos láda fenekén . . . Velem szemben azonban bizalmatlansága szünőfélben van . . . Már kedves is tud lenni . . . Mindent elkövet, hogy észrevétesse velem barátságát, jóindulatát . . . Szó nélkül vállalja magára, ha valami nehéz munkával bízna meg, nem keresi köszönetemet vagy elismerésemet. A kölcsönt én is visszaadom. Gondját viselem ruhájának, megfoltozom harisnyáját, ingét, nagyobb rendben tartom szekrényét, mint a Madame-ét. Gondoskodásomat a multkor is megköszönte:

— Jól van Czeleszta . . . Maga derék leány . . . szereti a rendet . . . A rendszeretet, lássa, már felér egy vagyonnal. Ha az ember még hozzá kedves is . . . szép is, mint maga . . . akkor már minden jól megy . . .

Eddig csak néhány szót váltottunk egymással. Este Marianne jelenlétében csak általánosságban lehet beszélni . . . Bizalmaskodni egyáltalában nem lehet . . . Ha véletlenül találkozom vele, alig tudok belőle egy szót kipréselni . . . Ellenszegül a hosszabb beszélgetéseknek, talán attól fél, hogy leleplezik . . . Két szó itt . . . három szó ott . . . ennyi az egész . . . Szeme azonban érthetőbben beszél, mint a szája . . . Ha a szobában vagyok, egy pillanatra sem veszi le rólam tekintetét, mintha belsőmnek legvégső mélységeit akarná kikutatni . . .

Hosszasabban tegnap beszéltem vele először . . . Este volt . . . Monsieur és Madame már lefeküdtek; Marianne hamarabb ment fel szobájába. Untam magamat, nem tudtam sem írni, sem olvasni. Még mindég a kis Claire-nek esete háborgatta képzeletemet. Felkerestem Józsefet a nyerges kamarában,

Éppen veteményes magokat válogatott egy kis fehér asztalon . . . a világosságot kézi lámpása szolgál-tatta. Vele volt barátja, a sekrestyés, hóna alatt nem-zeti színű, vörös fehér kék borítékba takart folyóira-tokat tartott . . . Utálatos ábrázata van ennek a sekrestyésnek. Arcza sárgás barna, mint a cserzett bőr; homloka alacsony, hátra hajló; orra széles és lapos. Nehézkes minden mozdulata, mint a varangyos békáé.

— Ah! Maga az Czeleszta? szolt József.

A sekrestyés el akarta rejteni könyveit. József azonban megnyugtatta.

— A kisasszony előtt bátran lehet beszélni . . . Neki van esze . . .

Barátjához fordulva folytatta:

— Igy hát megértettél, öregem? Bazoch-ban, Burtain-ben és Fleur-sur-Fillé-ben . . . a holnapi nap folyamán minden széjjel legyen osztva . . . Iparkodjál előfizetőket szerezni . . . Menj be minden házba . . . ne kiméld a fáradtságot . . . még a köz-társaságiakhoz is menj el . . . Ha kidobnak . . . ne törődj vele . . . Hát ha meg tudsz egyet nyerni . . . Ne feledd el, hogy öt frankot fizetnek minden köz-társasági után . . .

A sekrestyés helyeslőleg intett fejével. Fel-nyalábolta az iratokat és elment. József elkísérte a rácsig.

Mikor visszajött észrevette, hogy szemem ég a kíváncsiságtól . . .

— Igen . . . szolt odavetve. Dalokat . . . képeket . . . folyóiratokat osztogatunk szét a nép között . . . a zsidók ellen . . . Megbeszéltem a papok-kal . . . nekik dolgozom . . . Jól fizetnek és a mi fő, megegyezik meggyőződésemmel . . .

Visszaült az asztalkához, tovább folytatta mun-káját . . . Az asztal alatt felébredt a két kutya . . . a sarokba sompolyogtak.

— Igen . . . igen . . . ismételte. Nem fizetnek

rosszul . . . Ah! Mennyi pénzük van ezeknek a papoknak . . .

Még hozzá fűzte, miután félt, hogy már többet mondott a kelleténél:

— En azért mondtam ezt, Czeleszta . . . mert maga jó leány . . . rendes leány . . . Én hiszek magának . . . ez köztünk marad, ugy-e bár? . . .

Azután folytatta gondolatát:

— Milyen szerencsés véletlennek köszönhetem látogatását? . . . Egyébiránt szép magától, hogy eljött . . .

Még soha sem láttam ilyen barátságos hangulatban . . . Oda hajoltam az asztalra, negédesen válaszoltam:

— Minek is ment el mindjárt az ebéd után. Még jó estét sem kívánt . . . Megengedi, hogy segítsek? . . .

— Köszönöm, Czeleszta . . . Már készen vagyok . . .

Fül tövét vakarta.

— Sapristi! . . . El kellene nézni a veteményes kertbe . . . a nyulak megeszik a salátámat . . . Különben nem megyek . . . ki tudja, mikor beszélhetnék magával, Czeleszta . . .

József felkelt, becsukta az ajtót. Behuzott a nyerges kamara fenekére. Kissé megijedtem az első pillanatban . . .

Eszembe jutott a kis Claire esete . . . József tekintete azonban egy cseppet sem volt vad, sőt inkább szelid. Alig láttuk egymást ebben a rosszul világított kamarában. József hangja eddig mindig reszketett, most mintha bátrabban szólt volna . . .

— Már napok óta keresem az alkalmat, hogy magának egy vallomást tegyek, Czeleszta . . . Ime . . . én mély barátságot érzek maga iránt . . . maga kedves és derék leány . . . Most már jól ösmerem! . . .

Ugy hiszem erre mosolyognom kellett, mielőtt válaszoltam:

— De sokáig gondolkodott rajta . . . ezt legalább vallja be . . . Minek kellemetlenkedett velem annyit? . . . Emlékszik még, milyen lármát csapott, mikor végig sétáltam a meggereblyézett uton? . . . Oh! maga csunya . . .

— Igaza van . . . Ah! Az embereket nem lehet mindjárt kiösmerni . . . Az asszonyokat meg éppen nehéz . . . Maga még hozzá Párisból jött! . . . Most azonban már ösmerem . . .

— Ha olyan jól ösmer engem, mondja meg hát, milyen vagyok én? . . .

Komoly hangon fogott a beszédbe:

— Hogy milyen, Czeleszta? . . . Maga épen olyan, mint én . . . legalább is nagyon hasonló . . .

— Én tehát olyan vagyok, mint maga? . . .

— Oh! Nem arczban, annyi bizonyos! . . . De én és maga. lelkünk mélyében, egyformák vagyunk . . . Igen . . . igen . . . én tudom, mit mondok . . .

Rövid szünet után komolyabb hangon folytatta.

— Én rokonszenvezek magával, Czeleszta . . . Ezen kívül . . .

— Ezen kívül? . . .

— Van pénzem is . . . annyi, a mennyi kell . . .

— Ah! . . .

— Igen, van pénzem is . . . Dame! Az ember nem szolgált hiába negyven évig a legjobb házaknál . . . Ugye bár? . . .

— Igaza van . . . feleltem elcsodálkozva beszélgetésünk eme meglepő fordulatan. — És sok pénze van? . . .

— Annyi, a mennyi éppen kell . . .

— Mennyi? . . . Mondja meg legalább! . . .

József türelmetlen lett:

— Jól gondolhatja, hogy nincsen itten . . .

Olyan helyen van, hol folytonosan szaporodik . . .

— Igen, de mennyi? . . .

Alig hallhatóan sugta fülembe:

— Talán tizenötezer frank . . . talán több . . .

— Mazette! . . . Maga jól gondoskodott! . . .

— Oh! Talán nem tesz ki annyit . . . Az ember könnyen tévedhet, mikor pénzt számol . . .

A kutyák egyszerre felébredtek, ugatva rohantak az ajtónak. Megijedtem.

— Semmi . . . szólt József. Oldalba rugta a kutyákat, hogy hallgassanak. Emberek mennek az uton . . . Azt hiszem a Róza ballag haza felé . . . Ősmerem lépését . . .

Néhány pillanattal később már én is hallottam a lépések zaját, azután mintha egy kerítés ajtót csaptak volna be . . . A kutyák is elcsendesedtek . . .

Én nagyon sajnáltam, hogy eljöttem. József azon töprenkedett, hogy miként folytassa. Végre rászánta magát:

— Még egy dolgot kell közölnöm, Czeleszta! . . . Én Cherbourg-ba való vagyok . . . Cherbourg kemény város . . . tele van tengerészekkel . . . és katonákkal . . . Tudomásomra jutott, hogy ott most egy jó alkalom van . . . Egy kis kávéházzal van szó, a part mellett; már nem lehet jobb helyet képzelni . . . Az emberek most sokat isznak, mindenki akar mulatni . . . Jó lenne azt az üzletet megszerezni . . . Szép nyereségre lehetne szert tenni . . . Csak egy hiba van . . . asszony kell hozzá . . . egy szép . . . és előzékeny nő . . . a ki nem fél az énektől . . . A tengerészek és a többi katonák szívesen leisszák magukat egy szép asszony társaságában, ha az érti a mesterséget . . . Sokat költenek az ilyen helyen . . . Mi a maga véleménye, Czeleszta? . . .

— Az én véleményem? . . . szóltam megrökönyödve.

— Igen, tegyük fel, hogy . . . magának kedve lenne hozzá . . .

— Nekem? . . .

Nem tudtam mire czéloz . . . Bámulatom már

nem ismert határt . . . Még szókat sem találtam . . . József azonban szorongatott:

— Igen, én magára gondoltam . . . Mászt még be sem eresztenék a kávéházba . . . Maga rendszerető, dolgos leány . . . nem ijed meg az első tréfától, mint a többiek . . . Előzékeny is tud lenni . . . Szemeivel elbolondítaná az egész katonaságot . . . Ez azonban érne valamit! . . . Ez a gondolat nem hagy aludni, mióta kiösmertem . . . mióta megfigyeltem . . .

— És maga?

— Természetesen én is! . . . Kölcsönös barátságban alapuló házasságot kötnénk . . .

— Így tehát maga azt akarja, hogy én pénzt keressek? . . . kiáltottam fel megbotránkozva.

József vállát emelgette, nyugodtan válaszolt, mintha egy természetes dolgot említett volna.

— Ne gondoljon semmi rosszat, Czeleszta . . . én nem akartam magát sérteni . . .

Azután hozzám lépett, kezemet megfogta, megszorította, hogy felordítani szerettem volna a fájdalomtól. Dadogva sugta fülembe:

— Czeleszta, én magára gondolok éjjel-nappal . . . Milyen nagyszerű üzlet lenne abból a kávéházból . . . Maga egészen elcsavarta a fejemet . . .

Ennek a vallomásnak rettenetessége borzalomba ejtett, még szólni sem tudtam. József nyugodtan folytatta beszédét:

— Azután . . . talán tizenötezer franknál is több áll a rendelkezésemre . . . talán tizennyolcezer is van. A pénz igen gyorsan szaporodik . . . Elhalmoznom ékszerekkel . . . Higyje el nekem, én boldoggá tudnám tenni . . .

Hatalmas karjaival szorította derekamat . . . Éreztem, mint reszket egész teste . . . Megölhetett volna, anélkül, hogy a legcsekélyebb ellenállást fejthettem volna ki . . . József azonban élénk színekkel folytatta álmainak leírását:

— Milyen szép . . . tiszta kis kávéházunk lenne . . . Az emelvényen a nagy tükör előtt ülne egy ragyogó szépségű, elzászi népviselet szerint öltözött asszony, selyem derékben . . . ruháját széles bársonyszalagok diszitenék . . . Czeleszta! . . . Gondoljon erre! . . . Még beszélni fogunk erről . . . még beszélni fogunk erről . . .

Egy szót sem tudtam válaszolni . . . semmit, semmit, semmit! . . . Ez a váratlan ajánlat, melyre soha sem gondoltam volna, egészen elszédített . . . még haragudni sem vol-am képes, bár vérlázító volt ez a cinizmus! . . . József tovább ismételte:

— Még visszatérünk erre . . . én már öreg vagyok . . . csunya . . . azt megengedem . . . De . . . és ezt jól jegyezze meg Czeleszta . . . senki sem fog jobban gondoskodni egy asszonyról, mint én . . . Még visszatérünk erre . . .

Hogy egy asszonynak jövőjét biztosítsa! . . . Igazán veszedelmes gondolatai vannak! . . . Mi akar ez lenni? . . . Fenyegetés vagy ígéret? . . .

József ma ismét néma volt, mint a sir . . . Az ember azt hinné, hogy tegnap este semmi sem történt közöttünk . . . Jön, megy és dolgozik . . . eszik . . . azután olvasásba merül . . . mint minden nap . . . Ránézek, gyűlölni szeretném . . . és utálni, hogy soha többé ne lássam . . . Milyen különös eset . . . Én félek ettől az embertől, de ellenszenvet nem érzek szivemben . . . Elborzadok arra a gondolatra, hogy nem tudom gyűlölni azt, ki fajtalan vágya által hajtva, gyilkosa lett a szegény kis Claire-nek! . . .

X.

November 3.

Nagy örömet érzek, mikor az ujságban olvasom azoknak nevét, kiknél szolgáltam. Epen ma reggel volt részem ilyen kedves meglepetésben. A Petit Journal-ban olvastam, hogy Charrigaud Victor egy új könyvet adott ki, melynek nagy sikere van. Az egész művelt világ róla beszél most . . . A munkának czime: „Öttől hatig“. A birálat szerint remek és sikerült tanulmánya az a nagy világi erkölcsöknek, mély tudást rejteget könnyed irálya alatt. Tehetségén kívül még szeretetreméltóságát, előzékenységét is felmagasztalják . . . Felemlitik azoknak a kitünőségeknek nevét, kik házánál megfordulnak! . . . Igen, lássuk csak az ő estélyeit! . . . Charrigaud-éknál nyolcz hónapon át voltam szobaleány, még nem láttam életemben hozzájuk hasonló ostoba népet! . . .

Charrigaud Victor nevét mindenki ösmeri. Eddig már egy egész könyvsorozatot írt. Munkái, melyek nagy port vertek fel, a következők: A harisnyakötő, Hogyan alusznak ők, Az érzelgősök, A kolibrik és kajdácsok. Ennek az embernek van tehetsége, kitűnően ír. Szerencsétlenségére azonban még tul fiatal volt, mikor a hir szárnyára vette. Nagy reményre jogositották első sikerei. Mindenkit elragadott éles megfigyelő tehetségével, gyönyörű leírásaival. Maró gunynyal tudta korbácsolni az emberi gyengeségeket.

Felvilágosodott szelleme a társadalom szokásaiban hazugságot és szolgalelküséget látott, nemesen érző szive soha sem hajolt meg az emberi önérzetet annyira sértő előítélet előtt. Rettenthetetlen bátorsággal küzdött a tiszta eszményekért. Ezeket a részleteket Charrigaud Victor-ról egy festő barátja közölte velem. Ez a festő a bolondulásig szeretett engem. Tőle hallottam azokat a dolgokat is, melyeket alább fogok elmondani a kiváló írónak munkásságáról és életéről.

Charrigaud a társadalom félszedségei közül legerősebben ostorozta az ugynevezett sznobizmust. Hatalmas színekkel ecsetelte az erkölcsök durvulását, a szellemi erők elfajulását. Bámulatra ragadó-találékonysággal, kemény erővel tett megjegyzéseit szelvényben-hosszában idézte mindenki Párisban. Az ő megjegyzéseiből, éles körvonalu alakjaiból pontosan lehetne összeállítani a sznobizmus pszichológiáját . . . Ugy látszik, hogy ha valaki elkerülte a szellemi influenza ragályát, akkor az csak Charrigaud lehetett. Csalhatatlan ellenszere az irónia volt . . . Az ember azonban a megtestesült ellenmondás, következetlenség és ostobaság . . .

Alig izelte meg az első siker mámorító hatását, már benne is felébredt a sznob, mintha csak az első villanyos ütésre várt volna. Azzal kezdte, hogy lerázta magáról hasznavehetetlen barátait, csupán azokat tartotta meg, kik vagy elősmert tehetségük, vagy a sajtóra gyakorolt befolyásuk révén neki hasznára lehettek. Fiatal dicsőségének még szüksége volt arra, hogy lármát csapjanak körülötte.

Nagy gondot kezdett fordítani öltözködésére, nagy figyelemmel tanulmányozta azt, a mi divatos. Az emberek csakhamar mosolyogni kezdtek felöltőjének merész szabásán. Tul magas gallérokat viselt. Nyakkendőit az 1830-iki divat után mintázta. Drága kövekkel diszitett tárczát használt, arany papirba burkolt szivarkái számára. Nehézkes mozdulatai,

hangos beszédmodora rögtön elárulta származását, az auvergne-i parasztot. Ő még tul fiatal volt ehhez a divatos környezethez. Hiába tanulmányozta a tükör előtt divatkirályainknak modorát, tartását; eredményt nem tudott felmutatni. Szive mély gyűlölettel telt meg a született előkelőségek iránt. Éktelen haragra lobbant, valahányszor a tükörbe nézett:

— Hiába öltözöm selyembe és bársonyba, kinézésem mindég egy ostoba ficzkóé marad. Ezt nem értem, ez nem természetes . . .

Ez történt Charrigaud asszonynyal is. Eleinte egyszerű és izléses ruhákat hordott. Egyszerre vörösre festette haját, kiáltó színeket kezdett viselni. Nyakát és karját teleakgatta ékszerekkel . . . A világ néha kegyetlen megjegyzéseket tett róluk. Barátjai, kik nevettek ennyi rossz izlésen, csipős megjegyzéseket tettek, mint például:

— Igazán, ennek a gunyolódó embernek nincsen elég szerencséje . . .

Ügyességüknek végre sikerült kivinni azt, hogy fogadják őket abban a társaságban, melyet a legelőkelőbbnek tartottak. Be lettek mutatva egy gazdag zsidó tőzsér házánál, egy venezuelai nábobnál, ösmertek még egy-két vagyontalan herceget is.

Arra fordították minden gondjukat, hogy újabb és még előkelőbb barátságokat szerezzenek . . .

Egy izben, hogy lemondjon egy barátjának, kit még kimélni akart, a következőket írta:

„Édes öregem, valóban beldogtalanok vagyunk! Szives elnézésedet kérjük, hogy hétfőn nem jöhetünk el hozzád. Arra a napra Rothschild-éktől kaptunk meghívást . . . Az elsőt . . . Így elképzelheted hogy nem utasíthatjuk vissza . . . Szerencsére ösmérem szivedet, te nem fogsz neheztelni, sőt inkább osztozni fogsz örömünkben és büszkeségünkben.

Mikor villát vett Deauville ban, ezeket mondta:

— Igazán nem tudom, minek tartottak minket ezek az emberek . . . Bizonyára ujságírónak, vagy

valami hasonlónak néztek . . . Értésükre adtam, hogy közjegyzővel jöttem . . .

Régi ösmerőseit apródonként eltávolította magától. Régi barátai előidéztek volna annak a multnak emlékeit, melylyel minden áron szakítani akart. El akarta volna tüntetni társadalmi alárendeltségének okát: összeköttetését az irodalommal.

Ma már nem elégedett meg azzal, hogy egyes házaknál fogadják. Most ő is akart társaságot látni magánál. Jó alkalomnak látszott erre egy kis palotának felszentelése, melyet Auteuil-ben vett.

Epen akkor léptem a házba, mikor elhatározták, hogy egy diszebédet fognak adni . . . Egy olyan rideg, ünnepélyes ebédet, melyen mindenki feszélyezve érzi magát . . .

Charrigaud Victor azt szokta mondani:

— Az ember könnyen éri el, hogy meghivják ide is oda is. Egy ebédet adni azonban rendkívül nehéz dolog.

Charrigaud ur komoly megfontolás után a következő ajánlatot tette:

— Tervem készen van! . . . Ugy hiszem, először csak az elvált asszonyokat hívhatjuk meg . . . kedveseikkel. Elvégre is meg kell kezdeni valakivel. Ezek között is találunk igen előkelőket, kiket nap-nap után emlegetnek a nagy ujságok. Később, mikor ösmerőseink köre nagyobb lesz, elejthetjük ezeket . . .

— Igazad van . . . szólt Madame Charrigaud. Egyelőre az a fő, hogy magunknál lássuk a jobb nevű elvált asszonyokat. Akármit mondjanak az emberek, egy elvált asszony már valaki . . .

— Ha más nincs, legalább meg van az az érdeme, hogy kevésbbiti a házasságtöréseket, kiabált Charrigaud . . . A házasságtörés már régen kiment a divatból . . . Ma már csak Bourget barátom hisz benne.

Ezt a megjegyzést Charrigaud asszony sem hagyta éles válasz nélkül:

— Ha tudnád mennyire untatsz ezekkel a szellemes megjegyzéseiddel . . . Még meglátod . . . még meglátod, hogy soha sem hozunk össze valamire való társaságot . . .

Még hozzá tette magyarázatképpen:

— Ha valódi világfi akarsz lenni, akkor tettesd magad ostobának, vagy fogd be a szádat . . .

Élénk és hangos eszmecsere után a következő névsorban állapodtak meg:

Fergus grófné és barátja Brigard József, a képviselő és közgazdasági író.

Gogstein Henrikné báróné és barátja Crampp Theo, a kitünő költő.

Butzingen Ottó báróné és barátja Lahyrais vicomte, nagy játékos, hamis kártyás, sport kedvelő. több rossz hírű egyletnek tagja.

Rambure-né asszony és barátnője Tiercelet-né asszony. Előbbi épen most válik férjétől.

Sir Harry Kimberly, szimbolista zenész és fiatal barátja Sartorys Lucien. Utóbbi szép, mint egy asszony, simulékony, mint egy svéd bőrből készült keztyü, vékony és szőke, mint egy jó szivar.

Az akadémiának két tagja: Dupont de la Brie József, erről azt mondják, hogy szenvedélylyel gyűjti az erkölestelen metszeteket. És Durand de la Maria Izidor, ki csipős történeteket ír az ókor vig asszonyairól.

Rigand Jacques, az arczképfestő.

Fernancourt Maurice, regényíró.

D'Essoy Poult, ujságíró.

A meghívókat szétküldték. Elfogadták valamennyit . . . valamennyit . . .

Egyedül Fergus grófné habozott egy pillanatig:

— A Charrigaud-ék? szólt ajkbiggyesztve. De el lehet-e oda menni? . . . Nem tudok olyan foglalkozást mondani, melyet ő már meg ne próbált volna,

mikor még szegény és fiatal volt . . . De Charrigaud asszonyról is sok kellemetlen történetet sutognak . . . Azt mondják, hogy valamikor keresett modellje volt a festőknek! . . . Borzalom! . . . Egy asszony, ki ruha nélkül állt az emberek előtt . . . Ha legalább a szeretője előtt tette volna! . . .

Értésére adták, hogy Charrigaud-né csak fejmodell volt, hogy Charrigaud igen boszuálló természetű, még képes lenne valami gonoszságra. Ő is beadta a derekát, mikor megtudta, hogy Kimberly is ott lesz, ez a páratlanul kedves gentleman.

Charrigaud-ék természetesen értesültek ezekről a mende-mondákról. Bizony egy cseppet sem haragudtak, inkább örültek azon, hogy ebédjük sikerülni fog. Most már csak arról lehetett szó, hogy az estély alatt valami bakot ne lőjjenek . . . Ennek az ügyesen kigondolt és előkészített ebédnek minden áron sikerülnie kell . . . Hiszen ez lesz új társadalmi szereplésüknek határköve.

Az egész házat felforgatták már nyolcz nappal előbb. Át kellett igazítani mindent, nehogy valami sértse a szemet. Kipróbálták a világitást, a terített asztalnak diszítését, hogy zavar ne álljon elő az utolsó perczen. Monsieur és Madame Charrigaud sokat czivakodtak, mert igen eltérő izlésük volt. A mi az egyiknek tetszett, az a másiknak sehogy sem kellett . . . Madame szemkápráztató benyomást akart elérni, Monsieur egyszerű és művészi jelleget akart adni a szobáknak . . .

— Ez türhetetlen . . . kiáltott Charrigaud . . . Még azt fogják hinni — egy grisette-nél vannak . . . Ah! Hogy ki fognak nevetni! . . .

— Csak beszélj, csak beszélj, válaszolt Charrigaud-né idegesen. Te még most is a régi vagy! . . . Egy aljas koresmahős! . . . Már meguntam ostoba beszédeidet . . . tele van velük a gyomrom . . .

— Én mindég igazat adok neked . . . váljunk

el kis kutyám . . . Így legalább nem hozunk szégyent meghívottjainkra.

Azt is észrevették, hogy kevés az ezüstjük, a porcellánjuk, sőt az üvegekészletük is. Tehát mindent kölesön kérték. Kikölcsönözték a székeket is, mert nekik csak tizenöt volt belőlük és ezek is nagyon elkoptak már . . .

Végre aztán megrendelték a menüt egy divatban lévő nagyvendéglősnél.

— Csak arra vigyázzon, hogy minden elsőrendű legyen — mondta Charrigaud asszony nyomatékkal — és hogy a feltalalt ételek egyikét se lehessen felismerni. Apró rákszeletkék, ludmájpástétomból készült cotelette-ek, sonka, amely úgy nézzen ki, mintha torta volna, külföldi gombák, ágas-bogas purée, szögletes cseresznyék és hosszukás baraczkok. Szóval minden, a mi elegáns . . .

— Legyen nyugodt, — mondta a vendéglős — én oly jól át tudom változtatni az ételleket, hogy bárkivel fogadni merek, nem ismeri meg, a mit eszik. Ez házamnak egyik különlegessége . . .

Végre elérkezett a nagy nap.

Monsieur már jókor reggel talpon volt, s nem is kisértette meg elrejtteni ideges izgatottságát. Az asszony pedig, a ki egész éjjel be nem hunyta a szemét, a kit a megelőző napi futkosások és bevásárlások teljesen kimerítettek, alig birt a lábán állani, ötször-hatszor, összeránczolt homlokkal lihegve járta körül az egész lakást, hogy meggyőződjék, minden a helyén van-e? Egyik szobából a másikba ment, itt félretolt egy karosszéket, amott egy csecsebecsét állított más helyre, ő maga sem tudta volna megmondani, miért teszi mindezt; olyan volt, mint egy örült.

Reszketett, hogy a szakácsok nem lesznek ott idejében, hogy a virágáros nem tartja be a szavát, és hogy a meghívottakat nem lesz képes az illem szabályai szerint elhelyezni az asztal körül.

A férje mindenütt a nyomában volt, dicsért itt, ócsárolt amott. Még nem öltözött fel, s nem viselt egyebet egy rövid rózsaszín alsónadrágnál . . .

— Most jut eszembe — szólott egyszer — mily különös gondolat volt téled, hogy az asztal feldiszi-tésére ezerjófüvet rendeltél . . . Biztosítalak, hogy a nagy világosságban egészen feketének fog hatni. Azután meg az ezerjófü csak amolyan közönséges növény, mint a buzavirág . . . Azt fogják hinni, hogy magunk szedtük a réteken . . .

— Ah! Mint a buzavirág! Mily kiállhatatlan vagy!

— De igen, olyan, akárcsak a buzavirág. Az pedig — Kimberly igazat mondott a multkor Rothschildnál — nem a nagy világba való. Miért nem választottál akkor inkább pipacsot?

— Hagyj békét, — fakadt ki az asszony — egész elveszitem a fejemet ettől a sok ostoba megjegyzéstől. Éppen most van az ideje ennek!

De a nagyságos ur makacszkodott:

— Jó . . . jó . . . majd meglátod . . . Csak legalább az Isten adná, hogy minden nagyobb meg-rázkódtatás nélkül és legalább megközelítőleg jól menjen a dolog . . . Mindeddig nem tudtam, hogy oly nehéz a nagy világhoz tartozni, hogy oly fárad-ságos és szövevényes! . . . Talán jobb lett volna megmaradnunk egyszerű nyárspolgároknak . . .

Az asszony dühös volt:

— Az áldóját! Látom, hogy rajtad már az uraság sem fog változtatni . . . Te éppen nem hozol tisztességet reám.

Minthogy engem csinosnak és kellemes külse-jünek találtak, nekem is meglehetősen fontos szerepet juttattak ebben a komédiában . . . Előbb a ruha-tárban kellett ülnöm, később pedig felügyelni a négy maitre d'hôtelre, erre a négy pofaszakállas kópéra, a kiket különböző cselédelhelyező intézetekből szer-ződttettek ehez a kivételes ebédhez.

Eleinte jól ment minden . . . De azért egy kissé meg voltak szeppenve, mert háromnegyed kilenczkor még mindig nem érkezett meg Fergus grófné. Hátha megváltoztatta elhatározását s utolsó pillanatban meggondolta a dolgot és nem fog eljönni? Milyen megaláztatás, mekkora szégyen lenne az! Charrigaudék már-már elcsüggedtek. De Brigard József megvigasztalta őket: a grófnő éppen azon a napon elnökkölt a „Szárazföldi és tengeri hadseregek számára gyűjtendő szivarvégek egyesületé“-nek választmányi ülésén, s ezek az ülések néha nagyon későn végződnek.

— Mily bájos egy asszony! — lelkesült Charrigaudné, mintha ez a dicsérete meggyorsítaná a megérkezését annak, a kit a lelke csendjében a „rongyos grófnő“ névvel tisztelt meg.

— És micsoda agyvelő! — igyekezett őt túllicizálni Charrigaud ur, ugyanazon érzelem behatása alatt. A mult este Rotschildnál éppen azt gondoltam, hogy nagyon messzire kellene visszamenni a világtörténelembé, hogy az ember ily tökéletes kecsességre, ennyi kellemre találjon . . .

— Bizony — mondta Brigard József — látja édes Charrigaud ur, az egyöntetű demokratikus társaságokban . . .

Éppen egy messzefutó magyarázatba akart kezdeni, melyet oly szívesen mondott el a különböző szalónokban, midőn Fergus grófné belépett.

Impozáns és méltóságteljes volt, fekete, csillogó gyöngyökkel himzett ruhájában, a mely teljesen érvényre juttatta nyakának és vállainak fehér kövérségét. S a tetszésnek és bámulatnak elnyomott halk moraja követte, midőn házigazdájának karján átment az ebédlőbe.

Az ebéd eleinte nagyon hidegen és unalmasan folyt. Sikerének daczára — vagy talán éppen *miatta* — Fergus grófné kissé gögösen viselkedett. Úgy látszott, mintha minden mozdulatával ki akarná fejezni, hogy „leereszkedett“ ezekhez a „kis emberekhez.“

Charrigaud ur azt is észrevette, hogy diszkrét, de megvető mosolylyal nézte végig a kikölesönzött ezüstöt, az asztal virágdiszét, Charrigaud asszony zöld ruháját, a négy maître d' hôtél-t, kiknek túlhoszsu pofaszakálla beleért a tálakba. És homályos félelem, aggasztó kétség szállott lelkébe asztalának és feleségének közönségessége miatt. Ez borzasztó pillanat volt! . . .

Néhány banális és közönséges szólásmód után, melyeket a napi események fölött váltottak, — a társalgás általánossá lett és végül a nagyvilági életben szükségessé vált ujitásokra tért át. Ezek a szegény ördögök, e cifra ruhás semmirekellők és feleségeik elfelejtették saját társadalmi szabálytalanságaikat és könyörtelen szigorúsággal ítélkeztek azok felett, a kik nem — mint ők, — nagy hibákat vagy éppen bűnöket rejtegettek, hanem vétettek az illem törvényei ellen, melyeket ők kizárólagos fórumként ismertek el maguk fölött. — Ennek a komikuma valósággal nagyhatásu és kaczagtató volt. — Két részre osztották a mindenséget: erről volt a mi szabályos — arról a mi nem az; — innen azok az emberek, a kiket „fogadni“ lehet; túl azok, a kiknek barátsága kompromittál. És ezt a két nagy csoportot ismét felaprózták. Voltak olyanok, a kiknél ebédelni lehet, mások a kiket szabad külön meglátogatni is, vagy a kiknél csak estélyen illik megjelenni . . . Olyanok, a kiknél ebédelni nem, csak estélyre lehet menni. — Olyanok, a kiket ebédre hívhatnak és azok, a kiket csak a nagy fogadónapokon eresztenek be szalónjukba. Mások, a kik „jók a falun, de a kiket a fővárosban nem ismernek . . .“ stb. stb. És mindezt példákkal illusztrálták és ismert neveket emlegettek . . .

— Az árnyalat, a nuance — szólott Lahyrais vikomt a sportsman, clubman, kártyás és csaló. — Minden ebben rejlik. . . A nuanceok helyes betartásával árulja el egy férfi legjobban, hogy valóban a nagyvilághoz tartozik-e vagy sem . . .

Talán még soha életemben sem hallottam ily

szomorú dolgokat . . . A mig beszéltek, valóságos szálnalmat éreztem e szerencsétlenek iránt. Charrigaud nem evett, nem ivott és nem beszélt. Daczára, hogy nem vett részt a társalgásban, óriási nyomásként nehezedett agyára annak szerfölötti és végzetes ostobasága. Türelmetlen, lázas és sáppadt volt, s idegesen kémlelte a felszolgálat, a meghívottak arczeit és igyekezett észrevenni azokon a kedvező vagy kedvezőtlen benyomásokot, s egyre gyurta kezei között — daczára a felesége megelőző figyelmeztetéseinek — a kenyérgalacsinokat . . . Ha valaki hozzá intézte a szót, ijedten, szórakozottan válaszolt :

— Bizonyára . . . bizonyára . . . bizonyára . . .

Szemben vele, szük zöld selyem ruhájának feszességében felesége ült. Hajában vörös tollbóbitát viselt, s ide-oda hajlongva mosolygott jobbra-balra, szónélkül, szakadatlanul, folytonosan, úgy hogy mosolya olyan volt, mintha oda lett volna festve ajakára.

— Milyen hülye ! szólott önmagához Charrigaud, — mily ostoba és nevetséges ez az aszony ! . . . És ez a spenótszinü ruha ! Ó miatta holnap egész Páris rajtunk fog mulatni . . .

És ezalatt Charrigaudné, örökös mosolya alatt ezt gondolta :

— Milyen buta ez a Viktor ! . . és hogy tartja magát ! No majd holnap kinevetnek baklövéséiért . . .

A beszélge és, miután kis ideig a szerelem körül forgott, most a műtárgyakra tért át. Itt a fiatal Sartorys Lucien diadalmaskodott, mert neki valóságos kis muzeuma volt. Szerencsés és ügyes gyűjtő hirében állott.

— De hol találja fel mindeme csodákat ? — kérdezte Ramburené asszony.

Versaillesban — felelte Sartorys — költői érzésü főrangú özvegyeknél ábrándos alapítványi hölgyeknél. Nem is képzelnék mennyi kincs van elrejtve ezeknél az öregasszonyoknál . . .

De Ramburené nem tágitott :

— Hogyan veszi rá őket, hogy eladják emlékeiket?

A fiatal ember kissé kihuzta magát, s hatást vadászó hangon, cinikusan így szólt.

— Udvarolok nekik . . . és azután, természetellenes eljárási módhoz folyamodom . . .

Szörnyűködtek e kifejezés merészségén, de mivelhogy Sartorysnek mindent megbocsátottak, végre is nevetésre fogták a dolgot.

— Mit nevez maga természetellenes eljárási módnak? kérdezte Gogstein báróné cinikus hangon, mely nem volt ment minden csintalanságtól.

De, Kimberlynek egy tekintetére, Sartorys, a ki beszélni akart, ismét bezárta ajkait. És Fernancourt Móricz volt az, a ki a bárónőhöz hajolva, komolyan megjegyezte:

— Az attól függ, hogy Sartorys melyik oldalra helyezi a — természetet . . .

A jelenlévők arczain újabb vidámság tükröződött. — E sikertől felbátorítva Charrigaudné egyenesen Sartoryshoz fordult, a ki bájos mozdulatokkal szabadkozott — és interpellálta:

— Hát csakugyan igaz? . . . maga is azok közül való? . . .

E szavak úgy hatottak, mint egy jeges zuhany. Fergus grófné izgatottan ingatta legyezőjét. A vendégek zavart megbotránkozással tekintettek egymásra; de alig tudták visszatartani a nevetést. Charrigaud ur, két könyökét az asztalra támasztva, összeszorított ajkakkal, izzadó homlokkal, halálsápadtan sodorta ujjai között a kenyérgolyókat . . . Igazán nem tudom mi történt volna, ha Kimberly — felhasználva e vészterhes csendet — meg nem szólal és elő nem adja Londonban tett utazásának részleteit.

— Igen, — mondta — Londonban nyolcz mámorító napot töltöttem, és — hölgyeim, oly szerencsés voltam jelen lehetni a nagy költő Giotto-Farfadetti János rituális ebédjén is, melyet legjobb ba-

rátjának feleségével — Frédéric-Ossian-Piggletonnéval történt eljegyzése alkalmából adott . . .

— Oh ez pompás lehetett ! . . . sápitozott Fergus grófné.

— Nem is képzelhetik . . . válaszolt Kimberly, kinek elragadtatását nemcsak tekintete, mozdulatai, de még a kabátja gomblyukában pompázó orchidea is elárulta.

Azután folytatta :

— Gondolja el csak, kedves barátnóm, — egy nagy teremben, melynek halaványkék falait fehér arany pávák ékesítik . . . gondolja el a hosszúkás vesszőből készült óriási asztalt . . . És az asztalon néhány csészében sárga és lila czukorkák, s a közepén egyetlen nagy rózsaszín kristály medenczében befőzött gyümölcsök . . . és semmi más . . . Hosszu, fehér köpenyegekbe burkolva, egyenként elhaladtunk az asztal mellett s arany késeink hegyére szurtunk egy keveset a rejtélyes gyümölcsökből, azután ajkainkhoz vittük . . . és semmi több . . .

— Oh ez rendkívül megható — sóhajtott a grófnő.

— Ah, nem is képzelik. — De a legmeghatóbb — az, a mi ezt az izgatottságot fájdalmas megilletődéssé változtatta — az volt, midőn Frédéric-Ossian Piggleton egy verssel köszöntötte fel volt feleségét és új vőlegényét . . . Nem ismerek hasonló tragikus és emberfölötti lelki nagyságot . . .

— Oh kérem, könyörgött Fergus grófné — ismételje nekünk ezt a csodálatos költeményt, édes Kimberly.

— A költeményt, sajnos, nem mondhatom el, legfeljebb, ha az értelmét megértethetem önökkel.

Igen, igen, — legalább hát az értelmét . . .

Daczára erkölceinek — melyben a nőknek semmi szerep sem jutott — ezek valósággal lelkesültek Kimberlyért, mert a bűnöket különösen izgató módon tudta leírni . . . Most is reszketés fogta el az asszonyokat és a virágok, a meztelen karon csillogó ék-

szerek, még az abrosz kristályüvegjei is harmóniában látszottak lenni lelkiállapotukkal. Charrigaud közel volt az örüléshez. Azt hitte, hogy hirtelen a bolondokházába jutott. De minden akaraterejét összeszedve, még képes volt mosolyogni és így szólt:

— De bizonyára, bizonyára . . .

A maître d'hótelek éppen körülhordták a tálakat, a melyekben a sonkához hasonló tárgy uszott valami halaványsárga lében, vörös cseresznyék között . . . A mi Fergusnét illeti, ő félig ájultan mintegy földfeletti régiókba látszott emelkedni.

Kimberly elkezdte :

Frédéric-Ossián Piggleton és barátja Giotto Farfadetti János a közös műteremben bevégezték mindennapi feladatukat. Az egyik a nagy költő, a másik a festőművész volt, az első rövid és vastag, a másik sovány és hosszú, mindkettő egyforma gyapju öltözetet és egyenlő florentini kalapot viselt. Mindkettő neuraszténikus volt, mert oly különböző testalkatukban lelkük és szellemük csodálatosan hasonlított egymáshoz. Giotto-Farfadetti versekben énekelte meg a csodás szimbólumokat, melyeket barátja Ossián Piggleton festett vásznaira, úgy hogy a költő dicsősége elválaszthatlanná vált a festőtől, s végre már összetévesztették halhatatlan munkáikat s ugyanazon rajongással vették őket körül.

Kimberly elhallgatott . . . Áhítatos csönd követte szavait . . . Majd ismét felvette a szót :

— Alkonyodni kezdett. Melankolikus és halavány este vetette árnyát az atelierbe . . . Alig hogy a falfestményeket ki lehetett venni : a hosszú, hajlékony, vonagló hinárt, a mely szinte reszketni látszott valami képzeletbeli mély és rejtélyes viz folyása következtében . . . Giotto-Farfadetti bezárta álló íróasztalát, melynek lapján születtek meg legszebb költeményei, egy perzsiai nád segítségével. Ossian Piggleton pedig a lanthoz hasonló festőállványát a falhoz fordította és hárfaalaku palettáját egy töré-

keny butordarabra helyezte, és mind a ketten, szemben egymással kinyújtózkodtak, három sor egymásra helyezett tengervízszinü párnán . . .

— Hm ! . . . köhögött Tierceletné figyelmeztetőleg.

— Nem, nem, éppenséggel nem — igyekezett őt megnyugtatni Kimberly . . . nines ugy, a hogy gondolja . . .

És folytatta :

— Az atelier közepéből, a rózsalevelekkel telehintett márvány vízmedenczéből átható illat áradt széjjel. És egy kis asztalon, hosszuszáru nárczisok haldokoltak, egy keskeny serlegben, melynek nyaka olyan volt, mint egy idegenszerűen zöld és perversz liliónak a szirmai . . .

— Felejthetetlen ! . . . susogta a grófné alig hallhatólag.

De Kimberly, most már megszakítás nélkül folytatta :

— Künn lassankint elnémult az utca zaja. Ez volt az óra, midőn a két jó barát — elmerülve gondolataikba — mélyen hallgatott . . .

— Oh, szinte látom őket . . . szólt közbe Tierceletné.

Kimberly felhasználva e hizelgő félbeszakítást egy korty pezsgőt ivott — azután egyre növekedni érezvén maga körül a szenvedélyes csodálatot, ismét beszélni kezdett :

— Némán hallgattak . . . De végre Giotto-Farfadetti megszólalt : „A szivemben egy mérgezett virágot érzek“ a mire Ossián Piggleton így válaszolt : „Ma este egy szomorú madár énekelt lelkemben“. Az atelier mintegy figyelni látszott e szokatlan párbeszédre. A lila falon, mely egyre szintelenebbé vált, az aranyos hinár összezsugorodni, majd ismét lebegni látszott, mintha valami új, soha nem hallott ütemet követne — és valóban igaz, hogy az emberek lelke folytonos öntudatlan érintkezésben áll

a tárgyak lelkével, s átruházza reájuk fájdalmait, szenvedélyeit, bűneit, sőt még életéből is oda ad valamit . . .

— Mennyire igaz ez ! . . .

A hallgatóság ajkairól ellebbenő eme kiáltás nem akadályozta meg Kimberlyt történetének folytatásában. Csak a hangja lett egy árnyalattal rejtelmesebb.

— . . . Ez a pillanat tragikus volt. — „Ó, édes barátom, — könyörgött Giotto Farfadetti — te, a ki mindent nekem adtál, . . . te, a kinek lelke oly csodálatosan ikertestvére az enyémnek — neked még fel kell áldoznod valamit, a mi még nem volt az enyém, s a miért meghalok, ha nem teszem magamévá.“ — „Az életemet kívánod ? — tudakolta a festő — Elveheted — a tied az is . . .“ „Nem, nem az életedet . . . többet ennél — a feleségedet !“ — „Botticellinétát ! !“ kiáltott a költő. — „Igen, Botticellinétát, a tested testét, lelked lelkét, álmaid álmát, fájdalmaidnak mágikus elaltatóját ! . . . „Botticellina ! fájdalom, hogy ennek előbb-utóbb be kellett következni . . . Lelked beléfult az ő lelkébe, miként az ő lelke a tiedbe, úgy mint a holdvilág a feneketlen tónak csalárd mélységeibe . . . Fájdalom, ennek így kellett lennie ! „Két fénylő könyesepp futott le a festő arcán. A költő így válaszolt : „Óh barátom, hallgass meg engemet ! . . . Szeretem Botticellinát, . . . és Botticellina szeret engemet . . . és mindaketten belehalunk abba, hogy nem merjük azt egymásnak megmondani, s hogy nem egyesülhetünk . . . Mi ketten ugyan egy törzsnek vagyunk virágai, melyek valami véletlen folytán elváltak egymástól s ki tudja hány ezer év óta keresik egymást hasztalanul. És végre egymásra találtunk . . . Ó kedves Piggletonom, a rejtélyes élet tele van ezekkel az idegenszerű végzettségekkel, a melyek borzasztóak ugyan, de végtelenül édesek is . . . És vajjon iródott-e valaha szebb költemény annál, mint a melyet mi ketten ma este

átélünk?“ De a festő egyre szomorubb hangon ismételte e nevet „Botticellina! . . . Botticellina! . . .“ Felállott a párnákról s lázas izgatottsággal járkált le-fel a műteremben. — Néhány percnyi szünet után bánatosan megszólalt: „Botticellina eddig az *enyém* volt . . . s most már a *tiédnek* kell-e lenni?“ „A *miénk* lesz! — kiáltott fel a költő parancsolóan . . . Mert Isten téged választott ki arra, hogy összeforraszd ezt a két egymástól elvált, de tulajdonképpen egységes lelket! — Ha ellenkezel, akkor a halál fog egyesíteni bennünket!“ . . . És olyan hangon, a mely távoli mélységből fakadtnak hallatszott, hozzátette: — „Talán még ez volna a legjobb! . . .“ „Nem, kiáltott fel a költő, élni fogtok! — Botticellina a tiéd lesz, mint a hogy az enyém volt . . . Czafatonként fogom leszakgatni a húst csontjaimról, kitépem szívemet melléből, és a falhoz verem koponyámat, hogy szétrepedjen . . . De barátomnak boldognak kell lenni . . . Én szenvedhetek . . . Hiszen a szenvedés is kéj . . .

— Igen, a leghatalmasabb, a legkeserűbb, a legvadabb kéj! lelkesült a másik . . . Irigylem sorodat! . . . A mi engem illet, én úgy is meghalok, vagy a boldogság, vagy barátom fájdalomtól.

Az óra ütött . . . Isten veled! . . .“ Felállott helyéről és olyan nagyszerűen szép volt, mint egy arkangyal . . . De e percben az ajtó draperiája meglebbent, kinyílt és ismét bezárult egy ragyogó tünemény után . . . Botticellina volt az, hosszú, lebegő, világos ruhában . . . Szétbontott haja úgy ragyogott, mintha tüzkévék vették volna körül . . . Kezében egy arany kulesot tartott . . . Ajkai extázisban égtek és szemeiben az éjszakának sötét ege látszott. — Giotto János a drapériához rohant és eltűnt mögötte. És akkor Ossian-Piggleton visszahanyatlott a háromszoros párnarakásra, a mely olyan színű volt, mint a tenger vize . . . És mialatt belevájta körmeit husába, hogy a vére folyt, folyt és pirosra festett mindent körülötte, azalatt az ara-

nyos hinár alig láthatóan reszketett az egyre sötétebbé váló falon . . . És a hárfaalaku paletta meg a lantszerü festőállvány halk nászdalba kezdtek . . .

Kimberly pár perczig hallgatott . . . és mialatt az izgatottság tetőpontra hágott a meghívottak között bevégezte :

— Ezért szurtam én arany késem hegyére abból a gyümölcsből, a melyet olyan menyegző alkalmából készítettek, a melyhez hasonló nagyszerüt, a mi szépet nem ismerő századunk nem tud felmutatni . . .

Az ebéd bevégeződött. Szinte vallásos csendben álltak fel az asztal mellől, remegve . . . A szalonban mindenki csak Kimberlyt dicsérte, ünnepelte. Az összes asszonyi tekintetek az ő kifestett arczára tapadtak.

— Ugy szeretném magamat Ossian Piggletonnal lefestetni — kiáltott elragadtatással Rambure-né . . . Mindent oda adnék ezért a boldogságért . . .

— Fájdalom, asszonyom, — válaszolt Kimberly — eme fájdalmas és isteni pillanat óta, melyet szerencsém volt leírni, Ossian-Piggleton nem fest többé emberi arczokat, bármily bájosok legyenek is azok. — Most már csak lelkeket fest . . .

— Mennyire igaza van! . . . Még jobban szeretném, ha mint lelket festene le . . .

— Mint milyen nemü lelket? kérdezte könnyed, gunyos hangon Fernancourt Móricz, a ki irigykedett a Kimberly sikerére.

— A lelkeknek nincsen nemük, édes Móriczom — válaszolt amaz egyszerűen. — Azoknak csak . . .

— Szörük van . . . a — talpaikon — suttogetta Charrigaud, oly halkán, hogy senki más nem hallhatta, mint az a pszichológus, a kit e perczen éppen szivarral kínált.

És magával vonva őt a dohányzó szobába, kitört :

— Ah! öregem, szeretnék nekik valami óriási disznóságot odakiáltani . . . Megelégettem a lelkeiket

zöld és perversz szerelmeik leírását, mágikus gyümölcsöket... Igen, igen, gorombaságokat mondani nekik, és bekenni magamat fekete, undorító és büzös sárral, még ez is jobb volna, mint reájuk hallgatni, és hogy megkönnyebbednék a szívem, ha egyszerre kidobhatnám belőle azokat a csömörletesen undok „liliomokat“ a melyeket belé ültettek! — És te?...

De daczára eme kitörésnek, Kimberly elbeszélésének hatása alatt állott mindenki. . . . Senki sem érdeklődött a közönséges földi dolgok iránt . . . az esztétikai fejtegetések, a nagyvilági pletykák és hirecskék figyelem nélkül maradtak. Még Lahyrais vikomt, a sportsman, clubman, kártyás és csaló is úgy érezte, mintha szárnyai nőnének. Mindenki gondolkodni vágyott, hogy képzeletben tovább szője vagy megvalósítsa e mesét. Daczára a Kimberly minden igyekezetének, a társalgás nem akart visszatérni a rendes mederbe, s a meghívottak egyenként mentették ki magukat és eltávoztak. Tizenegyre már mindenki elment.

Midőn egyedül maradt Charrigaud a nejével, és szembe kerültek egymással, hosszan, kitartóan ellenséges indulattal szemlélték egymást. Majd megszólalt a férfi:

— Szép egy ficzkó volt — mondta gúnyos hangon.

— Te vagy az oka . . . válaszolt az asszony szemrehányólag.

— Ah! te igazán nagyszerű vagy . . .

— Igen, — te vagy az oka . . . Nem törődél semmivel, semmi mást nem csináltál, mint piszkos kenyérgolyókat gyártottál, a vastag ujjaid között . . . Egy szót nem lehetett belőled kihuzni . . . És mily nevetségesen viselkedtél . . . Szégyenkeztem miattad . . .

— Ugy, ugy, csak károgj . . . szólott a férfi. Hát a zöld ruha? . . . és örökös mosolyod . . . baklövésed Sartoryszszal . . . Ezt is mind én cselekedtem? . . . Én voltam az is, a ki a Piggleton

fájdalmát ecsetelte, a ki mágikus gyümölcsöket evett és lelkeket festett? . . Talán én vagyok a pederszta is? . . .

— Arra nem is lennél képes! — ordította az asszony dühösen. És miután az ezüstöt és poharakat elrakta, szobájába menekült és bezárkózott.

A nagyságos ur azonban nagy foku izgatottságában csak egyre le és fel járkált a szobákban . . . Egyszerre észre vett engemet, a ki az ebédlőben rendezkedtem. Közeledett hozzám, s átölelve derekam, így szólt:

— Czeleszta, — akarsz-e hozzám nagyon kedves lenni? . . . Akarsz-e nekem nagy, nagy örömet szerezni?

— Igen, uram . . .

— Nos, gyermekem, kiáltsd a szemembe tizszer, huszszor, százszor: ganaj.

— Oh uram! . . . mily furcsa gondolat! . . . soha sem merném . . .

— Kérlek Czeleszta . . . könyörgöm . . .

Kölcsönös nevetés közben engedtem kérésének végre, s ő így szólt hozzám:

— Oh Czeleszta nem is képzeled mily jót tetél velem, mily óriási örömet szerezteél nekem . . . Azután meg mily boldogság az, egy olyan asszonyt látni, a ki nem csupa lélek, egy olyan asszonyhoz érni, a ki nem törékeny, mint a lilium . . . ölelj meg . . .

Ezt már igazán nem vártam!

De másnap, mikor a Figaróban megjelent egy cikk, mely az ő estélyüket magasztalólag tárgyalta, s a melyben izlésük, eleganciájuk, összeköttetések fényessége és jó izlésük volt kidicsérve, elfelejtkeztek a tegnapi csunya jelenetről s csak sikereikről beszéltek egymással.

— Mily csodálatraméltó asszony is ez a Fergus grófné — jegyezte meg Charrigaudné villás reggelizés közben.

— És mekkora nagy lélek! — tóditotta az ur.

— Hát Kimberly . . . Mit szólsz ehhez? Igazán elragadóan tud csevegni — és mily választékos kifejezései vannak!

— Igazán kár róla rosszat mondani . . . Végre is az ő bűne másra nem tartozik . . . nekünk semmi közünk hozzá.

— Persze . . .

S elnézően hozzá tette:

— Oh, ha mindenkit a mérlegre vetne az ember! . . .

Én egész nap, kis szobámban ama históriák fölött mulattam, melyeket ebben a házban megértem. Asszonyomon valóságos feltüneti láz vett erőt, ugyanynyira, hogy minden kis zszurnalisztának oda adta magát, csak hogy férje könyve, vagy saját szalonja és toaletjei fölött kedvező kritikát mondjanak és irjanak. És Charrigaud ur mindezt látta és tudta. De csodálatos cinizmussal, csak ennyit mondott reá: „Olcóbbra jön, mintha meg kellene fizetni a sorokat a lapnak“ — Ő is a lelkiismeretlenség és aljasság legutolsó fokára sülyedt s ezt szalonpolitikának és nagy világi diplomáciának nevezte.

Holnap irni fogok Párisba, hogy régi gazdámnak most megjelent könyvét elküldjék a számomra. Képelem, mily borzasztóságok lesznek benne.

XI.

November 10.

Most már senki sem beszél a kis Claireről. Mint ahogy előre látható volt, abban hagyták a nyomozást. A Raillon erdő és József pedig örökre megőrzik titkukat. Arról a szegény, apró emberi lényről nem tesznek több említést, mint egy rigóról, a mely a bokor aljában felfordult . . . A gyermek atyja, mintha mi sem történt volna, tovább töri a követ az utak mentén és a város, a melyet pillanatokra felizgatott a történet, újra magára ölti szokott mindennapi egyhanguságát, a mely még unalmasabb immár, mert a tél küszöbön van. A nagy hidegek szobaáristomra kényszerítik az embereket s csak a befagyott rácsos ablakok mögött látni imitt-amott egy-egy halvány, álmos emberi arcot. Az utczákon pedig csak a rongyokba öltözött koldusok s kóbor kutyák jönnek-mennek.

Háziasszonyom a mészároshoz küldött egy megbizással s én magammal vittem a kutyákat is . . . Mialatt a boltajtóban állottam, egy vén asszony jött be mellettem s húst vásárolt, melyből beteg fiának kivánt levest készíteni. A mészáros egy nagy rézüstből, melybe a különböző hulladékokat szokta dobni, kiválasztott egy jókora piszkos darabot, a mely félig

csont, félig zsiradékból állott, s a mérlegre vetvén így szólt:

— Hetvenöt krajczár az ára.

— Hetvenöt krajczár? . . . kiáltott fel az öreg asszony. — Hiszen az lehetetlen! Különben is ebből képtelenség jó levest főzni.

— A hogy akarja — válaszolt a mészáros s visszadobta a hust az üstbe . . . Csakhogy ma el fogom küldeni a számláját . . . És ha holnap ki nem fizeti a hátralékot, perelünk!

— Adja hát ide — sóhajt fel az öreg.

Mikor kimegy az ajtón, a mészáros hozzám fordul:

— Ennek így kell lenni — szól magyarázólag.

— Ha a szegények nem vásárolnák meg a hulladékot, akkor igazán nem nyerne az ember semmit egy-egy állaton . . . De mennyire követelőzők lettek az utolsó időben ezek a semmirekellők!

És két darab piros hust négyfelé vágván, oda dobta a kutyáknak:

— A patvarban is! Inkább a gazdagok kutyái lakjanak jól, mint a szegény emberek!

A Prieurében egymást követik az események. A tragikumot a komikum váltja fel. A kapitány örökös bosszantásaiban kifáradva, s az asszony tanácsára hallgatva, gazdám végre is elhatározta, hogy a békebirónál feljelenti. Kártérítést követel harangjainak összetöréseért, kerítése megrongálásáért s a kertjében látható pusztulásért. Ugy beszélnek, hogy a két ellenség szembesítése a békebíró szobájában pokolian mulatságos volt. Azt mondják, hogy majd felfalták egymást s oly szidalmakat kiabáltak kölcsönösen egymásnak, mint két rongyszedő. Természetesen a kapitány esküdzik, hogy soha életében semmit sem dobott a Lanlaire kertjébe, sőt ellenkezőleg Lanlaire az, a ki neki mindent áthajigál . . .

— Hol vannak a tanúi? . . . ! Merjen ilyeneket előállítani! . . . Lássuk: . . . ordított a kapitány.

— A tanuk? . . . A kövek a tanuk, a melyeket a kertembe lökött . . . és mindama disznóságok, melyekkel el akarja rondítani birtokomat . . . az ócska kalapok, az elhasznált papuesok, melyeket minden nap felszedek és a melyekről mindenki tudja, hogy az ön tulajdonát képezték . . .

— Hazudik . . .

— Maga rongynép, — maga vén elfajult . . .

De minthogy gazdám megbízható tanukat felmutatni nem bír, a békebiró, a ki a kapitánynak különben is jó barátja — azt ajánlja gazdámnak, hogy vonja vissza panaszát.

— Azután meg — folytatja a biró — engedje meg kijelentennem, hogy nagyon valószínűtlenül hangzik az, hogy egy derék öreg katona, a ki előmenetelét véres csatákban szerezte, azzal mulassa magát, hogy szomszédja kertjét tele hajigálja kövekkel és rongyos kalapokkal, mint valami utczagyerek . . .

— A menydörgős menykőbe is! . . . dörgi a kapitány . . . Ez az ember gyalázatos Dreyfusista . . . Megsértette a hadsereget . . .

— Én? . . .

— Igen, maga! . . . A mire törekszik, ocsmány ficzkó, nem egyéb, minthogy megbecstelenitse a hadsereget . . .

Éljen a hadsereg!! . . .

Már csaknem hajba mentek, s a békebirónak csak nagy nehezen sikerült lecsendesíteni őket. — Ezóta házigazdám szüntelenül két kémet tart elrejtve a kerítés mögött, melynek deszkájába négy kerek lyukat furatott. De a kapitánynak ez valamiképpen értésére esett s gazdám hiába adta ki a sok pénzt.

Azóta láttam a kapitányt néha a kerítésen keresztül. Daczára a fagynak, nem hagy fel a dolgozással. El-el beszélget velem a szerencsétlenségekről, melyek érték . . . Róza influenzában szenved és az asztmájával ez nagyon veszedelmes . . . Bourbakinak vége van . . . Tüdőszélhűdésben mult ki, mert

nagyon sok konyakot ivott . . . Igazán, az egész vonalon nincs szerencséje. És bizonyosan ez a zsvány Lanlaire babonázta így meg . . .

— Nézze — Czeleszta kisasszony — mondta nekem — maga feljelentést tehetne Lanlaire ellen az erkölcsök elleni vétség és szemérem elleni támadás miatt . . . Ez nem is olyan rossz gondolat, higgye el . . .

— De uram, Lanlaire soha sem követett el merényletet sem erkölceim, sem szeméremem ellen . . .

— Nos? . . . mit határoz ez?

— Nem tehetem . . .

— Hogyan . . . nem teheti? — Hiszen ez nagyon egyszerű . . . Adja be a feljelentést és idéztessen meg bennünket: Rózát és engem . . . S mi eljövünk kijelenteni, hogy mindentláttunk . . . Egy katona szava — éppen a mostani időkben — csak nyom valamit a latba! Az nem kutya . . . izé . . . Azután gondoljon arra is, hogy ezzel felelevenítjük a kis Claire esetét is, s ebbe is belemárthatjuk Lanlairet . . . Ez kitünő eszme! Gondolkodják felette Czeleszta kisasszony, gondolkodják . . .

Ah Istenem! van nekem ezer más, a mire gondoljak! . . . József egyre nógat, hogy határozzak . . . nem lehet a végtelenig halasztani a dolgot . . . Cherbourgól azt a hirt kapta, hogy a kis kávéház már a jövő héten eladóra kerül . . . De én nyugtalan és zavart vagyok . . . Szeretném is a dolgot, meg nem is . . . Egyik nap megbarátkozom az eszmével, a másik nap megbánom, hogy gondoltam is reá. Azt hiszem leginkább a félelem tart vissza — attól tartok, hogy József borzasztó dolgokra fog még rávenni . . . Nem tudom magam elhatározni. Nem, hogy goromba lenne velem, sőt ellenkezőleg érvekkel áll elő, kísértetbe akar hozni a szabadság eszméjével, a szép ruhákkal, biztos, nyugodt élettel, a boldogság csábító képeivel.

— Mégis csak meg kell vennem a kis kávéházat

— mondja . . . Ily kedvező alkalmat nem hagyhatok kiszaladni a körmeim közül . . . Hátha beáll a revolúció? Gondolja csak Czeleszta . . . ez a vagyont jelentené mindjárt, azonnal . . . És ki tudja? . . . A revolúció! A kávéházakat semmi sem virágoztatja fel jobban ennél! . . .

— Hát csak vegye meg — József — ha én nem megyek belé, mindég akad valaki más . . .

— Nem, nem, — *magának* kell lennie . . . Nekem nem kell más, csak maga . . . A vérem forr magáért . . . De maga nem bizik bennem . . .

— De nem, József — maga téved . . .

És ebben a pillanatban csodálatos bátorság szállott a szivembe, úgy, hogy erősen a szeme közé nézve így szóltam:

— Nos, József — vallja be hát, hogy maga volt az, a ki erőszakot követett el a kis Claire ellen, ott az erdőben.

József csodálatraméltó nyugodtsággal fogadta ezt a váratlan támadásomat. Vállat vont, felgyűrte nadrágát, és egyszerűen így válaszolt:

— Látja! Ugy-e megmondtam! . . . Ismerem minden gondolatát, tudom mi megy véghez abban a kis fejbén . . .

A hangja nagyon lágyan csengett, de szemei olyan vészesen csillogtak, hogy képtelen voltam válaszolni.

— Külömben is most nem a kis Clairéről van szó, hanem magáról . . .

Mint a mult este, ma is a karjai közé szoritott:

— Eljön-e hát velem a kis kávéházba?

Reszketve, dadogva válaszoltam:

— Félek — félek magától . . . József! Miért is félek úgy magától?

Ugy ringatott a karjai között, mint egy gyermeket. Es méltóságán alulinak tartva a védekezést — talán szándékosan is fokozva rémületemet, atyai hangon szólt hozzám:

— Nos — nos . . . miután így áll a dolog — holnap beszélünk róla . . .

A városba egy roueni ujság került, melynek egy czikkje általános megbotránkozást kelt. Egy papról van benne szó. A történet igaz, és három mértföldnyire innen játszódott le Port-Lançonban. A mi legpikánsabb a dologban, az az, hogy mindenki ismeri a szereplőket. Nos, legalább lesz a mi néhány napig foglalkoztassa a publikumot. Tegnap este Máriához hoztam az ujságot s hangosan olvastam fel a híressé vált cikket. Már az első szavakra felállott helyéről József, arcza szigorú, csaknem haragos volt. Kijelentette, hogy nem szereti az ilyen disznóságokat, és hogy nem türheti, hogy a vallást előtte megtámadják . . .

— Ez nem szép, Czelesztta — igazán nem szép magától . . .

És elment, hogy lefeküdjék.

Lemásoltam ide ezt a történetet. Érdemes a feljegyzésre, meg aztán hadd váltsa fel egy kis vidámság e lapok szomorú egyhanguságát . . .

Íme:

A Port-Lançon-i plébánia legidősebb papja, vérmes, tevékeny ember volt, a kinek gyönyörű szónoklatai az egész vidéken feltűnést keltettek.

Hitetlenek és szabadon gondolkodók is ellátogattak vasárnaponként a templomba, csak azért, hogy prédikálni hallják.

Ez a pap sokszor olyan dolgokba is beleszólt, a melyek éppen nem tartoztak hatásköréhez. Gyakran magára haragitotta ennek folytán a polgármestert és a többi előjáróságokat. Egyik mániája volt különösen az, hogy az iskolákat szidta.

— Ugyan mit tanulnak a gyermekek az iskolában? — mondta nem egyszer. — Semmit; éppen semmit. Ha az ember a legegyszerűbb kérdéseket teszi fel nekik — szánalom rájuk nézni — nem tudják, hogy mit válaszoljanak . . .

Erről aztán nagy beszédeket tartott barátai előtt, s szidta Voltairt, a revolucziót, a kormányt, a Dreyfusistákat stb. — de vigyázott, hogy eme kifakadásainak barátain kívül tanuja ne legyen. Kedd és csütörtök délután pedig a plébánia udvarára gyűjtötte a gyermekeket s előadást tartott nekik abból, a mit az iskolában meg nem tanultak.

— Nézzétek gyermekek — van-e közöttetek csak egy is, a ki tudja, hogy merre volt valami-kor a földi Paradicsom? Az, a ki igennel felel, tartsa fel a kezét! . . . Nos? . . .

Egyetlen kéz sem emelkedett égnek . . . Minden gyermeki szem egy-egy kérdőjellé vált, és a pap vállat vonva felkiáltott:

— Ez botrány! . . . Hát mire tanít benneteket az a tanító? Igazán szép ez az önkényes, laikus és kötelező tanítási metódus . . . Nos, én majd megmondom nektek, hogy hol állott régen a paradicsomkert . . . Figyelem!

És elkezdte:

— A földi paradicsom, gyermekeim, nem volt Port-Lançonban, sem pedig, az alsó Szajna menti területben . . . De még Normandiában sem volt, sem Párisban, sem Franciaországban egyáltalán. Európa sem vallhatta magáénak. Amerika vagy Afrika még kevésbé. Óceánia sem volt hazája. Elég világos-e ez? Vannak emberek, a kik azt állították hogy a földi Paradicsom Olaszországban állott, mások, a kik azt mondták: Spanyolországban, mert ebben az áldott tartományban édes narancsok teremnek, ti apró inyenczek! Ez hazugság, nagy hazugság. Először is a földi paradicsomban egyáltalán nem termett narancs . . . ott nem volt bizony, csak alma . . . szerencsétlenségünkre! . . . Nos, — mit szóltok hozzá? . . .

De minthogy senki sem válaszolt, dühösen folytatta:

A földi paradicsom Ázsiában állott — Ázsiában,

ahol régen sem eső, sem fagy, sem hó nem volt . . . Ázsiában, a hol minden üdén zöld és illatos volt . . . a hol a virágok fa magasságot értek el, a fák meg olyanokra nőttek, mint most a hegyek . . . Most már Ázsiában sincs ebből semmi . . . Azért mert bűnösök vagyunk. Ázsiában most nincs egyéb, mint egy rakás kínai, kokkinkinai, török, fekete eretnek, sárga pogány, a kik megölik a szent misszionáriusokat és ezért a pokolba kerülnek . . . Ezt én mondom nektek! Most mást! Tudjátok-e hogy mi a Hit? . . . a *Hit*? . . .

Egy a gyermekek között komoly, de kissé remegő hangon beszélni kezdett, olyan egyfolytában, mintha leczkét mondana fel:

— A Hit . . . a Remény . . . és a Szeretet . . . Egyike a három hittani erénynek . . .

— Nem azt kérdem én! — ordította a pap. — Azt kérdezem, hogy miben áll az igaz Hit? Nos? Ezt sem tudjátok? Nos, abban áll, hogy vakon el kell hinni mindazt, a mit jó lelki atyátok mond . . . és egy szót sem hinni abból, a mit a tanítótok beszél. Mert a ti tanítótok nem tud semmit . . . és a mit nektek elmond, abból soha sem történt meg semmi . . .

A Port-Langoni templomot a turisták és a régészek nagyon jól ismerik. Normandiának ezen részében — a mely pedig tele van érdekes épületekkel — ez a legcsodálatraméltóbb építmény. Nyugati homlokzata felett egy kő rózsza diszlik. Az északi oldal — melylyel párhuzamosan egy utcácska halad — már kevésbbé szigoruan van díszítve. Sok furcsa személyiség látható rajta, ördögarczu, szymbolikus állatfejű emberek, csavargó kinézésű szentek, a kik csipkés ruházatukban idegenszerű mozdulatokat tesznek . . . Fájdalom a legtöbb közülök csak félig látható, mert megkopott vagy letöredezett. Az idő és romboló szeméremérzete a különböző epohák papjainak megrongálta ezeket a falfestményeket és dombor-

műveket, melyek oly szatirikusak és mulatságosak voltak, mint Rabelais könyveinek egy-egy fejezete. Ez a pap, a kiről említést tettünk (a dékán), egyenesen bemehetett egy kis mellékajton a templomba, lakásának udvarán keresztül.

Ehez az ajtóhoz csak neki volt kulcsa, s nem adta azt oda senki másnak, mint Angéla testvérnek. Ez az Angéla sovány, savanyu kedélyű volt, és daczára ifjuságának, már látszottak a hervadás jelei az arcán. Nagyon szeretett pletykázni, kiszimatolt mindent s a dékánnak intimusa, tanácsadója volt. Minden nap találkoztak titokban és megbeszélték a maguk körül látottakat, tapasztaltakat — — azután dobra ütötték azokat. Mindama csunya történetké, melyek a környéken szárnyra keltek, itt nyertek életet . . . Már régen gyanakodtak ugyan az emberek, de nem mertek szólani, mert ismerték a dékánnak rendkívüli eszességét, s félték a gonosz Angéla rossz nyelvétől.

A mult csütörtökön a dékán bámulatos meteorologiai tanításokban részesítette a gyermekeket. Megmagyarázta a mennydörgés, a dara, a szél és a villámlás okait.

— Hát az eső? . . . Erről tudtok-e valamit? — Hogy honnan jön és ki csinálja? A mai tudósok azt fogják mondani, hogy az eső nem más megsűrűsödött gőznél . . . Meg így, meg úgy. — De azok hazudnak. Ők különben sem egyebek eretnekeknél. Az eső, gyermekek — az Isten haragja . . . Az Isten nincs megelégedve szüleitekkel, a miért keresztjáró napokon is otthonn ülnek. És akkor így szól magában: Ah! ti nem követitek a pap felszólítását és a jó lelki atyát egyedül hagyjátok a kántorral az uton! Jól van! Vigyázzatok hát a vetéseitekre! És akkor megparancsolja az esőnek, hogy essék . . . Ez okozza az esőt. Most már értitek?? Ha szülőitek jó keresztények lennének, ha vallási kötelességeiknek eleget tennének, akkor soha sem esnék az eső . . .

Ebben a pillanatban a templomnak kis rejtett

ajtajánál megjelent Angéla testvér. Még halaványabb volt, mint egyébbkor s arczvonásai fel voltak dülva. Mikor a gyermekeket észre vette a pap körül, első gondolata az volt, hogy láthatatlanná válik. — De a pap, a kit ez a hirtelen megjelenés, ez a magából kikelt arcz megijesztett, aggódva közeledett felé.

— Küldje haza a gyermekeket azonnal — könyörgött Angéla testvér . . . azonnal . . . Beszél-nem kell önnel.

Oh Istenem! Mi történt? Mi? hiszen egészen magánkívül van . . .

— Küldje el a gyermekeket, ismételte Angéla testvér. — Nagyon komoly dolgok ezek — nagyon is komolyak.

Mikor a kis tanítványok eltűntek, Angéla testvér egy padra roskadt s idegesen szoritotta a rézkeresztet és a szentelt medáliákat terméketlen nőstényi mellére.

A pap fakgatta . . .

— Gyorsan, gyorsan testvér — beszéljen . . . Egészen megijeszt. — Mi baj van?

Ekkor röviden határozottan szólott Angéla testvér.

— Az előbb — alig pár percze még, a templom tetején egy meztelen férfit láttam.

A papnak nyitva maradt a szája. Alig birt szólani:

— Egy meztelen férfit? Testvérem egy meztelen — embert . . . látott . . . a templom tetején? . . .

— Igen láttam . . .

— Azt állítja, hogy az én egyházmegyém-ben találkozott egy hívem, a ki eléggé szemtelen volt hozzá, hogy puczéron sétáljon a templom tetején? Ah! ez hihetetlen. Ah, ah, ah! . . .

Az arcza vérvörös lett s torkában megakadt a szó.

— Puczéron! Az én templomom tetején! De hát mily században élünk? És mit csinált ott, puczéron, az én templomomon? Paráznázkodott talán? Vagy éppen . . .

— Nem jól értett meg — szakította őt félbe

Angéla testvér . . . Én nem mondtam, hogy ez a meztelen ember egyike volt a hiveknek . . . nem is mondhattam ezt, mert hiszen ez a férfi — kőből van . . .

—Hogyan? kőből van? De hiszen akkor ez nem olyan nagy baj, testvér . . . És egész megnyugodva felsóhajtott:

— Ah, mennyire megijedtem! . . .

De Angéla testvér nemtágitott. Gunyosan szólott:

— Ugy!? Hát most már minden jól van? . . . És most már kevésbé meztelen, mert — kőből van?

— Azt nem mondom; de azért mégsem olyan nagy baj . . .

— És ha azt állítom önnek, hogy az a kőből faragott ember meztelenebb, semmint képzeli; hogy . . . legmélyebben sérti vallásos érzületemet? Oh! Atyám! kiméljen meg a teljes valóság említésétől . . .

Izgatottan ugrott fel helyéről. A papot egészen elkábitotta ez a felfedezés. Gondolatai összezavarodtak, pokoli tivornyák álmoképei ejtették rémületbe képzeletét. Dadogva tört ki belőle a szó:

— Oh igazán? Ez iszonyatos! . . . Hol? : . . . A templomban? . . . Ez felfoghatatlan . . . De édes testvérem, ez borzasztó . . . És kegyed teljesen bizonyos felőle? . . . teljesen bizonyos, hogy látta? Nem tévedhetett? Nem tréfál . . . Ah! ez felfoghatatlan.

Angéla testvér lábával dobbantott.

— Bizonyára századok óta áll ott a helyén . . . az — az a szobor, bemocskolva templomát. S ön soha sem vette észre? . . . És végre is úgy kellett történni, hogy én, — egy asszony, egy apácza, vegyem észre — nekem, ki szeplőtelen ségi fogadalmat tettem, kellett ezt a rettenetes felfedezést elmondani! Tisztelendő atyám! az ördög tartózkodik az ön templomában! . . .

A pap, Angéla testvérnek indulattól reszkető

szavaira hamar összeszedte magát. Hangja már nyugodt volt, mikor beszélni kezdett:

— Ilyen botrányt nem tűrhetünk el . . . Az ördögöt le kell sujtani . . . Én vállalkozom reá . . . Jöjjön vissza éjjélkor . . . mikor Port-Lançonban mindenki alszik. Kegyed el fog oda vezetni . . . értesíteni fogom az egyházfit, hogy létrát szerezzen. Nagyon magasan van?

— Igen magasan . . .

— És képes lesz megtalálni a helyet, testvérem?

— Behuny szemmel is oda találnék . . . Tehát éjjélkor itt leszek, tisztelendő atyám . . .

— Isten önnel testvér!

Angéla testvér keresztet vetett magára, s az alacsony ajtón át távozott.

Holdvilágtalan, sötét éjszaka volt. A kis utca utolsó ablakából is kialudt már a mécs. Minden álomba merült Port-Lançonban.

— Nézze, ott van; — szólott Angéla testvér.

Az egyházi a falhoz támasztotta létráját, éppen a templomablak mellé, melynek üvegén keresztül ki lehetett venni az öröklámpácska halvány világát. A dékán, ki egy kalapácssal, vésővel és tolvaj lámpácskával volt felszerelve, felmászott a létrán. Ágnes testvér nyomon követte.

— *Ab omni peccato* — mormogott a dékán.

Az apácza válaszolt:

— *Libera nos, Domine.*

— *Ab insidiis diaboli.*

— *Libera nos, Domine.*

— *A spiritu fornicationis.*

— *Libera nos, Domine.*

Helybe érve megállottak.

— Íme, — szólott Ágnes testvér. Tekintsen balra, szent atyám.

És a sötétségben, a csendben, újra reczitálni kezdte:

— *Agnus dei, qui tollis peccata mundi.*

— *Exaudi nos, Domine* — fejezte be a dékán, és lámpácskájával bevilágította az apokaliptikus köfigurákat, az ördögöket és szenteket.

Egyszerre felkiáltott: szemben vele ott állt a bűnök szemérmetlen képe, a kőszobor . . .

— *Mater purissima . . . Mater castissima . . . Mater inviolata . . .* dadogott Ágnes testvér, meghajtva derekát.

— Oh, a disznó! . . . a disznó! . . . ordította a dékán.

És mialatt Ágnes testvér halk imát mormogott a szent szüzhöz, s az egyházi a létra alján fohász-kodva fordította arcát az ég felé, — a dékán felemelte kalapácsát s egy nagyot ütött vele a fertelmes ikánra. Néhány kötörmellék az arcába vágott, azután hallani lehetett, a mint a sulyos tárgy leesett a tetőre, innen a csatornába s mint csúszott lejjebb, lejjebb a csendes, szük utcácskába . . .

Másnap, — Robineau kisasszony — a ki a templomban misét hallgatott, haza felé menet furcsa kinézésű tárgyat talált, melynek szokatlan alakja azonnal felkeltette figyelmét. — Felemelte a földről, s minden oldalról megtekintvén, így szólta önmagához:

— Talán relikvia ez . . . egy szent relikviája, különös és megbecsülhetetlen . . . Valamely csodatévő forrásban megkövesedett relikvia . . . Isten utjai oly kifürkészhetlenek! . . .

Előbb arra gondolt, hogy felajánlja azt a dékánnak . . . Azután eszébe jutott, hogy ez a relikvia talán szerencsét hoz háznépének s a szent, akitől ered, pártfogásába veszi őket, eltávolítja tőlük a szerencsétlenséget és a bűn eszméjét . . . Haza vitte azt tehát magával. Hazaérve azonnal bezárkózott szobájába. Egy asztalra — mely le volt terítve, fehér abroszszal — vörös bársony párnát helyezett, s gyöngéden reá fektette a drága relikviát.

Azután legott befedte ezt egy üvegharanggal s két cserép virágot állított mellé. És e rögtönzött oltár elé térdepelve, ama ismeretlen és csodálatraméltó szenthez fohászzkodott, a kitől ez a megbecsülhetetlen relikvia származott. De csakhamar szokatlan zavarodást érzett bensőjében . . . Szórakozott lett, s nagyon is precíz emberi érzelmek vegyültek ihlettségének tiszta örömeibe . . . Sőt végül még borzasztó és gyötrő kétség is merült fel lelkében.

— Vajjon csakugyan szent relikvia-e ez? Kérdezte önmagától aggályteljesen.

És mialatt ajkai az *Ave*, és *Pater* szavait ismételték szakadatlanul szemérmetlen gondolatok gyötörték, s egy hang, a mely erősebb volt az ajkairól felszálló imánál, egy ismeretlen, saját bensőjéből támadó hang egyre azt suttogta füleibe:

— Akárhogy volt is — gyönyörű szép férfi lehetett . . .

Szegény szentéletű Robineau kisasszony! valaki megmagyarázta neki, hogy mit ábrázol ez a kódarab, majd meghalt szégyenében . . . És nem szűnt meg egyre ismételni:

— Én pedig annyiszor megcsókoltam . . .

Ma, tizedik novemberben, az egész napot az ezüstök takarításával töltöttük el. Ez valóságos esemény számba megy nálunk . . . hagyományos, időszaki dolog ez, mint a befőtt berakása . . . Lanlairéknek nagyon szép ezüstjük van: különösen pompásak a régi értékes ezüst tárgyak. Lanlairené az atyjától örökölte, a kinél ezek annak idején zálogként szerepeltek, egy a szomszéd földbirtokosnak kölcsönzött nagyobb pénzösszeg ellenértékeként.

Természetesen, Lanlaireék ezt az ezüstöt soha sem használják. Egy faliszekrényben áll rendesen elzárva három vörös bársonnyal bélelt tokban, melyek vasszögekkel vannak a falhoz erősítve. Minden év november tizedikén kiveszik innen s a nagysága szigorú felügyelete alatt megtisztítják. És azu-

tán megint nem látja senki egy évig — Óh! mily különösek a nagysága szemei, mikor ezüstjére tekint! . . . mikor kezünkbe veszünk egy egy darabot belőlük! Soha sem láttam női szemben ehhez hasonló gyilkolási vágyat . . .

Milyen furcsa emberek is ezek! Pénzüket, éksze-reiket, ezüstjüket, — talán még boldogságukat is — elrejtik, daczára annak, hogy fényüzéssel vehetnék magukat körül, gazdagságban élhetnének, egyre kuporgatnak, unatkoznak! . . .

Mikor bevégeztük a reánk rótt munkát, s a nagysága megbizonyosodott benne, hogy semmit sem lophattunk el, mindent vissza tett előbbeni helyére, József különös arczkifejezéssel fordult felém:

— Gyönyörű ezüst ez, Czeleszta — szólott. Különösen a „XVI. Lajos korabeli olajtartó.“ Ah! az áldóját! . . . Milyen sulyos! Mindez megér legalább huszonötezer frankot . . . talán többet is, Czeleszta . . . Nem is képzei az ember, mily sokat ér az ilyen régi ezüst . . . És hosszan, mintegy lelkem mélyéig tekintve szemeim közé, megkérdezte:

— Eljön-e velem a kis kávéházba?

Vajjon mily összefüggés lehet a nagysága ezüstje és a kis kávémérés között? igazán nem tudnám kitalálni miért, — de egy idő óta Józsefnek minden legkisebb megjegyzése is rémülettel tölt el. . .

November 12.

Már említettem egyszer, hogy Xavier urról fogok beszélni. Ennek a fiúnak az emléke valósággal üldöz, s egyre a fejemben jár. Annyi ismerős alak közt az övé az, a mely leggyakrabban merül fel emlékezetemben. Néha vágyódással, máskor ismét haragosan gondolkodom rá. Milyen elvetemült és kicsapongó is volt ez a szőkehaju, rózsásarczu fiatal ember! Igazán el lehet rá mondani, hogy megelőzte a kort, a melyben élt.

Egy napon Tarvesné asszony, megfogadott cselédnek magához a Varennes utczába. Sikkes ház, nagy lukszus és jó fizetés . . . Száz frank havonként mosás és még bor is. Midőn reggel helybe álltam, őnagysága behivatott a szobájába. Ez az öltözőszoba elragadó volt, halvány sárgaselyem kárpitjaival és függönyeivel, az asszony pedig nagy, impozáns szépség, kifestett, tulságosan fehér arczu, haja nagyon is sárga, ajkai tulvörösek, de azért határozottan szép és elegáns jelenség.

Nekem már meglehetősen biztos szemem volt akkor is. S ha bármily gyorsan végig futottam is egy-egy párisi intérieurt, egyszerre megtudtam lakójának szokásait, hibáit és erkölcsseit, s daczára, hogy a butorok épp úgy hazudnak mint az emberi arcok, nagyon ritkán tévedtem meg ítéletemben.

Az asszony leveleket irt egy kis íróasztalon. Az

egész parkettet egy nagy, fehér asztrakán szőnyeg borította. A halványhelyemmel borított falakon szemérmetlen, mondhatnám fajtalan képek diszelegtek, melyek a XIII-ik századból való apácákat ábrázolták. Egy üvegszekrényben sok apró figura, színes dohánytartók, szászporcellán emberkék álltak, a toilette asztalon a készlet arany és ezüsből állott. Egy világos havanna színű kis kutya a chaise longueon feküdt, két lilaselyem párna között és aludt.

— Czelesztának hívják ugye? — Kérdezte tőlem az asszony — Ah! ez a név éppen nem tetszik nekem. Inkább Marynak fogom hívni, angolosan! Mary, ugye eszébe jut majd ha szólítom? Így sokkal jobb lesz . . .

Ez rendesen így szokott lenni. Nekünk szegényeknek még csak a nevünk sem a magunké . . . mert minden házban, a hova befogadnak, van egy csomó rokon, cseléd, kutya vagy papagály, a mely hasonló nevet visel mint mi.

— Jól van, asszonyom, szóltam.

— Tud angolul, Mary?

— Nem, asszonyom. Már említettem . . .

— Ah! igaz . . . Sajnálom . . . Forduljon meg egy kevésbé, hadd lássam . . .

És mialatt hátulról, előlről, oldalról megvizsgált, egyre mormogott maga elé:

— Nem rossz, nem rossz, igazán elég jó . . .

És egyszerre durván hozzátette:

— Mondja, Mary — és a teste . . . szép a teste magának?

Ez a kérdés meglepett és zavarba hozott. Nem birtam megérteni, mi köze van szolgálatomnak testem szépségéhez. De, a nélkül, hogy megvárná választomat, ő nagysága tetőtől talpig végig nézett rajtam és önmagának felelve, így szólt:

— Igen . . . elég jó termete van . . .

Azután egyenesen a szemem közé tekintve, elégedett mosollyal folytatta:

— Látja, Mary, én csak szép növésű asszonyokat szeretek magam körül látni. Ugy sokkal jobb . . .

Én nem bírtam magamhoz térni a bámulattól. Hallgattam tehát, de az asszony egyszerre újra felkiáltott:

— Ah! a haja! — Én azt kívánom, hogy más-képp fésülködjék. Ez a hajviselet nem elégáns. Magának nagyon szép haja van s ezt érvényre kell juttatni. — A haj nagyon lényeges dolog . . . Nézze ilyen formán . . .

Homlokomra huzott néhány fürtöt, aztán ismét beszélni kezdett:

— Igen; ilyenformán . . . Így pompásan áll. Nézze Mary . . . mily bájos így! Így sokkal jobb lesz . . .

És mialatt a hajamat igazította, én azt kérdeztem önmagamtól, hogy vajjon nem-e bolond ez az asszony, avagy talán éppen természetellenes szenvedélyei vannak . . . No, még csak ez hiányzott volna nekem!

— Ez a legszebb ruhája? kérdezte tőlem.

— Igen, asszonyom.

— Nem valami szép ez a legszebb ruha . . . Majd adok magának az enyéimből, a melyeket átigazíthat magának. — És az alsószoknyái?

Felemelte ruhámat és alá nézett:

— Igen, látom — mondta. Ez sem hires. Hát a fehérneműje? megfelelő-e?

Felbószítva a szükségtelen kérdések által, szárazon válaszoltam:

— Attól függ, mit nevez a nagysága megfelelőnek . . .

— Mutassa meg a fehérneműjét . . . hozza be a szobájából . . . Járkáljon csak egy kicsit le s fel előttem; úgy, most jöjjön vissza . . . Szépen tartja magát, van benne valami sikkes . . .

Mikor behoztam neki a fehérneműt, elfintortotta az orrát.

— Oh! ez a vászon! . . . ezek a harisnyák . . . ezek az ingek! . . . borzasztó, borzasztó! És ez a vállfüző! Nem, ezt nem akarom többé látni . . . Ezt nem viselheti nálam . . . Jöjjön Mary, segítsen nekem . . .

Kinyitott egy rózsaszín lak szekrényt. kihuzta alsó fiókját s egy nagy rakás illatos ruhaneműt szórt belőle a szőnyegre.

— Fogja Mary — vegye ezt is . . . Majd meglátja nem sok igazítani való van rajta . . . Fogja . . . van itt mindenféle fajta, ebből egész csinos kis garde-robeot készíthet magának . . .

Valóban volt ott minden: selyem vállfüzők és harisnyák, batiszt és selyem ingek, nadrágoeszkák, czifra alsószoknyák . . . Erős, peau d'Espagne illat áradt szét mindenből, azonkívül érezni lehetett még a mandolatej és jószagu kenőcsök — a magát gondozó asszony, a szerelem illatát is.

En elképedve álltam helyemen. Bambán néztem magam elé, zavartan, de elégedetten. És őnagysága egyre felemelte egyik vagy másik darabot a szőnyegről, hogy nekem megmutassa, hogy apró hibáira figyelmeztessen. Ez alig viselt dolgok között olyanok is voltak, a melyeket különös figyelmembe ajánlott.

— Szeretem, ha a körülöttem foglalkozó asszony-nép csinos, és jól van öltözve s hogyha illatszert használ — szólott. Maga barna, ez a vörös alsószoknya kitűnően fog állani sötét hajához . . . Különben oly csinos nőnek minden jól áll . . . Vigyen el mindent a szobájába . . .

Nem tudtam mit csináljak, mit mondjak, gépiesen ismételtam:

— Köszönöm asszonyom . . . Mily jó asszonyom lesz! Köszönöm asszonyom . . .

De őnagysága nem hagyott időt a gondolkodásra. Beszélt, beszélt egyre bizalmasabban, szemérmetlenebbul, néha anyailag is és mindig nagyon különösen!

— Hátra van még a tisztaság. Mary — a testnek gondozása . . . a titkos mosakodások . . . Oh! erre különös súlyt fektetek . . . Ebben követelő vagyok, követelő egész a végletekig . . .

Intim részletekbe bocsájtkozott, azután megjegyezte:

— Az asszony — bármily helyzetben is — mindig tartozik annyival környezetének, hogy esinosen öltözködjék . . . Különben Mary, majd követni fogja a példám, s akkor meglátja . . . Holnap meg fog fürödni . . . én majd utasításokat adok . . .

Azután megmutogatta szobáit, szekrényeit, a különböző rejtekhelyeit ruhái és toiletteeszközei számára és végül tudtomra adta kötelességemet. Közben természetellenes refleksióknak adott kifejezést . . .

— Most pedig — mondá végezetül — menjünk Xavier urhoz . . . Xavier urat is maga fogja kiszolgálni . . . Xavier ur a fiam, Mary . . .

— Értem, asszonyom.

A Xavier ur szobája az épület másik szárnyában volt. Kaczer kis fészek volt ez, kék posztó kárpitokkal, melyeknek szigorúságát itt-ott egy-egy sárga zsinór enyhítette. A falakon angol metszetek, melyek vadászjeleneteket, versenyeket, négyes fogatokat és régi kastélyokat ábrázoltak. A kandallón egy csomó apróság között szivar és cigaretta skatulyák heverték, néhány pipa és egy fotográfia, mely egy még teljesen szakálltalan ifju embert ábrázolt, kinek arcátlan és önhitt kifejezésü vonásai idő előtti romlottságról beszéltek, — a mely nekem igen tetszett.

— Ez Xavier ur — szólott ő nagysága.

Talán tulságos melegséggel kiáltottam fel:

— Oh be szép fiu! — mert asszonyom megjegyezte:

— Nos, nos. Mary . . .

De azért felkiáltásom nem haragította meg, mert mosolygott.

— Xavier ur olyan, mint minden más fiatal

ember . . . szólott. — Nem valami rendes . . . Magának fog kelleni erre rászoktatni . . . Különösen arra kérem, hogy a szobája rendesen ki legyen takarítva . . . Minden reggel kilencz órakor be fog hozzá menni . . . Kilenczkor be kell vinni a teáját — érti Mary? . . . Néha Xavier ur későn jön haza . . . ilyenkor talán majd rosszul fogadja. De ez ne riassza el . . . egy fiatal embernek kilenczkor mindig fel kell kelnie . . .

Megmutatta hol áll a Xavier ur fehérneműje, nyakkendői, cipői, s minden egyes részletet megjegyzésekkel kísért:

— A fiam egy kevéssé hirtelen haragu . . . de nagyon kedves gyermek . . .

Vagy:

— Tudja-e hogyan kell behajtani a pantalonokat? . . . Oh! Xavier ur erre különösen sokat tart.

A mi a kalapokat illeti, elhatározottat, hogy azokkal nem lesz semmi dolgom, azokkal az inas törődik.

Én nagyon csodálkoztam, hogy egy olyan háztartásnál a hol inas is van, miért kell nekem kiszolgálni az ifju urat.

— Ez mulatságos — szóltam önmagamhoz — de talán nem lesz „megfelelő”. — Ez utóbbi kifejezést uj asszonyomtól hallottam.

Este, a konyhában sok mindent megtudtam felőlük. — Különös egy ház ez — mondták. — Eleinte az ember teljesen tájékozatlan marad — de később megszokja. Néha egyetlen garas sincs az egész házban. Ilyenkor ő nagysága elmegy, szaladgál, és teljesen kifáradva, izgatottan tér vissza. Az ur pedig nem távozik a telefontól . . . Kiabál, fenyegetőzik, könyörög, fellázítja egész Párist . . . Hát a törvényszolgák! . . . Gyakran megtörténik az is, hogy a maître d' hôtél a saját zsebéből előlegez a feldühödött szállítóknak, a kik beállítják a szállítást az

egész vonalon . . . Egy fogadó napon meg éppen leszerelték a villamosvezetékét . . . Máskor meg valóságos aranyeső zudul a házra . . . Honnan kerül? Ezt senki sem tudja bizonyosan . . . A mi a cselédeknek illeti, ők hónapokon át nem kapnak egy krajczárt sem . . . De végül mégis csak utolsó krajczárig kifizetik őket, de mily jelenetek, mily veszekedések árán! . . . Igazán ez csaknem hihetetlen . . .

Már az igaz, hogy jó helyre pottyantam! . . .

— Xavier ur még nem jött haza — szólott az inas.

— Oh! válaszolt a szakácsné, — kitartóan függesztve reám szemeit — talán még haza jön . . .

És az inas elmondta, hogy ma reggel a fiatal urnak egy hitelezője nagy jelenetet csinált . . . Bizonyosan nagyon piszkos tartozás lehetett, mert a háziur szokása ellenére nagyon csendesen vette a dolgot és azonnal négyezer frankot fizetett neki . . .

— Később nagyon haragudott — folytatta az inas — hallottam, mikor a nagyságának mondta: ez így tovább nem tarthat! . . . Meg fog becsteleníteni bennünket — meg fog becsteleníteni! . . .

A szakácsné, a kiben sok volt az életbölcesség, vállat vont.

— Megbecsteleníteni? — kaczagott fel. Azzal ők nem sokat törődnek! . . . Hanem a fizetés, az bosszantja őket!

Ez a beszélgetés kellemetlenül hatott reám. Valami bizonytalan sejtelem azt sugta nekem, hogy összefüggésnek kell lenni a nagysága ócska ruhái, kijelentései és Xavier ur között . . . De vajjon milyen lesz az? . . .

— A fizetés bosszantja őket . . .

Ez koválygott egész éjjel fejemben, és mikor elaludtam, különös álmok gyötörtek. Alig vártam, hogy meglássam Xavier urat. Az inas nem hazudott; csakugyan furesa ház ez . . .

A háziur a bucsusokkal foglalkozott — nem

tudom tisztára, hogy mit jelent ez, de a gyülekeze-
teken neki kellett elnökölni . . .

Az volt a mestersége, hogy zarándoklókat tobor-
zott ott, a hol lehetett, még a zsidók között is, protes-
tánsokat, katolikusokat, mindent egyre-másra, s
egyszer évenként ezeket Rómába, Lourdesba, vagy
Paray-le-Monialba vezette. Természetesen nagy
feltűnéssel és jó fizetés mellett. A pápa csak a nagy
igyekezetet látta meg s a vallás győzelmeskedett.
Tarves ur politikai és emberbaráti intézményekkel
is foglalkozott: tagja volt a laikus tanítási rendszer
elleni ligának, az erkölcstelen könyvek kiadása
ellen tiltakozó ligának. Benne volt a „mulatságos“
keresztényi olvasmányok társaságának választmá-
nyában stb. stb. Ah, mennyi foglalkozása volt ennek
a kis gömbölyű, élénk, gondozott emberkének!
Néha az ujságok is megemlékeztek róla és művei-
ről . . . Egyik rész magasztalta emberbaráti érzel-
meit, a másik ocsmányságokkal illette szereplését.
Künn a konyhán kitűnően mulattunk ezeken az ellen-
véleményeken, habár hiúságunknak hizelgett, hogy
olyan uraknál lakunk, a kikről az ujságok is beszél-
nek . . .

Minden héten nagy ebédet adott a háziur. Ehez
eljöttek a legkülönbözőbb nevezetességek: akadémi-
kusok, reakzionárius tanácsosok, katolikus képviselők,
protestáns papok, intrigáló barátok és érsekek . . .
Ez utóbbiak között volt egy, a kit különösen kitűn-
tettek, egy öreg, borotvált arczu főpap, a ki a leg-
nagyobb gonoszságokat a legártatlanabb arczezal
tudta előadni.

Minden szobában fel volt akasztva egy-egy
arczképe a pápának . . . Ah! sok szépet láthatott
ebben a házban ő szentsége!!! — — —

Másnap, megérkezésem után, mikor felsegitet-
tem a köpenyeget házi uramnak az előszobában, így
szólt hozzám:

— Benne van-e maga is a társulatomban? A „Jézus szolgálónői“ nevet viselő társulatban?

— Nem, uram.

— Be kell lépnie . . . ez kikerülhetetlen . . .
Be fogom iratni . . .

— Köszönöm uram . . . Szabad kérdezni, mik a társulat szabályai?

— Csodálatraméltó társaság ez, a mely fel-fogadja és keresztény szellemben taníttatja a leány-anyákat . . .

— De uram, én nem vagyok leány-anya . . .

— Az nem határoz. Mi felvesszük tagnak a tömlöczből kikerülteket, vagy a megbánást érző prostituáltakat is . . . Van ott mindenféle . . . Majd én beiratom . . .

Kivett a zsebéből egy gondosan összehajtott ujságot és felém nyujtotta . . .

— Rejtse el . . . olvassa el . . . mikor teljesen egyedül van . . . Ez nagyon érdekes . . . Csetentett nyelvvel s megcsipve államát hozzátette:

— Ah, de ez a kicsike igazán bájos . . . nagyon bájos . . .

Mikor elment, megtekintettem az ujságokat. — A „Századvég“ a „Mulassunk!“ — a „Párisi Aszszonyép“ volt . . . Csupa gyalázatosság!

Ah Istenem, a polgárok. Örökös komédia! Mennyi különböző fajtát láttam már életemben . . . Egyszer egy republikánus képviselőnél laktam. Ez az egész idejét azzal töltötte, hogy a papokat szidta. Nem is akart hallani a vallásról, a szerzetesekről, az apácákról . . . ha az ember reá hallgatott volna, fel kellett volna robbantani minden templomot, minden zárdát . . . Nos, ez az ember minden vasárnap titokban eljárt a misére — más más egyházkerületbe . . . Ha legkisebb baja volt, papot hozatott és minden gyermekét jezsuitákkal neveltette. A fivérét, a ki egyházi áldás nélkül csak polgárilag kelt össze feleségével — megtagadta . . . Mind, mind e polgá-

rok egyre más irányban kétszinüek, gyávák és utálatosak voltak . . .

Tarversné asszonynak is volt pár egylete, a hol választmányi tag vagy elnöknő volt. Jótékonyczélú vagy vallási egyesületeknél mindig volt szerepe s ez azt jelenti, hogy soha sem lehetett otthon találni. Néha nagyon későn vetődött haza, ilyenkor alsó ruhái gyűröttek voltak. Ah! jól ismerem ezeket a hazatéréseket — mindjárt megmagyarázták nekem a cselédek, hogy mik történnek a „jótékonysági“ gyűléseken . . . De én velem szemben mindig igen kedves volt. Soha egy durva szó, soha egyetlen szemrehányás. Annyira barátságos volt irántam, hogy sokszor — ő megfélekezett méltóságáról, én pedig a neki tartozó tiszteletről — s borzasztó dolgokat beszélünk együtt . . . Gyakran tanácsokat adott apró, privát dolgainkra nézve, helyben hagyta tetszési vágyamat, elárasztott gliczerinnel, peau d'Espagneal bekente a karomat, cold creammel, berizsporozta arczomat stb. És ilyenkor egyre azt ismételte:

— Látja Mary — egy asszonynak mindig tartani kell magára . . . Szükséges, hogy a bőre finom és fehér legyen . . . Magának szép termete van, ehhez keret kell . . . A keble gyönyörű — ezt érvényre kell juttatni . . . Lábszárai hibátlanok — láttatni kell azokat . . . Ez sokkal „megfelelőbb“ . . . Én meg voltam elégedve; daczára annak, hogy bensőmben sölét gyanu, nyugtalanság lappangott. Nem tudtam elfelejteni azokat a történetkéket, a melyeket a cselédek elmondtak Tarvesné felől, valahányszor én őt dicsértem s szóba hoztam bőkezűségét.

— Igen . . . igen . . . mondta a szakácsné . . . csak higgyen neki . . . Végén csattan az ostor . . . Azt akarja, hogy . . . engedékeny legyen a fiával szemben . . . hogy ez majd otthon tartsa, és hogy ez kevesebbe kerüljön . . . Megpróbálta ő ezt már másokkal is! Még a barátnőit is ide csalta! Férjes asszonyokat, sőt a fiatal lányokat is . . . igen a

fiatal lányokat is, a . . . ronda! Csakhogy Xavier ur nem harap belé az almába . . . jobban kedveli az utczai hölgyeket. No majd meglátja . . . majd meglátja . . .

Azután gyűlöletteljes sajnálkozással hozzá tette:

— Én a maga helyén jól becsapnám őket . . .

Nem restelném egy cseppet sem. Nem én . . .

Ezek a szavak zavarba hoztak s kissé röstelkedtem társaim előtt. De hogy megnyugtassam magamat, igyekeztem elhíttetni önmagammal, hogy mind-ezt csak a szakácsné irigysége mondatta vele . . .

Minden reggel kilenczkor be kellett mennem a Xavier ur szobájába s kinyitni az ablaktáblákat. És különös — mindannyiszor heves szívdobogással, szinte félve tettem meg ezt . . . Sokáig ügyet sem vetett reám. Pedig én egyre ott jöttem, mentem előtte, igazgatva valamit az öltözékén, a butorza-ton . . . Ha hozzám intézte a szót, ez csak azért volt, hogy panaszkodjék, hogy kijelentse, hogy ez vagy amaz nincs a kedvére . . . Engem utoljára is bosszantani kezdett egykedvűsége s megkettőztetett kaczársággal forgolódtam körülötte. Mindennap vártam valaminek a megtörténtét, s Xavier urnak ez a megvetése személyem iránt a legmagasabb fokra csigázta fel izgatottságomat. Mit tettem volna, ha az, a mit várok, bekövetkezik? . . . Azt nem kérdeztem magamtól, csak vártam a kezdeményezést . . .

Mert Xavier ur csakugyan nagyon csinos ember volt, sokkal csinosabb, mint az arczkép, a melyet láttam — könnyed szőke bajusza két aranyos ivben hajlott élveteg piros ajkai fölé, melyek szinte várni látszottak a csókokat. Világoskék szemeknek tekintében idegenszerű varázs rejlett, mozdulatai olyan hanyagok és graciazusak, mint egy fiatal párduczé. Magas volt és karcsu, eleganciája kifogástalan, s hatalmas csábbal vette körül őt az a czinizmus, melyet korai romlottságának köszönhetett. — Attól eltekintve, hogy tetszésemet már az első pil-

lanatban megnyerte, hogy önmagáért is megkivántam — ellenállása, vagyis jobban mondva közönye ezt a vágyat nem sokára szerelemmé változtatta.

Egy reggel, mikor bejöttem szobájába, már fenn volt, s meztelen lábszárakkal ült az ágy szélén. Fehér selyem, kék babokkal telehintett hálóing volt rajta, s mivel egyik talpát a szőnyegen, a másikat az ágy szélén tartotta, mindent felfedő pózban ült, s én zavartan vissza akartam vonulni, de ő visszahívott.

— Nos? Hát mi baj? Gyere be hát! Talán félsz tőlem, vagy soha se láttál még férfit, mondd?

Ingének csücskét a térdére huzta s két kezét keresztbe fonva hosszasan, vizsgálódva tekintett rám. Én lassu, harmonikus mozdulatokkal, egész hajam tövéig elvörösödve léptem a kis asztalhoz, hogy reá tegyem a teástálczát.

És mintha most látna először, megszólított:

— De hiszen te nagyon sikkes vagy! . . . Hát mióta vagy itt?

— Három hete, uram.

— Ez hihetetlen!

— Miért hihetetlen, uram?

— Az a hihetetlen, hogy ennyi idő alatt nem vettem észre mily szép leány vagy! Leállott a szőnyegre, ráütött meztelen lábszárára, a mely olyan fehér és gömbölyű volt, mint egy női lábszár . . .

— Jöjj ide! — kiáltotta.

Reszketve közeledtem. Szó nélkül átölelt s kényserített, hogy mellé üljek az ágy szélére.

— Oh Xavier ur . . . sóhajtottam én, gyengén védekezve . . . Hagyjon el . . . Kérem szépen . . . Ha a szülői látnák . . . De ő nevetni kezdett:

— A szülőim . . . Oh! a szülőim! . . . Tudod? A szülőimmal jóllaktam már . . .

Ez volt a szójárása. Ha valamit kérdeztek tőle, ezzel válaszolt! jóllaktam vele.

Hogy a döntő pillanatot egy kissé hátráltassam,

mikor kezei már tulságosan szorították derekamat, — kérdezősködni kezdtem.

— Valamire nagyon kíváncsi vagyok, Xavier ur . . . Miért nem vesz ön soha sem részt édesanyja ebédjein?

— Csak nem akarnád ezt, kicsikém? . . . Ah nem! . . . halálra untatnak az ő nagysága ebédjei . . .

— És miért van az, hogy az ön szobája az egyetlen az egész lakásban, a melyben ne legyen arczképe a pápának?

Ez a megjegyzésem hízeltgette neki.

— De hiszen édes kicsikém, én anarkista vagyok — szólott. — A vallás . . . a jezsuiták . . . a papok . . . Ah! — elég volt nekem belőlük! Egy olyan társaság, melynek tagjai mamához és apához hasonlók? Ah! tudod! . . . csak ez hiányoznék nekem . . .

Most már nyugodtabb voltam. Ugy éreztem, mintha évek óta ismerném ezt a vontatott hangú, romlott fiatalembert. De most ő kezdett el kérdezősködni:

— Mondd csak, — hát apával jól megy a dolog?

— Az atyjával! kiáltottam fel. megbotránkozást szinlelve . . . ah, Xavier ur, egy ily szent emberrel!! . . .

Kétszeres erővel tört ki belőle a nevetés.

— Apa! . . . az, apa! . . . De hiszen minden szobalánynyal viszonya van! . . . hiszen éppen ezek az egyedüliek, a kik még képesek felizgatni . . . Hát akkor te még nem . . . Ah! igazán bámulatba ejtesz . . .

— Ah! nem, — válaszoltam én nevetve, azt nem tettem. Hanem az igaz, hogy mindig ide adja nekem olvasni a „Mulassunk“, a „Századvége“ és a „Párisi asszony nép“ czimű lapokat . . .

Jó kedvének nem volt se vége, sem hossza.

— Oh apa, apa . . . igazán nagyszerű ember! És azután elkezdett az anyjáról mesélni.

— Hát még a mama? Tegnap is nagy jelene-

tem volt vele . . . Azt mondta, hogy én megbecstenitem őt és a papát . . .

Hiszed? — Hát a vallás, hát a társaságok, meg a többi? . . . Igazán kaczagtató volt. Erre azt feleltem neki: „Jól van, édes kis anyám, — tisztességesen fogok viselkedni attól a naptól kezdve, a mikor te lemondasz a szeretődről . . .” Ez elhallgattatta. Ah! te nem képzeled, mennyire untatnak lételemnek szerzői . . . Jóllaktam velük. Apropos, ismered Fumeaut?

— Nem, Xavier ur.

— Dehogy nem. Fumeau Arthimet?

— De biztosítom . . .

— Egy kövér, vörös arcú fiatalember . . . nagyon sikkes, s a legszebb fogata van Párisban . . . Fumeau . . . Lássuk csak, három millió forint jövedelem, Tortelette Cabri? . . . De lehetetlen, hogy ne ismeréd . . .

— De ha mondom . . .

— Csodálkozom rajtad! Mindenki ismeri Fumeaut a czukrászt . . . — Tudod már melyik az?

— Nem, igazán nem, akár meg is esküszöm rá, Xavier ur!

— No hát mindegy, te kis pulyka! . . . Nos tehát, azt jól kijátszottam a múlt esztenőben. No találd ki hogyan? Kitalálod?

— Hogyan találhatnám ki, mikor még nem is ismerem . . .

— Nos, gyermekem, hát akkor elmondom én . . . Fumeaut, az . . . az anyámmal össze hoztam . . . Érted? szavamra, ez jó eszme volt! És a legfurcsább a dologban, hogy két hónap alatt mama csaknem kifosztogatta! Hát még a papa; a könyvei ürügye alatt! Ah! ők értenek hozzá! . . . Jól ismerik a módját! E nélkül már esődbe jutottak volna . . . Már még a papok sem akartak hallani felőlük . . . Mit mondasz hozzá, mi?

— Azt mondom, hogy Xavier ur nagyon különösen fogja fel a „család” eszméjét . . .

— Mit akarsz kicsikém? Hiszen én anarkista vagyok és már jóllaktam a családdal . . .

Mialatt így beszélt, kigombolta ruhám derekát, azt a ruha derekat, a melyet ő nagyságától kaptam s a mely úgy állott rajtam, mintha rám lenne öntve.

— Oh Xavier ur . . . Xavier ur . . . maga kis haszontalan . . . Igazán, ez nem járja . . .

A forma kedvéért kissé védekeztem. De ő egyszerre gyöngéden a számra tette tenyerét.

— Hallgass! — szólott halkán.

Hátra hajlitotta derekamat.

— Oh be illatos vagy! — suttogta . . . te kis személy . . . olyan parfümt használsz, mint a mama . . .

Ezen a reggelen ő nagysága különösen kedves volt velem szemben. — Nagyon meg vagyok elégedve vele — szólott. — Mary, tiz frankkal felemelem a fizetését.

— Ha *mindannyiszor* tiz frankkal emeli a fizetésemet — gondoltam — akkor pompás dolgom lesz . . .

Ah! ha mindez eszembe jut — én is, én is „jóllaktam“ velük . . .

A Xavier ur szenvedélye, vagy mondjuk szégye — nem tartott soká. Hamar „jóllakott“ velem. Különben is egy perczig sem tartottam hatalmamban. Addig is, akárhányszor megesett, hogy mikor reggel teáját bevittem, ágyát érintetlenül és üresen találtam. Xavier ur nem hált otthon. A szakácsné jól ismerte, mikor azt mondta: Ez a gyermek csak a cocotteokat szereti . . .

Ép úgy mint előbb, most is éjszakázott s én nem birtam visszatartani. És ez úgy fájt nekem, hogy ha reggel nem találtam ágyában, az egész napom el volt rontva . . .

Az volt a legnagyobb baj, hogy az élvezeten kívül, a mit neki nyújtottam, nem is léteztem Xavier

urra nézve. Pedig mily édes dolog az, hosszan egymás szemébe nézni, suttogni, s csókolózni . . . minden utógondolat nélkül . . . de a férfiak olyan durva lények, hogy nem fogékonyak a tiszta örömek iránt . . . Xavier ur is olyan volt, mint a többi — csak a bűn volt eleme, s csak a tivornyákban lelte örömét . . . Mindaz, a mi a szerelemben tiszta forrásból fakad, untatta . . .

— Ah nem . . . nem . . . ez unalmas . . . Már jóllaktam a poézissal . . . Hagyjuk azt a papának . . .

Mikor kissé megnyugodott ölelkezésünk után, egyszerre ismét a *cseléd* lettem reá nézve, a kinek parancsol s a kivel kénye-kedve szerint gorbáskodhatik. És gyakran gunyosan, sértőleg kérdezte meg tőlem:

— Nos? és a papa? Még mindig nem ért el nálad semmit? Valóban bámulatba ejtesz . . .

Egyszer képtelen voltam reá, hogy eltitkoljam előtte könyeimet; Xavier ur dühös volt:

— Ah, tudod . . . Ez az unalmasságnak a netovábbja . . . Könyek, jelenetek? . . . Ezzel fel kell hagynod kicsikém vagy pedig, — jó éjszákát! . . . Jóllaktam az e fajta ostobaságokkal.

En, mikor még a boldogság reszketése tart lenyűgözve, szeretem a karjaim között tartani sokáig, sokáig azt, a ki megosztotta azt velem, de Xavier ur már „jóllakott“ ezzel. Azonnal kiszakította magát a karjaimból, az ölelésemből, abból a közelségből, a melytől már nem várhatott semmit. S minthogy én erősen magamhoz szoritottam, hogy ezt megakadályozzam, durván eltaszított magától s felkiáltott.

— Ah nem . . . tudod, ez már mégis sok . . .

És cigarettára gyujtott.

És úgy fáj nekem, hogy egyetlen jelét sem adta soha annak, hogy a vágyakon kívül gyöngédséget is érez irántam. Pedig minden romlottságát elfogadtam, s nemcsak, hogy megtettem mindazt a

mit akart, de sőt megelőztem kívánságait . . . És csak az Isten tudja mily eksztravagáns és ijesztő vágyai voltak! Mennyire romlott volt ez a kis piszkos! — Romlottabb, mint egy öreg ember . . . találékonyabb és vadabb a tobzódásban, mint egy elaggott férfi vagy egy szatanikus pap.

Pedig azt hiszem, hogy szerettem volna ezt a kis haszontalant, hogy hű tudtam volna lenni hozzá, mint egy kutya . . . Hiszen még ma is fájdalommal gondolok arra a kis szemtelen, de oly csinos pofácskájára . . . illatos bőrére, mindenre, a mi szinte kegyetlen volt fajtalanságában . . . És még mindig érzem ajkaimon — melyeken azóta annyi más ajak moshatta volna el ennek az emlékét — égető csókjának különös ízét . . . Ah, Xavier ur! . . . Xavier ur! . . .

Egy este, mikor hazajött, hogy frakkot öltön magára — Istenem! beh szép volt ebben az öltözetben! . . . egyszerre, minden zavar vagy habozás nélkül hozzám fordult s kérdezte tőlem:

— Van öt aranyad? . . . Okvetlen szükségem van ma este öt aranyra . . . Holnap visszaadnám neked . . .

Éppen akkor nap kaptam ki fizetésemet ő nagyságától. Vajjon tudta-e?

— Nincs, csak 90 frankom — szóltam kissé szégyenkezve, szégyenkeztem ő miatta, kérésén, s talán azon is, hogy nem rendelkezem az egész öszszeggel, a melyet kívánt tőlem.

— No, nem tesz semmit — szólott — hát add ide azt a 90 frankot akkor . . . Holnap megkapod tőlem . . .

Elvette a pénzt, s száraz és rövid „jól van“-nal mondott köszönetet. Ez a hang egyszerre megfagyasztotta szívemet. Azután durván felém nyujtotta lábát:

— Kösd meg a cipőm zsinórijait — parancsolta arcátlanul . . . Siess, mert dolgom van . . .

Szomoruan néztem reá.

— Hát ma nem ebédel itthon, Xavier ur? kérdeztem könyörgő hangon.

— Nem . . . ma a városban ebédelek. Siess már . . .

Feljajdultam:

— Hát ma este megint együtt lesz azokkal a szennyes asszonyokkal? . . . És éjjelre sem jön haza? . . . Én pedig sirni fogok egész éjszaka . . . Ez nem szép, Xavier ur . . .

Szinte brutális hangon válaszolt:

— Ha azért kölesönözted nekem a 90 frankodat, hogy ezt megmondhasd, — akkor inkább visszaveheted . . . Nesze, vedd vissza . . .

— Nem, nem . . . sóhajtottam — hiszen jól tudja, hogy nem azért mondom . . .

— Nos, hát akkor meg hagyj békében! . . .

Gyorsan felvette kabátját, s egy szó, egy ölelés nélkül távozott.

Másnap nem említette a pénzt, s én resteltem felhozni azt. Örültem neki, hogy adósom . . . És meg tudtam érteni, hogy vannak asszonyok, a kik belehálnak a munkába, a kik éjjel az utcán eladják magukat a járó-kelőknek, a kik lopnak, ölnek — csak azért, hogy pénzt szerezzenek annak az embernek, a kit mindenek felett szeretnek . . .

Ő nagysága csakhamar megváltozott irányomban. A mily kedves volt eleinte, épp oly nyughatatlan, követelő, goromba, akadémuskodó lett később. Én ostoba lettem a szemeiben, naplopó, a ki nem dolgozik . . . ügyetlen, tisztátalan, neveletlen, feledékeny és tolvaj voltak rendes czimeim. És a hangja is, a mely olyan behizelgő volt eleinte, savanyuvá vált, mint az eczet . . . Vége volt a rizspor, a cold-cream adományozásnak, a titkos bizalmaskodásoknak, az intim tanácsoknak, a melyek az első napokban annyira mentek, hogy azt képzeltem, hogy ő nagysága az asszonyokat szereti . . . Előbb csak ő illetett szidalmakkal, de mikor nem türhettem tovább,

valóságos veszekedés fejlődött ki közöttünk, melyekben úgy repültek a gorombaságok egyiktől a másikig, mint piszkos rongydarabok . . .

— Mit gondol, hogy ki házában van? kiáltott ő nagysága. — Hogy mer úgy viselkedni, mintha egy kitartott személylyel állna szemben?

Ez a szemtelenség! — Így válaszoltam:

— Ah ez a ház, ez nagyon tiszta . . . dicsekedhet vele! . . . És maga? ah, beszéljünk csak egy kissé róla! . . . maga is nagyon tiszta . . . Hát még a férje! Jaj, jaj! . . . Hiszen az egész városnegyedben ismerik . . . egész Párisban! És mindenkinek csak egy véleménye van felőlük. Ez a lakás? Egy bordélyház . . . És vannak bordélyházak, a melyek sokkal kevésbé piszkosak, mint emez! . . .

Igy vagdostuk egymás fejéhez a legválogatottabb gorombaságokat, s néha igazán olyan szavakat használtunk, mint a prostituáltak . . . És egyszerre megnyugodtunk. Nem kellett hozzá csak az, hogy Xavier ur ismét érezzen irántam egy kis futó szeszélyt . . . Akkor újra kezdődtek a bizalmaskodások, a szégyenteljes bűnrészesség, az ajándékok, a bérfelemelés ígérete, a Simon crème mosakodások és a parfümhasználatának apró raffinmanjai . . . Ő nagysága a velem való bánásmódját teljesen a Xavier uré után mintázta. Egyiknek jósága a másiknak kedveskedéseit eredményezte: a fiu hűtlensége az anya gorombaságait vonta maga után . . . Én voltam az áldozat, a kit a szívtelen és elpuhult fiu szeszélyeinek hullámmzése ide-oda dobált . . . Sokszor azt kellett hinnem, hogy ő nagysága hallgatóság vagy elbuvás útján szerzett bizonyosságot magának arról, milyen stádiumban van viszonyunk . . . De nem . . . Egyszerűen meg volt benne a bűn ösztöne . . . Megszimatolta azt a falakon, a lelkeken keresztül, mint a hogy a kutya megszimatolja a szélben a vadnak távoli szagát . . .

A mi a házi urat illeti, ő e rejtett és titkos drámák, e veszekedések között is megmaradt czinikusnak, elfoglaltnak és nevetségesnek. Reggelenként megborotvált rózsaszín arczával, mely olyan volt, mint egy fauné — eltűnt a láthatárról s magával vitte aktáit, vallásos brosürjeit és trágár ujságait. Este pedig, mikor újra láituk, nyakig begombolkozott a tiszteletreméltóságba, a keresztény szocializmusba; és ilyenkor halkabban, lassabban lépett, mozdulatai vontatottabbak lettek, s háta meggörbült. Rendesen minden pénteken a következő jelenet folyt le közöttünk.

— Mi van e szervéta alá rejtve? kérdezte reá mutatva a balján heverő damasztra.

— Disznóságok — feleltem én nevetve.

— De nem . . .

Mulattató elbeszélések . . .

És ezzel ide adta nekem, mosolygott reám, megcsipte az államot s csattantott nyelvével:

— Hej! — igazán furcsa vagy kicsikém . . .

A nélkül, hogy teljesen visszautasítottam volna közeledését, vártam az alkalmat, mikor egyszer helyre üthetem a fejét.

Egy délután nagyon meglepett, mikor bejött a szobába, a hol fehéremüt szoktam javítani, s a hol most tétlenül álmodoztam. A reggel meglehetősen kínos jelenetem volt Xavier urral, a melynek még mindig éreztem keserűségét. — Most, hogy a nagyságos ur bejött hozzám, csendesesen bezárta maga után az ajtót, szervétáját a fajtalan ujságokkal letette egy csomó foltozni való lepedő mellé, s kezébe véve kezeimet, lassan simogatni, veregetni kezdte azokat. Remegő szemhéjai alatt úgy pislogtak szemei, mint egy vén pulykáé, mikor a nap beléjük süt . . . Majd meghaltam nevetemben.

— Czeleszta — szólott — én szivesebben hívom Czelesztának . . . nem haragszik érte?

— Éppenséggel nem, uram — feleltem én résen állva.

— Nos, Czeleszta — én kegyedet bájosnak találok . . . Ime!

— Valóban, uram?

— Imádásraméltónak — igen, imádásraméltónak.

— Oh, uram! . . .

Kezei most feljebb haladtak kezemen, s petyhüdt puha ujjai végigsimitották államot, nyakamat nyakszirtemet. — — —

— Imádásraméltó — imádásraméltó — ismételte halkán.

Meg akart csókolni. Én kissé hátra hajoltam, hogy ezt kikerüljem.

— Maradjon Czeleszta . . . Kérem szépen . . .

Kérlek . . . Nem haragszol, hogy tegezlek?

— Nem uram, csak csodálkozom . . .

— Csodálkozol kis semmirevaló, csodálkozol? . . .

Ah! te még nem ismeresz engem!

Most már nem volt száraz a hangja. Ellenkezőleg: egy kevés hab jelent meg ajkszögleteiben . . .

— Hallgass reám Czeleszta. A jövő héten Lourdes-ba kell mennem . . . igen, Lourdes-ba vezetem a zarándokokat . . . Akarsz-e velünk jönni? Van egy módom reá. Akarsz? Semmit sem fognak észre venni. Te majd a szállodában maradsz, sétálni fogsz, vagy tetszésed szerint töltöd el az időt . . . De este, — *este*, Czeleszta én is felkereslek szobádban . . . kis semmirevaló! Ah, ah! te még nem ismeresz engemet! . . . te még nem tudod mi mindenre vagyok képes . . . A vén ember tapasztalata és az ifju heve egyesülnek bennem . . . Majd meglátod . . . meglátod . . . Oh, azok a te nagy, észrabló szemeid! . . .

A mi engem illet, nem annyira az ajánlat lepett meg, melyet már régen vártam, — hanem annak módja. De azért megőriztem egész hidegvéremet. És miután régen vágytam már megszégyeníteni ezt a vén kéjenczet, egyzserre kimutattam neki, hogy az ő és felesége mesterkedésein régen keresztül láttam s így szóltam hozzá:

— Hát Xavier ur? . . . Ugy látszik, hogy a nagyságos ur megfélelkezik Xavier urról? Mit fog ő csinálni azalatt, míg mi a kereszténység költségére mulatunk majd Lourdes-ban? . . .

Zavaros láng gyult fel kialudt szemeiben. Dadogott:

— Xavier ur? . . .

— Hát! . . .

— Miért beszél nekem Xavier urról? Most nem ő róla van szó. Xavier urnak ehhez semmi köze nincsen . . .

Én még arczátlanabbul folytattam:

— Szavára mondja? . . . Ugyan ne tegye magát! . . . Nem azért vagyok-e megfogadva, hogy Xavier urat mulattassam? — Nos, látja! Tehát bevallom, hogy a szeretője vagyok . . . De maga? . . . Nem, ez nincs benne a szerződésemben . . . Azután meg . . . tudja édes apuskám, — maga nem is az én típusom . . .

És hangosan az arcába nevettem. Vértörös lett, s szemei égtek a méregtől. De belátta, hogy az összeszólalkozásban a rövidebbet húzná, gyorsan felkapta tehát szervétáját az ujságokkal, s kaczagásomtól kísérvé, kifutott a szobámból.

Másnap valami semmiségért egy gorombaságot vágott a fejemhez. Én dühbe jöttem. Ő nagysága ekkor belépett a szobába s szidalmazni kezdett. Egyszerre elfutott a méreg. A hármunk között lefolyt jelenet oly ocsmány, oly alávaló volt, hogy lemondok annak visszaadásáról. Leirhatatlan kifejezésekben vettem szemükre egész gyalázatosságukat és végül követeltem a Xavier urnak kölcsön adott kilenczven frankot. Tajtékozottak. Felkaptam egy diványpárnát s a nagyságos ur fejéhez vágtam.

— Távozzék! — takarodjék innen azonnal, azonnal — ordította ő nagysága, s közel volt hozzá, hogy körmeivel lemarczangolja a hust arczomról.

— Kihuzom a nevét egyesületünkéből — ezentul

nem lehet tag utczai személy, prostituált asszonyi állat! — kiabált az ur és ökleivel csapkodta szervétáját.

Végül ő nagysága a hátra levő nyolcz napot levonta béremből, megtagadta a Xavier urnak kölcsönzött 90 frank kifizetését és visszakövetelte az összes nekem ajándékozott rongyokat . . .

— Tolvajok! — kiabáltam én . . . keritők . . .

És távozás közben fenyegettem őket a feljelentéssel:

— Ah, ah, skandalumot akarnak? Ám lássák! Zsiványok, csalók! . . .

De fájdalom, a rendőrségen semmit sem akartak a dologról tudni. Azt ajánlották, hogy hallgassak az egész ügyről:

— Először is, kisasszony, — nem adnának hitelt kegyednek — szóltak. — És ebben van logika. Mert mi lenne a társadalomból, ha a cselédnek igazat adnánk gazdájával szemben? Akkor megszűnnék a társadalom, kisasszony — és elkezdődnék az anarkia . . .

Ügyvédhez mentem: kétszáz frank előleget kért. Xavier urhoz fordultam levélben: nem válaszolt. Nem maradt egyebem, mint három frank ötven centim a zsebemben és az — utcza kövezete . . .

XIII.

November 13.

Ujra látom magamat Neuillyben a Notre-Dame des Trente-six, Douleurs nevű menedékházban, a mely egyuttal cselédelhelyező intézet is volt. Egy nagy kert mélyében fekszik ez a szép fehérre meszelt intézet. A kertben ötven lépésnyire egymástól mindenütt fehér Isten Anyja szobrok állanak és egy új és pompás kis kápolna. És minden órában megmegecsendül a harang. — Az alapítványt apácák lakják, de fájdalom az ellátás nem valami kitűnő. Először is a padon, a háztető alatt vannak az ágyak, eledelül sovány maradékhúst és romlott főzeléket adnak, s ezért az élvezetért fejenként huszonöt soust fizetünk naponta. Ha elhelyezik az embert, ezt a béréből levonatják előre. Ezenkívül még reggel hat-tól kilencz óráig este, folyton dolgozni kell. Kimenő soha nincsen. Gyakran hallottam már emliteni a Notre-Dame des Trente-six-Douleurs apáczáit ismerőseimtől.

— Igen, kedvesem, — mondták — ide csak nagyurinő, nagyvilági hölgyek, mágnás asszonyok, márkinék jönnek cselédet fogadni. Az ember kitűnő helyet kaphat! . . .

És, én hittem nekik . . .

Mikor oda értem, már volt vagy negyven hely nélküli személyiség. Az apácák kikérdeztek honnan

jövök, mit tudok stb. Én hazudtam nekik egyet-mást, ekkor nem tudakozódtak tovább, se szavakkal:

— Kedves gyermek! . . . majd találunk helyet a számára — ideiglenesen felvettek az intézetbe. Mialatt vártuk ezt a mindnyájunknak megígért jó helyet, mindegyikünknek el kellett magát foglalni valamivel. Egyik főzött, másik a házat látta el, a harmadik a kertben dolgozott, gyomlált, ásott, kapált, mint a napszámos. Engem egyszerre a varrásra fogtak, mert Boniface testvér azt mondta, hogy az ujjaim könnyűk és ügyesek. Legelőbb is a gyóntatóatya alsónadrágait kellett megfoldanom. Ah! ezek az alsónadrágok! Bizony egy cseppet sem hasonlítanak a Xavier uréihoz! . . .

Szó, a mi szó, nem volt valami jó dolgom ott, de akkor nem gondolkodtam e felett. Valósággal elfogott a vágy a megtisztulásra. Eddigi viselkedésem méltatlansága lelkiismeretfurdalásokat támasztott bennem. Meggyóntam tehát a páternek, — de szerencsétlenségemre ez ugyanaz volt, a kinek lábravalóit foltoztam, s ez a tudat — daczára ájtatosságomnak, örült és tiszteletlen gondolatokat támasztott bennem . . . Ő maga is furesza ember volt s különös kérdéseket intézett hozzám. Legkitartóbban azonban olvasmányaim felől tudakozódott.

— Armand Sylvestre? . . . Igen? . . . Ah! ez bizony disznóságokról ír . . . Nem ajánlanám követségül . . . De nem veszélyes . . . A mit tilos olvasni, azok a vallásellenes könyvek, — például Voltaire . . . Ezt soha! . . . Voltaire-től — ez halálos bűn . . . sem Renan-tól, sem Anatole France-től . . . Ez, az a káros és veszedelmes . . .

— Hát Paul Bourget, atyám?

— Paul Bourget! — Ő már kezd a jó utra térni. Olvashatja . . . olvashatja . . . De katolicizmusa még nem őszinte . . . még nagyon zavaros . . . Huysmans, például, az sapristi, ez erős, nagyon erős — de ortodoksz . . .

Azután folytatta.

— Igen? Örültségeket követett el a testi szerelemben? Ezt nem jól tezte . . . Istenem! . . . ez mindig hiba . . . De ha vétkezett . . . akkor is jobb, ha gazdáival vétkezett, a kik istenfélő, vallásos emberek . . . ez mégis jobb, mintha egyedül vétkezett volna, vagy hasonneműekkel . . . Az nem oly komoly, ezért kevésbé haragszik a jó Isten . . . És lehet, hogy ezeknek dispenzációjuk is van . . . Nagyon soknak van dispenzációja . . .

Minthogy megneveztem Xavier urat és atyját, így folytatta:

— Neveket ne mondjon! — azt én soha sem kérdek! . . . Nem vagyok én rendőrtisztviselő . . . Azonkívül az említettek vagyonos és tiszteletreméltó emberek — teljesen vallásosak . . . Következésképen nekik van igazuk . . . és kegyed vétett az erkölcsök és a társadalom ellen. — —

Ezek a nevetséges megjegyzések s különösen az egyre a fejemben kísértő lábravaló nagyon megzavarták ájtatosságomat. Azonkívül mindenféle emlékek támadtak fel bennem. Különös! mikor módom van bennük, akkor undorodom tőlük, ilyenkor pedig valóságos láz éget. — — —

A mi azonban végkép kihozott sodromból az az volt, hogy végtére beláttam e szent apácák kártyáiba: ők csak azokat helyezték el, a kik nem tudtak dolgozni. Azokat, a kiknek bármily irányban hasznukat vehették — szinte foglyokul tartották — hogy így olyan cselédjeik legyenek, a kik egész nap lótnak-futnak, dolgoznak, s végül még fizetnek is . . . . .

Egyszer felszólaltam.

— Türelem, kedves gyermekem, — válaszoltak — gondunk van reá . . . Egy kitűnő hely van kilátásba . . . Eddig még egy sem akadt olyan, a melyet mi szeretnénk a számára . . .

A hálósobában, a padon, volt egy felügyelő is, de azért különös dolgok történtek a függönyök mögött . . . Mihelyst a felügyelő bevégezte kör-sétáját s léptei elhangzottak, fehér kísértetek emelkedtek fel az egyes ágyakról, s behúzták maguk után a függönyöket . . . Azután elnyomott csókoknak a zaja, apró kiáltások, suttogások töltötték meg a levegőt . . . Nem zavartatták magukat egy csep-pet sem, ezek a leányok . . . . A középről függő lámpa reszkető, halvány világa mellett kétségbeej-tően szomorú dolgokat láttam . . . . A testvérek, a szent asszonyok behunyták szemeiket, s bedugták füleiket, hogy ne lássanak és ne halljanak. Nem akartak skandalumot az intézetben — mert kény-telenek lettek volna elkergetni a bűnösöket — hát inkább eltűrték e borzasztóságokat és úgy tettek, mintha mitsem tudnának róluk . . .

És az alatt egyre növekedett az adósság, a melyet napi ellátásomért kellett volna fizetnem . . .

Szerencsére egy barátnőm, Clémence, a kit Cléclének neveztem el — is bejött az intézetbe. Ő vele az Egyetem-utczában ismerkedtem meg egy családnál s most úgy látszik ő is hely nélkül maradt. Cléclé igazán bájos teremtés, volt, szőke hajá-val s s rózsaszín arcocskájával. És milyen jókedvű, mennyire élénk volt örökké! Ragaszkodó és hűsége természetü lévén, legfőbb öröme volt, ha szolgálatot tehetett valakinek. Egész csontjai velőig romlott volt, de romlottsága, örökös vidámsága mellett nem volt visszataszító. Kis madáréhoz hasonló csacsogása pár napra elfeledtette velem kellemet-lenségeimet . . .

Miután ágyunk egymás mellett állott, már az első este összebujtunk . . . Hiszen a példa oly ra-gadós! . . . azután meg már régen kíváncsi vol-tam . . . Különben mindez a Cléclé kívánságára tör-tént . . . Egy este suttogva elmondta nekem, hogy

legutóbbi gazdája városi előljáró volt és Versaillesban lakott:

— Képzeld csak — szólott — az egész ház tele volt állatokkal. Egy rakás macska, három papagály, egy majom, két kutya. És milderre nekem kellett gondot viselni. Semmi sem volt elég jó nekik. Nekünk, cselédeknek csak a hulladékot adták, az állatoknak szárnyas maradékokat, krémeket, tortákat, Évian vizet, mindenféle édességeket . . . Igen! ezek a piszkos dögök nem ittak mást, mint Évian vizet! Képzeld el csak; azért mert typhus-járvány volt Versaillesban! És a háziasszony elég arczátlan volt és átvitette a kályhát a szobámból abba a helyiségbe, a melyben a macskák még a majom laktak. — Jaj! hogy utáltam ezeket az állatokat. Különösen volt egy kutya közöttük . . . egy vén mopszli, a mely mindig a szoknyám alá bujt — hiába rugdostam, nem ért semmit. Egy reggel ő nagysága rajtakapott, a mikor vertem . . . Ha láttad volna azt a jelenetet! . . . Egy pillanat alatt elkergetett . . . És ha tudnád édesem, hogy ez a kutya . . .

Hangosan felnevetett, s hogy elfojtsa ezt a kacagást, a keblemre rejtette fejét.

— Nos, — ez a kutya . . . folytatta még halkabban . . . ennek a kutyának olyan szenvedélyei voltak, mint egy férfinak . . .

A ki nem ismerős a helyzettel, az nem is képzeleli, mily rossz dolga van a cselédeknek, mennyi üldöztetésnek, mennyi bosszuságnak vannak azok kitéve.

A hely, a környezet, az emberek társadalmi állása változik, de szenvedélyeik és étvágyaik ugyanazok maradnak a legkülönbözőbb körökben is. — A legszegényesebb polgári háztartásban éppen annyi lelki szenny, mint a dús gazdag bankár palotájában.

Azt mondják, hogy nincsenek többé rabszolgák! . . . Ah! ah! mekkora hazugság ez! Hát a

cselédek? mik azok, ha nem rabszolgák? Bizony rabszolgák a legkegyetlenebb fajtából — kikre az erkölcsi aljasság, a korrupció ragadnak uraitól, s a kik alárendelt állásokból kifolyólag meg tanulnak gyűlölni. Ha tisztán és szügiesen lép is szolgálatba egy leány, nemsokára beáll nála az erkölcsi rot-hadás.

Egyszer — Canchon utcán laktam akkor — hány ilyen helyem volt, Istenem! — a háziur férjhez adta leányát.

Nagy estélyt tartottak, a melyen az asztalokra rakták a különböző ajándékokat, annyi volt belőlök, hogy megtöltött volna egy strájszekeret . . . . Tréfából megkérdeztem Baptisteot, az inast.

— Nos, Baptiste? És maga? Hát maga mit ajándékoz az uj párnak?

— Én? kérdezte Baptiste vállatvonva.

— Mondja meg már!

— Egy petroleummal telt hordót gyujtanék meg a legszivesebben az ágyuk alatt!!

Ezt nevezem aztán feleletnek! Ez a Baptiste különben is egy pompás ember volt.

— És maga mit ad nekik? kérdezte most ő.

— Én? A körmeimet — a szemükbe . . .

A maître d'hôtel, akit senki sem kérdezett s aki éppen a deszertet igazította, önkényt kijelentette, én megelégszem, ha a templomban arcza önthetném őket vitriollal.

S így szólva két rózsa közé egy körtét helyezett el.

Ah! igen! a cselédek többnyire gyűlölik gazdáikat s a csoda csak az, hogy az ilyen bosszu nem történik meg gyakrabban. Ha arra gondolok, hogy a szakácsnének naponként módjában állana elpusztítani gazdáját, hogy ha egy csipetnyi só helyett egy kevés arsenicumot vagy eczet helyett sztrichnint kever az ételbe, egy csapásra végét vetheti egy egész családnak, szinte eláll a szívdobogásom!

Nos, nagy önuralomra van szükségünk sokszor, hogy ehez hasonló dolgokat el ne kövessünk s a szolgaságnak már születésünkkor mélyen benn kell gyökerezni vérünkben! . . .

A Notre-Dame-des-Trenti-siz-douleurs apáczáitól alig tudtam megszabadulni . . . Daczára a Cléclé szerelmének, a mely uj és ismeretlen érzéseket költött fel bennem, nagyon vágytam már a szabadság után. Mikor a jó testvérek belátták, hogy csakugyan el akarok menni, egyszerre találtak husz helyet is a számomra. De én mindegyiket visszautasítottam, mindegyiken találtam valami kifogásolni valót. Oh be meg voltak lepetve ezek a szent asszonyok! Majd megpukkadtam a nevetéstől. Arra számítottak, hogy otthon vénült ájtatos leányokhoz szerződtenek be, a kik aztán a vallás nevében zsarolhatnak intézetük javára. És én boldog voltam, hogy felültek!

Este volt, mikor Boniface testvérnek kijelenttem, hogy távozni akarok még az éj beállta előtt.

Eg felé emelte karjait s volt benne annyi arczátlanság, hogy így feleljen:

De édes gyermekem, ez lehetetlen . . .

— Hogyan? lehetetlen?

— De, édes gyermekem, kegyed nem hagyhatja el, csak úgy könnyedén a házat . . . Hiszen hetven franknál többel tartozik nekünk . . . Előbb meg kell fizetnie ezt a hetven frankot . . .

— Miből? szóltam én. Nincs egy garasom se . . . Kikutathat . . .

Boniface testvér gyűlöletteljes tekintetet vetett reám és méltóságteljes, komoly hangon jegyezte meg.

— De kisasszony . . . tudja-e, hogy ez lopás? És meglopni ilyen szegény nőket, mint mi vagyunk, több mint lopás, ez szentségtörés, melyért a jó Isten meg fogja büntetni . . . Gondolja meg a dolgot . . .

Méregbe jöttem:

— Ugyan! kiáltottam fel. Hát ki a tolvaj?

Én-e vagy önök? De igazán maguk, anyókáim bámulatraméltó teremtések . . .

— Kisasszony megtiltom, hogy ilyen hangon beszéljen velem . . .

— Ah! hagyjon nekem békét. Mi az ördög, az ember dolgozik, hogy majd megszakad belé s önök olyan étellel szurják ki a szemünket, amit a kutya se tudna megenni! . . . És még ezért fizessünk is? Ah, ah, nem tudja mi lesz még ebből . . .

Boniface testvér halotthalvány lett . . . Éreztem, hogy goromba, ocsmány szavak lebegtek ajkain . . . De nem merte őket kimondani . . . Csak dadogott:

— Hallgasson. Szemérmetlen, vallástalan teremtés! . . . Az isten meg fogja verni . . . Távozzék, ha akar, de a ládája itt marad zálogban . . . Csipőre tett kezekkel, lángoló tekintettel álltam elé.

— Ah! azt szeretném látni! Csak azt próbálják meg! . . . majd a nyakukra küldöm a rendőrséget. És ha a vallás abban áll, hogy az ember az egyházfi piszkos alsónadrágját foltozza, hogy ellopja a szegény hely nélkül maradt leányok kenyerét, hogy kiaknázza azokat a borzasztóságokat, a melyeket a hálótermekben éjszakánként elkövetnek . . .

A jó testvér összerázkodott. Szokatlan hangosan kezdett beszélni, hogy elnyomja kiáltásomat.

— Kisasszony . . . kisasszony . . . Ugy tesz, mintha nem tudná milyen disznóság megy végbe a hálótermekben . . . Ugyan, merje hát a szemembe mondani ezt. Nem, nem, ellenkezőleg még jóakaratulag leplezgeti, mert haszna van belőle, igen, haszna! . . . és reszketve, lihegve, száraz torokkal fejeztem be mondókámat.

— Ha ez mind a valláshoz tartozik, ha ez a bordélyház, ez a tömlöcz ennek a nevében áll fenn, akkor igen, akkor elég volt nekem a vallásból! A ládámat akarom! Hallja? adassa ki rögtön a ládámat!

Boniface testvér félni kezdett.

— Nem akarok vitatkozni egy utcza leánnyal — szólt méltóságteljesen — Jól van . . . el fog mehetni . . .

— A ládámmal együtt?

— A ládájával együtt.

— Jól van . . . Ah! micsoda viselkedés árán juthatott az ember tulajdonához! Nehezebben mint a határvámnál . . .

Csakugyan, még akkor este eltávoztam. Cléclé, aki mindvégig kedves volt hozzám, husz frankot adott kölcsön. Sourdière utczában egy szobát béreltem s azután elmentem a Porte-Saint-Martinba, hogy a „Két árva“ előadását végignézzem. Mennyire hasonlít az én történetemhez! . . .

Egész este sirtam, sirtam, sirtam . . .

XIV.

November 18.

Róza meghalt. A szerencsétlenség ugylátszik befészkelte magát a kapitány házába. Szegény kapitány! A menyétnek is vége van . . . Bourbakinak is . . . és most a Róza jött sorra! Csak néhány napig volt beteg s tegnapelőtt este szivszélhűdés érte. Ma reggel temették el . . . Az alsó udvarból jól láthattam a gyászmenetet . . . A nehéz koporsót hat ember vitte karon s az egész tele volt szórva fehér virágokkal mint egy fiatal, szűz leány koporsója . . .

Egész Mesnil-Roy kivonult a temetésre s hosszú fekete sorban kísérte Manger kapitányt, aki peczkesen lépegetett fekete kabátjában. És a templomok harangjai zúgtak s feleltek egymásnak meszszi-
sziről . . . Ő nagysága megtiltotta, hogy elmenjek a temetésre. De hiszen különben sem vágyódtam rá. Ki nem állhattam azt a rosszlelkű kövér asszonyt, így halála nagyon nyugodtan hagyott.

Kíváncsi voltam tudni, milyen hatással volt a kapitányra ez a hirtelen haláleset. És minthogy az uraság elment hazulról, délután lementem a kerítés mellé sétálni. A kapitány kertje szomorú és elhagyatott volt . . . Egy ott fehérlett kapa beszélt csak az előző nap félbehagyott munkáról.

— Ma nem fog kijönni a kertbe a kapitány, határoztam el önmagamban. Bizonyára zokog és emlékein mereng . . . És ime! egyszerre csak meg-

pillantom őt! Már ismét munkásöltönyt vett magára s régi katonasapkájával a fején, gereblyézni kezdi a pázsitot. Sőt még dudol is hozzá, valami ódivatu indulót . . . Egyszerre észrevesz s leteszi a gereblyét kezéből.

— Nagyon örülök, hogy láthatom, Czeleszta kisasszony, szólit meg engemet.

Szeretném megvigasztalni, vagy legalább szeretnék sajnálkozni fölötte. Keresem a meghatott szavakat, mondatokat . . . De hogyan lehet meghatottságot érezni egy ily furcsa arcz látásra, mint az övé . . . Csak annyit ismételk tehát, nagy szerencsétlenség, uram, nagy szerencsétlenség ez önre . . . Szegény Róza! . . .

— Igen, igen, válaszol ő, langyos érdeklődéssel.

Egész arcza kifejezéstelen. Mozdulatai elmosódottak. Gereblyéjét ismét felveszi s végighuzza az uton, aztán hozzáteszi:

— Annál inkább, mert hiszen nem maradhatok soká igy egyedül . . .

Elkezdtém dicsérni a Róza háziasszony erényeit.

— Bizony, nem egykönnyen akad olyanra, aki őt pótolja! . . .

De ez az ember egy csöppet sincs meghatva. Az ember azt hihetné, ragyogó apró szemeknek tekintetéből ítélve, hogy sulyos tehertől szabadult meg.

— Pöh! szól, rövid szünet után . . . semmitem pótolhatlan ezen a világon . . .

Ez a rezignált filozofia nemcsak meglep, de kissé meg is botránkoztat. Most már még jobban igyekszem megértetni vele, hogy mit vesztett Rózában! . . .

— Hiszen ő annyira ismerte már a szokásait, izlését, mániáit! . . . S annyira ragaszkodott önhöz! . . .

— Nos! még csak ez hiányzott volna, recsegi ő egyszerre mérgesen.

És egy mozdulattal, mely minden ellenvetésnek előre elvágta az utját, hozzátette:

— Vajjon? csakugyan oly ragaszkodó volt-e? Bevallom magának, hogy már nekem elég volt Rózából . . . Igen, igen. A mióta azt a kis fiut felfogadtuk, hogy segítsen a háznál, azóta Róza nem lendített semmit a munkánál . . . És minden ment a maga útján . . . Már még egy hig-tojást sem kaptam jól elkészítve, úgy, a hogy én szeretem . . .

És az a veszekedés, regeltől estig minden kicsinységért! Mihelyt 10 fillért kiadtam, kiabált, szemrehányásokat tett . . . Ha pedig kegyeddel beszéltem a kerítésnél, féltékenységi jeleneteket rendezett. Ah! ah! csak hallotta volna, milyen nevekkel illette kegyedet! Szóval a saját házámban, türhetetlenné tette a helyzetemet . . . és ezzel vége!

Hangosan, hosszasan fellélegzik és mint egy olyan utazó, aki hosszú idők után újra látja a régi vidéket, kitartóan, örömteljesen legelteti szemeit a pázsitokon, a fákon, az égnek kékjén és a saját kicsi kis házacskáján . . .

Ez a Róza emlékének annyira nem hizelgő szemmellátható öröme, most nagyon furcsának tűnik fel előttem. Igyekszem a kapitányt teljes őszinteségre bírni. S szemrehányólag jegyzem meg.

— Kapitány, én azt hiszem, hogy ön igazságtalan Róza iránt . . .

— Igen, mert maga nem tud mindent, az áldóját! válaszol ő élénken. Persze, mert magának nem beszélt azokról a gyönyörűséges jelenetekről, a melyeket rendezett, zsarnokságáról, önzéséről, irigységéről . . . Hiszen már itthon semmi sem volt az enyém . . . Minden az övé volt . . . Nem is hinné! . . . Például az a Voltaire korbeli karosszék . . . abba nekem már egyáltalában nem volt szabad ülni . . . Ha arra gondolok, hogy olajos nyulárnyékot egy idő óta nem ehettem, mert ő nem szerette a szagát, hát elfut a méreg! . . . Ah! igazán nagyon jól tette,

hogy meghalt . . . Ez volt a legokosabb, a mit tehetett, mert előbb utóbb ugyis kiadtam volna rajta! Nem kellett már tovább! Már torkig voltam vele. . . És ha én előbb találtam volna meghalni, ugyis megjárta volna! Egy olyan pilulát nyelettem volna vele, hogy keserű lett volna a szája tőle. Ugy bizony! . . .

Mosolyog.

— Tudja-e, hogy egy olyan testamentumot csináltatott velem, amelynek értelmében neki maradt volna a ház, a kert, fekvő pénzem, ezüstöm, minden, minden . . . Bizonyára beszélte kegyednek, hiszen egyre csak azt ujságolta fűnek-fának. De a mit el nem mondott, mert ő maga sem tudott róla, ez az, hogy két hónap múlva újabb végrendeletet csináltam, mely semmisnek nyilvánította a megelőzőt és a melyben egyetlen krajezárt sem hagyományoztam neki! Ugy bizony! . . .

Nem állja ki tovább és hangos nevetésre fakad.

Ugy-e, hogy jó gondolat volt, mi? Oh, micsoda képet vágott volna, mikor felolvassák neki, hogy egész kis vagyonomat az Akadémiára hagytam!

— Mert ugy van, Czeleszta kisasszony, az Akadémiára hagytam az egész vagyonomat . . .

Hagyom, hogy elmuljék vidámsága, azután komoly hangon megkérdzem.

— És most mit fog tenni?

A kapitány hosszasan, gunyosan majd ellágyuló tekintettel néz reám.

— Nos, hisz éppen ez az . . . Az kegyedtől fog függeni.

— Tőlem?

— Igen, egyedül kegyedtől.

— De hogyan . . .

Csend. A kapitány kihuzza magát, megfeszíti lábszárait, előrenyújtja hegyes szakállát és csábító áramlatot lövel felém szememből.

— Legjobb lesz, ha nem teketóriázom, mondja pár pillanatnyi szünet után. Katonásan fogok be-

szélni. El akarja foglalni a Róza helyét? . . . Én felajánlom azt kegyednek . . . Vártam a támadást. Előre láttam azt már s így nem lepett meg. Kifürkészhetlen komoly arcczal állok előtte!

— És a testamentum, kapitány?

— Összefogom tépni . . .

Ellentmondok:

— De én nem tudok főzni . . .

— Majd főzök én . . . az ágyat is megvettem magamnak, — magunknak, az áldóját! majd elvégzek én magam mindent . . .

Udvarias lesz, tekintete kigyul. Igazán szerencse, hogy közöttünk van a sövény, mert különben aligha rám nem vetné magát . . .

— Ah! a főzés és főzés között különbség van Czeleszta . . . Ahoz a főzéshez, a milyent én fogok kegyedtől kívánni, jól ért, azt hiszem . . . Fogadni merek, hogy jól megfogja fűszerezni . . . Ah! az áldóját . . .

Gunyosan mosolyogtam, s megveregettem ujjammal, mint gyermekkel szokás:

— Kapitány, kapitány, maga egy malacz, egy kis malacz . . .

— Nem, nem kis malacz vagyok, — hanem nagy, nagyon nagy — javít ő ki büszkén . . . Az áldóját! . . . Azután meg . . . Meg kell mondanom magának . . .

A sövényhez jön, egész közel. Szemei vérben forognak. Hangja egészen halk, a mint hozzám szól:

— Ha eljönne hozzám Czeleszta . . . akkor . . .

— Nos, akkor?

— A Lanlaireéket megütné a guta! . . . Ah! ez jó gondolat.

Hallgatok és úgy teszek, mintha gondolkodnám. A kapitány türelmetlenkedik. Czipője sarkával mély gödröt fur a földbe.

— Nos, nos Czeleszta? Harminczöt frank havonkint; egy asztalnál való étkezés a házi ural . . .

egy szobában alvás . . . Az áldóját! . . . aztán a végrendelet . . . Elfogadja? Szóljon! . . .

— Majd meglátjuk . . . De addig is gondoskodják valakiről . . .

Ezzel megszököm, mert félek, ha tovább maradok, az arczába nevetek . . .

Most már hát csak választanom kell a kapitány és József között. Elfogadjam-e a cseléd-háziaszony szerepét, minden velejáró lealázásával, s ennek a brutális vén kövér embernek a szerelmével együtt? Vagy pedig hozzá menjek Józsefhez, s így legalább feltételes szabadságot és tiszteletreméltó helyzetet teremtek a magam számára?

Igaz, hogy jobb házasságra is tarthattam volna igényt . . . De hát az asszonyoknak oly kevés a szerencséjük a mai világban! — Még az is sokkal jobb, mint az az örökös házról-házra való hányattatás. Természetesen azonnal elhatároztam, hogy a kapitánynyal szakítani fogok. Hiszen ez az utolsó beszélgetés még megerősítette abbéli hitemet, hogy az emberiségnek eme furcsa példánya végzetesen nevetséges és gonosz lurkó, s hogy teljesen rut fizikailényét, a szivjóságnak egyetlen kis sugárasem teszi türhetővé. Szegény Róza azt hitte, hogy egészen a hatalma alatt tartja és ime! ez az ember kijátszotta! És ha arra gondolok, hogy ez a személyiség a karjai közt tart és megcsókol, csaknem megpukkadok a nevetéstől.

Szerélemből vagy gyönyörvágýból, száanalomból haszonért vagy hiúságból már nagyon sok férfivel volt dolgom az életben. És ez a tény nekem egészen normálisnak, természetesnek, sőt szükségesnek tünik fel . . . Nem érzek lelki furdalást miatta, mert mindannyiszor éreztem — legalább bizonyos mértékig — fizikai gyönyört. De egy ilyen hasonlíthatlanul nevetséges emberrel mint a kapitány, — biztos vagyok felőle. — hogy ez a dolog lehetlenség, hogy fizikai képtelenség . . . Ugy tetszik nekem, mintha

ez a természet elleni merénylet lenne . . . valami, a mi még rosszabb, mint a Cléclé kis kutyája . . .

József irányában már viseltetem némi hajlandósággal. József teljesen uralja gondolataimat: elfoglalja, szinte *megszállja* azokat . . . zavarba hoz, az igézete alatt állok és mégis félek tőle . . . Az bizonyos, hogy ő is csunya, borzasztóan, brutálisan csunya, de ha az ember szétszedi a csunyaságát, van benne valami rettenetes, a mi majdnem széppé válik, valami, a mi több a szépségnél, a mi felette áll a szépségnek, s olyan, mintha külön elemet képezne. Nem titkolom előnmagam előtt, hogy nagyon nehéz lesz egy olyan emberrel leélni az életet, a kitől minden kitelik, a kitől mindentől tarthatok, s a kit alig ismerek. És éppen ez az, ami úgy vonz, mint egy örvény . . . Ez legalább igazi férfi, a ki a bűnben nem retten vissza semmitől, s ennek folytán talán a jóban is állhatatos tud lenni? . . . Nem tudom . . . nem tudom. Mit akar velem? Mivé tesz majd engem? Egyszerű eszköze leszek-e lelkiismeretlen kombinációinak . . . vad szenvedélyeinek vak játékszere? . . . Vagy talán szeret? . . . És miért? . . . Csinosságomért, . . . romlottságomért . . . azért-e, mert nem vagyok ostoba . . . Vagy a miért gyűlölöm azokat az előítéleteket, a melyeket ő urnak ismer el maga fölött? . . . Igazán nem tudnám megmondani . . . Az ismeretlenség és titokzatosság vonzó erején kívül még hatalmas varázsszal van reám nagy ereje is. És ez a varázs egyre jobban járma alá hajtja minden idegemet, és megbódítja testemet . . . József mellett lángolnak az érzékeim, mint a hogy még egyetlen férfi érintésére sem lángoltak eddig. Erőszakosabb, borzasztóbb és vadabb vágyakat kelt föl bennem közelléte, még annál is, a melyet György ur iránt éreztem, s a mely gyilkossá tett . . . Olyan ösztönöket ébreszt fel bennem, a melyeket eddig nem ismertem, a melyek bizonyára eddig aludtak bennem, s a melyeket eddig semmiféle szerelem, semmiféle

kéj nem volt képes életre kelteni. És lényemnek bensőjéig megremegek, ha eszembe jut a József szava:

— Mi hasonlítunk egymáshoz, Czeleszta . . . .
Ah! nem arczra; nem, ez bizonyos! De a lelkünk, a lelkünk Czeleszta az tökéletesen egyforma . . .

A lelkeink!! . . . . Vajjon lehetséges ez valóban? . . . .

József tiz napi kimenőt kapott a nagyságos asszonytól, s holnap családi ügyek ürügye alatt elmegy Cherbourgba . . . Már el van határozva: megveszi a kis kávémérést. Csakhogy néhány hónapig más fogja azt kezelni. Van ott egy megbízható barátja, aki ezt elvállalta.

— Érted? kérdezte tőlem József. Legelőbb is ki kell festeni, új czimkét adni neki, melyen nagy betűkkel legyen olvasható: „Kávé mérés a francia hadsereghez!“ Azután meg nem is hagyhatom itt a helyemet ilyen hirtelen . . .

Ezt igazán nem tehetem . . .

— Miért nem, József?

— Mert az lehetetlen volna most . . .

— De hát mikor utazik el végképpen? . . . .

József megvakarja tarkóját, csintalanul felém tekint s így szólt:

— Ezt igazán nem tudom . . . talán csak hat hónap múlva . . . talán még később . . . Nem lehet tudni előre . . . Attól függ . . .

Megértem, hogy valamit titkol előttem. Daczára ennek nem tágitok.

— Mitől függ?

Haboz, azután kissé izgatottan, rejtelmes hangon megszólal:

— Valami dologtól függ . . . fontos dologtól . . .

— De miféle dologtól?

— *Egy* dologtól! . . . Ime!

Durván, mondja, de nem haragosan, inkább csüggedten. És nem akarja jobban kimagyarázni.

Mivel hogy rólam nem beszél, elszomorodom. Vajjon ennek az álmomnak is vége lenne már, és József is csak olyan csapodár, mint a többi férfi?

Sóhajtvá szólalok meg:

— Ha maga elmegy József, én nem állom ki tovább ebben a házban . . .

Már úgy hozzá szoktam magához . . . . csen-géséhez . . .

-- Az áldóját! . . .

— Én is . . . én is el fogok menni . . .

József nem válaszol, el kezd le és fel járkálni . . . Homloka gondterhes, ő maga pedig szórakozottnak látszik, s kezei idegesen meg-megremegnek kék kö-tényének zsebeiben. Arczkifejezése nagyon gonosz . .

Megismétlem szavaimat:

— Igen, én is elmegyek . . . . . Visszatérek Párisba . . .

Nem tesz ellenvetést, fel sem kiált, még a tekintete sem könyörög . . . Egy hasáb fát tesz az elaludni készülő tüzre, azután folytatja sétáját e kis szobában. Miért ily egykedvű? Elmult már bizalma, szerelme? . . . Vagy pedig fél örökös kérdéseimtől?

Reszketve kérdezem tőle:

— Hát magának, József, egy cseppet sem fáj a tőlem való válás gondolata? . . .

A nélkül, hogy megszakítaná sétáját, a nélkül hogy reám tekintene, így válaszol:

— De igen. — Mit akar? az ember nem erő-szakolhat valakit arra, a mit jószántából nem kíván megtenni! — . . .

— Mit utasítottam én vissza, József? . . .

— Azután meg, maga egyre rosszat gondol felőlem . . . folytatja ő, a nélkül, hogy felelne kér-désemre.

— Én? . . . Hogy mondhat ilyet!?! . . .

— Mert . . .

— Nem, nem József! maga nem szeret már, maga gondol most már *másra* . . . Én semmit sem

utasítottam vissza, csak gondolkodási időt kértem... Ez csak természetes . . . Hiszen az ember nem kötheti le csak úgy könnyedén az egész életét . . . Ellenkezőleg, még szívesen kellene vennie tétovázásomat . . . Hiszen az azt bizonyítja, hogy nem vagyok könnyelmű, hogy komoly asszony lesz belőlem . . .

— Jó asszony lesz, Czeleszta . . . . . rendes, takarékos asszony . . .

— Nos, akkor? . . .

József végre megáll, és mélyen a szemeimbe tekint. Tekintete gyöngédebb már ugyan, de mégis van benne némi bizalmatlanság . . .

— Oh, hiszen nem ez a baj, Czeleszta . . . . . szól csendesen. — Én viláért sem akarom megakadályozni abban, hogy jól megfontolja a mit tesz . . .

Az áldóját! hát csak gondolkozzék, hiszen van elég időnk reá . . . és majd beszélünk róla . . . De a mit nem szeretek, lássa ez az, ha egy asszony túlságosan kíváncsi . . . Vannak dolgok, a melyek nem tartoznak az asszonyra . . . igen . . . vannak dolgok . . .

Megrázza a fejét. Azután ismét folytatja:

— Nekem nem jár más a fejemben Czeleszta, csak maga . . . Egyre magáról álmodom . . . . . A vérem lángol érte . . .

Olyan igaz, mint az, hogy Isten van az égben; a mit egyszer mondtam, az ma is úgy áll, ma sincsen másképpen . . . Majd még beszélünk róla . . . De nem kell olyan kíváncsinak lenni . . . maga azt teszi, a mi magának tetszik, én pedig a mi nekem . . . Így aztán nem lesz közöttünk soha veszekedés . . .

Megragadta mind a két kezemet:

— Nekem kemény fejem van. Czeleszta — szólott — igen! ez igaz! De a mi benne van, az erősen áll benne . . . . . Azt már nem lehet onnan kimozgatni . . . Egyre magáról álmodom Czeleszta, ott a kis kávémérésben . . .

Ing ujja fel van türve egész könyökig, s óriási erős karjainak erei hatalmasan megfeszülnek fehér bőre alatt . . . s a reájuk tetovált vörös sziv, a nyíllal szinte lángolni látszik rajtuk . . . . . Egész testéből különös átható szag árad felém a himnek szaga, csaknem oly erős, mint a vadállatoké, és ez lassankint megrészegít . . .

Félig aléltan dülök arra a kis ágyra, a melyen jöttömkor a lószerszámokat dörgölte kréta porral . . . Soha ez előtt senki, sem Xavier ur, sem János ur, sem senki a többiek közül daczára, hogy szebbek és illatosabbak voltak, nem volt reám ily erőszakos hatással, mint ez a keskeny agyu, kegyetlen állatias arczu félagg . . . És most teljesen elveszítve fejemet, én szoritom őt magamhoz, s megkisértve kezem alatt behajtani aczélos izmait, elhaló hangon dadogni kezdek :

— József . . . hát legyünk egymásé . . . most rögtön, kis Józsefem . . . . En is egyre magáról álmodom . . . nekem is minden vércseppem kívánja . . .

De József, komolyan, atyailag válaszol :

— Az most lehetetlen Czeleszta . . .

— Ah, de én most akarom, József, édes kis Józsefem . . .

Gyöngéden bontakozik ki karjaimból.

— Ha ez mind csak pillanatnyi szeszély volna Czeleszta, akkor igen . . . persze, hogy megtenném . . . Igen, de ez komoly dolog . . . és örökre szól . . . . Okosoknak kell lennünk . . .

Nem szabad ezt tennünk, mielőtt a pap fel nem jogosít reá . . .

És némán egymásra nézünk, ő ragyogó tekintettel, lihegve, . . . én szédülő fejjel, összetört tagokkal, égő tüzzel a testemben . . .

XV.

November 20.

Mint a hogy megbeszéltük, József tegnap reggel Cherbourgba utazott. Mikor lejöttem a konyhába, már nem volt ott. Mari, álmosan, dagadt szemmel, ügyetlenül huz vizet a szivattyukutnál. A konyhasztalon még látszik a József reggelijének nyoma, a tányér, melyből levest evett, a pohár, melyből almabort ivott. Nyugtalan vagyok és mégis elégedett, mert érzem, hogy mától kezdve új élet elé nézhetek. Künn még alig virradt s nagyon hideg van, a kerten tul, szép sűrű köd üli meg a tájat és messziről, nagyon messziről egy locomotiv éles füttyjét lehet hallani. Ez az a vasut, mely Józsefet viszi . . .

Nem nyulok a reggelimhez, mert ugy érzem, mintha nehéz kő feküdné meg mellemet, gyomromat . . . Már elhangzott a fütty . . . a köd sűrűbbé válik s ellepi a kertet is . . .

Hátha soha többé nem tér vissza József? . . .

Egész nap izgatott, szórakozott, ideges voltam. Soha még oly elhagyatottnak nem tetszett e ház, soha oly hosszuknak a folyosók, soha oly kiállhatatlannak ő nagysága örökös gáncsolása . . . Lehetetlen így dolgozni . . . A nagyságával csunya jelenetem volt, ugy hogy azt hittem itt kell hagyni helyemet . . . És örökösen azt kérdem önmagamtól, mi lesz belőlem hat nap alatt József nélkül? Szinte félek az egyedülléttől, szükségem volna valakire,

a kivel felőle beszélhetnék . . . Esténkint Mária rendesen holtrészeg . . . Gondolatai összegabalyodnak, nyelve nehéz lesz és nem forog szájában, ajkai lepittyednek. Ilyenkor mindig halálos szomorúság vesz erőt rajta. Szinte gyermekes sirásban tör ki ilyenkor s dadog . . . Tegnap este azonban kevesebbet ivott a szokottnál s keserves jajgatás között bizalmasan megvallotta nekem, hogy attól fél, miszerint más állapotban van . . . Mária más állapotban! Ez már igazán hallatlan! Első impulzusom az, hogy nevetésbe törjek ki . . . De egyszerre abbanhagyom: éles fájdalom nyilal belém, mintha valaki ostorral ütött volna egy jót a gyomrom tájára . . . Jó Isten! ha József ejtette volna teherbe! . . . Emlékszem, hogy mikor legelőbb ide beléptem, mindjárt azt hittem, hogy együtt alusznak . . . De ezt az ostoba gyanút azóta semmi sem igazolta, sőt ellenkezőleg . . . Nem, nem ez lehetetlen . . . Ha Józsefnek viszonya lett volna vele, csak megszimatoztam, észrevettem volna! . . . Nem, nem . . . Azután meg, József *válogató*s is a maga módja szerint . . .

Szorongva kérdezem.

— Bizonyos benne, hogy terhes, Mária?

Mária megtapogatja hasát . . . vastag ujjai szinte beleszaladnak lágy husának ránczaiba . . .

— Bizonyos? az nem, válaszol, csak félek tőle . . .

— És kitől? kérdezem én.

Tétovázik, majd hirtelen a büszkeségnek egy nemével kiált fel.

— A nagyságos urtól! az áldóját! . . .

Most, most csakugyan majd megfojtott a kacagás. Még csak ez hiányzott szegény nagyságos urnak! . . . Ah nagyságos ur, nagyságos ur!

Marianne, a ki azt hiszi, hogy a csodálat nevetetett így meg, egyszerre csatlakozik az én vídamságomhoz.

— Igen, igen, a nagyságos urtól! ismétli . . .

De hogyan nem vettem ezt észre? Ily nevetéses dolog történhetett közelemben, úgy szólván csaknem a szemeim előtt s én nem láttam semmiből semmit! Vallatni kezdem Máriát, kérdésekkel halmozom el. És Mária szívesen vall. Egy kissé ki is huzza magát, mikor elkezd.

— Ezelőtt két hónappal egyszer a nagyságos ur akkor nyitott be a mosókonyhába, mikor egyedül voltam ott. Maga még nem régen volt itt akkor . . . És épen megelőzőleg magával beszélt a lépcsőn. Mikor bejött hozzám, nagyon veres volt, hangosan szuszogott, a szemei csaknem kiestek fejéből. Azt hittem mindjárt gutaütést kap . . . Anélkül, hogy csak szólt volna is hozzám, egyszerre rám vetette magát s én mindjárt tisztában voltam vele, hogy mit akar . . . Nem mertem ellenkezni . . . Meg aztán oly kevés alkalma van itt az ilyesmire az embernek! . . . Meg voltam lepetve, . . . de örültem neki . . . Azután, még gyakran visszajött hozzám . . . Nagyon kedves ember . . . és úgy tud hizelegni . . .

— És nagy disznó is, ugy-e Mária?

— Oh igen! sóhajtja ő eksztázisban . . . és szép ember is még hozzá! . . . Petyhüdt széles arca baromi vigyorgásra torzul és a kopott kék ruhaderek alatt óriási két melle hatalmasan emelkedik.

Ujra megkérdem.

— Tehát teljesen meg van vele elégedve?

— Oh igen . . . nagyon, nagyon elégedett vagyok, feleli. Azaz még azt kívánnám, hogy ne legyenek terhes . . . Az én koromban! . . . ez igazán szomorú volna . . .

Igyekszem őt megnyugtatni, de ő fejcsóválva szól:

— Mindegy . . . hogy biztos legyenek a dolog felől, holnap felkeresem Gouin asszonyt . . .

Szánalommal nézek reá. Szinte boldog vagyok, hogy ez a késői öröm, mely új életre keltette a fér-

fiak enyelgésétől, oly régen elszokott kövér testét, én általam szállott reá . . . Mert tisztában vagyok vele, hogy akkor délután én izgattam fel olyan nagyon a nagyságos urat, hogy nem birva magával, ezt a szerencsétlen teremtetést boldogította szerelmével . . .

Szinte szeretetteljesen szólok hozzá:

— De legyen résen, édes Mária! . . . Ha az asszony észrevenné, az borzasztó lenne! . . .

— Óh, ne tartson ettől! kiált fel . . . A nagyságos ur csak akkor jön, ha az urnő nincs itthon . . . azután meg úgy sem marad soká . . . mikor már . . . nyugodt . . . eltávozik . . . Azonkívül a mosódának a kis udvarra is van ajtaja . . . a kis udvar pedig egy utczácskába szögell . . . A legkisebb neszre is megszökhet az ur észrevétlenül . . . Azután meg . . . mit akar? . . . Ha rajtakapna is, . . . hát rajtakapna! és megvan . . .

— De elkergetné innen, szegény Máriám . . .

— Bánom is én! ismétli ő, úgy lógatva fejét, mint egy vén medve.

— És a nagyságos ur gyöngéd magához?

— Hogyne! . . . Nagyon . . .

— Mond magának kedves szavakat? . . . Mit mond? . . .

— A mikor megérkezik, egyszerre rám veti magát, aztán így szól: „Ah! te személy, te személy! . . .“ És liheg . . . liheg . . . Ah! igazán nagyon kedves ember . . .

És nekem már nincs többé kedvem nevetni rajta . . . Valami úgy megmarkolta a szívemet . . .

Józsefre gondolok . . . Vajjon hol van ebben az órában? Mit csinál? Gondol-e rám? Bizonyára a kis kávémérés körül szorgoskodik e pillanatban . . . Nézeget, vitatkozik méreteket eszközöl és talán az is eszébe jut, milyen jól fogom kivenni magamat a számoló asztal mögött. Szeretném ismerni Cherbour-

got, összes utczáival és téreivel együtt, hogy jobban követhetném lelki szemeimmal a József alakját.

Lázasan hánykolódom ágyamban . . . Gondolataim egyszerre bejárják a tért a Raillani erdő és Cherbourg között . . . s egyszerre előttem van a kis Klára holtteste, meg a kis kávémérés. És hosszú álmatlanság után végre mégis csak elalszom, de akkor is mindig előttem van a József sötét és brutális arca . . .

Ma vasárnap lévén, délután a József szobájába mentem. A két kutya örömcсаholással követett, szinte azt látszottak kérdezni tőlem, hogy hol van József?

A József szobájában a következő butorok állnak: egy vaságy, egy nagy ruhaszekrény, egy alacsony kaszli, egy asztal, két szék, az utóbbiak fehér fából vannak. Ha a szobában éppen nincs is fényűzés, de pedáns rend uralkodik benne. Leginkább hasonlít egy szüzességi fogadalmat tett barát czellájához! A fehér falakra Déroulédenek és Mercier tábornoknak arcképein kívül, még néhány rámátlan kép van felakasztva: „a Szent Szűz“, „a három királyok“, néhány mártir stb. stb. Az ágy felett egy fekete fából készült feszület áll, alatta szenteltviz-tartó s rajtuk keresztülkötve egy szentelt barkaág . . .

Bevalljam-e? Helytelen volt tőlem, de nem bírtam ellenállni a kísértésnek s el kezdtem kutatni a József holmija között . . . De ebben a szobában nincs rejtelem, tagadhatatlanul egyszerű és józan az. A kulcsok ott hevernek az asztalon s néhány kulcs-tartón is fityeg: itt nem lehet titok a szekrényekben . . . Az asztalon egy nyitott könyv is fekszik: „A jó kertész“, a kandallópárkányán egy megsárgult levelű biblia s egy kis zsebkönyv, mely orvosi vény-másolatokat tartalmaz. Sehol egy írott vagy kopott levél, számlókönyv . . . Sehol a legkisebb jele akár üzleti, akár baráti vagy szerelmi levelezésnek. A szekrényben egy pár vasárnapi cipő s néhány rozsdás locsoló-

rózsa mellett a „Szabad szó“-nak néhány példánya. Az ágy alatt egér és patkányfogók. Pedig mindent felforgattam, kiürítettem, megnéztem; a fogáson lógó ruhák zsebeit, a szekrényeket, a fiókokat. A szekrényben semmi sem változott, ép az a rend uralkodik benne, mint ezelőtt 8 nappal, mikor a József kérésére magam raktam rendbe . . . Vajjon csakugyan né lenne titka? . . . Nincs egyetlen egy kiinduló pont sem arra nézve, hogy mik szenvedélyei, szokásai? Ah! de mégis! . . . az asztalfiókból végre mégis előhuzok egy papirosba tekert s spárgával körülsavart szivarkadobozt . . . Vajjon mi van benne? Nagy nehezen kioldom a göböket s benne a skatulyában, vattaágyon öt szentelt medál egy kis ezüst kereszt és egy korál olvasó pihennek! Mindég és mindenütt csak a vallás! . . .

Mikor mindent visszatettem előbbi helyére, kissé izgatottan távozom a szobából: bosszant, hogy nem birtam semmit felfedezni . . . Valóban ez a József a maga kifürkészhetlenségét átviszi az őt körülvevő tárgyakra is . . . Egész nap azt képzelem, hogy József guny mosolylyal néz reám, mintha azt mondaná:

— Nos, kis ügyetlen, előbbre vagy-e most már valamivel? . . . Ah! . . . csak keress, hányd fel az összes fehérneműt, forgasd ki ládáimat s mélyedj tekinteteddel a lelkem fenekére, mégsem fogsz megtudni soha semmit! . . .

Mekkora főfájásom van! . . . Nem, nem akarok tovább Józsefre gondolni . . . azt hiszem beleőrülnék . . . visszatérek inkább emlékeimhez . . .

Alig hogy a Nevilly-i intézetet ott hagytam, vissza kellett térnem az elhelyező intézetek poklába. Pedig már egyszer fogadást tettem, hogy nem veszem többé igénybe segítségüket. De hát kénytelen voltam vele.

Az a cselédintézet, amelybe elég ostoba voltam beiratkozni, a Colisál utczára néz s egy nagy ház-

nak a harmadik emeletén van. Egy Paulhat-Durand nevet viselő nagy, negyvenöt éves asszony igazgatja, akinek egy kis városi tisztviselővel, mi csak Lajos ur néven ismertük, volt viszonya. E fiatal, rövidlátó, félénk ember nem látszott boldognak, csak megadással türe sorsát. Reánk még nézni sem mert, mert az igazgatóné nagyon féltékeny természetű volt. Esténként lejött az intézetbe s ő vezette a levelezést és a könyvvitelt.

Paulhat-Durand-nét tulajdonképen nem Paulhatnak, sem Durandnak nem hívták: ez a két név két időközileg meghalt uri ember után ragadt rá. Ezek segítették hozzá, hogy megnyithassa intézetét. Valaha szobaleány volt egy uri háznál. Velünk szemben igazán arczátlanul viselkedett, de uri kliensei számára csak mosolyai és lekötelező szavai voltak.

— Ah, grófné, szokta mondani, micsoda világ van most! A szobalányok is kisasszonyok akarnak lenni, nem dolgoznak, csak egyre öltözködnek . . .

Mi minden reggel és minden délután eljöttünk megtudni, nem akadt-e valami számunkra való hely, vidáman, szomoruan beszélgettünk egymással, de társalgásainkat gyakran félbeszakította az igazgatóné nyers hangja:

— Hallgassanak, *kisasszonyok!* . . . az ember már a saját hangját sem hallhatja önöktől!

Vagy pedig:

— Janka kisasszony! — kiáltott röviden.

— Janka kisasszony felállott, megigazította haját, követte az asszonyt a hivatalos helyiségbe s néhány perc múlva gunyos ajkbigyesztéssel tért vissza. Nem voltak megelégedve bizonyítványaival . . . Mi kellett volna nekik? . . . A Monthyondiploma? a vagy az erénydíj?

Néha a fizetésre nézve nem tudtak meg-egyezni:

— Ah, ah! nem . . . ilyen helyre nem! . . .

zsugori emberek . . . ő maga főz . . . négy gye-
rekre felvigyázni . . . Nem vagyok bolond! . . . stb.

S ilyenkor mérges és fajtalan mozdulatokkal
kisérték szavaikat.

Mindnyájan keresztül mentünk hasonló dolgo-
kon, egymásután. Durandné édeskés hangon hit be
bennünket, de a végén majdnem zöld volt a
haragtól. Én rögtön láttam, ha egy hely nem ne-
kem való s ilyenkor, hogy egy kis multságom le-
gyen, a helyett, hogy őket hagynám kérdezősködni
én kezdtem rá:

— Van férje nagysádnak?

— Mindenesetre.

— Ah! . . . És gyermekei?

— Kétségkívül . . .

— És kutyái? . . .

— Azok is . . .

— Kell-e virrasztani a szobalánynak?

— Ha későn jövök haza este . . .

— És nagysád gyakran megy el hazulról
este? . . .

Beszívta ajkait. Éles válaszra készül. Ekkor
tetőtől talpig végigmértem s szemtelenül fikszirozva
kalapját, ruháját vagy czipőjét, megvetően így
szóltam:

— Sajnálom . . . de ez a hely nem tetszik
nekem . . . Ilyen házakba nem állok be cselédnek . . .

S diadalmasan távoztam a helyiségből.

Egyszer egy kis alacsony asszony miatt hivat-
tak be, a ki szemérmetlenül festette a haját, a szem-
héjait, az ajkát, az egész arcát, akitől szagos volt az
egész szoba, károgott mint egy gyöngytyuk.

Harminczhat szokásos kérdés után újra hozzám
fordult:

— Van szeretője?

— És nagysádnak? kérdeztem én egykedvű
nyugodtsággal.

Voltak olyanok is közöttünk, akik a legelső helyet elfogadták. Azokat kigunyoltuk!

— Jó utat! . . . és nemsokára a viszontlátásra!

Máskor meg az ehhez hasonló intézetekről mondtak el egymásnak apró történetkéket. Egy kövér asszony, narancshámozás közben így szólt:

Jobb volna az embernek egy keritőnéhez menni . . . Ott pezsgőt is kapnának, kisasszonyok! . . . és arany csillagos ingeket . . . és nem muszáj fűzöt hordani! . . .

Egy magas, száraz fekete lány megjegyezte:

— Aztán kevésbé fárasztó is lehet. Mert így is az ember egy nap alatt szerelmeskedik a háziúrral . . . a háziúr fiával, a házmesterrel, az első komornyikkal, a mézszároslegénynyel, . . . a pékinassal, . . . a levélhordóval . . . a gáz, vagy villamfelvigyázóval . . . esetleg még másokkal is . . . és es-tére alig bír a lábán állani!

— Óh szennyes teremtés, kiáltották minden oldalról.

— És *maguk* kis angyalkáim? . . . Óh óh! . . . válaszolt a fekete lány vállatvonva, leirhatlan mosolylyal. És egy hangos ütést mért vastag czombjára.

Egy este, mikor az intézetből kimentünk, egy vén keritőné kísért bennünket csendesen utczárol utczára. Egyszer, egy kanyarulatnál, a hol megleghe-tősen sötét volt és rendőrnek semmi nyoma, meg-szólított:

Minek nyomorognak így? Jőjjenek inkább hoz-zám . . . Nálam csak öröm, fényüzés, pénz várna reájuk . . . Ez pedig a szabadságot jelenti . . . Kül-önösen én tetszettem meg neki s végre rávett, hogy bemenjek vele a Rond-Point kávémérésbe, ahol is egy pohár chartreuse-el kínált meg.

— Ah! ha akarná kicsikém! . . . kiáltott fel . . . Nincs szükségem egy tekintetnél többre, hogy fel-fedezzem milyen szépen van nőve kegyed . . . És valóságos bűn, az ilyen szépséget parlagon hever-

tetni, vagy pedig elpazarolni olyanokra, a kik meg nem értik . . . A milyen szép és . . . talán mondhatnám hamis kegyed, egy-két hónap alatt meggazdagodhatna! Mert, lássa nekem igazán pompás klienturám van: öreg emberek, a kiknek nagy befolyásuk van s a kik igen bőkezűek . . . Nem mondom, hogy éppen mulatságos a dolog . . . De annyit lehet mellette szerezni! Párisnak legjobb köreiből fordulnak meg nálam a férfiak, híres tábornokok, hatalmas táblabírák . . . külföldi követek . . .

Közelebb huzódott hozzám, s halkabban hozzátette:

— És ha azt mondom kegyednek, hogy a köztársaság elnöke maga is . . . Igen, kicsikém! ez talán majd megérteti kegyeddel, hogy mi az én házam!.. A világon ráakadhat mására . . . A Rabineau-é kismiska hozzá képest . . . És tegnap is öt óraker délután, ugy meg volt elégedve a köztársasági elnök, hogy megígérte a kitüntetést — fiamnak, aki Auteuilben tanul. Láthatja . . .

Hosszan rám tekintett: tekintete átjárni látszott nemesak husomat, de lelkemet is.

— Ah, ha akarná! . . . Mily sikere lenne! . . .

Majd bizalmasabb hangon kezdett beszélni:

— Gyakran, titokban asszonyok is jönnek hozzám, nagyvilági uri asszonyok a legmagasabb körökből — néha egyedül, máskor férjükkal vagy szeretőjükkal. Ah! érti-e? nálam mindenre el kell készülni . . .

Kifogásokat tettem: hogy szerelmi téren tapasztalatlan vagyok, hogy sem elég fehéreneműm, sem eléggé diszes felsőruhám nincsen . . . de az öreg asszony megnyugtatót:

— Ha csak ez tartja vissza! . . . hiszen én nálam a toilette-et leginkább a — természetes szépség képezi . . . S a mi szükséges, egy pár szép harisnya — egyéb semmi!

— Igen, igen . . . tudom . . . de mégis . . .

— Biztosíthatom, hogy nincs miért nyugtalanodnia — mondta jóakarólag. Végre, vannak nagyon sikkes klienseim — különösen a szövetségektől — a kik . . . a kiknek idegenszerű mániáik vannak . . . Istenem! az ő korukban, és az ő vagyonukkal! . . . A mit kívánnak, az leginkább egy csinos kis szobalány, vagy soubrette. — egyszerű fekete ruhába öltözve, fehér főkötővel és kötővel . . . Persze az alsószoknyáknak diszeseknek kell lenni! De hallgasson reám! . . . Szerződjek velem három hónapra, s akkor gyönyörű kikészítést kap tőlem . . .

Gondolkodási időt kértem.

— Nos, jól van; gondolkodjék! egyezett belé ez a női testek elárúsítója. Majd oda adom névjegyemet. Mikor aztán kedve lesz rá, egyszerűen feljön hozzám . . . Ah! már is biztosra veszem . . . És már holnap bejelentem a Köztársaság Elnökének . . .

Kifizette a két pohár chartreuse árát, kihuzta névjegy tartóját s titokban átadta névjegyét, azután eltávozott.

A névjegyen ez állt:

Ranvet Rebeka asszony.

Divatárusnő.

Künn az utcán egy perczre megállottam; de a Rebeka asszony fekete ruháját már nem láthattam sehol. Idegen emberek lóttak-futottak mellettem, ügyet sem vetve reám. Ekkor betértem egy kis le-bujba s vásároltam magamnak egy üveg pálinkát. A fejem nagyon fáj s mikor kiittam, még nehezebb lett. Szinte támoilyogva értem innen abba a kis korcsmába, a hol egy szobát béreltem magamnak éjszakára.

Késő volt már, midőn valaki kopogott ajtómon. Félig meztelen feküdtem ágyamon, mert a pálinkától nagyon melegem volt.

— Ki az? — kérdeztem.

— Én . . .

— Ki az az én? . . .

— A pinczér . . .

A hajam le volt bontva, s ingem lecsuszott mellemről. Ugy amint voltam, odamentem az ajtóhoz és kinyitottam.

— Mit akarsz?

Mosolygott. Vörös haju, erős, csontos ficzkó volt, s különös tekintettel nézett reám.

— Mit akarsz? ismételtem.

Zavartan nevetett, s köténye sarkát sodorta ujjai között:

— Kisasszony . . . én . . . én . . . hebegte.

Vágytól égő tekintetet vetett mellemre, vékony-szövetű ingemre, mely elárulta csipőim alakját . . .

— Jőjj be hát, ostoba — kiáltottam egyszerre — és mikor bennt volt a szobában, bezártam utána kulcsccsal is az ajtót . . .

Óh be nyomorult vagyok! Másnap reggel részegen találtak meg bennünket az ágyon . . .

A pinczért elkergették. S a nevét soha sem sikerült megtudnom . . .

Nem akarom a nélkül bevégezni a Paulhat-Durandné intézetéről leirt történetemet, hogy meg ne emlékezném egy szegény ördögről, a kivel ott találkoztam. Négy hónap óta özvegy volt ez az ember, s helyet keresett magának kertészi minőségben. A felesége egy időelőtti szülésnek — vajjon az volt-e igazán? — lett áldozata, épp akkornap, mikor két hónapi nyomorgás után végre helybe állhattak volna: ő mint kertész és felesége mint tyukászné. És mióta ez a szerencsétlenség érte, azóta nem talált vagy nem is keresett magának helyet egész e napig, úgy hogy apró megtakarított pénzecskéje mind eluszott.

Nagyon tartózkodó ember volt, de velem aránylag még elég hamar megbarátkozott.

S most leirom azt az oly egyszerű és mégis

megható drámát, a melyet egy napon elbeszélt nekem, s hogy könnyebben megérthető legyen, nem őt magát beszéltetem. Így:

Mikor megnézték a kertet, a terrasseokat, a meleg és hideg házakat, és a kert végén a kertészlakást, nagy nyugtalansággal és várakozással telt meg a lelkük. Lassan, a nélkül, hogy egy szót is váltanának, együtt tértek vissza arra a nagy, gyepes térre, a hol a grófnő várt rájuk, s a hol három szőkehaju, rózsásarczu, fehérbe öltöztetett gyermek játszadozott. A grófnő rajongó tekintettel követte minden mozdulatukat.

Husz lépésnyire tőlük megállottak. A férfi levette kalapját s tiszteletteljesen várta, hogy megszólítsák, az asszony félénken lesütött szemekkel állt helyén.

— Nos, jöjjenek közelebb — szólt a grófné bátorítólag, jóságosan.

A férfi erős volt és barna, ujjhegyei elszélesedtek és megdurvultak a folytonos munkában. Az asszony sáppadt, az a piszkos sáppadtsága volt az arcának, mely a nagy vörös szeplők alatt csaknem szürkésen hat. Ruházata egyszerű fekete szövetből készült, de tiszta volt. Alig mert felpillantani arra a szép asszonyra, aki most — mind a többiek — majd gyötrő kérdésekkel fordul hozzá. És egyre azon a szép képen jártatta szemeit, a melyet a bársonyos zöld fűvön a három gyermek alkotott meg.

A grófné kívánságára közelebb léptek s önkénytelen mozdulattal, mindketten hasukon keresztbe rakták kezüket.

— Nos? ismételte a grófnő — mindent megtekintettek?

— A grófnő nagyon kegyes — válaszolt a férfi — minden nagyon szép és igazán gyönyörű birtok... De van is itt dolog! . . .

— És én meglehetősen követelő vagyok . . .

válaszolt a grófnő — de egyuttal nagyon igazságos is . . .

Azt akarom, hogy mindent rendben tartanak... és hogy virág legyen mindenfelé. Külömben nyáron két segédkertész lesz a keze alatt. Télen pedig egy: ez elegendő.

— Oh! szólott a férfi — a dolog nekem soha sem sok! Mentől több van, annál jobb. Szeretem a munkakörömet és alaposan ismerem is . . . A feleségem is igen tevékeny . . . és a mellett ügyes is.. Szemre nem látszik erősnek, pedig nagyon kitartó és bátor, soha sem beteg s úgy tud bánni a baromfival, mint senki más. Ott, a hol ezelőtt laktunk, három tehén és kétszáz tyuk volt a keze alatt . . .

A grófné helybenhagyólag intett fejével.

A lakással meg vannak elégedve?

— Igen, az is nagyon szép. Talán tulságosan tágas is a mi részünkre, mert nincs is elég butorunk az egésznek bebutorozására. De hát úgy fogjuk elintézni, a hogy lehet. Azután meg jó távol van a kastélytól. A gazda nem szereti, ha a kertész tulságos közel lakik hozzá . . . Mi meg félnénk, hogy zavarnánk az uraságot . . . Így aztán mindenkinek megvan a magáé . . . Csakhogy . . .

Habozott.

— Csakhogy . . . mi? kérdezte a grófnő szünet után, a mely csak növelte a szegény ember zavarát.

A kalapját forgatta ujjai között.

— Hát már csak ki kell mondanom! — kiáltott fel . . . Csak azt akartam mondani, hogy a fizetés csekély ilyen nagy helyhez . . . A legjobb akarattal sem leszünk képesek kijönni belőle . . . Ha a méltóságos asszony rászánná magát, hogy egy kicsit többet adna . . .

— Ön elfelejti barátom, hogy lakást, fűtést és világítást kap . . . hogy a zöldségekből és gyümölcsökből is kiveszi a részét, hogy hetenként tizenkét

tojást és naponként egy liter tejet is adok . . . Ez már magában véve is sokra megy! . . .

— Ah! a méltóságos grófné tejet és tojást is ad? . . . Meg világitást? . . .

A feleségére tekintett, mintha tanácsot akarna kérni a szemeivel, azután hozzátette:

Nos, ez mégis csak valami . . . Nem panaszkodhatom . . .

Az asszony közbeszólt:

Igen, igen, ez segít, ez előbbre visz egy kissé.. De ugyebár, a méltóságos asszony meg is ajándékoz bennünket valamivel újévkor és Szent-György napkor? . . .

— Nem, ezt nem teszem.

— Pedig ezen a vidéken az a szokás . . .

— En nálam nem . . .

Ismét a férfi beszélt:

— És a menyétekért, a görényekért, a hörcsögökért mit kapunk? . . .

Semmit — a bőrüket megtarthatják.

Röviden, szárazon beszélt, s a szegény emberek egyszeribe megérezték, hogy hiába erőszakolnák a dolgot.

S most egyszerre ismét eszébe jutott valami, mert felkiáltott:

— Ah! előre kijelentem, hogy a kertésznek tilos eladni zöldséget a kertemből. Persze, így sok elromlik, de az mindegy. Az eladást megtiltom . . .

— Értem . . .

— Tehát megegyeztünk? . . . Mennyi idős házasok?

— Hat éve hogy összekeltünk . . . válaszolt az asszony.

— Nincsenek gyermekei?

— Volt egy kis lányom, de . . .

— Ah! nagyon jó . . . nagyon jó . . . hát most nincsen — szólt hanyagul a grófné. De hát mindketten fiatalok — még lehetnek gyermekek is . . .

— Oh, asszonyom, nem vágyunk reá . . . De hát az ördögbe! azt könnyebben megszerzi az ember, mint száz tallért . . .

A grófnő szigoruan nézett reá :

— Meg kell még jegyezmem, hogy *semmi esetre* sem akarok gyermeket az udvarban . . . Ha véletlenül mégis megtörténne a baj önöknél, kénytelen lennék elbocsájtani . . . Óh; nem, gyermek nem kell! Egész nap orditna, ott volna mindenütt, s összerontana mindent a kertben! Nem, nem, semmiért sem tűrnék meg itt egy gyermeket! . . . Nos, én figyelmeztetem előre . . . Vigyázzanak . . .

E perczben egy, a gyöpön játszó gyermekek közül felbukott s sirva szaladt az anyja karjai közé... Ez magához szoritotta s bezézó szavakat mondott neki, megölelte, megcsókolta, majd mosolyogva küldte vissza kis társaihoz.

A paraszt asszonynak olyan nehéz lett a szive... Azt hitte, hogy nem képes visszatartani könnyeit... Hát az öröm, a gyöngédség, a szeretet, az *anyaság* csak a gazdagok számára való?

Szeretett volna rárohanni a gyermekekre, hogy megrugdossa, megüsse őket.

Szerette volna megfojtani ezt a rosszlelkü önző asszonyt is, a ki megtiltotta a születést annak a kis porontynak, a kit szive alatt viselt.

De erőt vett magán, s egyszerüen csak ennyit mondott:

— Vigyázni fogunk, méltóságos grófné . . .

— Igen, igen, mert ismétlem, hogy nem tűrnék itt gyermeket. Ez egy olyan elvem, a melytől semmi körülmények között sem térnék el . . . Azután meg, lássák, ha az ember nem gazdag . . . jobb is, ha nincsenek gyermekei . . .

A férfi, hogy jövendőbeli asszonyának megelégedését kivivja, így szólt:

— Igaz, igaz — a méltóságos grófné okosat beszél . . .

De belől csak úgy forrott benne a gyűlölet, s a szemében félelmetes villám czikkázott.

De a grófné ezt a tekintetet szerencsére nem látta, mert szemeit annak az asszonynak a hasára függesztette, a kit csak az imént ítelt meddőségre vagy — gyermekgyilkosságra . . .

Hamarosan megegyeztek. A grófné még végül megjegyezte :

— Azt hiszem, hogy vallásosak, ugyebár? Itt mindenki elmegy vasárnap a templomba . . . Ezt is megkivánom . . .

A két cseléd szomoruan távozott a kertből. Az ut nagyon szoros volt s a nap forrón sütött, és a szegény asszony alig vánszorgott már. Minthogy majd megfult, letette zsákját a földre, füzőjét levetette.

— Pfü! lélegzett fel megkönnyebülve. És a hasa, melyet annyi ideig beszoritva tartott, kifeszült, szinte felfuvódott s egyszerre magára öltötte azt a jellemző gömbölyűséget, a mely az anyaságnak, a bűnnek jele . . .

Nem messzire onnan betértek egy kocsmába, egy liter bort rendeltek.

— Miért nem mondtad meg, hogy más állapotban vagyok? kérdezte az asszony.

— Hogy kidobjon bennünket? válaszolt a férfi — mint a többit? . . .

— Ma, vagy holnap — egyre megy . . .

De a férfi mormogni kezdett:

— Ha jóra való asszony lennél . . . Nos, akkor még ma felkeresnéd Sturlat anyót . . . ő ismeri a füvek hatalmát . . .

De az asszony sirni kezdett:

— Ah, ne mondd azt . . . ne mondj ilyet! Szerencsétlenséget hoz . . .

A férfi az asztalra ütött öklével.

— Az Istenét! hát akkor éhen döglünk meg! kiáltott fel.

A szerencsétlenség csakugyan megtörtént. Négy nappal ezután az asszony abortált.

De vajjon abortált-é? s óriási kinok között, bélhártyalobban meghalt.

És mikor a férfi bevégezte elbeszélését, hozzátette:

— És most már egyedül maradtam. Nincs se gyerekem, se feleségem. Semmim sincsen. Sokáig járt a fejemben a bosszu. Meg akartam ölni azt a három gyermeket, a kik akkor a kertben játszottak. Nem vagyok rossz ember, de vad gyönyörrel tudtam volna megfojtani őket: . . . Azután . . . nos, . . . még sem mertem. Az ember gyáva, az ember fél . . . nincs bátorsága semmi máshoz, mint a szenvedéshez . . .

XVI.

November 24.

József nem ír. Ismerve, hogy mily óvatos, nem csudálkozom rajta, csak szenvedek miatta. Persze József azt nagyon jól tudja, hogy mielőtt levele az én kezembe kerülne, előbb ki kell állania a nagysága vizsga tekintetét, s nem akarna engem kitenni annak, hogy elolvassák. Holnap már haza kell jönnie. De vajjon haza jön-é? Nyugtalan vagyok . . . Miért is nem mondta meg a Cherbourg-i címét? De nem, nem, azért sem gondolok reá, mert ez beteggé tesz és megkinoz.

Itt nincsen semmi új. A József helyét, barátságából — az egyházi foglalta el. De ez még hallgatagabb és komorabb mint József. Lehetetlen egy szót is kihuzni belőle. Kinézése durvább Józsefénél, de nincs olyan ereje, mint annak. Alig látom, csak olyankor beszélek vele, mikor át kell adnom egy-egy üzenetet.

A pékné azt beszélte róla, hogy pap akart lenni, de kizárták a szemináriumból, mert nagyon erkölcstelen volt. Vajjon hát nem ő követett-e el erőszakot a kis Klárán, ott az erdőben? Azt hiszem, ez az ember nem riadna vissza semmitől. József igazán rosszul teszi, hogy annyira barátkozik vele . . . De vajjon barátja-é? . . . Nem inkább büntársa? . . .

A nagyságának a feje fáj. Ugy látszik, hogy

ez minden negyedévben előfodul egyszer. Ilyenkor két napon át el nem hagyja szobáját, melynek függönyei is le vannak eresztve, s nem tűr mást maga mellett, csak Máriát. Engem látni sem akar . . . A nagysága betegsége alatt jó dolga van az urnak. De ki is használja . . . Alig távozik a konyhából . . . A multkor rajtakaptam, midőn lihegve, vérvörös arccal jött ki onnan! Ah! szeretném egyszer meglesni, mikor ölelkeznek. Azt hiszem, egyszeribe megünnözném a szerelemtől . . .

Mennyire várom már azt a Józsefet! . . . Mily türelmetlen vagyok, hogy még most sem tudom bizonyosan, mit remélhetek a jövődtől! Már így élni tovább, képtelen lennék. Még soha se nehezedett rám ilyen nyomasztólag a környezet, a melyben élek . . .

Ha az a reménysugár, az az új érzélem fel nem tartana, azt hiszem engem is régen elsodort volna már az örvény . . . Ah! akár mit határoz is József, akár sikerült neki a vétel, akár nem, én itt tovább nem maradhatok . . . Még néhány óra, egyetlen gyötrellemmel teljes éj és tudni fogom, mi vár majd reám . . .

Ezt az éjszakát még arra fogom használni, hogy felelevenítsem a régi emlékeimet. Ez az egyetlen mód arra, hogy megszabaduljak a jelennek kinzó bizonytalanságától. És ezek az emlékek rövid időre mulattatni is fognak, s csak növelik bennem azt az undort, a mit eddigi életem fölött érzek. Mily furcsa és aljas egyéneket tanultam megismerni hosszú szolgálatom ideje alatt! . . . Ha így este rájuk gondolok, mesebeli alakoknak látszanak lenni előttem.

Az a ház például, a hová végre Paulhat-Durandné elhelyezett, nagyon különös volt.

Fiatal házaspár, kinek sem gyermekei, sem állatai nem voltak, rosszul tartott intérieur, mely külső pompa alá rejtőzött, ez volt új környezetem. Ah! ez boldogsággal töltött el. Ez az asszony félénk terem-

tés, a ki nem tud parancsolni. Itt majd elfelejtem Xavier urat és a jó kis Nenilly-i testvéreket . . .

Elhatároztam, hogy szakítok eddigi könnyelmű szokásaimmal s leküzdöm magamban a hirtelen haragot is, hogy soká, nagyon soká maradhassak ebben a helyben. Egy pillantás alatt visszatért jó kedvem, s gyűlöletem a felsőbb osztályok iránt egyre halványodni kezdett.

A szolgálzat nem volt valami számos, de válogatott: egy szakácsnő, egy komornyik, egy maitre d'hotel és belőlem állott. Kocsist nem tartottak, mert állandóan bérkocsin jártak.

A cselédekkel mindjárt barátságot kötöttem. Megérkezésem estéjét egy üveg pezsgővel ünnepelték meg .

A nyüstjét neki! kiáltottam tapsolva — itt már csak jó dolgom lesz!

A komornyik mosolygott s egy csomó kulcsot zörgetett meg a levegőben. A pinczekulcs is nála volt; egyáltalán ő kezelte az összes kulcsokat. Ő volt az általános teljhatalmazott . . .

— Ide kölcsönzi nekem néha e kulcsokat? kérdeztem nevetve.

Gyöngéden tekintett reám:

— Igen, ha jól fog bálni Bibivel — szólott — jól kell bálnia Bibivel . . .

Ah, ez az ember tudott beszélni az asszonyokkal. Vilmosnak hívták. Mily szép neve volt! . . .

Mialatt vacsoráltunk, a vén maitre d'hotel egy szót sem szólt, de annál többet evett és ivott. Senki sem ügyelt reá. A mi Vilmost illeti, ő egész este beszédes, udvarias és elragadó volt, közeledett hozzám az asztal alatt, s a fekete kávéhoz orosz szivar-kávéval kínált, melylyel minden zsebe tele volt! . . . És hogy a dohány meg a pezsgő egy kissé a fejembe szállott, közelebb vont magához s végül a térdeire ültetett és hallatlan dolgokat suttogott a füleimbe! . . . Oh! be szemtelen volt!

Eugeniát, a szakácsnét egy cseppet sem lepte meg ez a viselkedés. Nyugtalan, vizsga tekintetei egyre az ajtón függtek, s minduntalan csendet intett és hallgatózott. És hogy nem jött senki, egymásután üritette ki a poharakat. Körülbelül negyvenhat éves lehetett, duzzadt, élveteg ajkakkal, de ennek daczára jóságos, szomoru arczczal.

Egyszerre felugrott helyéről s ragyogó szemekkel futott az ajtóhoz.

En is le akartam szállani a Vilmos térdeiről, de ő mind jobban magához szoritott, s nem eresztett . . .

— Semmi — szólott nyugodtan — csak a *Kicsike* jön . . .

Ezalatt egy fiatal fiu, csaknem gyermek még, lépett a szobába.

Szép volt, mint egy kis Ámor. Arcza tejfehér, haja lenszinü és bajusza alig ütközik még. Öltözéke is kifogastalan volt. Ez a fiu a szomszéd házmester gyermeke volt, s a mint látszik, itt töltött minden estét. — — —

Eugénia őrjöngött értte.

— Miért jöttél ma oly későn? kérdezte tőle.

A fiatal fiu vontatott hangon válaszolt:

— Ott kellett ülnöm a kapu alatt . . . meg az anyámat kísértem . . .

— Az anyádat . . . az anyádat, gonosz csont! de vajjon igazán az *anyád* volt az?

Felsőhajtott, s mialatt tekintetét belemélyesztette a gyermek szeméibe s két kezét a vállára támasztotta, dadogva szólt:

— Ha csak egy kicsit elkésel is, remegek a félelemtől. Nem akarom kedvesem, hogy elkéss. Megmondod az anyádnak, hogy ha így folytatja, akkor nem adok neked semmit az — ő számára . . .

Orrlyukai kitágultak, egész teste megremegett:

— Óh be szép vagy, szerelmem! óh! ez a kis pofácskád, ez a kis pofácskád! . . . Nem akarom,

hogy más is lásson! . . . Miért nem huztad fel a szép sárga czipőidet? . . . Azt akarom, hogy mindeged szép legyen, ha hozzám jössz . . . És ezek a szemek, ezek a nagy, hamis szemek, te kis zshivány, te! Ah! fogadni merek, hogy más asszonyra is néztél velük! . . . És a szád! . . . a szád . . . Mit csinált ez a kis száj? . . .

A fiu mosolyogva igyekezett megnyugtatni:

— Istenemre nem, Nini! . . . igazán nincs semmi titkolni valóm . . . az anyámat kísértem el . . . hidd el . . .

Eugénia újra kezdte:

— Ah, rossz csont, . . . rossz csont . . . nem akarom, hogy más asszonyra is nézzél . . . A kis pofácskád, a kicsi szád, a nagy szemeid csak az enyéme! . . . Mondd, szeretsz-e?

— Oh igen . . . Hogyne . . .

— Mondd újra . . .

— Ah, igazán, igazán! . . .

Magához ölelte, s szerelmes szavakat dadogva, lihegve vonszolta maga után a mellékszobába.

Vilmos nevetett:

— Hogy ragaszkodik hozzá! És mennyibe kerül neki ez a kölyök! . . . A mult héten is egészen ujonnan felöltöztette. Maga soha se fog engem így szeretni!

Ez a jelenet mélyen meghatott s szivemben barátságot fogadtam a szegény Eugéniának. Ez a kölyök annyira hasonlított Xavier urhoz! Legalább az erkölcsi romlottságnak egyenlő fokán állott mind a kettő.

Ujra átéltem ezt az esetet, midőn Xavier urnak odaadtam utolsó kilenczven frankomat . . . Oh az a kis pofácska, az a kicsi száj, azok a nagy szemek! . . . Ugyanaz a kegyetlen mosoly, ugyanaz a hanyag tartás, a keskeny csipők . . . ugyanaz a romlottság csillogott e szemekben és kölcsönzött eme ajkak

csókjának olyan lenyügöző hatalmat, mint valami édes méreg . . .

Mialatt így gondolkodtam, Vilmos egyre vállalkozóbb lett. Lefejtettem hát karjait nyakamról s kissé szárazon szóltam :

— Nem . . . Ma este nem lehet.

— De hiszen megígérted, hogy jól fogsz bánni Bibivel . . .

— De nem ma este . . .

Lesimitottam hajamat s kiegyenesítettem szoknyámnak gyűrött ránczait, s felkiáltottam :

— Annyit be kell vallani, hogy maga nem halogatja a dolgokat! . . .

Természetes, hogy nem igyekeztem változtatni a dolgokon. A szobákat ezentul is Vilmos takarította, felületesen, a külső látszata kedvéért. A legtöbb időt fecsegéssel töltötte; közben kikutatta a fiókokat, és elolvasta gazdáinak leveleit. Én követtem példáját. Felül letörülgettem a port, s a szemetet a butorok alá hánytam. Gazdáim helyén szégyeltem volna egy ilyen lakásban tartózkodni. De ők félénkek voltak és nem tudtak parancsolni; ha mégis az asszony néha megjegyezte: nekem úgy tetszik, hogy ezt nem jól csinálta — én azonnal nagy hangon letromfoltam :

— Bocsánat, asszonyom . . . de asszonyom téved . . . Ha azonban nem lenne velem megelégedve . . .

Ilyenkor nem erősködtek tovább s ezzel vége volt a dolognak.

Vilmosnak volt egy nagy szenvedélye: a versenyek.

Ismert minden jockeyt, az összes bookmakereket, s néhány bárót, vikomtót, a kik bizonyos barátsággal bántak vele, mert tudták, hogy néha kitűnő *tipjei* vannak.

Minden délután átöltözött s eltávozott hazulról.

Ilyenker pepita nadrágot s lakkezipőt viselt, s kalapja valósággal bámulatos volt!

Csak arra az időre vetődött haza, mikor az átöltözésnél segíteni kellett gazdájának, s ebéd után újra visszament, mint mondani szokta: találkája van az angolokkal. Csak későn vetődött haza ilyenkor, kissé részegen a *cocktail*-től. Minden héten barátokat hívott ebédre magának: kocsisokat, komornyikokat, traineereket, ez utóbbiak nagyon nevetségesen néztek ki befelé hajló lábszárúkkal. Ilyenkor mindent összehordtak: beszéltek az asszonyokról, a lovakról, a turfról, kigunyolták uraságaikat — ha hitelt adtam volna nekik, valamennyit Pederasztának kellene tartom — és mikor a bor már fejükbe szállott, politizálni kezdtek . . . Vilmos erős reakzionárius volt.

— Az én emberem Cassagnac, — kiáltott fel. Ez a Cassagnac derék gyerek, és nagy lator . . . Mindenki fél tőle . . . A mit ő ir, az meg van írva!

És mikor a zsvaj a tetőpontját elérte, Eugénia halvány arczezal, de ragyogó szemekkel állt fel helyéről s az ajtóhoz rohant.

A kicsike belépett, kissé meg volt lepetve e szokatlan arczezal látára, de Eugénia pezsgővel s különböző nyalánkságokkal kínálta . . . Azután mindketten eltűntek a mellékszobácskában.

— Óh a kis pofácskád . . . óh a kicsi szád . . . és a nagy szemeid! . . .

Ezen az estén, a szokásos küldeményeken felül még néhány új dolog is került a fiu anyja számára. Hadd mulassanak ők is, a jó emberek . . .

Egy napon nagyon elkésett a kicsike, s egy kövér kocsis, a ki csaknem minden ebéden résztvett s látta milyen nyugtalan Eugénia, odaszólt neki:

— Ne csacsogjon hát annyit . . . Mindjárt itt lesz a kis kitartottja! . . .

Eugénia haragosan fordult hozzá:

— Mit mondott maga? . . . Kitartott? ez a kis

angyal!? Ismétlje csak még egyszer? És ha ugy volna is . . . elég szép hozzá . . . elég szép hozzá, érti?

— Igen, igen, még másfélék is kitartják, válaszolt a kocsis durva röhögéssel. Menjen csak a Marbutczába, két lépésnyire innen, és kérdezze meg Hurrot grófot . . .

Nem fejezhette be, egy hatalmas pofon félbeszakítottatta vele mondókáját.

E perczben kinyílt az ajtó s a kicsike bejött a szobába. Eugénia hozzáfutott:

— Ah, édesem, szerelmem . . . . jőjj gyorsan, ne szivj egy levegőt ezekkel a gazemberekkel . . .

De én: Czeleszta — azért mégis azt hiszem, hogy a kövér kocsis igazat beszélt . . .

Vilmos gyakran és szívesen emlegette előttem a Borgsheim báró trainerjének nevét. Edgárnak hívták. Valósággal büszke volt erre az ismerősére, a kit csaknem annyira bámult, mint Cassagnacot. Ha későn jött haza éjjel, ezzel mentette magát előttem: Edgárral töltöttem el az időt. Szinte úgy tett, mintha Edgárral lenni nemcsak mentség. hanem valóságos dicsőség volna.

— Miért nem hozod el egyszer ebédre azt a te hires Edgárodát, hogy én is látnám, — szoltam egy napon.

Vilmos megbotránkozva kiáltott fel:

— Ah! hát te azt hiszed, hogy Edgár hajlandó volna közönséges cselédtársaságban ebédelni?

Edgártól tanulta meg, kalapját fényezni is. Egyszer, egy Auteuil-i versenyen még a fiatal Plérin márki is tanácsot kért tőle ebben az ügyben.

— Lássuk csak, — mondta — mit csinál a kalapjaival?

— A kalapjaimmal, márki ur? kérdezte Edgár, a kinek nagyon hizelgett, hogy a fiatal Plérin — a ki egyaránt csalt a versenyeken és a kártyán, de akkor éppen divatban volt — megszólította: ez na-

gyon egyszerű, csak tudni kell a módját . . . Nos, minden reggel negyed óráig szaladni kell inasoknak . . . Ugyebár ekkor okvetlen meg kell izzadnia? Az izzadság pedig olajat is tartalmaz . . . Ekkor egy finom selyem kendővel letöröltetem vele homlokát, s ezzel fényezi kalapjaimat . . . De ennek az embernek okvetlen tisztának és egészségesnek kell lennie s ha lehetséges, gesztenyeszinűnek. Mert nem mindenféle izzadság felel meg. A szőkéké például határozottan rossz szagu . . . Tavaly Palles herczegnek is megadtam ezt a receptet . . .

És mikor a márki, hogy megköszönje a tanácsot, futólag kezét fogott a trainer-rel, ez bizalmasan hozzátette:

— Tegye meg Baladeur 7/1-re; ez jön be elsőnek . . .

Vilmos így írja le e különös ficzkó történetét:

Edgár Londonban született egy csapszékben, két korty whisky között. Mint gyermek folytonosan az utakon bitangolt, koldult, lopott s börtönbe is került. Később groom lett belőle. Az előszobákból csakhamar kijutott az istállóba, s rövid idő alatt *lad* lett az Eatoni ménesnél. Már ifju korában is öreg volt; vézna testalkatu, ránczos arczu, kiálló, vörös pofacsontokkal, fonnyadt, örökösen fintorra torzult ajkakkal s görbe lábakkal. Eatonban jól megtanulja az egész mesterséget, tudja, hogyan kell gondozni, ápolni a lukszuslovakat, mikor milyen ruhát kell magára öltenie. Ismer minden sportembert, a jockeykat és trainereket, a kis bárókat, a kik a futtatásból élnek, a dús gazdag külföldi herczegeket . . .

Ma negyvenhárom éves. Egyike azoknak a trainereknek, a kikről az elegáns világban elragadtatással beszélnek. A sportlapok tele vannak nevével, báró Borgsheim, mostani gazdája nagyon büszke reá. Ugy ejti ki azt: Az én trainerem — mint mikor egy művásárló azt mondja „az én Rubenseim“.

És igaza van benne, mert a mióta Edgár a

szolgálatában áll, azóta minden dolga jobban megy és nagyon megnövekedett tekintélyben.

Edgár által legyőzte azt az előítéletet, a melylyel az ő faja iránt a keresztények viseltettek . . . A clubban azt mondják: a báró legyőzte Angolországot; Angolország elvette ugyan tőlünk Egyiptomot, de a báró elvette az angoloktól Edgárt . . .“

Ha néha a báró megjelenik az istállóban, hogy trainerjével beszéljen, ez úgy tesz, mintha észre sem venné őt. Félénk kérdezősködéseire rövid, száraz szavakban válaszol. Soha sem mondja: báró ur. Ellenkezőleg, sokszor a báró szeretné neki mondani „kocsis ur!“

S minthogy fél, hogy trainerjét hosszas kérdezősködéseivel felbosszantja, csakhamar eltávozik az istállóból.

Miután az összes istállóban széjjel nézett, hogy rendben van-e minden, Edgár automobilre ül s kimegy vele a Champs Elyséebe, a hol kissé megállítja masináját s néhány futtató urral beszél. Reggelének többi része a rendelésekre, bevásárlásokra való, s a lókereskedőknél végződik, a hol is ehez hasonló párbeszédnek keletkeznek:

- Nos, Edgar ur?
- Nos, Poolny ur?
- Találtam vevőt a báró ur pejnégysesére . . .
- Nem eladó . . .
- Ötven font belőle magának . . .
- Nem.
- Száz font . . .
- Majd meglátjuk, Poolny ur . . .
- De ez még nem minden, Edgár ur.
- Hát még mit tud, Poolny ur?
- Két gyönyörű, barna pejt ajánlok megvételre a báró urnak . . .
- Nincs szükségünk reá.
- Ötven font az öné belőle.
- Nem.

— Száz font . . .

— Majd meglátjuk, Poolny ur.

Nyolcz nap mulva. miután Edgár kissé leron-
totta a négy pejt, bejelentette gazdájának, hogy szük-
séges volna eladni azokat, mielőtt késő lenne, s he-
lyettök megvételre ajánlja a Poolny ur két barna pej
lovát. Poolny ur a négy pejt zabra fogja, s talán fél
év mulva kétszeres áron adja el újra a bárónak . . .

Délben hazatér Edgár s villásreggelit vesz ma-
gához, s délután, egész délután szórakozások után
jár. Chantillyben három lovat tart magának, a melyek
szintén futnak s a leginkább divatban lévő kis höl-
gyecskék is jól ismerik az utat, a mely a lakásához
vezet, a hol mindig van a számukra egy csésze tea
és öt darab Lajosarany.

Este a czirkuszban és Olympiában mutatja
magát atlasz kihajtókás frakkjában, s azután elmegy
a „Tucien“-be s alaposan leissza magát urat játszó
kocsisok, és kocsisokat mimelő urak társaságában.
És valahányszor Vilmos elbeszél nekem egy törté-
netet felőle, elragadtatva teszi hozzá:

— Óh ez az Edgár! ő reá valóban el lehet
mondani: ez egy igazi férfi! . . .

Gazdáim a nagy világhoz tartoztak, azaz: az
ur garas nélküli nemes volt. az asszony gazdag, de
családfája ismeretlen. Egyidőben sokat beszéltek fe-
lőle, furcsábbnál furcsább híreket hoztak keringésbe.
Vilmos azt mondta, hogy a nagysága anyja szoba-
leány, atyja pedig kocsis volt, kik addig lopták,
csalták gazdáikat, míg egy kis vagyont kuporgattak
össze, aztán szerencsével játszottak a börzén.

Annyi bizonyos, hogy ő nagyságának — da-
czára szépsége és jóságának — furcsa tempói voltak.
Például igen szerette a főtt hust meg a szalonnás
salátát s levesébe — mint a kocsisok — vörös bort
öntött. Sokszor pedig, ha összeveszett gazdámmal,
annyira megfélekedezett magáról, hogy azt kiáltotta
neki: ganaj! Ilyen perczekben teljesen eltűnt felü-

letes műveltsége s helyt adott annak az ifjúkortól magába szívott, vagy talán vele született aljasságnak, a mely kiirhatatlanul ocsmány szavakat adott ajakára. Oh, én nem vagyok uri asszony, de ilyenkor mélyen bántott még az is, hogy megértettem e szavakat! . . .

A nagyvilági hölgyek olyanok, mint a legjobb konyhában készült *sauceok*: nem szabad tudni, mi van bennük . . .

Vilmosnak sok ilyen aforizmája volt. De mint-hogy ennek daczára udvarias ember hirében állott, nem akarta ezt lerontani s átölelve derekamat, hozzátette:

— Egy ilyen kis göb mint te vagy, nem hizeleg ugyan annyira egy udvarló hiúságának, mint a nagyvilági asszonyok. de komolyab, sokkal komolyabb érzelmet kelt . . .

Az asszony és férje között egy idő óta különös jelenetek játszódtak le, s e jelenetek mindig az asszony öltözőszobájában kezdődtek, s mindenkor valami apróságból keletkeztek. Mikor aztán haragjuk a tetőpontját elérte, hetekig duzzogtak egymásra. Ilyenkor az ur visszahuzódott lakosztályába s pácienseket rakott kártyáival, vagy pipáit tisztogatta. Ő nagysága pedig öltöző-szobájában naphosszant a díványon feküdt s szerelmes történeteket olvasott . . . Néha félbeszakította az olvasást s újra rakta a fehérneműt szekrényeibe, vagy ki és visszaforgatta selyemruháit. Ilyenkor csak az étkezéseknél találkoztak. Eleinte — hasonló alkalommal — azt hittem, hogy egymás fejéhez vágják a tányérokat, kést és villát. De ilyenkor mégis fenntartotta őket neveltségük.

Ugy beszéltek egymással, mintha mi sem történt volna közöttük, csak kissé udvariasabban és hidegebben. De az ebéd végeztével mindenik visszatért saját lakosztályába. Ő nagysága visszatért regényeihez és fiókjaihoz, az ur kártyáihoz és pipáihoz. Néha az ur egy-két órára elment a klubba is, de ez

nagyon ritkán történt. És folyton leveleket firkáltak egymásnak, melyeket nekem kellett közvetíteni.

Egész nap nem tettem mást, mint a postát hordtam közöttük: s e levelek tele voltak borzalmas ultimátumokkal, fenyegetésekkel, könyörgésekkel és könnyekkel... Az ember majd meghalt nevében...

Néhány nap múlva, minden ok nélkül, épp úgy a mint összevesztek, ki is békültek egymással. Zokogva ismételték: óh te rossz! óh te gonosz!! Azután elmentek egy vendéglőbe, s reggel a szerelemtől teljesen kimerülten ébredtek fel...

En tudtam nagyon jól, hogy nem szeretik egymást. csak egymáshoz vannak kötve.

Az egyik, a férfi a pénz, az asszony a pozíció miatt.

— Mit érnek az ilyen étellel? kérdeztem szomorúan Vilmostól — mi haszon van benne?

— Bibinek van haszna belőle — válaszolt ő mosolyogva.

Hátradőlt egy karosszéken s lábát az asztalra tette:

— Látod kis Czelesztám, soha se kell a gazdára panaszkodni...

Tudod ugy-e, hogy mennyire csudáлом Cassagnacot? Nos? nem volna rá eset, hogy inasa legyenek... És ugyanezt állítom Edgárról is! Ezt tartsd meg a fejecskédben és használd ki: csak gyenge emberekhez állj szolgálatba.

En hallgattam.

— Ha arra gondolok, hogy rakásával vannak az olyan emberek, a kik gazdáiknak egyre kellemetlenkednek, káromkodni szeretnék... Mily ostobák! Vannak olyanok is, a kik — ha az emberi igazságszolgáltatástól nem tartanának — meg is ölnék őket... Megölni! és minek? Vajjon megöli-e az ember a tehenet, a mely tejet ad? Vagy a birkát? Nem; a tehenet megfejjük, a birkát lenyirjuk, ügyesen, csendesen s aztán futni hagyjuk...

Az utolsó jelenet, a melyet e házban láttam, különösen furcsa volt.

Egy reggel éppen akkor lépett be az ur az asszony öltöző-szobájába, midőn ez egy uj füzőt próbált fel; egy borzasztóan rut, lilaszin füzőt sárga virágokkal és sárga zsinórral.

A jó izlés nem nagyon háborgatta ő nagyságát.

— Hogyan? kiáltott fel az asszony vidám szemrehányással, te kopogtatás nélkül jössz be az asszonyokhoz? . . .

— Oh! az asszonyokhoz? nevetett az ur. Először is, te nem vagy *az asszonyok* . . .

— Nem? hát mi vagyok akkor?

Az ur gömbölyü szájjal, ostoba pofával, selypítve gügyögte:

— Te az én feleségem vagy, az én kicsi feleségem, az én szép kis feleségem. És azt hiszem, hogy az embernek meg van engedve, hogy a kis feleségét felkeresse szobájában . . .

Valahányszor az ur ilyen gyöngédnek mutatkozott feleségével szemben, biztos volt, hogy pénz kell neki. Az asszony ismerve már szokását, bizalmatlankodott:

— Nem, — szólott — az nem járja . . .

Azután hozzátette:

— A kis feleséged? a *kis* feleséged? Ah, az nem olyan nagyon bizonyos . . .

— Hogyan? nem bizonyos? . . .

— Az áldóját! az ember soha sem tudhatja, hiszen a férfiak olyan furcsák!

— De ha én mondom neked, hogy te vagy az egyetlen édes kicsi feleségem . . . ah! . . .

— És te pedig az én kövér gyermekem vagy, az én egyetlen nagy gyerekem . . . na! . . .

Én a tükörből néztem az asszonyra, a ki felémelt karokkal türte, hogy egyre szorosabbra huzzam rajta a füzőt. Szerettem volna a szemükbe kaczagni.. Istenem! mily ostobának látszottak!

Az ur ezalatt megtapogatott néhány selyem szoknyát, széthányta a harisnyákat, megvizsgálta a különböző kozmikai szereket tartalmazó üvegcséket és tégliket s végül a kezébe véve egy csak az előbb érkezett divatlapot s leült egy bársony székre:

— Van benne rejtvény is ma? kérdezte.

— Igen, azt hiszem.

— Te már megfejtetted?

— Nem, még nem.

— Ah! lássuk csak . . .

Mialatt az ur, összeránczolt homlokkal a rejtett szó fölött tanakodott, ő nagysága szárazon így szólt:

— Róbert!

— Mi az édesem? . . .

— Hát nem veszel észre semmit?

— Nem. Mit? e rejtvényben talán? . . .

Az asszony vállat vont s gunyosan lehuzta ajk-szögleteit.

— Éppen a rejtvénynyel törődöm! Hát igazán nem veszel semmit észre? Külömben megszokhattam volna már, te sohasem látsz meg semmit . . .

A háziur most letette a lapot kezéből s tekintetét végigjártatta az egész szobán: Sorra vette a képeket, a függönyöket, a butorokat s a padló szőnyeget . . . És ezalatt oly buta kifejezésű volt az arcza, hogy majd elnevettem magamat.

— Hitemre, nem látok semmi ujat! kiáltott fel. De hát mi az? Szavamra mondom, hogy nem veszek észre semmit! . . .

Az asszony szomoru lett:

— Róbert, te már nem szeretsz engem, — mondta.

— Hogyan, nem szeretlek! ismételte az ur csudálkozva. Ez már erős egy kicsit! . . .

Felállott helyéről s megtörölte homlokát.

— Hogyan! nem szeretlek! szólott újra, sér-

tődve. Ez nem utolsó gondolat tőled! Miért mondasz ilyeneket? . . .

— Nem szeretsz, nem szeretsz . . . . Mert ha szeretnél, okvetlenül észrevettél volna valamit . . .

— De mit? . . .

— Nos! észrevetted volna a — füzőmet! . . .

— Melyik füződet? Ah, megvan — *ezt* a füzőt..
Igazán nem tűnt a szemembe. Beh ostoba is vagyok!
Pedig igazán szép, elragadó . . .

— Igen, most így beszélsz, de nem is törődöl a dologgal . . . . óh be számár is vagyok én . . . . Igyekszem rajta, hogy szép legyek, hogy neked tetszem, és te — észre sem veszed! . . . Külömben igazad van . . . Mi is vagyok én neked? Semmi! kevesebb a semminél is! . . . Bejössz ide az öltöző szobámba és mit látsz meg? Ezt a rongyós lapot. És mi iránt érdeklődöl? Egy rejtvény iránt! Ah! igazán pompás életem van melletted! Nem látunk senkit, nem megyünk sehová, nem jön hozzánk senki . . . úgy élünk mint a medvék, vagy mint a legszegényebb emberek . . .

— Kérlek, kérlek . . . . Ne izgasd fel magadat . . . . De hiszen a szegény emberek nem így élnek . . .

Közelebb huzódott az asszonyhoz s át akarta ölelni a derekát De az durván eltaszította:

— Nem! — Hagyj békét . . . méregbe hozol . . .

— Édesem! nézd csak . . . . Kedves kis feleségem . . .

— Méregbe hozol, nem hallod? Hagyj nekem békét, ne jöjj ide hozzám . . . Te önző, érzéketlen fatuskó vagy . . . minduntalan csak magadra gondoló piszkos ember vagy . . . Na! most megkaptad legalább . . .

— Miért beszélsz ilyen hangon hozzám? . . . Ez örülség . . . Ne izgasd magadat ok nélkül . . . Igazad van, hibáztam. Meg kellett volna látnom azt a füzőt — ezt a szép füzőt . . . De hogy is nem

láttam meg egyszerre? . . . Magam sem értem . . . Nézz rám, mosolyogj rám . . . Oh be jól áll rajtad, és mennyire csinos! . . .

Tulságba ment. Én magam, a ki pedig egyiknek pártján sem voltam — is megbotránkoztam rajta. Az asszony pedig valóságos dührohamot kapott.

Elkékölt ajkakkal, ökölbe szorult kezekkel kiáltott fel:

— Dühbe hozol, dühbe hozol, dühbe hozol . . . Érted-e már? Takarodjál! . . .

Az ur kétségbeesetten dadogott:

— Édesem! De igazságtalan tudsz lenni . . . Egy füző miatt! . . . Édesem . . . nézz hát reám, mosolyogj már rám . . . Igazán nem érdemes ily csekélységért így haragudni . . .

— Ah! te a végletekig viszesz! ordított az asszony magán kívül. Takarodjál, ha mondom, takarodjál! . . .

Éppen elvégeztem a füzést, s kissé eltávolodtam tőlük. Igyekeztem kisebbé, észrevétlenné válni, hogy végig hallgassam ezt a szépséges lelki megnyilatkozásukat . . .

Most már a férfi se birt magával. Gombolyaggá szorítva markában a divatlapot, teljes erejéből az ő nagysága fejéhez vágta.

— Csend legyen! kiáltott. Igazán már elfogyott a türelmem! Mindig egy és ugyanaz a história! Az ember nem maradhat, nem tehet semmit! Ugy bánsz velem, mint egy kutyával . . . Örökösen durva, gromba vagy . . . Elég volt már ebből az életből . . . És most nem bánom, akár mi lesz is belőle, kimondom: a füző ocsmány és izléstelen . . . ez egy utczai leány számára készült füző! . . .

— Ah! nyomorult! . . .

Vérben forgó szemmel rohant az urára. És a mit mondott, csak szakgatottan hagyta el ajkait, magán kívül volt a méltatlankodástól:

— Nyomorult! . . . És te mersz velem így be-

szélni! Te?! . . . Ez hallatlan! Ah! a mikor piszkosan, eladósodva, felemeltelek az utca sarából, nem voltál ilyen büszke . . . A börtöntől is én mentettelek meg! . . . Elfelejtetted már?

A neved? A czimed? . . . Ah, nagyon tiszták és szépek voltak, de az uzorások nem adtak rájuk egy vasat sem! Visszaveheted és megtörölheted vele — magadat! . . . És ez az ur, a kit *megvettem*, a kit *kitartok*, a nemességéről, az őseiről mer beszélni . . . Nos, tehát, ez a nemesség nem kap tőlem többet egy fityinget sem! A mi pedig az őseidet illeti, gaz kópé! próbáld csak elvinni őket a zálogházba, hogy vajjon adnák-e rájuk valamit? Én tőlem többet soha se várj semmit! Érted? soha, soha többé! Térj vissza régi tisztességtelen keresetmódodhoz, piszkos csaló, térj vissza az utczai személyeidhez, te, te, kerítő te! . . .

Valósággal félelmetes volt ez az asszony . . . A férje félénken, gömbölyü háttal, reszketve hátrált . . . Elérte az ajtót . . . s ott csaknem belém ütközött . . . Eszeveszetten futott ki a szobából, de az asszony még a folyosón is utána kiabált:

— Kerítő! aljas kerítő! . . .

Egyszerre összeesett s ideggöresökben vonaglott a földön. Egész üveg aetherre volt szükségem, hogy magához térítsem.

Később ismét szerelmes történeteket olvasott, majd visszatért szekrényei rendezéséhez . . . Az ur pedig újra elővette a kártyákat vagy pedig a pipáit tisztogatta. És a levelezés előlről kezdődött újra . . . Eleinte félénken, ritkán, majd gyakrabban és bátorosabban . . . Én alig birtam a nevetéssel, míg szobáról szobára hurezoltam a különös alakú czédulácskákat.

Három nap mulva a fennt leirt jelenet után, midőn egy éppen most hozott czédulát elolvasott, halavány arczczal ugrott fel helyéről az asszony s felkiáltott:

— Czeleszta! Valószínűnek tartja-e, hogy az ur megölje magát?... Látott-e fegyvert a kezében?... Istenem! ha öngyilkossá lenne! . . .

Nem, nem birtam tovább. A szeme közé nevettem. És ez a nevetés örült, kitörő hahotává szélesbült, mely egyre erősödött, egyre fokozódott. Azt hittem, hogy belehalok.

Ő nagysága sóbálványnyá lett a rémülettől.

— Mi az? mi baja van? — kérdezte.

— Hallgasson, de hallgasson hát, haszontalan, hálátlan leány!

De a nevetési inger erősebb volt az akaratomnál. Fuldokolva nyögtem:

— Nem, nem nem . . . ah, az önök történetkéi tulságosan ostobák és kaczagtatóak . . . Oh! ha, ha, ha! . . . oh, ha, ha, ha! Mennyire ostobák! . . .

Este elkergettek, s kezdhettem újra ott, a hol elhagytam — az utcán.

Oh, kutya élet! kutya foglalkozás!

Azt hiszem, hogy ez az utolsó emlékem, a melyet érdemes volt feljegyezni.

Elmondhatnám még a Farvin grófnővel történt históriát is, de minek? Fáradt vagyok és lelki csömört érzek multam iránt.

Reggeli két óra van . . . Lámpámból már kiégett az olaj s tüzem is mindjárt kialszik. Lefekszem . . . De agyam lázas, nem fogok aludni . . . Arról fogok álmodni, ébren álmodni, a mi holnap vár reám . . .

Odakünn minden csendes és nyugodt. A levegő hideg, s a csillagok szokatlan fényben ragyognak . . . József már utban van azóta! . . . A távolban látom is, komor, szomorú, félelmetes arcját egy vasuti kocsi ablakában . . . Mosolyog reám . . . s egyre közeledik hozzám . . . Magával hozza a békét, a szabadságot és a boldogságot . . . A boldogságot is? . . .

Azt csak holnap fogom megtudni . . .

XVII.

Ime, nyolcz hónapja már, hogy egy sort sem irtam naplómba: százféle más dolog vette igénybe gondolatvilágomat és egész időmet.

József és én, már három hónap óta eltávoztunk a Prieuréből, és Cherbourgban, a kis kávémérésben lakunk. Megesküdtünk, a dolog jól megy, és én szívesen dolgozom, szóval: boldog vagyok. A katonaság lármája, vidámsága, a hadi kikötőnek festői tarkasága kedvessé tesztek előttem ezt a várost.

De hadd mondjam el röviden az elutazásunkat megelőző történeteket.

Talán emlékezni fognak még, hogy a József a szerszámkamara fölött szokott volt aludni Prieurében. Télen és nyáron egyaránt ötkor kelt s állott munkába. Nos, egy ilyen alkalommal, deczember 24-én, éppen egy hónapra, a Cherbourgból való visszaérkezése után — észrevette, hogy a konyhaajtó tárva nyitva van.

— Mi a csoda! szólott önmagához — ezek már felkeltek volna?

Együttal azt is észrevette, hogy az ajtónak üvegrészében valaki gyémánttal egy jókora lyukat vágott, egy olyat, a hol karja beférjen, s hogy a zár belülről, ügyes és hozzáértő kezek által volt lefeszítve. Belül pedig, mindama ajtók, melyeket ő nagysága maga zár és torlaszol el, szintén mind tárva voltak.

Mindjárt látta, hogy itt valami rendkívüli dolognak kellett történni.

Ugy mondom el a történeteket, a hogy József a vizsgálóbírónak beszélt.

József keresztül haladt a konyhán s a folyosókon, mely jobbról a gyümölcskamrába, a fürdőterembe és az előszobába vezetett, balról pedig az ebédlőbe, a kis szalonba s a nagy szalonba. Az ebédlőben borzasztó felfordulást talált, valóságos fosztogatás ment itt végbe. A székek egymáshoz tolva, némelyik felforgatva, a kredencznek minden fiókja nyitva és kihuzgálva, s az asztalon, üres és kirabolt skatulyák között egy haldokló faggyugyertya. De különösen az a nagy szekrény, melynek nyitját csak ő nagysága tudta és ismerte — s a melyben a régi és nagyon értékes ezüst szokta félesztendő álmat aludni — volt leginkább kifosztogatva.

A kinyithatatlan fiókok üresen és kihuzva heverték a földön. A mint József ezt megpillantotta, felordított. Kirohant a lépcsőre s teljes tüdejéből kiáltozni kezdett:

— Uram! Asszonyom! . . . Gyorsan, gyorsan jöjjenek ide! . . . Tolvajok jártak a házban! . . .

Ő nagysága egy ingben, az ur pedig alsó nadrágban jelent meg, melynek elől egy gombja nyitva lévén, látni engedte ingének is egy darabját.

Magukból kikelt arczczal kérdezték:

— Mi baj van? De hát mi az?

— Tolvajok! . . . Tolvajok! . . .

— Mit loptak el? . . . Mit? . . .

Az ebédlőben az asszony felnyögött:

— Istenem! . . . Istenem! . . .

Az ur pedig egyre ismételte:

— De hát mit loptak el? . . . Mit? . . .

— Az ezüstömet! . . . Istenem! Istenem! az esüstömet! . . . Lehetséges ez? . . .

Meggyötörve, kétségbeesetten ült le a földre az üres fiókok mellé.

— Mindent elvittek, mindent . . . dadogta sirva . . Oda van minden, minden . . . még a XVI. Lajos korabeli olajtartó is . . .

Az ur felordított.

— A kutyafáját! ah, azt a kutyafáját! A kutyának a kutyafáját! . . .

József is tóditotta:

— Az olajtartót is elvitték! a XVI-ik Lajos korabeli olajtartót! Óh a zshiványok! . .

Én is lejöttem a József kiáltására. Mély szánlom vett erőt rajtam, a mint megpillantottam őket. Szerettem volna valami vigasztalót mondani szegény asszonyomnak . . . De nem tudtam beszélni . . .

Ő nagysága azonban csakhamar magához tért. Mérgesen szólt rá férjére:

— Hát te mit keresel itt? Ha látnád magadat, milyen nevetséges vagy ijedt vörös arczoddal — s kicsüngő ingeddel! Azt hiszed, hogy álmélkodásod visszaadja ezüstünket? Na, na! Rázd fel magad egy kissé, igyekezz megérteni a helyzetet . . . Menj a rendőrségre . . . Hiszen már régen azt kellett volna tenned! Oh Istenem, micsoda ember, micsoda ember ez! . . .

Az ur távozni készült. De ő utána kiáltott:

— Hogy történhetett, hogy nem hallottál semmit? Felforgatják az egész házat, záradat fessegetnek, ablakot zuznak, és te nem hallasz semmit! Hát mire vagy jó, te tuskó?

Az ur visszafelelt:

— De édesem, hiszen te sem hallottál semmit..

— Én? Az egészen más. Külömben is ez a férfi dolga. Menj, ne untass!

És mialatt az ur felment szobájába, hogy magára öltse nadrágját és kabátját, az asszony haragja ellenünk fordult:

— Hát maguk? Mit néznek úgy rám mint a borju az uj kapura? Maguknak persze az mindegy, hogy kifosztogatják gazdáikat . . . Persze! maguk

se hallottak semmit? Mintha véletlenségből történt volna . . . . Igazán remek cselédeim vannak . . . . Csak az alvás meg az evés jár eszükben . . . Barmok! . . .

Most egyenesen Józsefhez fordult:

— Miért nem ugattak a kutyák? Mondja meg, miért?

Egy pillanatra úgy látszott, mintha József zavarba jönne. De csakhamar magához tért.

— Nem tudom, asszonyom — szólott természetes hangon. De igaz! . . . ez nagyon különös . . .

— Eleresztette-e őket a kötélről?

— Hogyne! Hiszen minden este elbocsájtom őket. De ez igazán furcsa, furcsa! Igazán azt kell hinnem, hogy a tolvajok nemcsak a házat ismerik, de a — kutyákat is . . .

— Nos József, maga, a ki olyan hűséges, pontos és ügyes cselédem volt mindig, miért nem hallott semmit ezen az éjszakán?

— Ez igaz . . . Nem hallottam semmit. És ez is nagyon furcsa . . . . Mert hiszen én meglehetősen ébren alszom . . . Ha egy macska szalad végig a kerten, azt is meghallom . . . Ez nem természetes . . . És különösen ezek a czudar kutyák! . . Ah, igazán furcsa, nagyon furcsa . . .

Ő nagysága félbeszakította:

— Hallgasson! Maguk mindannyian barmok! Hát Mária? Hol van Mária? Miért nincs itt Mária? Alszik mint a tej, bizonyosan.

Kiment a lépcsőre s kiabálni kezdett:

— Mária! Mária! . . .

Én Józsefre tekintettem, ő pedig az üres fiókokat nézte. Arcza komoly volt és sötét. Szemeiben rejtélyes fény csillogott . . .

Nem kísértem meg leírni e napnak további izgalmait. Elég az, ha annyit mondok, hogy a csendőrök s később az ügyészség házmotozást rendeztek. Mindnyájunknak feltúrták összes holmiját, s csak az

a szerencse, hogy naplómát pár nappal előbb elküldtem volt a Cléclé címére, hogy vigyázzon reá, míg visszakérem. Ha ez nem történik, úgy miattam szégyen József biztosan bajba került volna. Még most is reszketek, ha erre a lehetőségre gondolok.

— Várnunk kell — jegyezte meg a vizsgálóbíró — míg kijönnek a rendőrök Párisból. Itt nem fedeztünk fel semmit . . .

Eleinte nem volt időm a gondolkodásra, de este felé megfészkelte magát fejemben a gondolat, hogy a József keze van ebben a dologban . . . Biztosra vettem, hogy Cherbourgba való utazása s a mai eset között bizonyos összekötő fonalnak kell lennie . . . Es most újra visszaemlékszem arra a válaszra, amit akkor tett nekem, mikor elutazása előtt kérdezősködtem visszatérte felől:

— Az egy — nagyon fontos dologtól függ . . .

Daczára annak, hogy természetesnek akart látszani, zavarodottságot véltem észrevenni rajta. És most ezt a gondolatot, a mely a József bűnösségére vonatkozott, nem is akartam visszautasítani . . . Magam sem tudom, miért tetszett az nekem. S mikor Mária egy percze egyedül hagvott bennünket a konyhában, oda mentem Józsefhez s hizelegve hozzá simultam:

— Mondja meg már József — szóltam mélyen a szemébe nézve — ugy-e maga követett el erőszakot a kis Klárán ott az erdőszélben . . . Ugy-e maga lopta el az ő nagysága ezüstjét? . . .

Meglepetve, bután bámult reám. Azután, a nélkül hogy válaszolna, magához vont, s erős, durva csókot nyomva nyakszirtemre, pár pillanat mulva megjegyezte:

— Ne beszélj erről, miután ugy is velem jössz, miután ugy is együtt fogunk lakni a kis kávémérésben, és miután a lelkeink ugy is nagyon hasonlitanak egymáshoz! . . .

Valamikor régen a Fardin grófné szobájában

láttam egy félelemgerjesztő hindu bálványt. Rettenetesen szép volt . . . És József ebben a pillanatban úgy hasonlított hozzá . . .

A napok és a hónapok gyorsan teltek egymás után. Természetesen az ügyészség nem akadt nyomára semminek.

Véleményük az volt, hogy ügyes párisi rablóbanda követte el a lopást . . .

Ő nagyságát ette a méreg.

József hallgatag és komoly volt, mint mindig. Most is, mint azelőtt, hűségesen szolgálta gazdát. Mikor a vizsgálóbíró künn volt, s kikérdezte az asszonyt, vajjon nem gyanítja-e valamelyiket cselédei közül, vajjon nem tartja-e valószínűnek, hogy kocsisa követte el a rablást, ő nagysága megbotránkozva válaszolt:

— József? óh dehogya! Hiszen ő tizenöt éve szolgál bennünket hűségesen . . . Valóságos gyöngyszem ez, a megtestesült megbizhatóság! Hiszen kész volna a tűzbe menni érettünk . . .

Összeránczolta a homlokát.

— Csak *egyre* gyanakodhatnám a cselédeim közül: a szobaleányra. Ezt alig ismerem. Lehet, hogy összeköttetései vannak a párisi gazemberekkel: Gyakran láttam Párisból érkezett leveleit. Néha rajta kaptam, hogy megitta a maradék bort asztalomon és megdézsmálta a gyümölcsöt . . . Ha valaki ilyenre vetemedik, akkor már mindenre képes . . . Igazán, soha se kellene Párisból cselédet fogadni . . . Ez nagyon furcsa teremtés . . .

Oh! be ostoba volt ez az asszony!

Azon este óta, midőn egy erőszakos vágynak engedve, József néma csókjával mintegy beismerte előttem bűnösségét — újra tagadásba vett mindent. Hiába öleltem, csókoltam, hizelegtem neki, többé nem feledkezett meg magáról. És úgy látszott, mintha ő is remélné, miként ő nagysága, hogy még kitudódik, hogy ki volt a tolvaj. Igazán nem voltam tiszt-

tában vele. Egyszer meg voltam győződve bűnösségéről, máskor biztosra vettem, hogy ártatlan. És ez a bizonytalanság beteggé tett . . .

Esténkint a szerszám-kamarában találkoztunk:

— Nos, József? kezdtem én.

— Ah! itt van, Czeleszta?

— Miért kerül engemet? . . .

— Én? óh Istenem . . .

— Igen, ama híres reggel óta . . .

— Ne emlegesse ezt Czeleszta . . . . Nagyon tévesen gondolkodik felőle . . .

Szomoruan rázta meg a fejét.

— Lássa csak József, hiszen csak tréfálok . . .

Hiszzen nem is szerethetném, ha annyira bűnös volna! Édes kis Józsefem . . .

— Igen, igen. Maga kis varázslónő . . . Ez nem szép magától . . .

— Mikor indulunk innen? . . . Már nem akarok tovább itt maradni . . .

— Még várunk kell . . . Még nem mehetünk.

— De miért nem?

— Mert nem lehet.

Kissé boszusan válaszoltam:

— Ez igazán nem szép magától! Ugy látszik, cseppet sem siet azzal, hogy a magáévá tegyen . . .

— Én? — kiáltott fel József hevesen. — Óh Istenem, ha tudná! De hiszen minden forr már bennem . . .

— Nos, akkor hát menjünk . . .

A nélkül hogy megmagyarázná szavait, ismételte:

— Nem, nem . . . még nem lehet . . .

Én pedig azt gondoltam:

— Igaza van . . . Ha csakugyan ő lopta el az ezüstöt, feltűnő lenne távozása . . . Bizonyos időnek kell előbb elmulni e rejtélyes dolog fölött . . .

Másik este ismét elkezdtem:

— Nézze, kis Józsefem, egy mód volna reá,

hogy innen eltávozzunk. Össze kellene venni ő nagyságával s akkor mind a kettőnket elkergetne...

De ő ellentmondott:

— Nem, nem. Ezt nem, Czeleszta. Hiszen én szeretem gazdáimat . . . Ők mindig jók voltak hozzám . . . Nem akarok durván szakítani . . . úgy kell távoznunk, mint jóra való emberekhez illik. Szükséges, hogy az urak sajnáljanak, ha elmegyünk . . . hogy megsirassanak . . .

És szomorúan, teljesen menten minden gunytól tette hozzá:

— Nekem nagyon rosszul fog esni, távozni innen. Már 15 éve itt vagyok, hát nem csuda, ha ragaszkodom ehez a házhoz . . . És magának, Czeleszta, nem fog fájni az elmenetel?

— Ah nem! feleltem nevetve.

— Ez nem szép, igazán nem szép . . . Szeretnie kellene gazdait . . . a gazda, az a gazda. És lássa, fogadjon szót nekem: viselje magát csendesen, legyen hűséges és dolgozzék. Ne feleljen vissza soha. Azt akarom, hogy szépen váljon meg tőlük . . . különösen az asszonytól . . .

Megfogadtam tanácsát s ama hónapok alatt, melyeket még a Prieurében kellett töltenem, kifogástalanul viselkedtem. Ő nagysága kezdett velem emberibb módon bánni s végül még már ragaszkodott is hozzám.

És egy szép reggelen bementem hozzá s szemlesütve adtam tudtára, hogy kénytelen vagyok a Prieurét elhagyni. Regényes históriát gondoltam ki: vissza kell térnem a hazámba, hogy megesküdjem egy derék fiúval, a ki már régen vár reám. Megható módon ecseteltem az elmenetel fölött érzett fájdalommat, s megköszöntem ő nagyságának hozzám való jóságát.

Meg volt rökönyödve. Nagyobb fizetést ajánlott fel, külön szobát ígért a második emeleten, csak hogy

maradjak. De határozottságomon minden igyekezete hajótörést szenvedett.

— Pedig már úgy hozzá szoktam magához! — sóhajtott fel. — Igazán nincs szerencsém!

De még sokkal rosszabbá vált a dolog, mikor körülbelül nyolcz nappal ezután József mondott fel neki, azt adván okul, hogy már nagyon érzi a vénséget s nem bírja a munkát.

— Maga, József? kiáltott fel ő nagysága — maga is? . . . Ez lehetetlen! . . . Hát meg van átkozva a Prieuré? . . . Mindenki elhagy . . . minden elhagy . . .

Sirni kezdett. József is sirt. Az ur is sirt. Mária is sirt.

— Magával viszi a sajnálatunkat, József! . . .

Sajna! József nem csak a sajnálatot — de az ezüstöt is magával vitte!

Mikor elhagytuk a házat, egy csepp lelkifurdalást se éreztem. Szívesen költöttem a József pénzét, a mely lopásból gyült fel. Vagy ne nevezzük így, hiszen többé-kevésbé minden pénz lopott. Eleinte azt hittem, hogy a József reám való hatása csak mulékony, rövid életű érzelem, talán csak tovatűnő perverszitása az érzékeimnek? Sokszor kérdeztem önmagamtól, hogy vajjon nem csak az én kivételes, álmodozásokra hajló képzelő tehetségem láttatja Józsefet velem ilyennek, s alapjában talán ő sem más mint egy közönséges, durva paraszt, a ki képtelen valamely nagyobb fajta bűn elkövetésére? Azután meg — érthető-e ez? — az a gondolat, hogy többé nem szolgállok másnál, bizonyos sajnálkozást keltett bennem. . . Régen azt hittem, hogy a szabadság boldoggá tenne! Nos, nem így van. Csalódtam. Benne van a szolgaság a véremben . . .

Istenem, ha a másoknál megszokott fényűzés egyszerre hiányozni fog nekem: Képzületben magam előtt láttam kicsiny, komor, hideg lakásomat, a melyekben nincsenek kárpitok és selyem falak, s a

melyből hiányoznak mindazok a felesleges csecsebecsék és apró semmiségek, a melyek a gazdagok szobáit oly lakályossá teszik . . .

De hát most már nem lehet hátrálni.

Ah! ki mondta volna azon a szürke, esős napon, mikor megérkeztem a Prieurébe, hogy ugyanaz a kocsis, a ki akkor oda vitt, az a komor, hallgatag, különös ember, a ki annyi megvetéssel nézett reám, mint a menyasszonyát visz el onnan?

. . . És most már itt lakunk, csakugyan itt lakunk a kis kávéházban. József valósággal megfiatalodott. Már a háta sem oly hajlott s gyorsabban jár egyik termecskéből a másikba, egyik asztaltól a másikig megy, könnyed, ruganyos léptekkel. Mindig frissen van borotválva, arcza barna és fényes mint az akáczfatörzs, fején félrekapott hীরétomot visel, testén kék zubbonyt, minek folytán úgy néz ki mint egy szabadságolt tengerész, egy vén vízi farkas, a ki sok országot bejárt s sok furcsaságot látott már életében. De a mit legjobban csudálok benne, az erkölcsi nyugalma. Tekintetében nincs egyetlen ijedt csillám sem . . . Szinte látja az ember, hogy egész élete jól megcsinált erős alapokon nyugszik. És jobban becsüli mint bármikor a családiéletet, a birtokot, a vallást, a tengerészetet, a hadsereget, a hazát s én valósággal megdermedek a csudálkozástól!! . . .

Mikor megesküdtünk, József a közjegyzői hivatalnál 10,000 frankot biztosított a számomra. A mult nap a tengerészeti kommiszárius tizenötezer frank értékű partra vetett holmit adott át neki eladás végett, a melyen József nagyon sokat nyert.

Azonkívül apró pénzügyletekbe is szokott becsájtkozni s magas kamatra pénzt kölcsönöz a halászoknak. És már is arra gondol, hogyan terjeszkedjék — megvásárolja-e vagy sem a szomszéd házat? Oda lehetne zenekart is fogadni . . .

Engem kíváncsivá tesz, hogy honnan van

ennyi pénze? Vajjon mennyit tehet ki egész vagyona? . . . Fogalmam sincs róla. Nem szereti, ha erről beszélek, sem pedig, ha azt az időt emlegetem, a mikor együtt cselédkedtünk . . . Az ember azt hihetné, hogy élete csak azóta kezdődik, a mióta a kis kávémérésbe jött lakni.

Ha olyan kérdést intézek hozzá, a mi neki nem tetszik, úgy tesz, mintha nem értené meg . . . És ilyenkor vésztojás villámok jelennek meg tekintetében, mint réges-régen . . . Soha se fogom ismerhetni hát a József életének titkát? S talán éppen ez az ismeretlen rejtélyesség az, a mi hozzáköt . . .

József szemmel tartja az egész házat, s minden pontosan megy. Három pinczérünk van a vendégek számára s egy asszonyt tartunk, a ki a többi dolgokat s a konyhát is ellátja. Minden nagyon rendezesen megy . . . Az igaz, hogy három hónap alatt négyszer változtattunk szakácsnét . . . József azt akarja, hogy jól legyen öltözve, mert én kezelem a pénztárt s egész nap benne ülök a kis kávémérésben. Szereti azt is, ha esténként kivágott ruhát veszek magamra s így kissé felizgatom a vendégeket. Már egy-két mindennapos vendég, néhány svadronybeli katonamérnök kitartással udvarol nekem. Hogy nekem tetszenek, nagyon sokat költenek el nálunk és József különösen kényeztetni őket. Négy kosztost is vettünk magunkhoz, a kik a bort, feketekávé és pálinkát külön fizetik. Ezek is igen járnak utánam s én tőlem telhetőleg fokozom vágyaikat. De kaczsárságom nem terjed tovább néhány kaczsintásnál, buja nevetésnél, s elmosódott ígéreteknél . . . József elég nekem s azt hiszem, ha megcsalnám, csak vesztenék a cserével . . . Az áldóját! — beh erős egy ember! Nagyon kevés ifjút ismerek, a ki így tudjon szeretni! Ez igazán furcsa . . . habár oly határozottan rut is József, nekem senki sem szebb nála! Oh a vén szörnyeteg! Benne van a véremben! . . . És ismeri a szerelemnek minden csalafintaságát, sőt még uja-

kat is talál fel! . . . Ha az ember arra gondol, hogy mindig falun lakott, hogy egész életében paraszt volt, nem bírja felfogni, hol tanulta meg ezt a sok bünt! . . .

Néha nagy verekedések támadnak a kávéházban s midőn én megijedek e durva állati mámoros emberektől, a kik a gyilkosságtól nem riadnak vissza, József megnyugtadni igyekszik.

— Hiszen ez semmi, igazán semmi. Sőt előbbre viszi dolgainkat.

Tegnap, midőn a vásárról haza jött, József kezeit dörzsölve szólt hozzám:

— Rossz híreket hallottam. A háboru Angliával kikerülhetetlen.

— Ah Istenem! kiáltottam fel. — Ha Cherbourgot is ágyuzni fogják!

— Ah, ah! — nevetett József. — Csakhogy én mindenre gondolok . . . Nagyszerű, pompás gondolatom van.

Megborzadtam . . . Bizonyosan megint valami borzalmas tettről van szó.

— Mentől tovább nézlek — folytatta József — annál inkább kitűnik, hogy nincs bretagnei fejed . . . Inkább elszászinak látszol . . . Igen, igen elszászinak. Mi? Kitűnően festenél a kassza mellett . . .

Csalódottan néztem reá. Azt hittem, hogy valami gaztett részesévé akar tenni s ime csak egy kis közönséges reklámról van szó . . .

Kezeit zsebre dugva ismételte:

— Érted? . . . A háboru pillanatában egy csinos elszászi hölgyecske egyszeribe feltámaszítja az emberekben a patriotizmust s lelkesít . . . És semmi sem biztosabb szer a megrészegedésre, mint a patriotizmus . . . Mit tartasz felöle? — Az ujságokba foglak kitétetni, sőt talán még a czimtáblára is . . .

— Jobb szeretek így maradni — válaszoltam kissé szárazon.

Ezen összevesztünk. És először mióta összerültünk gorombaságokat vagdaltunk egymás fejéhez.

— Te se voltál ilyen válogatós, mikor mindenkinek a szeretője voltál — kiáltotta József.

— Hát te? Mikor . . . mikor . . . Hallod, hagyj békében, mert sokat találok mondani . . .

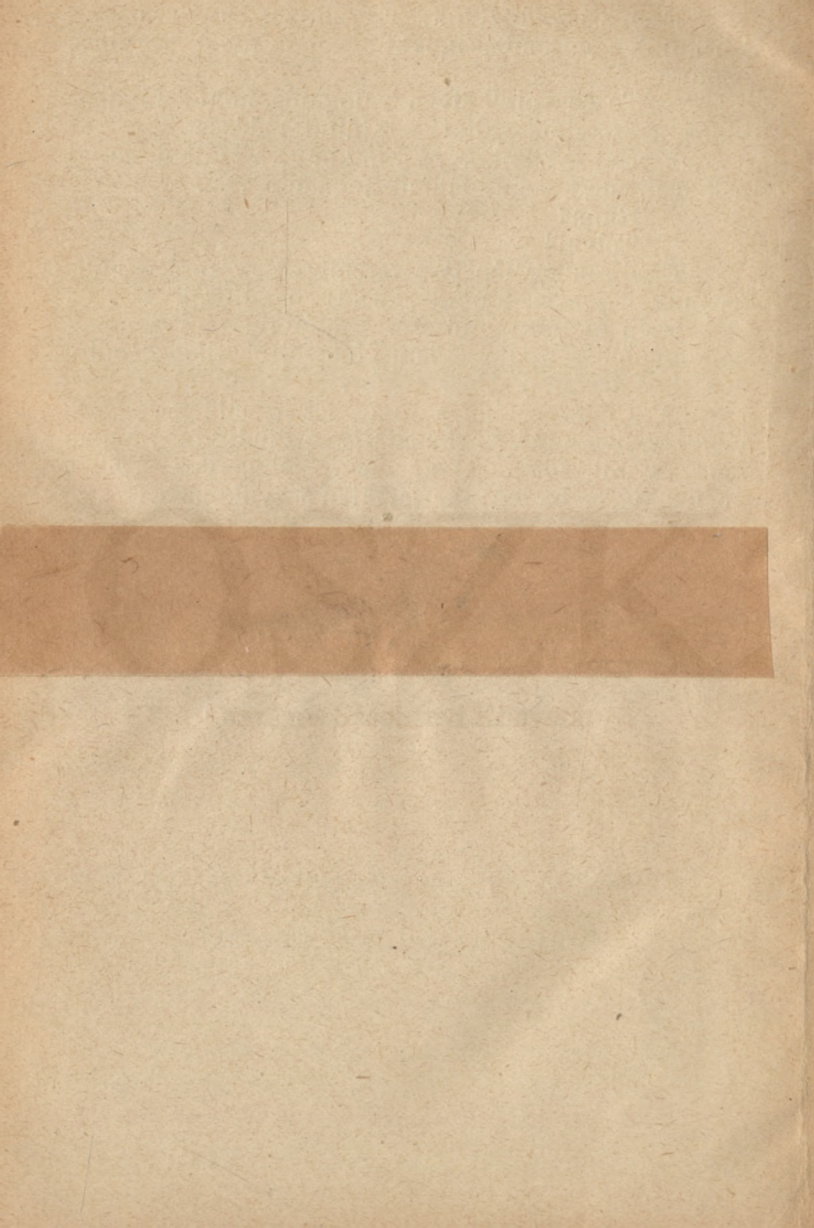
— Rima!

— Tolvaj!

Egy vendég lépett a terembe. Egyszerre elhallgattunk. És este, csókok között békültünk ki . . .

Szép elszászi öltözetet csináltatok magamnak bársonyból és szallagokból. Nem bírok ellenszegülni József akaratának. József annyira hatalmában tart, mintha ő maga volna, a sátán. És én boldog vagyok, hogy az övé lehetek. Érzem, hogy mindig meg fogom tenni, a mit tőlem kíván, hogy elmegyek érte a végletekig, s ha így akarja, talán a gyilkolásig is . . .

OSZK

